УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до організації освітнього процесу в закладах освіти у 2021 – 2022 навчальному році

Інформаційно-методичний бюлетень

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до організації освітнього процесу
в закладах освіти
у 2021 – 2022 навчальному році

Інформаційно-методичний бюлетень

Рівне – 2021

Рекомендовано науково-методичною радою Рівненського ОІППО (протокол № 2 від 21.05.2021 року).

Методичні рекомендації до організації освітнього процесу в закладах освіти у 2021 – 2022 навчальному році: інформаційно-методичний бюлетень / за заг. ред. А. Л. Черній; відпов. за вип. Н. А. Мельник. Рівне, 2021. 241 с.

За загальною редакцією:
Черній Алли Леонідівни, *кандидата політичних наук, доцента, ректора Рівненського ОІППО.*

Відповідальний за випуск:
Мельник Надія Адамівна*, кандидат педагогічних наук, проректор із науково-методичної роботи Рівненського ОІППО.*

Упорядник:
Полицяк Наталія Іванівна, *завідувач кабінету редакційно-видавничої діяльності Рівненського ОІППО.*

Означені методичні рекомендації розміщені на сайті Рівненського ОІППО станом на 30 червня 2021 року. Стежте за оновленнями.

© Колектив авторів, 2021
© Рівненський ОІППО, 2021

ЗМІСТ

МЕЛЬНИК Н. Методичні рекомендації щодо діяльності закладів позашкільної освіти в умовах децентралізації та розвитку територіальних громад **6**

АВДИМИРЕЦЬ Л. Формування підприємливості та фінансової грамотності учасників освітнього процесу як ключової компетентності Нової української школи: методичні поради **9**

АНДРІЙЧУК В., МИХАСЮК Т. Методичні рекомендації щодо використання у навчальній діяльності практичних аспектів фінського досвіду оцінювання **14**

БУНЯК В., ВИБАЧ А. Методичні рекомендації щодо навчання інформатики у 2021–2022 навчальному році **38**

ГУЗЬ Н. Використання нетрадиційних методів подолання мовленнєвих порушень у дітей з особливими освітніми потребами **48**

ГУРІНЧУК О. Методичні рекомендації щодо безпеки дітей молодшого шкільного віку в мережі інтернет **54**

ДАВИДЮК Н. Актуальні питання організації позашкільної освіти та науково-методичного супроводу розвитку професійної компетентності працівників закладів позашкільної освіти у 2021–2022 навчальному році **58**

ДЖАМАН Т. Методичні рекомендації щодо змісту виховання в початковій школі **66**

КЛИМКО Л. Педагогіка партнерства: необхідність, сутність, практика **71**

КОЗЛОВСЬКА С. Опорний заклад освіти: особливості діяльності в умовах реформування **77**

КУЗЬМІН О. Організаційний супровід інтелектуально та академічно обдарованих учнів у закладі загальної середньої освіти **80**

КУКЛА О. Розвиток гнучких метанавичок (soft skills) в іншомовній освіті **85**

КУШНЕРУК Р., ЧУМАК Н. Сучасний урок іноземної мови: компетентнісний аспект **93**

ЛАВРЕНЧУК М. Методичні рекомендації щодо науково-методичного супроводу освітнього процесу із зарубіжної літератури на 2021–2022 навчальний рік **103**

ЛИС Ю. Методичні рекомендації щодо вивчення географії в закладах загальної середньої освіти Рівненської області у 2021–2022 навчальному році **107**

ЛЮШИНА В. Особливості організації проєктно-технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання, технологій **112**

ЛЮШИН М. Підготовка і проведення засідання педагогічної ради закладу загальної середньої освіти: технологічні аспекти **115**

МЕЛЬНИК Ю., КЛІМ С. Профілактика саморуйнівної та суїцидальної поведінки учнівської молоді: соціально-психологічні та прикладні аспекти **123**

МІНАКОВА Н. Пріоритетні напрями виховної роботи сучасного закладу освіти у 2021–2022 навчальному році **136**
МОТОРНА О. Теоретико-методичні орієнтири навчання мистецтва учнів закладів загальної середньої освіти у 2021–2022 навчальному році **146**
НЕСТЕРУК Г. Методичні рекомендації щодо викладання хімії у 2021–2022 навчальному році **153**
ОГОРОДНИК О. Використання цифрових інструментів для створення сучасного освітнього контенту **159**
ПЕКАРСЬКА Л., МЕЛЬНИК Г. Рекомендації щодо організації освітнього процесу з математики у 2021–2022 навчальному році **164**
ПІДДУБНИЙ М. Методичні поради і рекомендації щодо вивчення української мови і літератури в закладах загальної середньої освіти в 2021/2022 навчальному році **168**
ПРОФОРУК М. Методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів «Фізична культура» та «Захист України» у закладах загальної середньої освіти у 2021–2022 навчальному році **174**
САЛТИШЕВА В. Дисципліна у новій українській школі: атрибут авторитарної педагогіки чи усвідомлена необхідність **186**
СОРОЧИЦ А. Методичні рекомендації щодо вивчення трудового навчання, технологій, креслення у 2021-2022 навчальному році **191**
ТРОФІМЧУК А. Методичні рекомендації щодо вивчення фізики та астрономії у 2021–2022 навчальному році **195**
ФУРМАН В., ПИШКО О. Методичні рекомендації щодо вивчення суспільних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2021–2022 навчальному році **211**
ЧАЮК Т. Проєктна діяльність у закладах освіти в умовах нової української школи **217**
ШАГІЄВА Р. Актуальні питання організації освітнього процесу з біології та екології, природознавства, основ здоров'я у 2021–2022 навчальному році **224**
ШИШОЛІК Л. Ігрова компетентність як домінанта освітнього напряму «гра дитини» **233**
ШМИРУК Н. Проєктування індивідуальної освітньої траєкторії професійного розвитку педагога **237**

Надія МЕЛЬНИК,
проректор з науково-методичної роботи,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філософії,
економіки та менеджменту освіти
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У процесі децентралізації влади в Україні з'явилися нові територіальні громади, тільки на Рівненщині їх створено 64. Одним із основних напрямів стратегій розвитку територіальних громад є сфера освіти, а надання якісних освітніх послуг є одним із найбільш важливих і соціально значущих завдань кожної громади.

Позашкільна освіта як невід'ємний складник системи освіти в умовах децентралізації потребує особливої уваги. Які ж особливості розвитку закладів позашкільної освіти в умовах децентралізації та розвитку територіальних громад? Продовжується оптимізація мережі закладів позашкілля. У переважній більшості керівництво новоутворених громад розуміє важливість збереження і розбудови позашкільної освіти. Надана громадам фінансова та управлінська децентралізація спрямовані і на розв'язання найбільш складної та соціально значущої проблеми – забезпечити право кожній дитині на освіту і створити умови для здобуття якісної позашкільної освіти. Важливо, щоб керівники територіальних громад та органів управління освітою в них розглядали питання розвитку позашкільної освіти як постійний процес, що планується на далеку перспективу з урахуванням потенціалу громади, щоб кожна громада вже сьогодні напрацьовувала *власну модель розвитку позашкільної освіти*, в якій, з одного боку, будуть збережені попередні досягнення позашкільної освіти, а з іншого – забезпечено право кожної дитини на здобуття позашкільної освіти відповідно до обраного напряму і незалежно від того, де вона проживає.

Сьогодні надзвичайно важливо, щоб керівники громад, враховуючи фінансові і демографічні показники, можливості транспортного сполучення, наявність педагогічних працівників, попит на певні освітні послуги, *працювали над збереженням закладів позашкільної освіти, над розширенням рівних можливостей доступу до позашкільних освітніх послуг.*

На рівні громади важливо *визначити вектори співпраці закладів загальної середньої освіти із закладами позашкільної освіти*. Повинно бути чітке

усвідомлення того, що звичайні предметні гуртки в закладах загальної середньої освіти не в змозі забезпечити роботу різнопрофільних гуртків за всіма напрямами позашкільної освіти через відсутність належної матеріально-технічної бази, кадрового забезпечення, адже загальновідомо, що для якісної організації роботи гуртка необхідні професіонали, а отже, діти в громаді будуть позбавлені права на вибір навчально-творчої діяльності. Тому кожна *громада має дбати про збереження й розвиток існуючих та про створення за їх відсутності власних закладів позашкільної освіти*. Якщо це не можливо, то варто продумувати різні інші варіанти надання послуг позашкільної освіти, в тому числі й організацію роботи гуртків на базі інших закладів освіти, створювати зональні осередки між громадами. Зрозуміло, що це все залежить від фінансування, від усвідомлення важливості того, що саме заклади позашкільної освіти виконують важливі функції соціального значення і є осередками ранньої профілізації та протидії дитячим негативним проявам. Звертаємо увагу, що у контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» саме *позашкільна освіта має створювати умови для освіти майбутнього і працювати на випередження, а* звідси і головна мета реформ у позашкільній освіті – *створення високоякісної, доступної системи позашкільної освіти, розширення функцій закладів позашкільної освіти в громадах як центрів освітньої, соціокультурної та громадської діяльності*. Для збереження і розвитку регіональної системи позашкільної освіти важливо здійснювати інформаційно-роз'яснювальну роботу серед мешканців громад; популяризувати нові напрями позашкільної освіти та сучасні форми роботи з дітьми під час зустрічей із представниками територіальних громад та керівниками органів управління освітою в них. Має прийти усвідомлення того, що ініціативна, активна, спортивна та креативна молодь – це гордість і показник спроможності громади, тому *завдання кожної громади на найближчу перспективу полягає в розбудові системи позашкільної освіти*. Робота закладів позашкільної освіти в громадах стане ефективною, якщо буде спрямована на створення належних умов для реалізації потенціалу кожної особистості в громаді, на забезпечення її інтелектуального, творчого та культурного розвитку.

Реалізація цих завдань потребує насамперед посилення державної підтримки позашкільної освіти, необхідним є:

- розроблення механізму ліцензування у сфері позашкільної освіти;
- уведення системної підготовки педагогічних кадрів для позашкільної освіти в закладах вищої освіти;
- активізація професійної орієнтації випускників закладів позашкільної та загальної середньої освіти на педагогічні спеціальності та залучення до здобуття вищої педагогічної освіти;
- розроблення механізмів підтримки молодих педагогів, які працюють у закладах позашкільної освіти тощо.

Для *розвитку та модернізації регіональної, в територіальних громадах позашкільної освіти, підвищення її якості та доступності* в умовах децентралізації необхідним є:

− покращення рівня фінансового і матеріально-технічного забезпечення закладів позашкільної освіти, модернізація їх матеріально-технічної бази;

− охоплення дітей різними напрямами позашкільної освіти відповідно до їх запитів та потреб; в тому числі пластовим, скаутським напрямом, який забезпечує громадянську освіту вихованців;

− розвиток профільного навчання, створення STEM-лабораторій та центрів, навчання в яких дасть можливість дітям здійснювати проєктну та дослідницьку діяльність, розвивати навички критичного мислення, стати конкурентоспроможними фахівцями;

− створення умов для розвитку інклюзивного навчання, залучення дітей з особливими освітніми потребами, які опинилися в складних життєвих обставинах, до здобуття позашкільної освіти;

− оновлення змісту позашкільної освіти, застосування нових методик, технологій та інтерактивних форм навчання в освітньому процесі;

− реалізація компетентнісного підходу з метою формування пізнавальної, практичної, творчої і соціальної компетентностей та наскрізних навичок XXI століття;

− створення умов для безперервного навчання керівників та педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, їх готовності працювати в ситуації постійних змін;

− залучення до роботи науковців із метою організації проєктно-дослідницької діяльності учнів як найбільш доцільної для самонавчання, саморозвитку та самостановлення, створення інноваційних практик у сфері позашкільної освіти;

− зменшення суттєвої залежності охоплення дітей позашкільною освітою від територіальної доступності закладів позашкільної освіти тощо.

Як свідчить практика, скорочення видатків із місцевих бюджетів на утримання закладів позашкільної освіти, припинення їх діяльності у різний спосіб призводить до зростання дитячої бездоглядності та порушення прав дітей на здобуття позашкільної освіти, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами.

Збереження та розширення мережі закладів позашкільної освіти дозволить убезпечити дітей і молодь від негативного впливу «вулиці», сприятиме розвитку особистості дитини, здобуттю позашкільної освіти за різними напрямами відповідно до їх здібностей, уподобань та інтересів, свідчитиме про відповідальне ставлення органів місцевого самоврядування до реалізації норм ст.32 Закону України «Про місцеве самоврядування», зокрема щодо сприяння діяльності закладів позашкільної освіти. Заклад позашкільної освіти в громаді має стати центром освітньої, соціокультурної та громадської діяльності

Лілія АВДИМИРЕЦЬ,
методист кабінету
природничих предметів
Рівненського ОІППО

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ ТА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Питання підприємливості та фінансової грамотності є одним із найважливіших для нашої держави, адже на сучасному етапі розвитку суспільства потрібні люди, здатні системно і конструктивно мислити, швидко знаходити потрібну інформацію, приймати обґрунтовані рішення, бути активними і творчими учасниками виробничого процесу, мати сформоване економічне мислення, вміти прогнозувати наслідки своїх рішень, брати участь у різноманітних формах економічної діяльності, вміти долати економічні труднощі у кризових ситуаціях. На формування саме таких якостей і спрямована компетентність «підприємливість та фінансова грамотність». Тому так важливо ще зі школи розвивати в учнів економічне мислення, вміння орієнтуватися в нестандартних ситуаціях, проявляти ініціативу, бути в майбутньому господарями рідної землі. Адже формування підприємницьких позицій та підприємливого способу мислення – важливий крок до успішної держави.

Життєвий успіх учнів залежить від того, чи навчимо ми їх виконувати суспільні ролі, чи здобуватимуть вони ключові компетентності в дії. Вчитися, щоб діяти, – один із найважливіших постулатів Європейського Союзу і визначник якості роботи сучасної Нової української школи.

Компетентність учня є основним якісним показником освітнього результату, що має спрямовуватися на формування й розвиток в учнів здатності практично діяти, застосовувати власний досвід у різноманітних ситуаціях, швидко орієнтуватися в інформаційному просторі, приймати обґрунтовані рішення. Освіта, зорієнтована на формування підприємливості та фінансової грамотності, вимагає нових підходів до навчання. Доступні економічні поняття повинні реалізовуватися на основі здобутих раніше дітьми знань, умінь і навичок, а також досвіду творчої діяльності.

Одним зі шляхів і способів формування підприємливості та фінансової грамотності у підростаючого покоління є впровадження в освітній процес підприємницького змісту як у ході викладання навчальних дисциплін, так і в позаурочний час зокрема. Підприємливість та фінансова грамотність охоплюють такі аспекти, як креативність, потяг до інновацій, уміння ризикувати, а також здатність планувати заходи і реалізовувати їх. Крім того,

підприємливість також повинна стосуватись усвідомлення етичних цінностей і сприяти якісному управлінню.

На перше місце висувається вміння учня вирішувати проблеми, що виникають при пізнанні та поясненні економічних явищ, опануванні сучасними технологіями, аналізі власних вчинків, виборі способів фінансової безпеки та уникнення ризиків фінансового та економічного характеру, у взаємовідносинах з людьми під час виконання соціальних та економічних ролей. Акцент необхідно змістити з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток в учнів здатності практично діяти у сучасних економічних умовах, застосовувати індивідуальні техніки і досвід успішних дій в економічних і фінансових ситуаціях.

Формування компетентності «підприємливість та фінансова грамотність» відбувається через досвід. Доцільний поділ завдань та ентузіазм учителя сприяють активності учнів у виконанні завдань. Учитель створює середовище, сприятливе для розвитку кожної дитини, зважаючи на її вікові та індивідуальні особливості, сприяє відчуттю ефективності роботи та самостійності учнів. Створення атмосфери співпраці, а не суперництва, оцінювання зусиль кожної дитини, а не співставлення результатів роботи, дає учневі відчуття власної гідності.

Компетентнісний підхід у навчанні орієнтує учнів на різноманітні самостійні форми занять, що сприяють формуванню досвіду різноманітних видів діяльності через розвиток системного, цілісного теоретико-методологічного знання, наукового, дослідницького, креативного стилю мислення та залученню учнів до активного, свідомого вибору майбутньої професії.

У Концепції Нової української школи зазначено, що серед пропонованих підходів, які формують ключові компетентності, є проблемне навчання, за якого засвоєння знань не передує формуванню вмінь, а відбувається через потребу дитини розв'язати конкретну життєву або змодельовану й наближену до життя проблему. Тому створення проблемної ситуації на уроці є одним із провідних методичних прийомів у формуванні означеної ключової компетентності. До проблемного навчання належать такі напрями, як дослідження випадків, рольові ігри (інсценізації та інше) та симуляції (імітації певних процесів та явищ). Навчання, що ґрунтується на вирішенні завдань, стимулює застосовувати навички критичного мислення та вирішення проблем за обмежений час і надає справжній досвід, який сприяє активному процесу вивчення, допомагає систематизувати знання та природно інтегрує навчання в школі й реальне життя.

Навчання в дії забезпечується через: достатню кількість інформації для розв'язання запропонованих ситуацій; пропонування учням самостійно вибирати вид діяльності; наявність вказівок, що дають можливість учню зберігати самостійність у виконанні; методи розв'язання типових ситуацій; інструкції, що допоможуть учню набути навичок в організації роботи (формулювання розв'язання, відповіді, аргументації чи пояснення тощо);

наявність навчальних ситуацій та практичних робіт, які не обмежуються лише спостереженнями, зокрема ситуацій, що залишають простір для ініціативи учнів; виконання творчих завдань; створення умов для самовираження, організації комунікативного спілкування, застосування елементів дискусії.

Зміст навчальних програм бажано розкривати через роботу з різними джерелами інформації, проєктно-дослідну діяльність. Перевагу необхідно надавати інтерактивним, творчим, багатоваріантним формам і видам діяльності, що ґрунтуються на активній співпраці всіх учасників освітнього процесу, наприклад: роботі в групах, обговоренні, «мозкових штурмах», розробці концептуальних карт, сюжетно-рольовим іграм, екскурсіям, моделюванні різноманітних проблеми тощо.

Отже, саме зміна напряму навчання практичну площину покладає і відповідальність на вчителя, який мотивує учнів:

- вільно висловлювати свою позицію;
- вирішувати пізнавальні завдання;
- співпрацювати з однокласниками в команді;
- дбати у процесі навчання за результат, а не лише за оцінку.

Необхідно звернути більше уваги на економічну роль людини в суспільному житті (економіст-науковець, економіст-експерт, економіст, бізнесмен, управлінець, громадянин, споживач) та зосередитися на тих питаннях, які у майбутньому будуть вирішувати управлінець, громадянин, споживач. Важливо «відходити» від подачі очевидної для сучасних дітей інформації, застарілих показників, методів та розрахунків, неактуальних статистичних даних, а натомість опрацьовувати актуальні теми й проблеми, нові тенденції в економіці, досягнення сучасних економістів, реформи в економіці, знайомити учнів з їх аналітичною оцінкою.

Учні мають знати і розуміти: сутність і структуру економіки та економічних відносин, економічної системи України; функціонування ринку праці, бюджетної, фінансової та податкової систем; сутність підприємництва; уміти аналізувати економічні відносини, використовуючи при цьому історичний підхід, критичне мислення та елементи логіки; добирати джерела економічної інформації та працювати з економічними даними; встановлювати причинно-наслідкові зв’язки між економічними подіями на міжнародній арені та в Україні; аналізувати та враховувати фінансові ризики; застосовувати набуті знання і вміння під час планування домашнього господарства та бюджету родини, формування власних професійних цілей та вибору шляхів їх досягнення; виявляти ставлення до власних економічних потреб та шляхів їх задоволення, оцінювати особливості сучасного ринку праці в Україні, наявні економічні ресурси, можливість розроблення та реалізації особистих економічних проектів; розуміти об’єктивні причини глобалізації. Це мають бути не окремі відомості зі сфери економіки та фінансів, а власне система економічних і суміжних з нею знань, що у підсумку формує цілісний науковий світогляд, економічну свідомість людини та її активну складову – економічне мислення. Означений тип мислення виявляється в умінні визначити ціннісно

обумовлений набір економічних і фінансових компетенцій, що реалізуються в економічній поведінці людини у процесі виконання тих чи інших економічних ролей.

Таким чином, важливу роль у формуванні підприємливості та фінансової грамотності як ключової компетентності мають відіграти навчальні завдання, спрямовані на пояснення фактів, процесів, явищ, виявлення причино-наслідкових зв'язків, відкриття нових знань або способів дій, розв'язання проблем практичного характеру тощо. Корисно, щоб ці завдання будувалися на матеріалі не лише одного навчального предмета, а були комплексними, передбачали залучення знань з інших предметів.

Важливим аспектом означеного питання є діалогізація освітнього процесу на всіх етапах уроку, що здійснюється завдяки засобам комплексних вправ і завдань до текстів, спонуканню учнів до роздумів, бесіди, заохоченню до постановки проблемних запитань. Необхідно враховувати, що методично правильно поставлені запитання й сформульовані завдання є запорукою того, що засвоєні знання у ході самостійної роботи набудуть практичного застосування. Учитель може пропонувати власну тематику для обговорення, бесід, досліджень, проєктів, акцій, практичних і творчих завдань, зокрема й тих, що підлягають обов’язковому оцінюванню.

При оцінюванні доцільно враховувати не лише рівень теоретичних знань, а й набуті навички. Форми перевірки знаннєвого компонента навчально-пізнавальної діяльності учнів та теоретичних знань можуть бути такими:

1) усні відповіді за заданою темою, при цьому мають ураховуватися:

– характеристики відповіді учня: цілісність, повнота, логічність, обґрунтованість, правильність;

– якість знань: осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність;

– ступінь сформованості загальнонавчальних та предметних умінь і навичок;

– рівень володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо;

– досвід творчої діяльності (вміння виявляти проблеми та розв'язувати їх, формулювати гіпотези);

– самостійність оціночних суджень;

2) повідомлення та есе за заданою або обраною темою;

3) відповіді на тестові завдання різних рівнів складності;

4) аргументи при обговоренні актуальних фінансових проблем під час диспутів, дискусій, діалогів;

5) практичні роботи.

Перевірка набутих навичок може здійснюватися у процесі:

– розв’язання задач різних рівнів складності;

– оцінювання результатів дослідження певних умов надання фінансових послуг;

– обґрунтування конкретних економічних рішень при виконанні практичних завдань;

– аналізу вигідності умов надання різними фінансовими установами певних фінансових послуг;

– виконання практичних і самостійних робіт за визначеною темою;

– здійснення досліджень із використанням різних джерел для збору даних (мініпроєкти, презентації, есе, усні повідомлення тощо);

– проведення командної роботи для знаходження колективного рішення з різних проблемних питань (оцінювання постерів, рекламних проєктів, презентацій тощо).

У Державному стандарті базової загальної середньої освіти зазначено, що в учнів необхідно сформулювати знання про підприємливість, ринок праці, фінансову грамотність, соціальні та економічні можливості і виклики сучасного суспільства, економіку, раціональне використання ресурсів, культуру споживання, поведінку відповідального споживача, бережне ставлення до власного майна і недоторканність чужого.

Нова типова навчальна програма для учнів 5–9 класів передбачає введення до освітніх планів предмета «Підприємництво і фінансова грамотність». Учні 8 та 9 класів на уроках навчатимуться поводженню з грішми. Новий предмет в закладах середньої освіти повинен забезпечити школярам знання основ фінансової грамотності та підприємницької діяльності. Учні матимуть змогу більше дізнатися про гроші, податки, доходи та витрати, а також навчаться елементарному управлінню власним бюджетом.

Підприємливість та фінансова грамотність – важлива складова в процесі навчання та становлення особистості. Діти та молодь дуже швидко переходять на безготівкові розрахунки та стають активними користувачами фінансових послуг. Уміти ефективно контролювати грошима та знати основи управління фінансами – важливі навички, які допоможуть молодій людині здійснювати усвідомлений вибір у будь-яких фінансових операціях, розуміючи при цьому вигоди та ризики. Як у фінансовому світі, так і в щоденному житті невід'ємною навичкою успішної людини є критичне мислення, яке потрібно розвивати, зокрема у межах формування підприємливості та фінансової компетентності.

Отже, розв’язання педагогічних завдань, спрямованих на формування підприємливості та фінансової компетентності здійснюється безпосередньо на заняттях у школі, у позакласній та позашкільній діяльності. Кожен напрям має певний арсенал форм, методів та прийомів, що охоплюють: цілі (формування економічно грамотних громадян, здатних встановлювати, розвивати та підтримувати підприємництво), завдання: формування в учнів спроможності мислити по-новому та узагальнювати інноваційні бізнес-ідеї, перетворюючи їх у нові технології з метою отримання доходу; вміння здійснювати пошук нових ринкових можливостей для власної справи; здатності розробляти бізнес-плани для створення і розвитку нових організацій, напрямів діяльності; вміння знаходити новаторське рішення проблеми в стандартних і нестандартних ситуаціях; готовності налагоджувати зв’язки, домовлятися, здійснювати

комунікації з різними партнерами, укладати ефективні угоди, а також критично оцінювати особисті переваги і недоліки.

Інтерактивні ігри

1. Антишахрайська онлайн-гра «Здолай шахрая» від Ukrainian Interbank Payment Systems Member Association "EMA"
2. Чат-бот навчить, як правильно розмовляти з онлайн-шахраями
3. #ШахрайГудбай

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Інтегровані проєкти «Підприємливість та фінансова грамотність» / автор-укладач Л. М. Пужайчереда . Харків: Видавнича група «Основа», 2018. 159 с. *Серія «Ключові компетентності».*
2. Біденко С., Золотаревич І. Книга юного підприємця. 9 детальних планів своєї справи для підлітків. Харків: Вид. група «Основа», 2017.
3. Біденко С., Золотаревич І. Як розповісти дітям про гроші. Харків: Видавнича група «Основа», 2016.
4. Варуфакіс Я. Розмови з донькою про економіку. Коротка історія капіталізму; пер. з англ. Ю. Скавінского. Львів: Видавництво Старого Лева, 2018.
5. Вермонд К. Таємне життя грошей. Харків: Vivat, 2019.
6. Лібер Р. Як говорити з дітьми про гроші. Київ: Наш Формат, 2019.
7. Маккена Дж. Як перетворити $100 на $1000000. Заробляй! Зберігай! Інвестуй! Харків: Видавнича група «Основа», 2019.

Валентина АНДРІЙЧУК,
методист кабінету
дошкільної, початкової та спеціальної освіти
Рівненського ОІППО

Тетяна МИХАСЮК,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
педагогіки, психології та корекційної освіти
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ ФІНСЬКОГО ДОСВІДУ ОЦІНЮВАННЯ

Метою сучасної початкової освіти визначено всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Головна ідея Нової української школи і нового Стандарту – навчання, побудоване на компетентностях. У Законі України «Про освіту» компетентність визначається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність, чи іншими словами – здатність використовувати знання і навички у своєму житті.

Компетентнісне навчання існує у багатьох країнах понад два десятки років, що дозволяє враховувати досвід провідних країн світу в реалізації концептуальних завдань Нової української школи.

Оскільки метою освіти є розвиток особистості учня, а основу компетентності складає навчальний досвід, тому для відстежування особистісного розвитку кожної дитини, побудови індивідуальної траєкторії формування особистості надзвичайно важливим є правильно організований процес оцінювання та самооцінювання навчальної діяльності.

У цьому процесі корисними і співзвучними завданням Нової української школи можуть стати для українських педагогів ефективні практики оцінювання, зокрема фінської початкової школи.

Процес оцінювання у фінській школі побудований за такими принципами:

1. Оцінювання є рівним.

2. Оцінювання вимагає відкритості, співпраці та участі учнів: взаємодія, зворотний зв’язок, співпраця між школою та батьками.

3. Оцінювання має систематичний і послідовний характер.

4. Оцінювання є різноманітним і проводиться досить часто.

5. Оцінювання ґрунтується на цілях і критеріях.

6. Оцінювання враховує вік і здібності учня.

Об’єктами оцінювання у фінській освітній програмі є:

1. Результати навчання і поступ у навчанні учнів.

2. Навички роботи учнів.

3. Поведінка учнів.

Функціями оцінювання є:

– спрямовувати, заохочувати і підтримувати учнів у процесі навчання;

– допомагати учневі ставити цілі власного навчання;

– визначати, наскільки ефективно учень досягає цілей, поставлених із метою зростання і навчання;

– допомагати учневі розуміти, як і навіщо він навчається;

– розвивати реалістичне розуміння себе як учня.

Мета шкільної системи оцінювання полягає в тому, щоб підтримати в учня:

1) почуття власної гідності (позитивний, індивідуальний зворотний зв’язок);

2) впевненість у собі (підтримка, зміцнення, реалістичність і позитивний зворотний зв’язок);

3) самопізнання (розуміння себе як учня, самоефективність), а не просто зосереджуватися на успішності учня.

Отже, процес оцінювання у фінській школі, як і в НУШ, передбачає, що *учень є суб'єктом і активним учасником власного навчання.*

Для цього фінські педагоги володіють інформацією про учнів, а саме про: найменші проблеми в навчанні; поведінку; особливі труднощі з читання або письма; мовні навички учнів (іммігрантське походження); здоров'я та особливі потреби; вік і зрілість; різні способи, за допомогою яких учні навчаються і працюють; сильні сторони; найкращий спосіб для навчання; підтримку, якої потребують учні.

Ставлення фінських учителів до учнів базується на таких постулатах:

– Прислухайтеся до дитини – нехай вона сама розповість, що, на її думку, вона може зробити, що їй дається легко, що їй потрібно поліпшити і чого вона повинна навчитися!

– Приймайте думки дитини!

– На прикладі її дій продемонструйте, що вона може робити і що має розвивати.

– Посилюйте впевненість дитини у собі, показуйте, чого вона навчиться, якщо буде багато працювати.

– Розкажіть дитині, що ви як вчитель приходите до школи саме для неї. Ваше завдання – вчити, спрямовувати і допомагати.

– Підтримуйте мотивацію, відповідальність за результати!

– Дайте дитині можливість повірити в себе!

У процесі оцінювання у фінській школі використовують такі методи: спостереження за роботою та результатами навчання на уроках; документування; письмова робота; письмові іспити; усні іспити; висновки, проєкти та резюме, які візуалізують навчання; відео; портфоліо: збірник робіт учня тощо.

У фінській освітній системі використовуються такі **види оцінювання**: *діагностувальне, формувальне, підсумкове, прогнозувальне:*

1. Діагностувальне оцінювання. На початку навчання вчитель визначає рівень компетентності учнів – вимірює початковий рівень, перевіряє те, що було вивчено раніше.

2. Формувальне оцінювання відбувається у процесі навчання, ґрунтується на поставлених цілях, забезпечує зв'язок навчання з майбутнім та відбувається в усній (обговорюється) або письмовій формі.

3. Підсумкове оцінювання рівня компетентності проводиться після вивчення модуля, є звітом за навчальний рік, заключним оцінюванням, орієнтоване на минуле.

4. Прогнозувальне оцінювання – попереджувальне оцінювання. Для цього ставляться нові цілі для навчання у майбутньому та відбуваються спільні з учителем роздуми з приводу того, що і як досліджувати та вивчати у майбутньому.

За потреби підвищення якості учнівських знань та освітньої системи загалом особливої ваги набуває розвиток формувального оцінювання у НУШ, яке дає змогу виявити рівень досягнень учнів на певному етапі навчання та вчасно вжити необхідних заходів для поліпшення кінцевих результатів.

Важливим є регулювання процесу навчання як результату поєднання зворотного зв'язку й адаптації навчання. Щодо цього фінські педагоги використовують такі правила:

– надаю всім зворотний зв'язок в однаковому для всіх обсязі;

– зустрічаюся з батьками для обговорення результатів оцінювання навчання;

– надаю індивідуальний письмовий зворотний зв'язок з приводу екзаменаційних робіт учнів;

– надаю позитивний зворотний зв'язок учням щодня;

– залишаю особистість і характер учня поза процесом оцінювання навчання;

– вважаю, що оцінювання спрямовує та підтримує навчання учнів;

– не порівнюю навички учня з навичками інших;

– оцінюю хлопчиків і дівчат однаково;

– поведінка учня впливає на те, як я оцінюю результати навчання з предмета;

– оцінюю навички роботи учня водночас із навичками з певного предмета;

– допомагаю учням зрозуміти цілі їхнього навчання;

– розповідаю батькам про цілі навчання їхньої дитини;

– батьки знайомі з практикою оцінювання результатів навчання у школі;

– учні розуміють, як і навіщо вони навчаються.

Цілі та завдання оцінювання

На початку шкільного року або навчального модуля учень встановлює цілі власного навчання, тобто бере на себе певні зобов'язання, відповідаючи на запитання: Чого намагаюся досягти? Як можу досягти своєї мети? (Приклад чек-листа у *додатку 1*).

У фінській загальноосвітній школі є різні форми оцінювання, зокрема:

1. *Обговорення результатів оцінювання між учнем і вчителем.*

Через певні проміжки часу вчитель і учень обговорюють між собою роботу учня в школі та його поступ у навчанні. Цей процес ґрунтується на усному або письмовому самооцінюванні, проведеному учнем і його результатах та спирається на оцінювання роботи у школі, проведене разом учнем і одним із батьків. Такі обговорення орієнтуються на поступ у навчанні і результати навчання учня: тексти, твори, зошити, друковані зошити з вправами, вироби, твори мистецтва тощо. Учень і вчитель встановлюють разом цілі навчання, про які потім повідомляють батькам.

2. *Самооцінювання.*

Учитель розвиває в учня навички самооцінювання (навчає оцінювати власну роботу). Мета цієї діяльності полягає у вихованні впевненого в собі

учня, який знає про свої сильні сторони і напрями розвитку. Самооцінювання відбувається на основі поставлених цілей та виконується протягом навчального дня, тижневе спостереження; самооцінювання щодо творів мистецтва, виробів, роботи та поведінки, поступу в навчанні з різних предметів (приклади чек-листів у *додатках 2–8*):

3. Оцінювання з боку однолітків.

Учнів навчають давати один одному позитивний / конструктивний зворотний зв'язок за поставленими цілями щодо власних розповідей, творів, виробів, творів мистецтва, задач з математики тощо.

4. Оцінювання з боку групи.

Навчання навичок самооцінювання та оцінювання однолітків може починатися з виконання групового оцінювання. До прикладу, після завершення проєкту або групової роботи група оцінює свою роботу, відповідаючи на запитання: Чого ми навчилися? Як група працювала разом? Якою була моя роль у групі? Чи був поділ роботи успішним? Що не спрацювало в групі, чому? Що можна покращити наступного разу? Матеріалом для оцінювання може бути, наприклад, математична вправа для роботи в парах, групова робота чи проєкт з екологічної освіти тощо (приклад чек-листа у *додатку 9*).

Оцінювання у повсякденних ситуаціях у класі.

Зворотний зв’язок надається у ході уроків, наприкінці навчального дня, після реалізації проєкту, виконання вправи, тестів, презентацій, написання творів, текстів; свідчить, як учень працював і поводився протягом навчального дня. Використовується Wilma – електронний інструмент співпраці і зв’язку між домом і школою. Він буває колективним та особистим.

Важливою особливістю компетентнісного підходу до оцінювання у фінській школі є визначення складових компетентностей з оцінювання усіх учасників освітнього процесу.

Компетентність учителя з оцінювання

Знання та навички вчителя з оцінювання:

– учитель дотримується загальноприйнятих методів оцінювання у школі і таким чином виконує річний план оцінювання;

– учитель може застосовувати різні форми оцінювання у процесі навчання учнів;

– на додачу до загальноприйнятих методів учитель також використовує методи, які відповідають його власній педагогіці;

– учитель розуміє важливість оцінювання як складової частини навчання учня;

– учитель розуміє роль батьків в оцінюванні навчання учня;

– учитель знає що, чому, коли, як.

Компетентність учня з оцінювання

Розуміння зворотного зв'язку у формі оцінювання учня:

– Як учень розуміє зворотний зв’язок у формі оцінювання, який йому надали?

– Як він може його використати у своєму власному навчанні?

– Як він вчиться розуміти власний процес навчання через зворотний зв’язок у формі оцінювання?

– Як він може оцінити себе?

– Як він може надати зворотний зв'язок однолiткам?

– Як учень як член групи може надати зворотний зв’язок групі?

Компетентність батьків / осіб, які їх замінюють, з оцінювання

Як батьки / особи, які їх замінюють, розуміють навчання своєї дитини через оцінювання:

– мають досить часто одержувати різнобічний зворотний зв’язок про хід навчання, результати навчання, роботу і поведінку своєї дитини;

– мають можливість брати участь в обговоренні результатів оцінювання учня;

– мають можливість дізнатися, як підтримати навчання своєї дитини завдяки інформації, отриманій у результаті оцінювання.

Як зазначають вчителі Фінляндії, оцінювання – це навик усіх учасників освітнього процесу: учня, вчителя, батьків. Отже, цього потрібно навчати. Діти не приходять до школи з навиком оцінювання у кишені. Заохочення, мотивація, підвищення толерантності до невдач – кожен у чомусь успішний!

Обговорення питань оцінювання – це справжній діалог. Мета полягає в інформуванні учня та батьків, наприклад, щодо поступу у навчанні (планування підтримки, постановка цілей); оцінювання навчання; питання поведінки; турботи про благополуччя учня; булінгу, взаємодії з однолітками; створення довіри між домом і школою. Обговорення має ґрунтуватися на діалозі та взаємній повазі з огляду на принцип справедливості та чесності. Важливо створювати поле для розширення можливостей, адже у кожній людині є щось хороше. На зборах батьків або осіб, що їх замінюють, мають бути різні документи: портфоліо з текстами і результатами навчання учня, які демонструють компетентність і поступ; вироби учнів; твори мистецтва; результати проєктів тощо; електронні продукти, зроблені учнем (наприклад, анімація, фільми тощо). *Документація має важливе значення. Не можна говорити учневі або батькам / особам, які їх замінюють, про те, що не задокументовано.*

Співпраця з батьками є надзвичайно важливою для вибудовування індивідуальної траєкторії розвитку дитини, її вподобань, цінностей, цілей.

Прикладом такої співпраці у фінській освіті є анкети для батьків.

Анкета № 1

Заповнюється батьками (особами, які їх замінюють).

_____Дата

Учень_____

Батьки (особи, які їх замінюють)_____

Подумайте про сильні сторони і дії дитини з таких точок зору:

Управління благополуччям і повсякденним життям Сон, харчування, звички до занять фізичними вправами, вільний час, стосунки з друзями, готовність йти до школи тощо	**Навички взаємодії з людьми** Вияв та контроль емоцій, спілкування на особисті теми, вміння слухати інших, дивитися на речі очами інших тощо
Навчальні навички, вміння вчитися Бажання вчитися, виявлення власних сильних сторін і напрямів, які потребують удосконалення, звернення за допомогою тощо	**Навички роботи** Турбота про шкільні речі і задані вправи, зосередженість, наполегливість, дотримання інструкцій тощо

Анкета № 2

Наведена нижче анкета складається із двох частин. Першу частину заповніть, будь ласка, разом зі своєю дитиною, а в другій поділіться своїми думками.

_____

Прізвище, ім'я дитини

І. Дитина відповідає, а дорослий записує

1. Назви кілька своїх улюблених речей або предметів у школі.

_____

2. Чи є в твоїй школі щось, що тебе турбує чи дратує? Що саме?

_____

3. Чи є в школі предмети, які тобі складно вивчати? Які це предмети?

_____

4. Подумай про те, як вчителі могли би тобі допомогти, якщо в тебе є труднощі або ти чогось не розумієш?

_____

5. Чи знаєш ти, як гратися з іншими дітьми під час перерв без суперечок?

_____

6. Чи є в тебе друзі, з якими ти граєшся на перервах?

_____

7. Тебе цькували?

_____

8. Якщо тебе цькували, то хто? Коли? Як ти думаєш, чому це трапилось?

_____

ІІ. Розділ для батьків. Запишіть свої власні погляди / почуття / думки про школу

1. Інформаційне забезпечення. Чи достатньо у вас інформації щодо роботи вашої дитини в школі та її поступу в навчанні?_____

2. Домашнє завдання. Чи є у вашої дитини вдома проблеми? Чи дуже багато в неї домашніх завдань, недостатньо домашніх завдань тощо?_____

3. Співпраця між домом і школою: Як це працює? Які ваші очікування стосовно цього? Бажання? Ви хочете змін? тощо_____

4. Вітання, побажання для вчителя_____

Надзвичайно важливим аспектом оцінювальної діяльності є компетентність батьків / осіб, які їх замінюють, з оцінювання. Адже батьки – повноцінні учасники освітнього процесу і повинні розуміти навчання своєї дитини через оцінювання, розуміти, у чому саме полягає успішність дитини в умовах безбального оцінювання; отримувати різнобічний зворотний зв'язок про хід навчання, результати навчання, роботу і поведінку своєї дитини; повинні мати можливість брати участь в обговоренні результатів оцінювання. Це сприятиме адекватним очікуванням щодо освітніх досягнень власної дитини, побудові дитино-батьківських стосунків на партнерських засадах.

Процес оцінювання в НУШ повинен стимулювати позитивну мотивацію та саморегуляцію пізнавальної діяльності молодших школярів.

Запропоновані методичні матеріали фінських педагогів із практичного досвіду оцінювання і самооцінювання допоможуть українським учителям у цій важливій роботі.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Цілі на навчальний рік 20__– 20__ _____

Прізвище, ім'я

Планую свою роботу в школі у _____ класі.
Ставлю перед собою цілі, яких намагаюся досягти разом з учителем і батьками

_____

Навички роботи в школі

Я добре працюю самостійно.
Моя ціль:

_____

Я добре працюю в парі.
Моя ціль:

_____

Мені легко працювати в групі.
Моя ціль:_____

Я даю всім спокійно працювати.
Моя ціль:

_____

Навички роботи вдома

Я майже завжди сам / сама можу зробити свою домашню роботу.

_____

Мені потрібна допомога під час виконання домашнього завдання._____
_____

Поведінка
Я поводжуся з іншими _____
У разі суперечки я _____
Я завжди слухаю дорослих _____
Я не завжди слухаю дорослих _____
Моя ціль: _____

Цілі щодо вивчення рідної мови
Уважаю, що читаю_____
Пишу текст (слова, речення):
без помилок _____
майже без помилок _____
із кількома помилками _____
Уважаю, що писати власні твори і тексти мені:
дуже легко_____
досить легко_____
трохи складно_____
дуже складно_____

Читання книг
Планую уважно прочитати до кінця товсту книгу _____
Прочитати всю книгу для мене, на жаль, ще досить складно _____
Я не в захваті від читання великих книг _____

Цілі вивчення математики
Я вмію рахувати до десяти (2+8, 3+7… та ін.):
дуже добре ___
ще не вмію ___

Рахую (8 + 5 =, 15-7 =):
за допомогою пальців або інших допоміжних засобів ___
усно без використання наочних засобів ___

Розпізнаю, порівнюю та обчислюю у межах від 0 до 100 і далі:
дуже добре ___
добре ___
досить добре ___
мені все ще потрібно тренуватися ___

Робити усні або письмові завдання мені:

дуже легко ___
досить легко ___
складно ___
я не можу зробити їх сам / сама ___

Думаю, що є задачі, над якими мені потрібно попрацювати _____

Розрізняю, котра година (наприклад, зараз перша година):
дуже добре ___
не дуже добре ___
не знаю, як визначити час ___

На уроках математики:
розумію нову тему на уроці вчителя ___
мені важко щось зрозуміти під час уроку, поки вчитель навчає ____

Моя робота на уроках математики
Майже завжди можу працювати самостійно ___
Мені складно працювати самостійно ___
Мені потрібно більше підтримки від дорослих ___

Погляди батьків (осіб, які їх замінюють) на роботу дитини в школі:
- на вашу думку, як працює ваша дитина в школі _____
- чи реалістично оцінює ваша дитина свої навички _____
- яка підтримка необхідна дитині _____
- тип зворотного зв'язку від школи, який, на вашу думку, потрібен дитині _____
_____

Додаток 2

МОЯ РОБОТА В ШКОЛІ. 1 КЛАС _____ _____

Прізвище, ім’я Дата

ЩО МЕНЕ ЗАХОПЛЮЄ В ШКОЛІ: НАМАЛЮЙ І НАПИШИ
ЩО МЕНЕ НЕПОКОЇТЬ У ШКОЛІ: НАМАЛЮЙ І НАПИШИ

Коментарі батьків:

_____

_____

_____

_____

Підпис _____

Додаток 3

Самооцінювання: робота і поведінка _____ _____
Прізвище, ім'я Дата

Умію це роботи **Усе ще тренуюся**
1. Я хороший друг, не цькую, не провокую ----------
2. Дотримуюся правил школи і класу_____
3. Добре ставлюся до інших_____
4. Швидко йду на перерву_____
5. Обідаю як культурна дитина _____
6. Слухаю інструкції в класі та дію відповідно до них _____ _____
7. Пам'ятаю, що треба піднімати руку в класі _____
8. Даю всім спокійно працювати_____
9. Виконую вправи, які задають, і не роблю нічого іншого _____
10. Умію самостійно працювати _____
11. Умію працювати в парі або групі _____ _____
12. Сам / сама дбаю про свою домашню роботу_____

Додаток 4

Оцінюю свою роботу в школі на цьому тижні

Тиждень: _____ **Т – так**
Прізвище, ім'я _____ **Н – ні**

	Понеділок	Вівторок	Середа	Четвер	П'ятниця
Прийшов / прийшла у клас із гардеробу, як і домовлялися					
Давав / давала змогу всім спокійно працювати					
Працював / працювала згідно з отриманими інструкціями					
Міг / могла спокійно працювати самостійно					
Добре працював / працювала в парі або групі					
Пам'ятав / пам'ятала про те, що перед тим, як щось сказати, треба підняти руку					
Дотримувався / дотримувалася інструкцій у їдальні					
Виконав / виконала домашню роботу					

Наприкінці цього тижня візьми цей папір додому, покажи батькам і поговори про свою роботу в школі.

Ми обговорили роботу моєї дитини в школі _____

Підпис батьків або осіб, які їх замінюють _____

Додаток 5

РОЗДУМИ ПРО МОЮ РОБОТУ В ШКОЛІ. 2 КЛАС

Весняний семестр _____ П.І.П. _____ Дата

Що в тебе виходить у школі добре?_____
_____
Що викликає труднощі?_____
_____
Як тобі краще допомогти?_____
_____

Мої цілі на весняний семестр 2-го класу_____
_____

Джерела радості в школі:
_____
_____
Причини занепокоєння в школі:
_____
_____
Коментарі батьків або осіб, які їх замінюють:
_____

Підпис: _____

Додаток 6

Самооцінювання та проміжне оцінювання в січні: учні 1-х класів
Школа підготовки вчителів Віккі Гельсінського університету
Дата: _____
П.І.П: _____
Клас:_____

Напиши про завдання і ситуації, з якими ти добре впорався / впоралась у школі, або намалюй їх. Наприклад: читання, письмо, лічба, малювання, ігри, поведінка справжнього друга, робота в групі, робота в парах, ігри під час перерв, спілкування, зосередженість, заняття спортом (біг, ігри, катання на ковзанах, катання на лижах та ін.), допомога іншим тощо.

Оціни свою поведінку. Познач на шкалі місце, яке характеризує тебе найкраще:

Моя поведінка	**Мені це вдається**	**Я тренуюся**
Я дотримуюся спільних правил	_____	_____
Я поводжу себе і розмовляю з іншими дружно	_____	

Ми разом домовилися про такі цілі:
(Цей розділ заповнюють учень, батьки та вчитель разом під час обговорення результатів проміжного оцінювання).

_____
_____

Оціни свою роботу. Познач на шкалі місце, яке найкращим чином тебе характеризує:

Моя робота	**Мені це вдається**	**Я тренуюся**
Я слухаю вказівки і можу їх виконувати		
Я зосереджений / зосереджена, коли працюю		
Я працюю разом з іншими		
Я дбаю про свої завдання та речі		

Ми разом домовилися про такі цілі:

(*Цей розділ заповнюють учень, батьки та вчитель разом під час обговорення результатів проміжного оцінювання)*

_____

Робота з різних шкільних предметів.

Оціни свою роботу з різних предметів. Познач на шкалі місце, яке тебе характеризує найкраще:

Фінська мова та література	**Мені це вдається**	**Я тренуюся**
Я читаю по складах, читаю слова, речення	I	
Я розумію текст, який читаю		
Я пишу склади, слова, речення		
Я пишу швидко і зрозуміло		
Я можу розповісти про свої думки і переживання		

Математика	**Мені це вдається**	**Я тренуюся**
Я вмію рахувати від 0 до 10		I
Я вмію пояснити, як я рахую		

Я також вивчав такі предмети:

«Я досліджую світ», релігія/етика, музика, мистецтво, праця, фізична культура

Ми разом домовилися про наступні цілі:

(Цей розділ заповнюють учень, батьки та вчитель разом у процесі обговорення результатів проміжного оцінювання)

_____

Оціни свою роботу в школі з інших предметів:

Намалюй червоне коло навколо предметів, в яких ти вважаєш себе сильним і досвідченим.

Намалюй блакитне коло навколо предметів, для опанування якими тобі потрібна допомога або підтримка.

Дата, Гельсінкі _____ Учень _____

Один із батьків або особа, яка їх замінює _____ Учитель _____

Додаток 7

Школа підготовки вчителів Віккі Гельсінського університету, 2-й клас
Проміжне оцінювання, осінь / весна 20___
Прізвище, ім'я: _____

САМООЦІНЮВАННЯ УЧНЕМ

РОБОТА І ПОВЕДІНКА	**Відповідає моїй роботі та поведінці**			**Мене це не стосується**
	дуже добре	**добре**	**деякою мірою**	
Слухаю надані мені інструкції і дію згідно з ними				
Умію працювати самостійно				
Умію працювати в групі та в парі				
Роблю свій внесок у мирну шкільну роботу				
Сам / сама дбаю про свою домашню роботу				
Сам / сама дбаю про свої шкільні справи				
Дотримуюся загальноприйнятих правил				
Ввічливий / ввічлива і доброзичливий / доброзичлива з однокласниками				
Ввічливий / ввічлива і доброзичливий / доброзичлива з дорослими				

Цілі
_____
_____
_____

Предмети

РІДНА МОВА І ЛІТЕРАТУРА	**Відмінно**	**Добре**	**Досить непогано**	**Усе ще тренуюся**
Побіжно читаю				
Розумію, що читаю				
Мій почерк зрозумілий				
Пишу слова та/або речення без помилок				
Уже пишу твори				

Цілі:_____
_____

МАТЕМАТИКА	**Відмінно**	**Добре**	**Досить непогано**	**Все ще тренуюся**
Розпізнаю та порівнюю числа у межах від 0 до 1000				
Умію складати і віднімати у межах від 0 до 1000				
Умію множити				
Умію усно рахувати				
Умію робити приклади / письмові вправи				

Цілі:_____
_____

ДЛЯ БАТЬКІВ АБО ОСІБ, ЯКІ ЇХ ЗАМІНЮЮТЬ

ШКІЛЬНІ СПРАВИ ВДОМА	**Майже завжди**	**Іноді**	**Рідко**
Дитина ходить до школи із задоволенням			
Дитина уміє робити домашні завдання			

_____

Погляд батьків або осіб, які їх замінюють, на відвідування школи (наприклад: загальний інтерес, причини радості, ініціатива, навчання, домашня робота, власні і шкільні речі, стосунки з друзями, страхи, джерела стресу, занепокоєння тощо):

_____

_____

_____

Гельсінкі, дата: _____._____.20___

_____ _____

Учень Учитель

_____

Батьки або особи, які їх замінюють

Додаток 8

Повернути не пізніше ___/___

Обговорення оцінювання, навчальний рік _____

Учень: _____ Клас: _____

Шановні батьки! Ця форма містить запитання, які стосуються вашої дитини. Будь ласка, коротко опишіть, якою ви на даний час бачите свою дитину. Ми почнемо нашу зустріч з обговорення цієї форми.

Що зараз цікавить вашу дитину? Що вона робить добре?

_____

_____

Як ваша дитина поводиться зі своїми друзями та однолітками?

_____

_____

На вашу думку, на сьогодні що складним або важким є для вашої дитини?

_____

_____

Що розчаровує, засмучує вашу дитину? Її дії у такому випадку?

_____

_____

Чи існують вдома або в житті дитини речі, які впливають на її благополуччя і, можливо, шкільну освіту? (наприклад, народження братів і сестер, переїзд в інший будинок, хвороба когось із близьких, поява нових друзів тощо)

_____

_____

Що для вас важливо у вихованні вашої дитини? (наприклад, визначення рамок, методи виховання, традиції тощо)

_____

_____

Які надії або очікування ви пов'язуєте з відвідуванням вашою дитиною школи і співпрацею з учителем?

_____

_____

Я хотів / хотіла б обговорити такі речі:

_____

_____

Ми разом запишемо індивідуальні цілі учня на цей навчальний рік.

_____

_____

Підпис батьків або осіб, які їх замінюють _____/_____ 20__

_____

САМООЦІНЮВАННЯ УЧНЕМ

Намагаюся з усіх сил	☺	😐	☹
Ставлюся до інших по-дружньому	☺	😐	☹
Слухаю вчителя та однокласників	☺	😐	☹
Виконую вправи відповідно до інструкцій	☺	😐	☹
Піднімаю руку, коли щось знаю	☺	😐	☹
Піднімаю руку, щоб дочекатися своєї черги щось сказати	☺	😐	☹
Прошу допомоги, коли щось не розумію	☺	😐	☹
Працюю акуратно	☺	😐	☹
Виконую домашню роботу	☺	😐	☹
Сам / сама дбаю про свої шкільні справи	☺	😐	☹
Добре поводжуся за столом	☺	😐	☹
Умію працювати в групі	☺	😐	☹

Підпис учня: _____

Думки учня щодо шкільних предметів

_____

_____

_____

Підпис учня: ____/____._____ _____

Спільно прийняті під час обговорення рішення
Ціль:

_____

_____

Як це мені вдалося?

_____

Ціль

_____

Як це мені вдалося?

_____
_____

Ціль

_____
_____

Як це мені вдалося?

_____

Підписи:

У листопаді 20__ року

_____ _____ _____

Один із батьків Учень Шкільний учитель

У квітні 20___ року

_____ _____ _____

Один із батьків Учень Шкільний учитель

Додаток 9

Оцінювання з боку групи

Прізвище, ім'я: _____

1 – згоден, 2 – не зовсім згоден, 3 – абсолютно не згоден

	1	2	3
1. Група добре працювала.			
2. Кожен взяв на себе відповідальність за виконання завдання.			
3. Ми змогли легко домовитися про свої ролі.			
4. Вважаємо, що завдання були легкими.			
5. Вважаємо, що завдання були звичайного рівня складності.			
6. Вважаємо, що завдання були складними.			

7. Що було найкращим у цьому методі роботи?

_____

8. Подумай, чи можна цей метод покращити. Яким чином?

_____

8. Напиши, що ти дізнався про цю тему.

_____

_____

9. Повідомлення вчителю.

_____

_____

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі: наказ Міністерства освіти і науки України від 20.08.2018 № 924. URL: https://cutt.ly/6nLl70t (дата звернення: 16.06.2021).

2. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу: наказ МОН України від 27.08.2019 № 1154 URL: https://cutt.ly/znLzUFT (дата звернення: 16.06.2021).

3. Концепція Нової української школи. URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola (дата звернення: 16.06.2021).

4. Онопрієнко О. В. Інструментарій оцінювання результатів компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів: методичний посібник. URL: https://cutt.ly/EnLvEKT (дата звернення: 16.06.2021).

5. Салберг Пасі. Фінські уроки 2.0: Чого може навчитися світ з освітніх змін у Фінляндії; пер. з англ. А. Р. Шиян / наук. ред. Р. Б. Шиян. Харків: Вид-во «Ранок». 2017. 240 с.

Володимир БУНЯК,
методист кабінету математики
та технологій Рівненського ОІППО

Андрій ВИБАЧ,
головний спеціаліст управління
освіти і науки Рівненської ОДА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ У 2021–2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2020–2021 навчальному році вивчення інформатики в основній та старшій школі закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за навчальними програмами, які розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України (*див. таблицю*):

Навчальні програми для вивчення інформатики в основній та старшій школі закладів загальної середньої освіти

Класи (рівні)	Рік затвердження програми	Покликання
Основна школа (5–9 класи)		
5–9	2017	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/8-informatika.docx

Поглиблене вивчення інформатики		
8–9	2016	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/informatika.pdf
Старша школа (10–11 класи)		
Рівень стандарту	2017	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/informatika-standart-10-11.docx
Профільний рівень		https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/01/10-11-profilniy-riven.docx

Основна школа

Як видно з таблиці, вивчення інформатики у 2021–2022 навчальному році залишається без змін. Проте існує ймовірність отримання нових рекомендацій МОНУ. У такому випадку в означені рекомендації будуть внесені відповідні корективи.

Для повноцінного виконання навчальних програм рекомендується використовувати повнофункціональні, а не імітаційні, програмні засоби та середовища.

Очікувані результати навчання вказано у змістовому розділі програми для кожної теми курсу в кожному класі. Час, що необхідний для досягнення цих результатів, визначається вчителем залежно від рівня попередньої підготовки учнів, обраної методики навчання, наявного обладнання тощо. Однак на опанування тем змістової лінії «Моделювання, алгоритмізація та програмування» має приділятися не менше 40% навчального часу в 5–8 класах і не менше 30% у 9 класі. За необхідності вчитель може змінювати порядок вивчення тем, не порушуючи змістових зв’язків між ними.

Рекомендації щодо навчання учнів основам алгоритмізації та програмування у базовому курсі інформатики

Сьогодні навчальні заклади України на шляху до кардинальних змін. Не є виключенням і предмет «Інформатика» та найважливіший його розділ «Основи алгоритмізації та програмування». Оволодівши необхідними знаннями та навичками в області алгоритмізації та програмування, у людини з’являється можливість створювати власні та вдосконалювати існуючі доробки у сфері інформаційних технологій. Враховуючи означення інноваційного потенціалу, алгоритмізація та програмування може використовуватись в освітньому процесі як один із засобів підвищення інноваційного потенціалу особистості як вчителя, так і учня.

Під час вивчення інформатики в учнів має розвиватися алгоритмічне, структурне, логічне, критичне мислення, а також творчі здібності. У той час як розвиток логічного і критичного мислення, а також творчих здібностей не є завданням винятково курсу інформатики, а відбувається не меншою мірою під час вивчення інших дисциплін, розвитку алгоритмічного та структурного мислення на уроках інформатики слід приділяти першочергове значення.

Алгоритмічне мислення – це вміння:

– визначати послідовність дій, які необхідно виконати для розв'язання певної задачі;

– подавати алгоритми у певному формальному вигляді і виконувати їх;

– використовувати в алгоритмах алгоритмічні структури, тобто розгалуження і повторення;

– опрацьовувати величини, сталі й змінні;

– обирати оптимальний алгоритм розв'язання задачі.

Структурне мислення – це вміння:

– визначати параметри об'єктів та їх можливі значення;

– класифікувати явища та об'єкти;

– знаходити структурні та ієрархічні зв'язки між класами об'єктів, класифікувати зв'язки;

– розв'язувати задачі з обробки структур даних (передусім формалізувати вимоги щодо відбору даних за певними критеріями);

– подавати дані в табличному та графічному вигляді, інтерпретувати дані, подані графічно.

Слід зазначити, що алгоритмічне мислення має формуватися не лише під час вивчення основ алгоритмізації та програмування, а й під час виконання навчальних проєктів, розв'язання компетентнісних задач та вивчення інших тем курсу. Зокрема, послідовні алгоритми, алгоритми з розгалуженнями та робота з величинами мають закріплюватися задачами з опрацювання даних в окремих клітинках електронних таблиць, а опрацювання наборів числових даних в електронних таблицях може бути пропедевтикою вивчення алгоритмічної структури повторення.

Вчителю при вивченні теми «Основи алгоритмізації та програмування» в базовому курсі інформатики пропонується уникати використання штучних навчальних або застарілих середовищ програмування. Усі програми, які розроблятимуть учні, мають відповідати принципам функціонування сучасного програмного забезпечення в середовищі операційної системи з графічним інтерфейсом. Винятком є олімпіади з програмування.

За новою програмою вивчення алгоритмізації та програмування повертається у шкільний курс інформатики і розглядається у кожній паралелі, починаючи з другого класу.

Зауважимо, що в означених рекомендаціях ми будемо аналізувати лише методичні аспекти вивчення алгоритмізації та програмування у базовому курсі інформатики (5–9 класи).

Вивчення алгоритмізації у шкільній інформатиці може мати два цільових напрями:

– розвивальний напрям, під яким розуміється розвиток алгоритмічного мислення учнів;

– програмістський напрям, що передбачає в собі вивчення технології створення програм.

Останній напрям можна розділити на два цільових аспекти:

– перший аспект пов'язаний із посиленням фундаментальної компоненти курсу інформатики. Учням дається уявлення про те, що таке мови програмування, що представляє собою програма мовою програмування високого рівня, як створюється програма в середовищі сучасної системи програмування.

– другий аспект має профорієнтаційний характер. Вивчення програмування в рамках шкільного курсу дозволяє учням випробувати свої здібності до такого роду діяльності і, при бажанні, вибрати у майбутньому відповідний професійний шлях.

Алгоритмізація у школі відповідає методу структурного програмування і є підготовчим етапом до вивчення об’єктно-орієнтованого програмування, актуального на сучасному етапі розвитку програмування. Стандартна програма вивчення основ алгоритмізації передбачає наступну послідовність тем:

– складання лінійних алгоритмів;
– складання циклічних алгоритмів;
– використання розгалужень в алгоритмах;
– опис і використання допоміжних алгоритмів.

На початковому етапі вивчення певної структури алгоритму доцільно використовувати блок-схеми, які наочно демонструють базові структури алгоритмів та дають можливість сформувати правильну уяву про механізм роботи кожної із них.

(Демонстрація)

Примітка: ця і всі наступні демонстрації надані лише для перегляду. Бажано для цього мати обліковий запис Google. Для бажаючих редагувати приклади в демонстраціях потрібно запитати дозволу в автора.

Ефективним засобом підвищення рівня сприйняття теорії алгоритмізації є використання середовищ з виконавцями, що працюють у певній обстановці. Такі виконавці наочно представляють механізм виконання алгоритмів та їх базових структур.

(Демонстрація)

Програма курсу інформатики пропонує в якості такого середовища використовувати Скретч, але власний досвід свідчить, що використовувати його як основний інструмент при вивченні алгоритмізації дещо складно і не завжди раціонально. Та й використовувати це середовище бажано лише до 6 класу включно.

На мою думку, більш ефективним буде використання сайту **code.org**, який створений саме з навчальною метою. На сайті пропонуються завдання, розбиті на курси. Кожен курс розрахований на певний рівень підготовки учня та його вік, і розбитий на етапи, що містять завдання з окремо взятої теми.

Процес виконання завдань учнем системою контролюється і у разі неправильного або нераціонального виконання завдання система реагує, пропонуючи учневі той чи інший наступний крок.

Учитель може на цьому сайті створити групи, що дає йому можливість вказувати курс, який кожна група повинна пройти та слідкувати за результативністю виконання завдань кожним з учнів групи.

При вивченні алгоритмізації можна використовувати курси 1–4.

1. Скретч. Демонструються приклади створених проєктів (наприклад, "Заїхати у гараж").

2. Коде.орг. Демонструються можливості, які надає сайт для використання в освітньому процесі. Курси, що пропонуються на сайті, приклади завдань з курсів 1,2,3,4:

Курс 1 – Етап 13 – Завдання 5.
Курс 2 – Етап 8 – Завдання 2.
Курс 3 – Етап 13 – Завдання 5 (Розгалуження).
Курс 4 – Етап 12 – Завдання 5 (Цикл-Поки)

Додаткові поради щодо вивчення алгоритмізації та програмування (із власного досвіду):

5 класи:

Коде.орг – Курс 2, Курс 1 – Етапи 12–18, Курс 3 – Етап 12. (Демонстрація)

Теми розділу:

- Лінійні алгоритми.
- Структура повторення з лічильником.
- Структура розгалуження.
- Структура повторення з умовою.

6 класи:

Коде.орг – Курс 1 – Етапи 1–11, Курс 2 – Етапи 1–4.
Скретч (коли відсутній інтернет (самостійне опрацювання за підручником))
Теми розділу:

- Об’єкти та події.
- Команди та виконавці.
- Алгоритми та програми.
- Лінійний алгоритм. Складання алгоритмів.

7 класи:
Коде.орг – Курс 2, Курс 3 – Етапи 2, 3, 7, 12

(Демонстрація)

Скретч (коли відсутній інтернет (самостійне опрацювання за підручником))

Теми розділу:

- Структура повторення з лічильником.
- Висловлювання. Логічне слідування. Структура розгалуження.
- Структура повторення з умовою.

8–9 класи:

Для подальшого вивчення алгоритмізації та програмування під час практичної реалізації набутих знань рекомендується використовувати одну з мов програмування високого рівня (Pascal, C, C++, C#, Python, Java, Lazarus та ін.)

Варто зауважити, якщо в означених рекомендаціях не містяться поради щодо будь-якого виду навчальної діяльності (наприклад, робота з обдарованими учнями, позакласна робота тощо), дійсними лишаються рекомендації МОНУ та РОІППО, подані протягом останніх трьох років.

Старша школа

Змін не передбачається. Вивчення інформатики у старшій школі відбуватиметься за рекомендаціями МОНУ на 2020–2021 н. р. (для всіх рівнів). Але це може змінитися після публікації нових рекомендацій МОНУ.

Організація сучасного уроку інформатики

Методика проведення кожного уроку з інформатики визначається вчителем з урахуванням того, що обов'язковою передумовою успішного виконання вимог програми є практична діяльність учнів з індивідуальним доступом кожного учня до роботи з персональним комп'ютером.

При плануванні та підготовці до уроків учителю варто зважати на основні принципи шкільної інформатики:

1. Застосування на практиці отриманих знань та навичок, розвиток предметних та ключових компетентностей учнів.
2. Спрямованість на реальне життя та інтеграцію з іншими предметами.
3. Активне навчання та творчість.
4. Інновації як в освіті, так і в технологіях.
5. Спільна навчальна діяльність завдяки роботі в парах та малих групах.
6. Створення нових інформаційних продуктів та пошук нових знань.
7. Вільний вибір програмних засобів та онлайн-сервісів для навчальної та практичної діяльності, зокрема можливість використання вільно поширюваного програмного забезпечення як альтернативи пропрієтарним програмним продуктам.
8. Використання безпечних вебсередовищ та дотримання конфіденційності мережевої особистості учнів.
9. Дотримання авторських прав розробників програм, добропорядне використання контенту.

Важливим чинником розвитку ключових компетентностей є інтегрованість змісту уроку інформатики, що передбачає:

- проблемну орієнтованість пропонованих на уроках завдань, що стимулює дискусію, обговорення, пошук різноманітних джерел інформації, зіткнення думок і переконань;

– пов'язаність змісту уроку з реальним життям;

– практичну значущість інформації, що знаходить підтвердження через реальні факти та в змодельованих на уроці ситуаціях.

Ключові компетентності можна розвивати завдяки відповідним формам роботи, які відображають комунікативно-діяльнісний підхід до навчального процесу.

Із цією метою потрібно використовувати:

– інтерактивні форми та методи роботи, які забезпечують активну діяльність учнів у процесі опанування навчальним матеріалом;

– кооперативне навчання, під час якого формуються соціальні вміння, лідерські якості;

– рольові та ділові ігри, що допомагають пізнати світ і себе в ньому, підвищують самооцінку та попит на інновації;

– проєктні технології, завдяки яким в учнів формується проєктне мислення, почуття відповідальності та досвід цілеспрямованої співпраці, вони вчаться застосовувати знання на практиці, працювати в команді над конкретним завданням, презентувати свої результати;

– методи змішаного навчання, які поєднують у собі традиційне й дистанційне навчання та найбільше відповідають інтересам і вподобанням учнів, які живуть у період стрімкого інформаційно-технологічного розвитку суспільства;

– звернення до досвіду учнів, що гарантує перетворення кожного учня на справжнього учасника освітнього процесу, співтворця й конструктора нових знань;

– відповідні форми оцінювання, а саме: самооцінювання, яке формує здатність до самоаналізу, спостережливість за собою, вміння бачити та визнавати власні помилки; взаємооцінювання, що виховує відкритість до критики з боку інших, здатність відокремлювати об'єкт від суб'єкта оцінювання, вміння слухати, аналізувати й порівнювати.

Планування та організація навчальної діяльності проводиться на основі базових цінностей, загальних компетенцій з урахуванням цілей, змісту та очікуваних результатів навчання, які зазначені в навчальних програмах, підтримки інтеграції з іншими предметами та суб'єктами навчальної діяльності, змістовими лініями курсу інформатики. Очікувані результати навчання вчитель визначає відповідно до складових компетентностей, зазначених у програмі з інформатики.

Програма не обмежує самостійність та творчу ініціативу вчителя, передбачаючи гнучкість вибору та розподілу навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання. Вона не встановлює кількість

годин та порядок вивчення тем у рамках навчального року, а лише вказує на очікувані результати навчання та зміст навчального матеріалу, вивчення якого є об'єктом тематичного оцінювання. Учитель може розподіляти навчальний час на власний розсуд, ураховуючи особливості наявного матеріально-технічного забезпечення, попередній досвід, рівень знань учнів та інші фактори. За необхідності педагог може змінювати порядок вивчення тем, не порушуючи при цьому змістових та логічних зв'язків між ними та враховуючи, що на вивчення змістової лінії «Алгоритми та програми» має приділятися не менше 40% загального навчального часу у 5–8 класах і не менше 30% навчального часу у 9 класі.

Звертаємо увагу, що хоча з програми вилучені розділи узагальнення та повторення матеріалу, а також резервні години, учитель може передбачити необхідний, на його думку, час для повторення як на початку, так і наприкінці навчального року або півріччя.

Усі уроки курсу інформатики передбачають практичну роботу учнів за комп'ютером. У практичних завданнях слід передбачати використання актуального для учнів змістового матеріалу й завдань з інших предметних галузей.

Проєктну діяльність та розв'язування компетентнісних задач у програмі інформатики можна застосовувати під час вивчення різних тем. Виконання навчальних проєктів дозволяє вчителю розширити рамки теми, а учневі – проявити свої творчі здібності. Проєктні завдання в курсі інформатики виконуються в невеликих групах, а компетентнісні – індивідуально. Таким чином, учням надається можливість практичного використання отриманих у межах теми (курсу) вмінь. Результати означеної діяльності необхідно представити у вигляді закінченого інформаційного продукту для того, щоб учні могли порівнювати свої роботи і навчатися один в одного у процесі публічної презентації виконаних робіт перед класом. Під час представлення проєкту оцінюється:

– планування дослідження, творчість і раціональність запропонованого розв'язання;

– досягнення результатів навчання та компетенцій;

– технічні характеристики, естетика й оригінальність розроблених матеріалів;

– розвиток та самонавчання учня.

Компетентнісно орієнтовані завдання у своєму змісті містять:

– мотивацію (стимул), що є введенням у проблему (практично-орієнтовану) і відповідає на запитання «з якою метою треба це робити?»;

– формулювання завдання – відповідає на запитання «що саме треба зробити?». Учень для себе має чітко визначити суть завдання: відповісти на запитання, систематизувати початкові дані, підібрати необхідні інформаційні ресурси та програмні засоби, оцінити доцільність їх використання тощо;

– інформацію (додаткову), необхідну для розв'язання задачі. Ця частина відповідає на запитання «чому?»;

– перевірку (критерії) – результат виконання, відповідає на запитання «що, в якій формі потрібно зазначити?».

У процесі вивчення інформатики у старшій школі важливим фактором є самостійна навчальна діяльність учнів у способі навчання, у способі перенесення учнями результатів навчання на більш широкий контекст. У зв'язку з цим необхідно надавати учням можливість учитися самостійно та разом з іншими учасниками освітнього процесу (індивідуальні, парні та групові роботи) для підтримки їх активності. Під час самостійної навчальної діяльності формується особиста відповідальність учня за вибір засобів інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення навчальних цілей. Вони дають змогу індивідуалізувати процес навчання та об'єднати різноманітні види роботи – групову, самостійну, дистанційну.

Перелік деяких корисних ресурсів для самоосвіти учнів

Електронні підручники, курси:
http://www.ed-era.com
http://disted.edu.vn.ua/
http://itknyga.com.ua/index/bezkoshtovno/0-19
https://dystosvita.gnomio.com/

Ресурси для навчання програмуванню:
https://blockly-games.appspot.com/
https://code.org/
https://www.e-olymp.com/uk/
http://scratch.mit.edu/projects/editor

Для практичних робіт при вивченні відповідних тем та для розвитку в учнів навичок алгоритмічного мислення радимо використовувати інтерактивні та ігрові задачі міжнародного конкурсу з інформатики «Бобер» попередніх років: http://bober.net.ua/page.php?name=archive&, завдання якого можна застосовувати під час вивчення всього курсу інформатики – із 2-го по 11-й класи.

Також корисним є безкоштовний інформаційний ресурс http://thefuture.tilda.ws/about, на якому розміщуються науково-популярні статті про новітні технології для учнів та вчителів. Напрями, що охоплюють матеріали ресурсу: 3D-друк, Інтернет речей, Розумний дім, використання дронів та інше.

Для вчителів інформатики рекомендується використовувати безкоштовний масовий відкритий онлайн-курс «Алгоритми і проекти Scratch» на українській платформі масових відкритих онлайн-курсів "Prometheus" (https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:KPI+Scratch101+2017_T1/about).

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Варто зауважити, що впровадження компетентнісного підходу зумовлює переосмислення технологій контролю й оцінювання: із оцінювання предметних

знань, умінь і навичок до оцінювання компетентностей, зокрема готовності та здатності учнів застосовувати здобуті знання і сформовані навички у своїй практичній діяльності. Тепер о*б'єктом оцінювання* навчальних досягнень учнів з інформатики є рівень розвитку їх компетентностей, які інтегрують знання, вміння, навички, досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності. При оцінюванні навчально-пізнавальної діяльності учнів варто збалансовано оцінювати всі три компоненти, що відповідають складникам компетентності: діяльнісний (діяльність / уміння), знаннєвий (знання), ціннісний (ставлення). Навчальна програма розрахована на те, що при вивченні кожної теми формуються як технологічні навички / вміння, так і ціннісне ставлення до сучасних інформаційних технологій та їх вплив на суспільство й особистість. Знаннєвий складник включає перелік обов'язкових термінів і понять, якими учень оперуватиме після вивчення кожної теми. **Протягом вивчення теми мають проводитися оцінювані практичні роботи, результати яких повинні враховуватися під час виставлення тематичної оцінки.**

Форми оцінювання при вивченні інформатики:

– виконання завдань практичного змісту;

– тестування за допомогою програмних засобів або онлайнових сервісів;

– урахування особистих досягнень в опануванні інформаційних технологій;

– співбесіда (інтерв'ю) як доповнення до тестування або практичної роботи;

– взаємоконтроль учнів у парах або групах та самооцінка.

Організація діяльності на уроках інформатики

Умови навчання повинні забезпечувати ефективне засвоєння учнями програмового матеріалу та відповідати вимогам щодо безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу, що наведені в Державних санітарних правилах і нормах влаштування, утримання закладів загальної середньої освіти та організації освітнього процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01, Правилах пожежної безпеки для навчальних закладів і установ системи освіти України та Правилах безпеки під час навчання в кабінетах інформатики навчальних закладів системи загальної середньої освіти. Обладнання навчального приміщення (класу, кабінету) має відповідати вимогам (технічним, педагогічним тощо) Положення про кабінет інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій навчання закладів загальної середньої освіти, Типового переліку комп'ютерного обладнання для закладів дошкільної, середньої та професійної освіти (наказ МОН від 02.11.2017 № 1440).

Відповідно до листа МОН від 17.07.2013 № 1/9-497 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів із питань створення безпечних умов для роботи в кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів» щороку перед початком роботи учнів у

кабінеті інформатики вчитель проводить первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності, який ознайомлює учнів із правилами поведінки в кабінеті.

Звертаємо увагу, що Державні санітарні правила та норми «Влаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах ДСанПіН 5.5.6.009-98» втратили чинність на підставі наказу МОЗ від 26.06.2017 № 709. Насамперед це свідчить про те, що на цей момент ***тривалість безперервної роботи за комп'ютером учнів нормативно не регламентується.***

Проте, це не означає, що вчитель не повинен дотримуватися методичної структури проведення будь-якого уроку.

Наталія ГУЗЬ,
методист кабінету інноваційної діяльності та науково-дослідної роботи Рівненського ОІППО

ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ ПОДОЛАННЯ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Для сьогодення характерне збільшення кількості дітей із порушеннями розвитку. Як наслідок – посилюється необхідність психолого-педагогічної та медико-соціальної допомоги означеній категорії дітей, а також їх супроводу в освітньому процесі; розробляються нові організаційні форми роботи з такими дітьми, виявляються їхні потенційні здібності до освітньої діяльності; досліджуються можливості інтеграції у соціальний простір, щоб застосувати щодо кожної дитини з особливими освітніми потребами необхідну для неї методику, яка допоможе їй спочатку під керівництвом педагога, а потім самостійно коригувати порушення свого розвитку, а в подальшому – успішно адаптуватися в житті.

Сьогодні в кожного фахівця, який працює із дітьми з особливими потребами, серед яких – учителі-логопеди, учителя-дефектологи, наявний практичний матеріал, використання якого сприяє ефективному подоланню в таких дітей порушень розвитку загалом і мовленнєвих порушень зокрема. Педагоги у своєму арсеналі мають нові цікаві форми роботи з дітьми з особливими потребами як додаток до академічних класичних методів. Як правило, це те, що свого часу досить добре себе зарекомендувало, посприяло вирішенню певних проблем. Ми називаємо ці методи навчання нетрадиційними, або нетрадиційним навчанням – специфічною формою організації освітньої діяльності, метою якої є забезпечення сприятливих умов, за яких кожен учень відчував би свої успіхи.

У спеціальних школах області створюються відповідні умови для формування освіченої, гармонійної особистості, становлення фізичного й морального здоров'я дітей, проте інколи використання традиційних технологій навчання у корекційно-педагогічному процесі не дає бажаних результатів. Зважаючи на це, педагоги з метою удосконалення, діагностики, профілактики, корекції навчання та виховання згаданої вище категорії дітей, спрямовують роботу на пошук нових підходів у наданні освітніх послуг, використання яких забезпечує мовленнєве, фізичне, духовне, соціально-емоційне та інтелектуальне благополуччя дітей.

Педагогам відомо, що, працюючи з дитиною з особливими потребами, обов’язково слід ураховуючи її індивідуальні особливості, пам’ятаючи при цьому про створення сприятливих, комфортних умов для навчання, тобто використання того, що дарує природа: здатність дитини відчувати, бачити, чути природні фактори, сприймати світ, збагачений розмаїттям звуків, форм, розмальований усіма кольорами веселки, наповнений різноманітними тактильними відчуттями.

У результаті комплексної, корекційно-розвиткової роботи за допомогою кольорів, звуків, запахів, фізичних вправ, а також використовуючи психофізичний потенціал дитячого організму, можна не лише нормалізувати психіку, зняти подразнення, заспокоїти, підвищити працездатність, пам'ять, увагу, але й покращити загальний стан дітей із порушеннями розвитку.

Нетрадиційні методи мають, як правило, ще й здоров'язбережувальну функцію, тому виконання різноманітних вправ, прийомів корисне як для дітей, так і для самого вчителя. Завдяки цим методикам більш продуктивно можна вирішувати такі завдання, які умовно поділяють на три групи:

Корекційно-освітні завдання – спрямовані на розвиток мови і мовлення (усі складові, що пов'язані з цим процесом).

Корекційно-виховні завдання – покликані виховувати духовність, любов до природи, гуманність, скромність, доброту, увагу, витримку, відповідальність, патріотизм.

Корекційно-розвивальні завдання – спрямовані на розвиток: пізнавальних процесів (мислення, пам'ять, уяву, відчуття, фантазію тощо); дихання, голосу, дикції, інтонації; уміння передавати образ через міміку, жести і рух.

Застосування означених вище методів корекції варто розглядати в комплексі. Їх використання спрямоване передусім на створення сприятливого емоційного фону, що в кінцевому підсумку покращує ефективність корекційного впливу.

Гарних результатів у подоланні порушень розвитку досягають педагоги, які використовують такі нетрадиційні методи надання корекційних послуг дітям з особливими освітніми потребами, як: *кольоротерапія (хромотерапія), аромотерапія, піскотерапія, ігротерапія, сміхотерапія, ізотерапія, воскотерапія, казкотерапія та ін., а також масаж біологічно активних точок, елементи йоги, іонізація повітря* тощо.

Пропонуємо вашій увазі добірку нетрадиційних методів корекції.

Логопедична казкотерапія – це метод, який дозволяє на основі казкового сюжету використовувати спеціальні вправи, ігри для корекції порушень мовлення. Кожне казкотерапевтичне заняття складається з декількох етапів. На кожному етапі такого заняття педагоги використовують різноманітні ігри та вправи для: тренування фізіологічного та мовленнєвого дихання, дихання у поєднанні з голосом та рухами; розвитку слухової та зорової уваги; розвитку дрібної моторики; відображення емоційних станів за допомогою міміки, жестів, рухів тіла; розширення уяви про емоційні стани (злість, страх, смуток, радість тощо); розслаблення тіла на основі контрасту з напругою (із фіксацією уваги на диханні); розслаблення; рухливі ігри (стрибки, падіння, взаємодія з тканиною, палками та іншими предметами, ходьба, біг тощо); танці. Різновидом в казкотерапії є ***логоказка*** – спеціальний літературний твір, який максимально насичений звуком, що автоматизується.

«Казкові» заняття, як правило, проходять на високому емоційному рівні, викликаючи неабияку зацікавленість дітей, сприяють швидкому усуненню недоліків у мовленні. Опрацьовуючи казку, діти вчаться долати бар'єри у спілкуванні, тонко відчувати один одного, знаходити адекватне тілесне вираження різними емоціями, почуттями, станами.

Кольоротерапія (хромотерапія) **–** метод, заснований на дії кольору на нервову систему, спрямований розвиток та корекції мовлення дітей за допомогою кольорів. У роботі з дітьми з особливими потребами необхідно знати, як використовувати знання про колір у повсякденному житті, а саме: враховувати «дитячий вибір» при купівлі іграшок і навіть одягу, малюванні кольоровими олівцями, фломастерами, фарбами. Дитячий вибір кольору може суттєво прискорити розвиток мовлення. Із цією методикою також можна ознайомитися, використовуючи дослідження шведського вченого Карла Ріберга, який у медицині розвивав новий напрям – «колорама».

Літотерапія – один із нетрадиційних методів надання лікувальної допомоги з використанням каменів. Під літотерапією розуміють будь-яке використання мінералів та природних каменів (мінерали, кристали, дорогоцінні камені, гірські породи, мули, глини та ін.) із метою їхнього позитивного впливу на організм або свідомість людини. Поєднання кольорів і відтінків у кожному камені – неповторне. Також слід урахувати те, що краса кольорового каміння впливає на психіку і мислення людини. У логокорекційній роботі з дітьми камені доречно застосовувати для масажу пальчиків і долонь, що сприяє розвитку дрібної моторики пальців та кистей рук. Камені можна крутити, качати, перекочувати, вертіти в долонях. Із камінчиків можна викладати візерунки, картини, зображення різної форми, кольору та розміру. Камені використовуються на заняттях із навчання грамоти, зокрема дітям подобається за допомогою камінців робити звуковий аналіз слів, схеми речень, визначати кількість звуків, букв та слів у реченні, викладати літери.

Варто нагадати, що масаж пальчиків і долонь за допомогою каменів благотворно впливає на нервову систему та роботу м'язів, підвищує інтенсивність обмінних процесів, покращує кровообіг.

Піскотерапія – малювання на піску, який є ідеальним розвиваючим середовищем, де можна творити без страху що-небудь зламати або зіпсувати. Крім піску, використовують й інші сипучі матеріали – крупи, насіння тощо. Так, для роботи з дітьми, які мають труднощі у засвоєнні навичок письма, читання, в оволодінні математичними навичками, використовують письмо на манці. Дитина отримує можливість виправити написане, в неї поступово зникає напруженість м'язів руки, а також страх написати неправильно, покращується дрібна моторика, з'являється позитивна емоційна реакція у процесі письма, що поступово закріплюється, після чого можна переходити до письма олівцем і ручкою. «Малювання» крупами та різноманітним насінням може стати по-справжньому творчим процесом.

Кінезіотерапія – корекція за допомогою рухів (логопедична, фонетична ритміка). Рекомендується використовувати в роботі спеціальні кінезіологічні вправи, розроблені науковцями А. Сиротюк та Г. Шаніною.

Застосовуючи метод кінезіотерапії, діти вчаться розмовляти плавно, координуючи слова з рухами, рухатися правильно й граційно, відчувати музичний ритм, координуючи свої рухи. Ці заняття допомагають позбутися незграбності, сприяють розвитку координації рухового, зорового, слухового сприймання, яке має неабияке значення при опануванні читання, письма, мовлення. Кінезіологічні вправи варто проводити впродовж 1,5–2 хвилин на початку уроку з метою налаштування на майбутню роботу. На уроках зазвичай використовуються ті вправи, які легко можна виконати, сидячи за партою.

Голковколювання (акупунктура) – вплив на організм спеціальними голками або натискання ними на особливі точки на тілі (шляхом уведення в ці точки голок та маніпуляцій з ними). Голковколювання застосовується тільки в лікувальних установах. Різновидом акупунктури є ***акупресура (точковий масаж)***, тобто активізація біологічно активних точок на тілі людини шляхом натискання, який можна проводити не лише в лікувальних установах. Використання точкового масажу дає позитивні результати при лікуванні заїкання, допомагає зняти підвищену збудливість мовних центрів і відновити нервову регуляцію мови. Оволодіти цією технікою можуть не лише батьки, а й сама дитина, що стане у майбутньому її життєвою необхідністю. Цей метод є нешкідливим, відносно простим, здатним доповнювати або навіть заступати традиційні методи лікування. Значною перевагою акупресури є здатність впливати на весь організм, стимулюючи захисні, компенсаторні та пристосувальні механізми, нормалізуючи змінену реактивність. Акупресура нерідко виявляється більш ефективною, ніж загальноприйняті сучасні методи лікування.

Масаж біологічно активних точок, як і аромотерапію, можна застосовувати в роботі з дітьми, які не тільки мають підвищену втомлюваність, виснажливість нервової системи, непосидючість, а й погано переключаються з

одного виду діяльності на інший, а також дітьми, які, навпаки, є пасивними чи мають депресивний стан. Використовуючи ці прийоми, педагоги повинні чітко дотримуватись рекомендацій із визначення біологічно активних точок, застосування тих чи інших трав, олій тощо.

Метод штучної локальної гіпотермії (кріомасаж) – термальний вплив низькотемпературними (зокрема з використанням льоду) аплікаціями на певну ділянку обличчя і язика з метою нормалізації м'язового тонусу та збільшення сили м'язових скорочень органів артикуляційного апарату та мімічної мускулатури. У логопедичній практиці означений метод найбільш ефективно використовується в роботі із дітьми зі стертою дизартрією, адже їхній артикуляційний апарат має такі особливості, як: наявність парезів, спастичності, гіперкінезів, кінестатичної апраксії, девіації, гіперсалівації. Серед численних м'язів мімічно-артикуляційного апарату кріомасаж варто проводити лише з тими м'язами, анатомічне розташування яких дозволяє уникнути ускладнень від взаємодії з холодом, зокрема: коловий м'яз рота, м'язи, які керують роботою губ (піднімання та опускання), великий виличний м'яз, м'яз підборіддя, м'язи язика.

Для активізації центральних відділів головного мозку, що відповідають за рухливість м'язів органів артикуляційного апарату, вплив холодом можна використовувати для розвитку м'язової мускулатури пальців та кистей рук.

Лід або льодові крихти, загорнуті в марлю, накладають на м'язи артикуляційного апарату. Залежно від симптоматики тривалість одного сеансу з використанням льоду складає від 2 до 10 хвилин. Час впливу на кожну групу м'язів збільшується поступово, починаючи з кількох секунд. Систематично проводиться 3 курси по 15–20 сеансів з інтервалом у 10 днів. Одразу після кріомасажу проводиться логопедичне заняття.

Ураховуючи індивідуальні особливості кожної дитини, для штучної гіпотермії доречно використовувати як звичайну фільтровану або мінеральну воду, так і заморожені відвари з трав із заспокійливим та протизапальним ефектом (ромашка, календула, петрушка, м'ята, меліса, троянда). Для впливу на м'язи язика найкраще використовувати заморожені натуральні сиропи, соки, морозиво, фрукти, а для впливу на м'язи пальців та кистей рук – заморожену воду із додаванням гуаші, акварелі.

Методика «Сміливо на підлогу», автором якої є англійська фізіотерапевтка Вероніка Шерборн, зарекомендувала себе в роботі з дітьми, в яких наявна утруднена адаптація, повільне звикання до нових умов та людей, надмірна тривожність та сором'язливість. Педагогам пропонуються уже розроблені заняття з різноманітними вправами.

Сміхотерапія – лікування позитивними емоціями, засіб глибокого очищення організму людини на всіх рівнях – від фізіології до нервової системи, психіки та розуму. Відомий невролог Вільям Фрай із медичної школи Стенфордського університету порівнював сміх із дихальною гімнастикою, що застосовується в роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями. На думку вченого, інтенсивність дихання за таких умов дозволяє легеням і верхнім

дихальним шляхам повністю звільнитися від повітря. У цю мить в організмі людини відбуваються найпотужніші біохімічні реакції.

Виокремимо кілька аспектів впливу сміху на дитину із порушеннями мовлення: знижується викид «стресових гормонів» – кортизону та адреналіну; стимулюється виділення власних морфінів організму – ендорфінів (так звані гормони щастя); у 3–4 рази прискорюється газообмін; «правильне» дихання допомагає долати почуття страху; є своєрідним захисний елемент для мозку людини. Зокрема, коли людина усміхається, потік крові до мозку посилюється, мозок отримує більше кисню, а це позитивно відображається на емоційному стані. Також сміх активізує лімбічну систему мозку, об'єднує праву та ліву півкулі, підвищує творчі здібності та вміння вирішувати різноманітні проблеми, покращує зовнішній вигляд людини.

Отже, на тлі комплексної логопедичної допомоги нетрадиційні методи терапії, не вимагаючи особливих зусиль, не тільки оптимізують процес корекції мовлення дітей-логопатів, а й сприяють оздоровленню всього організму дитини. Але ефективність використання таких підходів у корекційно-освітньому процесі залежить від якісної взаємодії дорослих, які перебувають поряд із дітьми.

Позитивний емоційний настрій педагогів та батьків, уміння створити атмосферу радості й доброзичливості, радіти разом із дитиною навіть незначному досягненню, дає кожній дитині можливість саморозкриття та самовираження.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Антощук Є. В. Учімося запам'ятовувати і пригадувати: швидка педагогічна допомога від Української школи ейдетики : посібник. Київ : Вирій, 2007. 156 с.

2. Атлас акупунктурних зон / Е. Л. Мачерет, В. П. Лисенко, І. З. Самосюк. Київ : Вища школа, 1986. 255 с.

3. Калмикова Л. О. Формування в дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс : навч.-метод. посіб. Київ : Слово, 2016. 384 с.

4. Кольоротерапія: збірник ігор та вправ. *Всеосвіта*. URL: https://vseosvita.ua/library/koloroterapia-zbirnik-igr-ta-vprav-101198.html (дата звернення: 25.05.2021).

5. Луценко І. В. Дитина і дорослий: вчимось спілкуватись. Готуємося до мовленнєвого спілкування з дошкільниками : навч.-метод. посіб. Київ : Світич, 2008. 202 с.

6. Марченко І. С. Педагогічні технології комунікативного розвитку дітей із тяжкими порушеннями мовлення : посібник. Київ : ДІА, 2016. 148 с.

7. Метод штучної локальної гіпотермії при корекції дизартрії у дітей з дитячим церебральним паралічем / К. А. Семенова, О. В. Степанченко, Л. І. Виноградова, І. І. Панченко. *Дефектологія*. 1990. № 2. С. 17–20.

8. Самосюк І. З., Фисенко Л. І., Чухраєв Н. В. Електропунктурна діагностика : посібник. – Київ : Укрпрофздравниця, 1997. 206 с.

9. Січкар Л. Хромотерапія, або Лікування кольором, кольорова медитація. *Дитячий садок*. 2008. № 21–24. С. 95–96.

10. Сиротюк А. Л. Корекція розвитку інтелекту дошкільнят : посібник. Москва : ТЦ «Сфера», 2001. 48 с.

11. Сушельницька З. В. Логоказка як засіб розвитку артикуляційної моторики у дітей. Кам'янець-Подільський: Науково-методичний центр управління освіти і науки, 2014. 64 с.

Ольга ГУРІНЧУК,
методист кабінету дошкільної, початкової та спеціальної освіти Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО БЕЗПЕКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ»

Цифрове середовище, зокрема й мережа «Інтернет», сьогодні є не лише важливим джерелом інформації, а й способом комунікації, який нівелює перепони для спілкування. Через глобальний вплив COVID-19 діти проводять все більше часу саме в інтернеті.

У зв'язку зі зростанням чисельності випадків небезпечної поведінки дітей в Інтернеті, обумовлених передусім впливом соціальних мереж, Міністерство освіти і науки України розробило рекомендації для проведення додаткових профілактичних заходів закладами освіти серед дітей та інформування батьків щодо компетентностей безпечної поведінки в цифровому середовищі [4].

Діти мають право отримувати знання та підтримку щодо використання цифрового середовища. Надання такої підтримки – спільна відповідальність батьків та педагогічних працівників. Залучення батьків до освітнього процесу, налагодження ефективних партнерських відносин сприятиме не лише ефективному досягненню результатів навчання, а й формуванню безпечного освітнього та родинного середовища для дитини. Залучення батьків до освітнього процесу сприяє їхній обізнаності щодо необхідної допомоги та підтримки їхній дитині, цінності своєї участі в освітньому процесі, а також впливає на ступінь і якість участі батьків у навчанні їхніх дітей удома. Таке залучення позитивно впливає на успішність, рівень мотивації дітей до навчання, поведінку, ставлення до домашніх завдань та закладу освіти в цілому, а також сприяє обізнаності педагогічних працівників щодо потреб дитини та особливостей родинного середовища, що є цінною інформацією для організації освітнього процесу у найкращий для дитини спосіб.

Навчання молодших школярів ґрунтується на взаємодії дітей і дорослих – грі, спільній праці, пізнанні, спілкуванні. Інтернет-технології стали неодмінною

частиною життя дітей. Невміння працювати з комп'ютером і орієнтуватися в інтернет-просторі в сучасному суспільстві можна порівняти із невмінням писати й читати. Комп'ютер є не тільки розвагою, а насамперед засобом спілкування, самовираження, розвитку, навчання. Самостійне пізнання інформаційного світу дозволяє розширити коло інтересів дитини, сприяє її додатковій освіті, спонукає до кмітливості, привчає до самостійного розв'язання задач.

Чим приваблює дітей молодшого шкільного віку мережа «Інтернет»?

- Різноманітне спілкування (знайомство і пошук нових друзів у соціальних мережах, чатах, участь у дискусіях і віртуальних форумах).
- Утамування «інформаційного голоду» (навчання, розвиток і саморозвиток).
- Пошук нових форм самовираження та самоствердження.
- Відчуття спільності та приналежності до групи (потреба в повазі, домінуванні, лідерстві).
- Розваги (ігри, музика, фільми, відеоролики).
- Анонімність і віртуальна свобода (моделювання множинності образу «Я»).
- Абстрагування від психологічних проблем реального світу, прагнення дати вихід емоціям.
- Автономія, зняття соціальних табу.

Щоб повноцінно орієнтуватися у віртуальному просторі, дитині необхідно вчитися структурувати значні потоки інформації, дотримуючись основних правил безпеки в інтернеті.

Незважаючи на безумовно позитивну роль сучасних комунікаційних засобів та інтернету, існують певні ризики у використанні інформаційних технологій. Інтернет може містити інформацію агресивного чи соціально небезпечного змісту. А надання переваги віртуальному світу перед реальним справляє негативний вплив на психіку і здоров'я дитини та може погіршити не тільки зір, поставу та сон, але й викликати тривожність, дратівливість, соціальну дезадаптованість, узалежнену поведінку [3].

Психологічні симптоми інтернет-залежності

- гарне самопочуття або ейфорія під час роботи за комп'ютером;
- неможливість зупинитися;
- постійне збільшення кількості часу перебування в інтернеті;
- відчуття спустошення, тривоги, роздратованості в період перебування поза інтернетом;
- брехня про свою діяльність своїм близьким;
- проблеми у навчанні.

Фізичні симптоми інтернет-залежності:

- біль у ділянці зап'ястя у зв'язку із тривалим перенапруженням м'язів;
- сухість в очах;
- головний біль;
- біль у спині;

- нерегулярне харчування;
- нехтування особистою гігієною;
- порушення сну [3].

Інформаційно-комунікаційні технології є важливим інструментом у житті дітей під час здобуття освіти, соціалізації, самореалізації. Водночас безконтрольне та безвідповідальне їх використання містить ризики для здоров'я, розвитку та благополуччя дітей.

Саме в родині закладаються основи поведінки дитини в реальному світі. І віртуальний простір – не виключення. Батькам слід приділяти особливу увагу вихованню дітей, підвищенню їхньої обізнаності стосовно загроз, які несе інформаційне середовище, адже ставлення дитини молодшого шкільного віку до комп'ютера та інтернету формують дорослі на власному прикладі.

Для залучення батьків та їхнього інформування заклад освіти може використовувати дошки оголошень для батьків, оголошення на вході в заклад освіти, телефонний зв'язок, електронну пошту, сайт закладу освіти, месенджери тощо [4].

Поради батькам щодо безпечної поведінки дитини молодшого шкільного віку в мережі «Інтернет»

1. Будьте другом і порадником своїй дитині, щоб вона не соромилася і не приховувала від вас свої проблеми в опануванні інтернету. Спілкуйтеся з дитиною, обговорюйте її досягнення, пропонуйте допомогу. Користуйтесь інтернетом разом з дітьми. Дитина має усвідомлювати, що дорослий поруч і завжди готовий допомогти.

2. Підвищуйте власну комп'ютерну грамотність, щоб стати авторитетом для дитини і вміти надавати допомогу у вирішенні питань, пов'язаних з використанням комп'ютера.

3. Розмовляйте з дитиною про безпеку в інтернеті. Допомагайте розвивати критичне мислення, вчіть робити аргументований вибір та нести відповідальність за його результати. Проста заборона використання ґаджетів може призвести до втрати довіри дитини до дорослого та приховування нею своїх захоплень. Найперше варто говорити, пояснювати, формувати культуру використання інтернету в повсякденному житті.

4. Разом із дитиною переглядайте матеріали на її улюблених веб-сайтах, грайте в її улюблені інтернет-ігри – це не лише допоможе краще зрозуміти інтереси дитини, її захоплення та причини такого вибору, а й стане приводом для невимушеного початку розмови про безпеку в мережі.

5. Заохочуйте користування ґаджетами в зонах видимості дорослих. Це допоможе тримати контролювати те, з ким ваша дитина контактує в інтернеті через телефон, планшет, ігрову приставку та інші пристрої, підключені до нього.

6. Не забувайте, що ваша дитина може користуватися інтернетом у школі, у знайомих або в інтернет-кафе, тому заборони можуть виявитися

малоефективними. Приділяйте більше уваги вихованню дитини, навчайте її комп'ютерній грамотності й правилам безпеки в мережі.

7. Уважно спостерігайте за тим, чим займається ваша дитина і слідкуйте за іграми, в які вона грає. Рольові ігри справляють неабиякий вплив на дитячу психіку. Надмірне захоплення рольовими іграми може негативно позначитися на формуванні особистості дитини, її соціалізації та рольовій ідентифікації, а отже не дозволяйте їй тривалий час грати в одну і ту ж гру.

8. Встановлюйте часові межі щодо користування ґаджетами, щоб балансувати час, проведений в режимі онлайн та офлайн.

9. Будьте уважні та не пропустіть у своєї дитини ознак страху чи тривоги, зміни поведінки, режиму сну та апетиту.

10. Контролюйте додатки, ігри, вебсайти та соціальні мережі, якими користується ваша дитина.

11. Встановіть на ґаджети дитини функцію «батьківський контроль», що дає можливість припиняти спілкування або обмін повідомленнями в онлайн-чатах, а також функцію «поділитися розташуванням» у налаштуваннях додатків чи ігор, оскільки це може наразити дитину на небезпеку у вигляді небажаного контакту чи розкрити її місце розташування.

12. Щоб у ваших дітей не виникало бажання обходити програмні заборони, встановлені вами, необхідно запропонувати дітям як альтернативний варіант пізнавальні, цікаві та захоплюючі ресурси, де вони будуть захищені від ризиків віртуального світу.

13. Перевіряйте налаштування приватності в іграх та соціальних мережах, якими користується дитина, наявність у її профілі ввімкнених налаштувань приватності.

14. Обмежуйте коло осіб, які можуть контактувати з вашою дитиною. Закликайте дитину радитися з вами, перш ніж додавати до переліку нових друзів.

Діти молодшого шкільного віку блискавично освоюють усі останні новинки – соціальні мережі, ігри, програми. Інтернет допомагає їм розвиватися і вчитися. Діти допитливі, у них ще немає того життєвого досвіду, який дозволив би їм визначити обман і маніпуляцію. Саме тому свідомість і підготовленість дитини є основною запорукою його безпеки. Очевидно, що без сприяння дорослих, діти, можливо, більш обізнані в інтернеті, але наївні у життєвих ситуаціях, можуть легко потрапити до рук онлайн-шахраїв і кіберзлочинців.

Отже, безпека і правила поведінки в мережі Інтернет мають формуватися з урахуванням віку і психологічних особливостей дітей, адже дітям молодшого шкільного віку властиві імпульсивність поведінки, відсутність вольового та емоційного контролю, тобто чим молодший вік дитини, тим більше уваги слід приділяти спільному використанню інтернету. Із підвищенням рівня самоконтролю дитини поступово знижується потреба в батьківському контролі.

Коли дитина продовжує надмірно захоплюватися комп'ютерними іграми та інтернетом і ви не в змозі самостійно впоратися з цією проблемою, зверніться до фахівця, зокрема психолога.

У разі виявлення того, що дитина стала жертвою будь-яких проявів насильства, експлуатації, вербування або маніпуляцій у цифровому просторі, варто одразу звертатися до Національної поліції України та надіслати повідомлення про правопорушення до департаменту кіберполіції Національної поліції України (цілодобово) [4].

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Безпека дітей в інтернеті. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti (дата звернення: 14.04.2021).

2. Безпека дітей у цифровому просторі – МОН надає рекомендації для педагогічних працівників та батьків. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/bezpeka-ditej-u-cifrovomu-prostori-mon-nadaye-rekomendaciyi-dlya-pedagogichnih-pracivnikiv-ta-batkiv (дата звернення: 06.05.2021).

3. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі. URL: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/internet_safety_dl/children_internet.pdf (дата звернення: 25.03.2021).

4. Щодо необхідності проведення додаткових профілактичних заходів у середовищі дітей та підвищення обізнаності батьків. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-neobhidnosti-provedennya-dodatkovih-profilaktichnih-zahodiv-v-seredovishi-ditej-ta-pidvishennya-obiznanosti-batkiv (дата звернення: 12.03.2021).

Наталія ДАВИДЮК,
кандидат педагогічних наук,
методист кабінету виховної
роботи та позашкільної освіти
Рівненського ОІППО

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У 2021–2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

І. Окремі аспекти формування комунікативної стратегії закладу позашкільної освіти.

Процеси децентралізації орієнтують діяльність закладів позашкільної освіти на узгодження з потребами територіальних громад. Для формування ефективної комунікативної стратегії закладу позашкільної освіти з громадськістю варто розглянути напрями налагодження партнерської взаємодії

між педагогічним колективом закладу позашкільної освіти і громадськістю, органами влади як орієнтири для вироблення шляхів налагодження конструктивної взаємодії.

Актуальність освітніх послуг. Оскільки громада є замовником освітніх послуг закладу позашкільної освіти, виникає необхідність вивчати потреби і запити батьків, дітей на розвиток тих чи інших напрямів позашкільної освіти, функціонування тих чи інших гуртків, а також враховувати рекомендації засновника закладу позашкільної освіти. Це можна зробити шляхом опитування, моніторингу. Варто також звернути увагу на розвиток тих напрямів позашкільної освіти, що сприятимуть підготовці майбутніх фахівців, які розвиватимуть громаду, регіон, країну, формуватимуть у дітей корисний досвід, компетентності, необхідні їм у житті, допоможуть при виборі майбутньої професії.

Соціальне проєктування. В країні відбувається потужний розвиток дитячого та молодіжного самоврядного руху. Діти самостійно розробляють та реалізують різноманітні соціально значущі для громади проєкти, спираючись на сформовані компетентності в різних галузях науки та техніки, екології, мистецтва, туризму тощо. Дитячі та молодіжні проєкти допомагають вирішувати важливі для громади проблеми, а також розвивають в дітей соціальні компетентності. Тому така діяльність повинна сприяти налагодженню тісної взаємодії між закладом позашкільної освіти і громадськістю, органами влади. Соціальні проєкти можуть бути складовою навчальної програми, за якою працює керівник гуртка, її практичною частиною, а можуть бути більш масштабними, охоплювати всіх вихованців закладу позашкільної освіти. Проєктна діяльність може бути організована як у межах роботи гуртків різних напрямів позашкільної освіти, так і бути провідною в діяльності дитячого самоврядування. Позитивним досвідом є організація конкурсу на грантову підтримку дитячих та молодіжних соціальних проєктів у територіальній громаді.

Організація благодійної і волонтерської діяльності. Така діяльність активно розвивається в нашій країні і є ознакою становлення громадянського суспільства. До таких ініціатив долучаються заклади освіти, зокрема і позашкільної. Вихованці різних вікових категорій і різних напрямів позашкільної освіти разом із дорослими згуртовуються навколо проблеми допомоги тим, хто її потребує (діти з числа внутрішньо переміщених осіб, діти із соціально незахищених категорій, діти з особливими освітніми потребами тощо). Організація такої діяльності також показує для громади роль закладу позашкільної освіти в організації цієї роботи.

Соціокультурна діяльність закладу позашкільної освіти в громаді.

Нині відбувається процес розширення функцій закладу позашкільної освіти в громаді, що дозволяє розглядати його як центр соціокультурної діяльності. У зв'язку з цим заклад позашкільної освіти починає позиціонуватися як організатор, співорганізатор чи активний учасник святкової програми з відзначення державних свят, свят народного календаря у громаді

(така програма може передбачати залучення музичних, вокальних та хореографічних колективів, організацію виставки декоративно-ужиткового мистецтва, науково-технічної творчості, ігри та розваги з використанням туристичного спорядження тощо). Це хороша можливість для популяризації власної роботи та здобутків, розширення меж власної діяльності за рахунок залучення дорослого населення громади.

Відзначення соціального партнерства. Важливо практикувати заходи, де педагогічний колектив закладу позашкільної освіти може висловити слова вдячності своїм партнерам, громадським організаціям, активістам, волонтерам, представникам інших закладів освіти, установ та організацій, батькам вихованців, представникам органів влади за підтримку і допомогу в реалізації спільних освітніх, соціальних проєктів, ініціатив, які спрямовані на розвиток та виховання дітей, підтримку позашкільної освіти. Це можна зробити, організувавши святковий концерт, підготувати пам'ятні сертифікати, дипломи, подяки, символічні подарунки, виготовлені дитячими руками тощо. Варто до цього підійти творчо, а головне зробити традиційним.

Презентація діяльності закладу позашкільної освіти. Важливо презентувати діяльність закладу позашкільної освіти, використовуючи для цього різні можливості (масмедіа, соціальні мережі, участь у конкурсах, проєктах, програмах тощо).

ІІ. Новації в нормативно-правовому забезпеченні діяльності закладу позашкільної освіти.

Наказом Міністерства освіти і науки від 05 січня 2021 року №17 затверджено Типову освітню програму закладу позашкільної освіти. Типова освітня програма включає такі складові: загальні положення; вимоги до здобувачів позашкільної освіти, які можуть розпочати навчання за цією програмою; перелік освітніх компонентів (навчальні програми, форми організації позашкільної освіти, форми та методи діяльності здобувачів освіти, структура навчального року тощо); загальний обсяг навчального навантаження; очікувані результати навчання здобувачів позашкільної освіти, які відображаються в навчальних програмах і конкретизують результат навчання як формування компетентностей.

Заклади освіти можуть використовувати типові освітні програми або розробляти свої освітні програми на основі типових освітніх програм.

Зверніть увагу, що відповідно до означеного документа, заклад позашкільної освіти, інші суб'єкти освітньої діяльності мають право використовувати самостійно розроблені навчальні програми з позашкільної освіти, які схвалюються педагогічною радою закладу позашкільної освіти, іншого суб'єкта освітньої діяльності (у разі наявності педагогічної ради) та затверджуються керівником закладу позашкільної освіти, керівником іншого суб'єкта освітньої діяльності або уповноваженою керівником особою [3].

У освітній програмі має бути представлений корекційно-розвитковий складник, якщо в закладі здобувають освіту діти з особливими освітніми

потребами (необхідність спеціального обладнання та засобів навчання, розроблені програми, спеціальні завдання тощо).

На основі освітньої програми заклад позашкільної освіти складає та затверджує річний план роботи закладу та навчальний план закладу, що конкретизують організацію освітнього процесу [4].

Наказом Державної служби якості освіти України від 07 грудня 2020 року № 01-11/78 затверджені методичні рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах позашкільної освіти. Зокрема, в документі зазначається, що педагогічна рада ЗПО формує систему та затверджує процедури внутрішнього забезпечення якості освіти, включаючи систему та механізми забезпечення академічної доброчесності. З метою аналізу стану сформованості та функціонування внутрішньої системи рекомендується проводити в ЗПО самооцінювання власної діяльності.

Зокрема, пропонуються чотири напрями оцінювання ЗПО: «Освітнє середовище закладу позашкільної освіти», «Система оцінювання здобувачів освіти», «Педагогічна діяльність педагогічних працівників та/або тренерів-викладачів», «Управлінські процеси». Самооцінювання може здійснюватися: щорічно та/або періодично, комплексно та/або за певним напрямом освітньої діяльності.

Для самооцінювання доцільно використовувати наступні методи збору інформації: вивчення документації, опитування (анкетування, інтерв'ю), спостереження (за освітнім середовищем, за організаційними формами освітнього процесу).

Проведення у ЗПО щорічного самооцінювання передбачає встановлення їх рівня (н-д., перший (високий), другий (достатній), третій (вимагає покращення), четвертий (низький)).

Результати самооцінювання доцільно розглянути та схвалити на засіданні педагогічної ради до початку нового навчального року. Отримані результати варто також обговорити з представниками батьківської та учнівської громадськості. Інформація, отримана під час самооцінювання, може стати підґрунтям для внесення змін до стратегії розвитку ЗПО, визначення шляхів удосконалення освітніх і управлінських процесів та інших питань внутрішньої системи [5].

20 червня 2021 року набирає чинності постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 р. №365 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187», якою затверджені у новій редакції Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності. Відповідно до зазначеного документу ліцензування освітньої діяльність у сфері позашкільної освіти може здійснюватися за рішенням засновника ЗПО. У разі прийняття такого рішення ЗПО має відповідати вимогам, що визначені розділом «Започаткування та провадження освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти» та подати відповідні документи до органу ліцензування за місцем реєстрації [7].

Згідно з наказом ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 10.06.2021 №55 «Про проведення моніторингового дослідження стану розвитку позашкільної освіти» впродовж 2021 – 2024 років (орієнтовно з жовтня 2021 року) буде проводитися моніторингове дослідження.

ІІІ. Програмно-цільовий підхід до виховання цінностей.

Актуальною проблемою для закладів освіти є створення умов для ціннісної соціалізації особистості. Великий потенціал для реалізації цього завдання мають заклади позашкільної освіти. Орієнтирами у цьому слугують обласні програми виховання дітей та молоді.

Обласна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання у Рівненській області на 2021–2025 роки, схвалена розпорядженням голови облдержадміністрації від 13.05.2021 №365. У Програмі визначені такі пріоритети: формування української національної громадянської ідентичності; військово-патріотичне виховання; формування науково-методичних засад національно-патріотичного виховання; співпраця з інститутами громадянського суспільства щодо національно-патріотичного виховання. Прогнозується, що реалізація програми дозволить популяризувати культурні та мистецькі традиції українського народу, стимулювати активну діяльність молодіжних громадських об'єднань, підвищити обізнаність дітей та молоді про видатних особистостей українського народу тощо [2].

Із 2020 року в нашій області реалізується Програма національного виховання в закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки (схвалена Вченою радою Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (протокол №5 від 25.09.2020 року). Детальніше: https://roippo.org.ua/activities/scientific_methodological/natsionalno_patriotychne_vykhovannya.php/5490/

У структурі Програми 7 груп цінностей: *загальнолюдські* (життя, мир, свобода, гідність та самоповага, справедливість, добро, гуманність); *національні* (українська національна ідея, незалежність України, свобода, національна гідність і честь, патріотизм, національна ідентичність, мова, культура, пам’ять (національна, історична); *духовні* (чесноти, віра, надія, любов, добродіяння, сила духу, одухотвореність), *громадянські* (верховенство права, громадянська позиція, суверенітет особи (недоторканість, приватність), свобода слова і совісті, соціальна відповідальність, праця, рівноправ’я та повага до інших), *особисті* (чесність, відповідальність, совість, працелюбність, ініціативність, безпека, здоров’я), *родинні* (сім’я, взаємопідтримка, довіра, чуйність, вірність, спілкування, традиції та звичаї), *екологічні* (природа, любов до природи, краса природи, екологічна свідомість, здоровий спосіб життя, природоохоронна позиція, безпека життєдіяльності, сталий розвиток).

Для виховання у дітей та молоді означених груп цінностей рекомендуємо використовувати різні форми, методи, прийоми, у тому числі проєктну діяльність. У межах обласних проєктів: «Колесо життя», «Моя Україна», «Храм людської душі», «Держава починається з тебе», «У твоїх руках щастя!»,

«Намисто роду», «Жива планета» пропонуємо реалізувати власні тематично наближені проєкти на рівні закладу позашкільної освіти, окремого структурного підрозділу чи гуртка тощо.

Програма може упроваджуватись на основі поєднання різних форм, методів, підходів і видів діяльності (не тільки проєктної), які є оптимальними і доцільними для кожного окремого закладу позашкільної освіти. Важливо створити в закладі середовище, в якому буде комфортно і затишно для всіх дітей, незалежно від їхнього віку, статі, здібностей і можливостей, а також запропонувати для них актуальні, сучасні види діяльності, які навчать їх критично мислити, бути активними та відповідальними за власну долю та долю своєї країни, зорієнтують у сучасному світі, дозволять сформувати позитивне ціннісне ставлення до себе, інших людей, природи і суспільства.

Рекомендуємо провести діагностику сформованості ціннісних ставлень у вихованців на початку реалізації програми (2021 р.), по її завершенню (2025 р.), а також під час проміжного етапу (2023 р.). При бажанні відстежувати динаміку змін в ціннісних ставленнях вихованців можна щорічно. Отримані результати дозволять зробити висновок про результативність упровадження програми. Крім того, така діяльність буде складовою заходів внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах позашкілля.

Детальніше про реалізацію Програми в закладі позашкільної освіти можна знайти в посібнику «Методичне забезпечення реалізації програми національного виховання в закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки», електронний варіант якої розміщено на сайті РОІППО, в розділі «Науково-методична робота», вкладка «Національно-патріотичне виховання».

IV. Підвищення кваліфікації працівників закладів позашкільної освіти.

Рекомендуємо керівникам гуртків закладів позашкільної освіти звернути увагу на програму підвищення кваліфікації «Етноосвіта», яка апробована 17–20 травня 2021 року, в межах реалізації однойменного проєкту працівниками КЗ «Рівненський обласний центр народної творчості» Рівненської обласної ради у співпраці з Рівненським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, а також Рівненським обласним молодіжним пластовим вишкільним центром за підтримки Українського культурного фонду. Мета програми – розвиток професійної компетентності педагогів у напрямку збереження, примноження та передачі традицій нематеріальної культурної спадщини Рівненщини юному поколінню. Програма передбачає ознайомлення освітян із творчим доробком найкращих народних майстрів, діячів культури та мистецтва, а також практичні заняття із застосування ними отриманих знань на практиці під час таборування на базі Рівненського обласного молодіжного пластового вишкільного центру.

З метою підвищення кваліфікації працівників закладів позашкільної освіти області, ознайомлення їх з актуальними питаннями розвитку позашкільної освіти, працівники кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти інституту розробили програму «Формування ключових та

загальнопрофесійних компетентностей у дітей та молоді засобами позашкільної освіти» (30 год.). Пропонуємо педагогічним працівникам звернути на це увагу при подачі заявок на підвищення кваліфікації у 2021–2022 навчальному році.

Крім того, кафедра філософії, економіки та менеджменту освіти інституту щороку організовує літню школу менеджменту. Участь у заході дозволить керівникам закладів позашкільної освіти глибше ознайомитись із актуальними питаннями управління, формування стратегії розвитку закладу позашкільної освіти в сучасних умовах.

Працівники кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти, кабінетів виховної роботи та позашкільної освіти, інформаційно-комунікаційних технологій запрошують працівників закладів позашкільної освіти взяти участь (колективно чи індивідуально) в проєкті «Сучасні тренди позашкільної освіти Рівненщини», інформація про проєкт буде надіслана в заклади.

V. Конкурси фахової майстерності для педагогічних працівників закладів позашкільної освіти.

З метою підтримки талановитих педагогів закладів позашкільної освіти, сприяння їх самореалізації та стимулювання подальшої творчої педагогічної діяльності у січні–лютому 2021 року проведений ІІ етап Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості».

Учасники презентували власний досвід роботи у вигляді електронного портфоліо за військово-патріотичним, дослідницько-експериментальним, еколого-натуралістичним, науково-технічним, туристсько-краєзнавчим та художньо-естетичним напрямами позашкільної освіти. Переможцями обласного етапу конкурсу журі визнала педагогів: Наталію Хомечу, керівника гуртка ОКПНЗ «Рівненська Мала академія наук учнівської молоді» Рівненської обласної ради (дослідницько-експериментальний напрям); Інну Власюк, керівника гуртка КЗ «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради (еколого-натуралістичний напрям); Анжеліку Леончик, керівника гуртка КЗ «Центр дитячої та юнацької творчості» Сарненської міської ради Сарненського району (художньо-естетичний напрям); Анастасію Волошину, керівника гуртка КЗ «Центр дитячої та юнацької творчості» Сарненської міської ради Сарненського району (туристсько-краєзнавчий напрям); Володимира Тарасюка, керівника гуртка Рівненського міського центру творчості учнівської молоді (науково-технічний напрям) [6].

Із метою підвищення якості та удосконалення змісту позашкільної освіти, забезпечення гуртків, груп, секцій, студій та інших творчих об’єднань закладів позашкільної освіти якісною навчальною літературою за напрямами позашкільної освіти в травні–червні проведений І етап Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для закладів позашкільної освіти у категоріях: «навчальні програми» за такими напрямами позашкільної освіти: військово-патріотичний, дослідницько-експериментальний, еколого-натуралістичний та «навчальна література» з позашкільної освіти за дослідницько-експериментальним, еколого-натуралістичним, науково-

технічним, туристсько-краєзнавчим, художньо-естетичним напрямами. Подані роботи оцінювали 5 експертних комісій за різними напрямами позашкільної освіти. Роботи переможців І етапу конкурсу подані на всеукраїнський етап конкурсу. Переможці І етапу конкурсу: в категорії «Навчальні програми» – С. О. Куницький, к. т. н., провідний науковий співробітник науково-дослідної частини НУВГП, керівник гуртка ОКПНЗ «Рівненська Мала академія наук учнівської молоді» Рівненської обласної ради (дослідницько-експериментальний напрям), в категорії «Навчальна література» – Ю. М. Галатюк, к. пед. н., професор кафедри фізики, астрономії та методики викладання РДГУ, керівник гуртка ОКПНЗ «Рівненська Мала академія наук учнівської молоді» Рівненської обласної ради, М. Ю. Галатюк, к. пед. н., доцент кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи РДГУ, Т. Ю. Галатюк, вчитель фізики та інформатики Рівненської ЗОШ І – ІІІ ступенів № 6 Рівненської міської ради (дослідницько-експериментальний напрям); В. А. Бобровська, керівник гуртка КЗ «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради (еколого-натуралістичний напрям); Є. П. Мороз , методист комунального закладу «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради (еколого-натуралістичний напрям); І. М. Власюк, методист КЗ «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради (еколого-натуралістичний напрям); О. В. Омельчук, керівник гуртків КЗ «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради (еколого-натуралістичний напрям); С. А. Дужук , завідувач методичного відділу КЗ «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради (еколого-натуралістичний напрям); О. М. Грицай, керівник гуртка Будинку дитячої та юнацької творчості Вараської міської ради (художньо-естетичний напрям); В. Ф. Романюк, методист, Р. К. Мандзюк, завідувач відділу Рівненського міського центру творчості учнівської молоді (науково-технічний напрям).

VI. Експертне оцінювання матеріалів працівників закладів позашкільної освіти.

Експертною комісією інституту в цьому навчальному році було розглянуто 3 матеріали, автори яких претендували на присвоєння звання «керівник гуртка-методист»: «Розвиток творчої особистості засобами вокального співу» Лілії Ціос, керівника гуртка Рівненської ЗОШ І–ІІІ ступенів №28 Рівненської міської ради; «Науково-дослідницька діяльність – ефективний засіб для творчої самореалізації гуртківців» Валентини Бобровської, керівника гуртка КЗ «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради; «Застосування історичного підходу у формуванні пізнавальної компетентності вихованців на заняттях гуртка «Судномоделювання» Юрія Федорука, керівника гуртка Здолбунівської районної станції юних техніків. У матеріалах педагоги продемонстрували сучасні підходи до організації змісту, форм та методів гурткової роботи.

Експертною комісією інституту розглянуто 25 навчальних програм закладів позашкільної освіти області та схвалено науково-методичною радою

інституту (протокол № 2 від 21.05.2021 р.). Програми рекомендовані для використання в закладах позашкільної освіти області.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Громада, дружня до дітей та молоді: навчальний посібник для реалізації ініціативи на місцевому рівні в Україні. Київ, 2018. 76 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/reports/CCF_manual (дата звернення: 09.06.2021).
2. Обласна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання у Рівненській області на 2021–2025 роки: розпорядження голови облдержадміністрації від 13.05.2021 №365.
3. Про затвердження Типової освітньої програми закладу позашкільної освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 05.01.2021 № 17. Законодавство України: база даних / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0308-21#Text (дата звернення: 18.05.2021).
4. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 № 1841-III. Законодавство України: база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення: 22.05.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text (дата звернення 11.06.2021).
5. Про затвердження методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах позашкільної освіти: наказ Державної служби якості освіти України від 07 грудня 2020 року № 01-11/78. URL: https://www.sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/kerivnykam/1508-metodychni-rekomendatsii-z-pytan-formuvannia-vnutrishnoi-systemy-zabezpechennia-iakosti-osvity-u-zakladakh-pozashkilnoi-osvity?tmpl=component&print=1&layout=default (дата звернення: 18.05.2021).
6. Про підсумки ІІ етапу Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості»: наказ управління освіти і науки Рівненської облдержадміністрації від 15.03.2021 №38.
7. Щодо ліцензування у сфері позашкільної освіти: лист Міністерства освіти і науки від 02.06.2021 №1/9-291.

Таміла ДЖАМАН,
завідувач кабінету виховної роботи
та позашкільної освіти Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗМІСТУ ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Організація виховного процесу в початковій школі відбувається на засадах гуманної, особистісно орієнтованої, національно визначеної освіти шляхом упровадження Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Постанови «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» від 21.02.2018 р. № 87, Розпорядження Кабінету Міністрів «Про

схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року» від 14.12. 2016 р. № 988-р, Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей», Обласної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання у Рівненській області на 2021–2025 роки, Програми національного виховання в закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки.

Особливість організації виховання у початковій школі зумовлена наскрізністю виховного процесу, формуванням цінностей і ціннісних ставлень через розвиток компетентностей, створенням сприятливого освітнього середовища, феноменом впливу вчителя на дітей.

В Енциклопедії освіти поняття *«зміст виховання»* потрактовано як «науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей і відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до самої себе, до інших людей, до суспільства і держави, до праці, природи, мистецтва».

Згідно зі статтею 3 Конституції України в основу сучасної вітчизняної методології добору змісту виховання покладено ідею гуманістичної парадигми виховання – ставлення до людини як до найвищої цінності, переорієнтація на особистісну спрямованість, створення умов, які забезпечують її вільний саморозвиток, збереження своєї індивідуальності, входження в соціум та активну життєву позицію соціально-ціннісного спрямування.

Нова українська школа покликана плекати національну ідентичність, виховувати не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробут країни та людства загалом. Виховання в цьому значенні – це цілісний, постійний і наскрізний процес формування духовно-моральної особистості та розвитку в неї таких рис характеру та якостей, що необхідні державі, суспільству та самій особистості.

Виховний пріоритет на сьогодні – сформувати в учнів уявлення про світ і суспільство, спираючись на загальнолюдські та духовні цінності. Пошук наскрізних цінностей у Новій українській школі має відбуватися на основі пізнання природи цінностей та їхнього впливу на особистість. Варто посилити увагу до зростаючої особистості учня Нової української школи у світлі духовних і національних цінностей. Тобто в дітей і учнівської молоді маємо сформувати та розвинути патріотизм та відповідальну діяльність, повагу до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини, а також екологічну культуру, доброту, милосердя, толерантність, терпимість, шанобливе ставлення до сім'ї тощо.

Про наскрізність виховної складової навчального заняття йдеться у «Абетці для директора», за якою для проведення навчального заняття має простежуватися і його виховна складова, а зміст такого заняття має бути спрямований на формування таких суспільних цінностей, як повага гідності, прав і свобод людини, визнання цінності демократії, розвиток навичок критичного мислення тощо.

Щоб педагогічний вплив на молодших школярів був ефективним, пропонуємо подбати про такі умови навчально-виховної взаємодії: гуманність взаємодії, цілісність і системність навчально-виховного процесу, особистісну спрямованість, наступність з основною школою, співпрацю учителів, які працюють у конкретному класі, взаємоузгодженість вимог школи і родини до виховання і розвитку дітей.

Для реалізації цих умов необхідно, щоб зміст, методи навчання і виховання, ритм уроку, режим дня і тижня, етика спілкування, робота з батьками, дизайн середовища – усе працювало на дитячі потреби і вікові можливості, сприяло розвитку дитячих здібностей, не шкодило фізичному і психічному здоров'ю. Важливо зберігати цілісність впливу системи виховання вчителя у класі, а вихователя у групі продовжено дня, де мають бути створені умови для задоволення потреб дітей працювати в індивідуальному темпі, займатися у вільний час справами за інтересами. Якщо у групі є жорстка регламентація діяльності дітей, обмеження рухової активності, це спричиняє перевтому, збудження або депресію, адже витримувати контроль упродовж усього дня досить важко й недоцільно.

«Особистість виховує особистість» – це азбука виховного процесу. Тому таку виняткову роль відіграє перший учитель молодшого школяра. Особистісні якості педагога надають процесу виховання ціннісно значущої спрямованості та своєрідності впливу через індивідуальну культуру спілкування, поведінку, почуття тощо. Від того, як учень сприймає вчителя, залежить його ставлення до школи, до освіти. Варто пом'ятати, що гуманний педагог, працюючи з дітьми, водночас передає їм свій характер, постає перед ними, як зразок людяності.

У спілкуванні з дітьми слід уникати авторитарності, прямого научування, натомість рекомендуємо створювати виховні та розвивальні ситуації, коли активно задіяні моральні почуття, інтерес, мимовільна увага і пам'ять. Щоб не стримувати природньої активності дітей, задовольняти достатню фізичну активність, у початковій школі маємо забезпечувати середовище «впорядкованої свободи», коли дитина виховується вільною, але з почуттям відповідальності та любові до рідної домівки, поваги до свого краю. Гіперопіка над вихованцями породжує їхню надмірну залежність від дорослих, формує безвільних, безініціативних людей. Натомість варто вчити вихованців робити вибір, розрізняти погане і зле, замислюватися над наслідками своїх вчинків.

Структура уроків, занять, ритм, шкільний режим мають створювати об'єктивні передумови для впорядкованого життя і достатньої самостійності дітей у спілкуванні, рухливості, вибір діяльності, що є необхідною передумовою освоєння демократичних цінностей.

Варто пам'ятати про сучасні пріоритети організації освітнього процесу в початковій школі, а саме:

Пріоритет 1. Дитиноцентризм:

- розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, індивідуальних стилів, темпу, освітніх траєкторій учнів;

- формування загальнолюдських цінностей;
- свобода вибору власної освітньої траєкторії;
- підтримка життєвого оптимізму;
- розвиток самостійності;
- плекання творчості й допитливості.

Пріоритет 2. Визнання цінності дитинства:

- відповідність вимог віковим особливостям;
- визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру;
- урахування цінностей та інтересів дитини з метою формування в неї основ життєвої компетентності;
- обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність дитини.

Пріоритет 3. Радість пізнання:

- пізнавальний процес, який приноситиме радість дитині;
- обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на творчість і дослідницьку діяльність.

Пріоритет 4. Презумпція талановитості дитини. Запобігання соціальному розшаруванню:

- не допускається будь-яких форм дискримінації учнів та відокремлення дітей на підставі попереднього відбору;
- утвердження демократичних цінностей;
- людська гідність / свобода / відповідальність;
- інклюзія.

Пріоритет 5. Розвиток особистості та умов для її формування:

- замість «навченої безпорадності» – плекання самостійності, незалежного мислення;
- навчання справлятися зі стресом та напругою, педагогічні задачі вирішуються в атмосфері психологічного комфорту й підтримки;
- неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня, подолання будь-яких форм дискримінації;
- плекання в учнів гідності, оптимізму, сильних рис характеру і чеснот.

Пріоритет 6. Плекання здоров'я учнів:

- формування здорового способу життя;
- створення умов для фізичного й психоемоційного розвитку.

Пріоритет 7. Безпека:

- перетворення школи на безпечне місце, де немає місця насильству та цькуванню.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція Нової української школи : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р. https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 02.04.2021).

2. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

3. Обласна цільова соціальна програма національно патріотичного виховання у Рівненській області на 2021–2025 роки від 13.05.2021 р. № 365. URL: https://www.google.com/search?q (дата звернення: 12.04.2021).

4. Про загальну середню освіту : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws (дата звернення: 12.04.2021).

5. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : постанова від 21.02.2018 р. № 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.04.2021).

6. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf (дата звернення: 02.04.2021).

7. Про освіту : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws. (дата звернення: 12.04.2021).

8. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: https://xn--80aagahqwyibe8an.com/ministriv-kabineta-rozporyadjennya/rozporyadjennya-vid-grudnya-2016-988-pro-2016-47352.html (дата звернення: 10.04.2021).

9. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Інститут проблем виховання НАПН України. 2018. URL: https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/ (дата звернення: 12.03.2021).

10. Програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки. URL: https://www.roippo.org.ua/activities/scientific_methodological/natsional%60no-patriotychne-vykhovannya-.php (дата звернення: 23.03.2021).

11. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : [посіб. для вчителів і методистів початк. навч.]. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Видав. Богданова А. М., 2009. 225 с.

12. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2019. 63 с.

13. Чорна К. І. Зміст виховання. *Енциклопедія освіти.* Київ : Юрінформ, 2017. С. 342.

Лариса КЛИМКО,
методист кабінету освітнього адміністрування
Рівненського ОІППО

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА: НЕОБХІДНІСТЬ, СУТНІСТЬ, ПРАКТИКА

Сьогодні, в умовах модернізації української освіти, одним із напрямків оптимізації освітнього процесу є його спрямування на створення сприятливої атмосфери співробітництва. Діяльність закладів загальної середньої освіти (далі – заклади ЗСО) відбувається на засадах педагогіки партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем, батьками, громадськістю, що об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Що ж ми вкладаємо в поняття «партнерство»? Термін ***«партнерство»*** зазвичай трактують як: 1) систему взаємовідносин, що відбуваються в процесі певної спільної діяльності; 2) спосіб взаємодії і взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначущості та доповнюваності всіх її учасників; 3) організаційну форму спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці й активної участі в її реалізації; 4) спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної зі сторін, чітко узгоджені та злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигоди та рівноправності.

Партнер – це учасник взаємодії, який дотримується правил ділового етикету та норм співробітництва, здатний до діалогу, внутрігрупового спілкування та роботи в команді.

Педагогіка партнерства розглядається як: напрям педагогіки; ключовий компонент НУШ; форма взаємодії або підхід, спрямований на розвиток продуктивних відносин; критерій для оцінки якості освітнього процесу; інноваційний педагогічний метод, технологія. Це чітко визначена система взаємовідносин, яка організовується на простих, але надзвичайно важливих принципах: взаємоповаги та рівноправності всіх учасників освітнього процесу; довірливих стосунків та спільної наполегливої праці; позитивного та доброзичливого ставлення одне до одного; порозуміння та ефективної комунікації задля досягнення спільної мети; забезпечення права вільного вибору та спільних інтересів; соціального партнерства, добровільності визнання власних обов'язків та обов'язковість їх виконання.

В основу діяльності закладів ЗСО покладено громадсько орієнтовану освіту, мету якої вбачають у діяльному залученні всіх зацікавлених сторін до вирішення проблем, що існують у спільноті. Такої мети неможливо досягти, не налагодивши взаємовигідного партнерства. Саме партнерство дає змогу встановити і розвинути взаємовигідні відносини між закладом ЗСО, владою,

громадою, бізнесовими структурами тощо для спільного вирішення загальних проблем, що існують на певній території.

Заклади ЗСО спрямовують свою діяльність на розвиток партнерських відносин зі структурами, що знаходяться на території громади. Такі відносини забезпечують гармонійну роботу різних установ із дітьми, їхніми сім'ями та місцевою громадою, а також тісну співпрацю та підтримку один одного. Усе це допомагає закладам освіти знайти найкращі способи розкриття потенціалу в дітях.

У процесі побудови закладами ЗСО взаємовигідного партнерства з представниками місцевих громад вибудовується його індивідуальна траєкторія розвитку. І хоча в кожному окремому випадку формується своя історія відносин, є спільні для всіх закладів кроки для побудови партнерства, адже це – неабияка можливість поліпшити імідж закладу ЗСО, залучити додаткові людські та матеріальні ресурси для його підтримки, задоволення потреб та інтересів громади. Така співпраця покращує взаєморозуміння, довіру та взаємодію між представниками різних секторів громади.

Партнерство працює краще, якщо партнери: розуміють суть партнерства і належно сприймають його; працюють разом за власним бажанням, усвідомлюючи спільну мету; вбачають чіткі мотивовані ролі, усвідомлені напрями діяльності, створені умови для прийняття рішень, відповідальність; можуть на рівних умовах узяти участь у розробці проєкту. Забезпечення гармонії та взаєморозуміння з громадськістю, зокрема із громадськістю мікросоціуму закладу ЗСО – головне завдання «паблік рілейшнз». Саме цього вимагає філософія сучасної освіти.

Варто пам'ятати, що вміння подати себе з найкращого боку в умовах ринкових відносин є своєрідним мистецтвом. Громадська думка про заклад ЗСО формується рекламою, публікаціями у друкованих та електронних засобах масової інформації, проведенням виставок, семінарів, зборів, зустрічей, презентацій тощо. Саме завдяки цьому створюється громадський резонанс на основі цілісної та правдивої інформації про себе. Ігнорувати найважливіший елемент управлінської діяльності – необхідність встановлення доброзичливих відносин із партнером, зв'язки з громадськістю – уже неможливо. Тому керівнику закладу ЗСО в річний план роботи доречно внести пункти, що передбачають: формування громадської думки; розвиток стосунків із громадськістю; встановлення оптимальних стосунків із владою на всіх її рівнях; оптимізацію виробничо-економічних відносин; взаємодію із засобами масової інформації; розвиток споживчих відносин; дослідження та статистику.

Створення освітнього середовища, заснованого на принципах педагогіки партнерства, потребує чіткої й цілеспрямованої взаємодії всіх учасників освітнього процесу, а також усвідомлення ними важливості досягнення спільної мети.

У процесі побудови партнерських взаємин варто скористатися такими дієвими формами для їх налагодження:

- ***навчальний тренінг*** – форма активної взаємодії учасників освітнього процесу, завдяки якій вони отримують нові корисні знання та формують позитивний досвід вирішення нагальних проблем, ґрунтується на постійній взаємодії учасників задля пошуку відповідей на важливі питання;

- ***педагогічний практикум*** – спосіб розвитку в учасників освітнього процесу педагогічного мислення, під час якого можна ознайомитися з найбільш ефективними стратегіями розв'язання навчальних та педагогічних ситуацій;

- ***«круглий стіл»*** – обговорення, що проводиться з метою обміну думками задля вирішення конкретних проблем, кращого розуміння позицій одне одного, детального розгляду нагальних питань, які виникають, висловлення власних зауважень та аргументів;

- ***ділова гра*** – форма спільної роботи, коли учасники, виконуючи певні ролі, спільно знаходять оптимальні варіанти вирішення проблемної ситуації (може бути організована у формі змагання, але не створює атмосферу протистояння);

- ***дискусія*** – традиційна, але дієва форма взаємодії, коли всі учасники активно висловлюють свою позицію щодо проблемного питання, аргументовано її відстоюють, конструктивно критикують думки та завдяки спільним зусиллям знаходять компромісні варіанти вирішення питань;

- ***індивідуальні зустрічі*** – дозволяють обговорити важливі питання, що стосуються життя та навчання кожної дитини.

Дієвим інструментом відстеження ефективності функціонування закладу освіти з метою налагодження партнерства є самооцінювання за Міжнародними стандартами якості діяльності громадсько-активних шкіл, які допоможуть визначити сильні й слабкі сторони діяльності, оцінити співпрацю з громадою та потреби у навчанні, окреслити загальні принципи діяльності та послуги, що надаються на базі закладу ЗСО.

Критерії міжнародних стандартів щодо такого напрямку, як побудова партнерства, дають змогу оцінити діяльність закладів ЗСО із різних сторін, а саме: чи приймає рішення заклад ЗСО спільно з партнерськими організаціями та громадськими установами у процесі планування дій на початковому етапі; чи своєчасно надається інформація про прийняті рішення; чи всі дії та деталі обговорюються разом із партнерами; чи чесно розподілені між усіма учасниками відповідальність і нагороди тощо.

Результати самооцінювання за Міжнародними стандартами якості діяльності закладів освіти ще раз доводять думку, що тільки спільна, колективно розподілена діяльність різних соціальних груп призводить до позитивних змін на користь громади.

Методика самооцінювання діяльності закладів освіти за стандартом «Партнерство» є корисною для керівників закладів освіти, адже допоможе їм самостійно розробити власну методику оцінювання з урахуванням Міжнародних стандартів, стане для них ключовим елементом створення сильної та ефективної позиції закладу ЗСО. Цей процес складається з перегляду

закладами ЗСО власних можливостей, оцінювання та визначення їхніх досягнень.

Із метою об'єктивного оцінювання якості діяльності закладів освіти за стандартом «Партнерство» керівники закладів ЗСО можуть скористатися критеріальним описом, який включає розроблені показники та шкалу оцінювання означеного стандарту, з яким ми пропонуємо ознайомитися нижче.

«ПАРТНЕРСТВО»

міжнародний стандарт якості діяльності закладів освіти
із розробленими показниками, шкалою оцінювання та планом дій

Критеріальний опис показників

1. Приймаємо рішення з партнерами та громадськими організаціями:
- плануємо кроки дій із партнерами, батьками та учнями;
- беремо до уваги досвід роботи з громадськими організаціями;
- завжди інформуємо наших партнерів про прийняті рішення.

2. Діємо разом із партнерами:
- відповідаємо за будь-які дії разом із партнерами;
- разом розподіляємо нагороди за успіх спільних справ;
- підтримуємо діяльність наших партнерів.

3. Об'єднуємо ресурси з партнерами на користь громади:
- використовуємо наші ресурси для проведення спільних дій;
- пропонуємо залучати своїх працівників для виконання спільних дій.

4. Маємо письмову угоду щодо наших спільних дій:
- визначаємо наші дії з партнерами в кожній спільній справі;
- визначаємо лідерську позицію в кожній справі;
- укладаємо угоду спільних дій.

5. Підтримуємо та сприяємо діяльності одне одного:
- розміщуємо інформацію про наших партнерів;
- інформуємо про внески, які здійснили наші партнери;
- заохочуємо членів громади брати участь у заходах.

6. Співпрацюємо з мережею закладів освіти:
- використовуємо будь-яку можливість, щоб відвідати різноманітні заходи;
- використовуємо будь-яку можливість, щоб розповісти про нашу роботу;
- повідомляємо інші заклади ЗСО щодо проведення наших заходів.

7. Надаємо можливість громаді користуватися обладнанням школи:
- надаємо можливість мешканцям користуватися обладнанням школи;
- надаємо можливість користуватися обладнанням школи тим, хто не може оплатити послуги.

8. Працюємо з усіма, щоб вирішити проблеми громади:
- беремо участь у вирішені проблем, які стосуються громади;
- залучаємо громаду до вирішення її проблем;
- виявляємо бажання брати участь у заходах інших організацій.

Шкала оцінювання критеріїв

(Встановлення рівня розвитку: 1 – відсутність розвитку,
2 – початковий рівень, 3 – сильна позиція, 4 – відмінні результати)

ПАРТНЕРСТВО	**1**	**2**	**3**	**4**
Приймаємо рішення з партнерами та громадськими організаціями				
Діємо разом із партнерами				
Об’єднуємо ресурси з партнерами на користь громади				
Маємо письмову угоду про наші спільні дії				
Підтримуємо та сприяємо діяльності одне одного				
Співпрацюємо з мережею закладів ЗСО				
Надаємо можливість громаді користуватися обладнанням школи				
Працюємо з усіма, щоб вирішити проблеми громади				
(За бажанням можна додати інші показники)				
Коментарі				
Першочергові дії				

Визначення плану дій надалі

(Рівні пріоритетності: 1 – найвищий пріоритет, 2 – пріоритет на цей рік,
3 – пріоритет на наступний рік)

ПЛАН ДІЙ							
Стандарт	**Наші дії**	**Рівень пріори-тетності**			**Відпові-дальний**	**Термін реалізації**	**Необхідні ресурси та підтримка**
		1	**2**	**3**			
Партнерство							

Таким чином, стандарти є засобом самооцінювання, а не контролю. Їх можуть використовувати всі без винятку заклади ЗСО для покращення своєї діяльності. Важливим елементом процесу самооцінки, відповідно до Стандартів, є створення планів розвитку закладів ЗСО, де активну участь беруть усі учасники освітнього процесу та представники місцевої громади.

Не менш важливою є підтримка діяльності, яку розпочинає хтось із партнерів. Для здійснення діяльності на користь громади та для виконання спільних дій значущим є об’єднання ресурсів закладу освіти і громади – матеріальних, фінансових, людських.

Важливим документом, в якому визначена лідерська позиція в кожній справі, – це письмова угода про кожну дію. Означений документ повинен бути закріплений та офіційно узгоджений усіма партнерами.

Відповідно до нової парадигми управління освітою керівник закладу ЗСО повинен орієнтуватися на особистість. У зв’язку з цим особистість підлеглого розглядається як новий правовий суб’єкт управлінського процесу у двох аспектах: 1) особистість одночасно є і творцем норм, і їх виконавцем, тобто визначення мети та її виконання відбувається у процесі спільної діяльності

керівника та підлеглих; 2) особистість має право на вільний вибір досягнення визначеної мети, індивідуальний стиль діяльності, творчий підхід до справи, але в межах визначеного напряму діяльності.

Інноваційна діяльність закладів ЗСО області, яку ми спостерігаємо сьогодні, потребує вирішення нових управлінських та психолого-педагогічних завдань, розробки сучасних підходів, що визначають успішність їхньої діяльності. Одним із таких підходів є створення позитивного іміджу. За своєю психологічною сутністю – це процес двосторонньої взаємодії, в якому ключову роль відіграє не лише заклад освіти, модель якого ми створюємо, а й громадськість, що сприймає або не сприймає цю модель.

Надзвичайно важливий компонент у партнерських стосунках – інформація про внески, які їх здійснили партнери. Інформування має бути в публікаціях, звітах, пресі, на вебсайтах тощо, адже це сприяє заохоченню членів громади.

Проєктування спільної діяльності партнерів залежить від їхньої проєктної компетентності, здатності до рефлексії та позитивної мотивації до проєктної діяльності, зокрема: проєктна компетентність розглядається як сукупність теоретичних і практичних знань про сутність і процедури проєктування, професійні й особистісні якості та досвід проєктної діяльності, готовність і здатність розробляти та впроваджувати проєкти; рефлексія як самоаналіз власної професійної діяльності; позитивна мотивація до проєктної діяльності як система професійних потреб, мотивів, інтересів і цінностей партнерів у процесі створення ними соціально-педагогічних, освітніх та психолого-педагогічних проєктів.

Соціально-педагогічне проєктування спрямоване на зміну соціального середовища, в результаті чого вирішуються різноманітні соціальні проблеми. Освітнє проєктування забезпечує інноваційні зміни в освітніх системах і процесах та передбачає формування нових державно-суспільних вимог щодо освіти, створення нових структур, освітніх стандартів. Психолого-педагогічне проєктування спрямоване на перетворення особи та міжособистісних відносин у рамках освітніх процесів, що проектуються, а також зорієнтоване на створення і модифікацію способів навчання й виховання, запровадження нових форм організації освітнього процесу.

Практика діяльності закладів ЗСО Рівненщини доводить, що під час встановлення партнерських відносин народжується неформальна співпраця, яка ґрунтується на взаємовигідних умовах. Відносини переростають у меценатство. З’являється соціальне визнання через успіхи, яких досягають не тільки члени громади, а й заклади освіти. У тісній співпраці кожен виступає і як учитель, і як учень. У такій взаємодії утверджується почуття спільності, де кожен чітко усвідомлює, що нам ніхто нічого не зробить, крім нас самих, адже через трансформацію свідомості кожного члена громади, усвідомлення відповідальності за все, що відбувається в закладі ЗСО, на місцевому рівні, в державі, народжується нова генерація людей. Лише у тісному зв’язку з

громадськістю можна допомогти дитині стати успішною, конкурентоспроможною і компетентною особистістю.

Отже, партнерство – одна з основних характеристик діяльності кожного закладу загальної середньої освіти. Відповідно завдяки партнерству закладу ЗСО і місцевої громади: ресурси закладу освіти спрямовуються на розвиток громади, громадянської самоорганізації і самоуправління; у закладі ЗСО та громаді загалом розвиваються традиції і практика громадянської активності; на місцевому рівні створюються реальні структури громадянського суспільства та гарантується їхній стабільний розвиток.

Світлана КОЗЛОВСЬКА,
методист кабінету освітнього адміністрування Рівненського ОІППО

ОПОРНИЙ ЗАКЛАД ОСВІТИ: ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

У період становлення нашої держави, реформування всіх сфер життєдіяльності з метою забезпечення рівного доступу до публічних сервісів та послуг відбувається процес модернізації освітньої галузі, що потребує докорінних змін існуючих негативних тенденцій. Орієнтирами Нової української школи є педагогіка партнерства, нові стандарти і результати навчання, автономія школи і вчителя. Невід'ємними умовами майбутньої успішної реформи стає зміна системи мотивації вчителів, створення умов вільного доступу до освіти для всіх учнів.

У рамках реформи децентралізації відбувається моделювання мережі закладів загальної середньої освіти, що можуть отримувати додаткову державну підтримку з метою модернізації та створення нового освітнього простору. Однак такі заклади передусім повинні мати статус опорних (опорних шкіл), створення яких є одним із пріоритетів Міністерства освіти і науки України. Завданнями керівників цих закладів є не лише впровадження реформи Нової української школи, а й забезпечення функціонування і розвитку опорного закладу, а також володіння необхідними компетентностями лідерства та менеджменту [1]. Отже, **опорний заклад освіти** – це заклад загальної середньої освіти, що має зручне розташування для підвезення дітей з інших населених пунктів, забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами, сучасною матеріально-технічною і навчально-методичною базою та спроможний забезпечувати на належному рівні здобуття профільної освіти.

Із метою наближення місця навчання дітей до їхнього місця проживання у відповідному населеному пункті може створюватися філія закладу освіти. **Філія** – це територіально відокремлений структурний підрозділ закладу освіти, що не має статусу юридичної особи та діє на підставі положення,

затвердженого в установленому порядку. Філія забезпечує здобуття початкової освіти, а також за рішенням засновника – базової середньої освіти.

Надважливим завданням діяльності опорних закладів освіти є організація якісного освітнього процесу у самому опорному закладі та філіях, які до нього належать, але знаходяться в різних населених пунктах. Зміст поняття «освітній процес» у Законі України «Про освіту» визначено так: «освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей» [3].

Успішним можна вважати заклад освіти, у якому:

– **учень** реалізовує своє право на освіту відповідно до власних потреб та можливостей;
– **учитель** формує свої особисті та професійні якості;
– **керівник** забезпечує успіх діяльності учня й учителя;
– **колектив** працює в режимі творчого пошуку;
– панують відносити партнерської співпраці, поваги, довіри та успіху [5].

У зв'язку із процесами децентралізації та здійснення заходів щодо реформування освітньої галузі особлива місія покладається й на методичні служби, що повинні стати партнерами педагогічних працівників із надання методичної допомоги та забезпечення належного рівня науково-методичної консультаційної допомоги вчителям [2]. Крім того, сервісно-методичними центрами роботи з підвищення кваліфікації та фахової майстерності педагогічних працівників повинен забезпечуватися якісний методичний супровід в умовах Нової української школи. Правильно організований і своєчасний супровід педагогічних працівників допоможе зорієнтуватися щодо доцільності використання тих чи інших методик і технологій у реалізації нових освітніх стандартів та особистісно орієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів у навчанні, вихованні та розвитку здобувачів освіти.

Науково-методичний супровід педагогів в опорному закладі спрямований на організацію неперервної педагогічної освіти і планується з урахуванням індивідуальних потреб і запитів кожного педагога. Як свідчить практика, його основними результативними формами є: школи технологічної майстерності, методичні об'єднання, навчальні тренінги; школи педагогічного зростання, авторські творчі майстерні вчителя; школи прогностичних досліджень тощо.

Відповідно методичний кабінет опорного закладу має стати ресурсним центром розвитку територіальної громади, в якій він створений, місцем, де навчатимуться педагогічні та керівні працівники з усієї громади, відбуватимуться громадські слухання, навчальні тренінги, майстер-класи для мешканців громади, зосереджуватиметься чимало цікавих проєктів, що дозволить розвивати матеріально-технічну базу й організовувати на сучасному рівні професійний розвиток педагогічних працівників.

Оновлений зміст освіти зумовлює появу нових напрямів науково-методичного супроводу, покликаних забезпечити реалізацію державних освітніх стандартів, профільного, інклюзивного та інтегрованого навчання, впровадження ІКТ, удосконалення системи роботи з обдарованими дітьми та

молоддю, а також наскрізного процесу виховання, спрямованого на формування цінностей, упровадження педагогіки партнерства, в основі якої спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками.

Завданнями науково-методичного супроводу є: розроблення та реалізація нової гнучкої моделі регіонального методичного сервісу та мережевої взаємодії методичних служб для оперативного та своєчасного реагування на потреби суб'єктів педагогічної діяльності; визначення основних змістових напрямів і функцій методичного сервісу та мережевої взаємодії; окреслення основних форм підготовки кадрів в умовах Нової української школи. У процесі формування професійної компетентності педагогічних працівників очевидною є спрямовуюча, координаційна роль закладів післядипломної педагогічної освіти як регіональних сервісно-методичних центрів підвищення кваліфікації працівників методичних служб і педагогічних працівників закладів освіти.

Таким чином, упровадити основні положення Концепції «Нова українська школа» та досягти позитивних результатів в освітній діяльності можна лише завдяки співпраці адміністрації закладу, вчителів, здобувачів освіти, громадськості, адже це спільна реформа. Саме керівники, насамперед директори, заступники директорів із навчально-виховної роботи закладів освіти, мають вести колектив до змін. Важливою умовою забезпечення якості освіти в опорному закладі освіти є високий рівень професійної компетентності педагогів, їх особистісно орієнтована діяльність щодо позитивної динаміки якості кожного здобувача освіти, адже випускник закладу освіти має бути цілісною особистістю, патріотом, інноватором, здатним змінювати навколишній світ, конкурувати на ринку праці й учитися впродовж життя.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Ісопенко І. Опорна школа як основа якісної освіти. URL: http://buk-visnyk.cv.ua/news/1527/ (дата звернення: 26.05.2021).
2. Кудря Н., Василенко Т., Героєва В. та ін. Методична робота в умовах децентралізації. Нові підходи до реалізації. *Методист*. 2018. № 8. С.11 (дата звернення: 26.05.2021).
3. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145–VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 27.05.2021).
4. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 р. № 463–IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text (дата звернення: 27.05.2021).
5. Шлапак Г. Створення якісного освітнього простору закладу освіти як невід'ємного компонента нової української школи. *Управління школою*. 2019. № 28–30. С. 4–6 (дата звернення: 27.05.2021).
6. Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про повну загальну середню освіту» : лист Міністерства освіти і науки України від 08 квітня 2020 р. № 1/9-201. URL: https://cutt.ly/oyPgVGH (дата звернення: 28.05.2021).

Олена КУЗЬМІН,
завідувач кабінету
роботи з обдарованими учнями
Рівненського ОІППО

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ СУПРОВІД ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ТА АКАДЕМІЧНО ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Обдарована дитина – це особистість, яка має потенціал інтелектуального та креативного розвитку. Тому будь-яка дитина від народження є обдарованою, адже отримала від природи і батьків безцінний дар – ресурси для особистісного розвитку. У зв'язку з цим головне завдання батьків і сучасного закладу освіти – вчасно побачити в дитині риси обдарованості та допомогти їм розвинутися. Динамічний розвиток суспільства вимагає формування не лише соціально типової, а й яскраво індивідуальної особистості, що дозволяє залишатися конкурентоздатною в соціумі, який швидко змінюється. В епоху розвитку штучного інтелекту академічна та інтелектуальна обдарованість стає дедалі більш затребуваною у ході здобуття топ-професій XXI століття.

Сучасний заклад освіти здійснює організаційний супровід академічно та інтелектуально обдарованих учнів у частині інтелектуальних змагань, рекомендованих МОН України (лист МОН України «По перелік творчих конкурсів та інтелектуальних змагань» від 18.04.2013 р. № 1/9-262):

- *Всеукраїнські учнівські олімпіади* (Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.09.2011 р. № 1099, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 17.11.2011 р. № 1318/20056, Правила проведення І, ІІ, ІІІ етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів у Рівненській області, затверджені наказом управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації від 16.09.2013 р. № 579, зареєстровані у Головному управлінні юстиції у Рівненській області 24.09.2013 р. № 42/1101);
- *Всеукраїнські учнівські інтернет-олімпіади* (Положення про Всеукраїнські учнівські інтернет-олімпіади, затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 11.06.2012 р. № 671, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 27.06.2012 р. № 1074/21386);
- *Всеукраїнські учнівські турніри* (Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.09.2011 р. № 1099, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 17.11.2011 р. № 1318/20056);

- *Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України* (Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.09.2011 р. № 1099, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 17.11.2011 р. № 1318/20056);

- *Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика* (Указ Президента України від 9.11.2007 р. № 1078, Положення про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 13.03.2008 № 168, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 15.07.2008 р. № 643/15334);

- *Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка* (Указ Президента України від 30.09.2010 р. № 928/2010, Положення про Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2011 р. № 571);

- *Всеукраїнська українознавча гра «Соняшник»* (Положення про Всеукраїнську українознавчу гру «Соняшник», затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 12.10.2012 р. № 1101, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 30.10.2012 р. № 1811/22123);

- *Всеукраїнський фізичний конкурс «Левеня»* (Положення про Всеукраїнський фізичний конкурс «Левеня», затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 07.05.2012 р. № 553, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 24.05.2012 р. № 820/21132);

- *Всеукраїнський конкурс з англійської мови «ГРИНВІЧ»* (Правила проведення Всеукраїнського учнівського конкурсу з англійської мови «Гринвіч», затверджені наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 07.02.2013 р. № 105, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 26.02.2013 р. № 319/22851);

- *Всеукраїнський учнівський конкурс юних суспільствознавців «Кришталева сова»* (Правила проведення Всеукраїнського учнівського конкурсу юних суспільствознавців «Кришталева сова», затверджені наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 11.10.2012 р. № 1092, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 30.10.2012 р. № 1810/22122);

- *Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру»* (Положення про Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру», затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 07.05.2012 р. № 552, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 24.05.2012 р. № 819/21131);

- *Міжнародна природознавча гра «Геліантус»* (Положення про Міжнародну природознавчу гру «Геліантус», затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 12.10.2012 р. № 1101, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 30.10.2012 р. № 1813/22125);

- *Міжнародна гра зі світової літератури «Sunflower»;*

- *Міжнародний інтерактивний учнівський природничий конкурс «КОЛОСОК»* (Положення про Міжнародний інтерактивний учнівський природничий конкурс «КОЛОСОК», затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 29.12.2011 р. № 1561, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 23.01.2012 р. № 86/20399);

- *Міжнародний учнівський конкурс юних істориків «Лелека»* (Правила проведення Міжнародного учнівського конкурсу юних істориків «Лелека», затверджені наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 02.02.2012 р. № 98, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 20.02.2012 р. № 257/20570);

- *Міжнародний конкурс з інформатики та комп'ютерної вправності «Бобер»* (Положення про Міжнародний конкурс з інформатики та комп'ютерної вправності «Бобер», затверджене наказом Міністерства освіти і науки України 16.10.2013 р. № 1437, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 31.10.2013 р. № 1846/24378).

Пропонуємо ознайомитися із *циклограмою заступника керівника закладу загальної середньої освіти щодо організаційного супроводу інтелектуально та академічно обдарованих здобувачів освіти*.

Вересень

- Всеукраїнські учнівські турніри з біології, географії, хімії, правознавства, економіки, винахідників і раціоналізаторів *(наказ про участь у районному (якщо проводиться) та обласному етапах);*

- Всеукраїнські учнівські олімпіади *(наказ про проведення І етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів: склад оргкомітету (можна один на всі олімпіади), склад журі (на кожну олімпіаду окремо), відповідальний за укладання та нерозголошеність завдань І етапу олімпіад, графік проведення І етапу, порядок подачі заяв та проведення апеляцій);*

- Всеукраїнська учнівська інтернет-олімпіада з математики, фізики, хімії, біології, інформатики, інформаційних технологій *(участь у І етапі);*

- Ігри та конкурси «Соняшник», «Геліантус», «Sunflower», «Левеня», «Кенгуру», «Бобер», «Колосок» *(інформування учасників освітнього процесу про початок реєстрації).*

Жовтень

- Всеукраїнські учнівські турніри з біології, географії, хімії, правознавства, економіки, винахідників і раціоналізаторів *(участь у районному (якщо проводиться) та обласному етапах, підготовка до заключного);*

- Всеукраїнські учнівські олімпіади *(проведення І етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів, підготовка звітів про проведення І етапу та заявок на участь у ІІ етапі);*

- Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика *(наказ про проведення І етапу: склад оргкомітету та журі, відповідальний за укладання та нерозголошеність завдань І етапу);*

- Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка *(наказ про проведення І етапу: склад оргкомітету та журі, відповідальний за укладання та нерозголошеність завдань І етапу, проведення І етапу, підготовка звітів про проведення І етапу та заявок на ІІ етап);*

- Ігри та конкурси «Соняшник», «Геліантус», «Sunflower», «Левеня», «Кенгуру», «Бобер», «Колосок» та ін. *(інформування учасників освітнього процесу про продовження реєстрації).*

Листопад

- Всеукраїнські учнівські турніри з біології, географії, хімії, правознавства, економіки, винахідників і раціоналізаторів *(участь у заключному етапі);*

- Всеукраїнські учнівські олімпіади *(наказ про участь у ІІ етапі: склад команд, керівники команд, на яких покладається відповідальність за збереження життя і здоров'я учасників, участь у ІІ етапі);*

- Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика *(наказ про участь у ІІ етапі: склад команди, керівник команди, на якого покладається відповідальність за збереження життя і здоров'я учасників, участь у ІІ етапі);*

- Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка *(наказ про участь у ІІ етапі: склад команди, керівник команди, на якого покладається відповідальність за збереження життя і здоров'я учасників, участь у ІІ етапі);*

- Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України (*наказ про участь у І (районному) етапі: склад команди, керівник команди, на якого покладається відповідальність за збереження життя і здоров'я учасників, участь у І етапі);*

- Ігри та конкурси «Соняшник», «Геліантус», «Sunflower», «Левеня», «Кенгуру», «Бобер», «Колосок» та ін. *(інформування учасників освітнього процесу про продовження реєстрації, участь в «Осінньому Колоску»).*

Грудень

- Всеукраїнські учнівські олімпіади *(участь у ІІ етапі);*

- Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика *(участь у ІІІ етапі);*

- Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка *(участь у ІІІ етапі);*

- Всеукраїнська учнівська інтернет-олімпіада з математики, фізики, хімії, біології, інфоматики, інформаційних технологій *(участь у ІІ етапі);*

- Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України (*участь у І (районному) етапі);*

- Ігри та конкурси «Соняшник», «Геліантус», «Sunflower», «Левеня», «Колосок» та ін. *(інформування учасників освітнього процесу про продовження реєстрації).*

Січень

- Всеукраїнські учнівські олімпіади *(участь у ІІІ етапі);*
- Ігри та конкурси «Соняшник», «Геліантус», «Sunflower», «Левеня», «Колосок» та ін. *(інформування учасників освітнього процесу про продовження реєстрації);*

«Лелека», «Кришталева сова» *(інформування учасників освітнього процесу про початок реєстрації).*

Лютий

- Всеукраїнські учнівські олімпіади *(участь у ІІІ етапі та відбірково-тренувальних зборах);*
- Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика *(участь у заключному етапі);*
- Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка *(участь у заключному етапі);*
- Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України *(участь у ІІ (обласному) етапі);*
- Ігри та конкурси «Соняшник», «Геліантус», «Sunflower», «Левеня», «Колосок», «Лелека», «Кришталева сова» та ін. *(інформування учасників освітнього процесу про продовження реєстрації).*

Березень

- Всеукраїнські учнівські олімпіади *(участь у заключному етапі);*
- Всеукраїнські учнівські турніри юних журналістів, істориків, філософів та релігієзнавців *(наказ про участь у районному (якщо проводиться) та обласному етапах);*
- Ігри та конкурси «Sunflower», «Левеня», «Колосок», «Лелека», «Кришталева сова» інші *(інформування учасників освітнього процесу про продовження реєстрації);*
- «Соняшник», «Геліантус» *(участь у змаганнях).*

Квітень

- Всеукраїнські учнівські турніри юних журналістів, істориків, філософів та релігієзнавців *(участь в обласному етапі);*
- Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України *(участь у заключному етапі);*
- Ігри та конкурси «Колосок» та ін. *(інформування учасників освітнього процесу про продовження реєстрації);*
- «Sunflower», «Левеня», «Лелека», «Кришталева сова» *(участь у змаганнях).*

Травень

- Свято обдарованості у закладі освіти;
- Ігри та конкурси *(інформування учасників освітнього процесу про продовження реєстрації);*
- «Колосок весняний» *(участь у змаганнях).*
- Всеукраїнська учнівська інтернет-олімпіада з математики, фізики, хімії, біології, інфоматики, інформаційних технологій *(інформування учасників освітнього процесу).*

Ольга КУКЛА,
методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

РОЗВИТОК ГНУЧКИХ МЕТАНАВИЧОК (SOFT SKILLS) В ІНШОМОВНІЙ ОСВІТІ

Відповідно до основних положень Державного стандарту заклад загальної середньої освіти повинен формувати цілісну систему універсальних знань, умінь і навичок, а також особисту відповідальності учня за результати навчання, тобто ключові компетентності, що визначають і сучасний зміст та якість навчання, і дадуть змогу випускникові стати активною дієвою особою спільноти XXI століття. Відповідно до Концепції «Нова українська школа» відбувається зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах. Саме тоді створюються умови для включення механізмів компетентності – здатності діяти в конкретних умовах і мотивів досягти результату [3].

Особливої актуальності в практиці навчання в закладі загальної середньої освіти набуває проблема формування умінь XXI століття. Розвиток гнучких навичок є абсолютно необхідним для досягнення практичної мети – навчання спілкування англійською мовою, що робить учня не лише освіченою, але й толерантною людиною, вчить застосовувати знання в реальному житті. Важливою умовою впровадження гнучких (м'яких) навичок (soft skills) у сучасній школі є визначення очікуваних результатів кожного уроку з урахуванням вдосконалення тієї чи іншої гнучкої навички, адже вони відповідають за успішну адаптацію учнів до життя. На таких уроках учитель так організовує освітній процес, що здобувачі освіти встановлюють та підтримують необхідний контакт з партнерами у групі, обираючи адекватну стратегію комунікації та формуючи комунікативну компетентність, яка стане важливим інструментом у подальшому використанні набутих знань, умінь та навичок.

Необхідність розвитку в школярів таких навичок, які ми називаємо «гнучкі (м'які) навички» або «soft skills», розглядалася багатьма науковцями. Відповідно до експертної думки П. Гріффіна, такий набір навичок включає їх чотири: *Creativity* (креативність), *Collaboration* (співробітництво), *Communication* (спілкування), *Critical thinking* (критичне мислення).

О. Сосницька трактує поняття «гнучкі навички» як уніфіковані навички та особистісні якості, які підвищують ефективність роботи і взаємодії з іншими людьми [4]. Якщо брати до уваги категорію мотивації, то О. Івоніна розглядає soft skills як «соціально-трудову характеристику сукупності знань, умінь, навичок і мотиваційних характеристик працівника у сфері взаємодії між людьми, вміння грамотно управляти своїм часом, уміння переконувати, вести переговори, лідерство, емоційний інтелект» [4].

Soft skills – комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних навичок, які відповідають за успішну участь в освітньому чи робочому процесі, високу продуктивність праці та є наскрізними, тобто не пов'язаними з конкретною предметною сферою. Вони є важливими для фахівця, а також для людини, яка хоче бути успішною в сучасних реаліях. Д. Голулман у зв'язку з цим доводить, що «...ефективність людини у професійній діяльності безпосередньо залежить від рівня розвитку в нього гнучких навичок, які, на його думку, відрізняють успішних фахівців від неуспішних...» [5]. Е. Гайдученко та А. Марушев інтерпретують soft skills як навички, що допомагають «...знаходити спільну мову з іншими людьми, налагоджувати і підтримувати зв'язки з ними, вміти доносити до інших свої думки» [4].

«Гнучкі (м'які) навички» протиставляються «твердим навичкам», або «hard skills», безпосередньо пов'язаним із предметними знаннями. В епоху інтернету самі по собі знання не є ключовою цінністю, на першому місці тепер – особистий досвід володіння цими знаннями кожної окремо взятої людини і можливість їх практичного застосування. Більше того, учні старшої школи повинні усвідомлювати все більш зростаючу роль технологій, задіяних у сфері праці, та обирати майбутню спеціальність з урахуванням імовірного заміщення людської праці роботами. Таким чином, майбутні випускники повинні володіти такими навичками і вміннями, які не властиві автоматизованим пристроям [8].

Н. Сластнікова у рекомендаціях для старшокласників «М'які навички для життя і кар'єри» зазначає, що «результати дослідження, проведеного в Гарвардському університеті та Стенфордському дослідницькому інституті, стверджують, що внесок «твердих навичок» у професійну успішність співробітника становить усього 15%, тоді як «гнучкі (м'які) навички» визначаються рештою 85% » [4].

Сучасний етап розвитку суспільства, динамічні зміни підходів в освітній політиці, вимоги, які висувають роботодавці до випускників – усі ці фактори, без сумніву, зумовлюють тенденції до зміни підходів у навчанні на всіх рівнях освіти. Саме від учителів залежить наскільки сформуються професійні компетентності учнів, а згодом – майбутніх фахівців. У даний момент спостерігається розрив між сучасними вимогами до фахівця та освіти. Посилене

розкриття потенціалу гнучких навичок, без сумніву, пов'язане з подоланням суперечностей між традиційними методами навчання, які часто створюють перешкоди для ефективного розвитку комунікативних компетентностей учнів, і виходу форм та методів освіти на новий рівень, де розвитку таких гнучких навичок як командна робота, навички комунікації, критичне мислення вже надається не більше часу ніж розвитку «твердих навичок». У зв'язку з появою нових критеріїв, вимог і умов як на міжнародному, так і українському ринках праці з боку роботодавця, і очікувань від майбутніх сучасних кадрів, необхідно приділяти значну увагу ефективним способам розвитку гнучких навичок учнів на уроках англійської мови. У цьому випадку у процесі практичної реалізації уроків будуть активно розвиватися як комунікативні уміння, так і soft skills в тандемі, тому в цій траєкторії розвитку учня уроки англійської мови за своєю ефективністю мають подвійну перевагу. Зокрема, такі уроки є оптимальним інструментом для формування вмінь XXI століття.

Вивчення матеріалів щодо визначення терміна «soft skills» доводить: не існує єдиного та уніфікованого поняття, але так чи інакше ці терміни взаємопов'язані між собою. Гнучкі навички – компетенції універсальні та виміряти їх набагато важче. Оцінити їх у конкретних показниках вкрай складно, однак розвинути – цілком реально. Об'єднує всі ці визначення сукупність діяльнісного і комунікативного підходів у реалізації комунікативних і особистісних компетентностей, що стосуються непрофесійних навичок, які підвищують ефективність діяльності майбутніх фахівців.

Беручи до уваги процеси інтеграції та можливості гнучких навичок, їх поділяють на шість груп:

1. Базові комунікативні навички – здатність переконувати, аргументувати, уміння слухати, вести переговори та ділову переписку, проводити презентації та публічні виступи.

2. Self-менеджмент – уміти керувати емоціями, знати, як поводитися в стресових ситуаціях, уміти планувати і ставити цілі, тайм-менеджмент, контролювати свій емоційний стан.

3. Навички інтелектуального мислення – навички, що дають змогу проводити пошук і аналіз інформації, критичне та креативне мислення, мислити логічно, нешаблонно, уміти проєктувати, приймати правильні рішення.

4. Лідерство, навички управління – організаторські здібності, здатність брати на себе відповідальність, контроль реалізації завдань.

5. Міжособистісні здібності – здатність до командної роботи, вирішення конфліктів, надихання інших на участь у роботі.

6. Саморозвиток – здатність до навчання, розвиток наукового та творчого потенціалу, відповідальність.

Усі перераховані групи уніфіковані по відношенню до будь-якої галузі знань. А які ж із цих навичок є актуальними саме для вивчення англійської мови? Безперечно – усі! Англійська мова, як і будь-яка інша іноземна мова, передбачає багатогранний розвиток учня, і в цьому її вагома перевага.

Беручи до уваги стратегічні цілі та завдання розвитку суспільства і держави, зміцнення України в системі глобалізації, освіту, як ключ до успіху в реалізації цих цілей, необхідно виводити на новий рівень і слідувати вимогам сучасного світу в підготовці конкурентоспроможних випускників XXI століття.

Формуючи загальнокультурні компетенції, які входять до завдань реалізації дисципліни «Іноземна мова», урок англійської мови є чудовим майданчиком для відпрацювання гнучких навичок. Задіяні у цьому випадку можуть бути як загальносоціальна, так і ділова сфери життя. Значущим є врахування правильного підходу до освоєння цих умінь у контексті даної дисципліни і закріплення гнучких навичок.

Як бачимо, сьогодні особлива увага суспільства звертається на метапредметні результати освітньої діяльності, що передбачають формування і розвиток особистісних якостей і загальної культури учнів, розуміння цінності освіти, внутрішньої мотивації і відповідальності за своє навчання. Сучасний освітній процес повинен ураховувати тенденції розвитку науки і техніки та вимоги суспільства до якості освітніх послуг. Одним із найбільш ефективних шляхів для виконання такого завдання цілком правомірно можна вважати цілеспрямоване використання інформаційно-комунікаційних технологій та електронних засобів в освітньому процесі, що сприяє формуванню сучасної особистості здобувача освіти, адже інформаційні ресурси значно розширюють можливості виховання за умови грамотного їх використання та створення умов для позитивного розвитку школярів в інформаційному середовищі.

Уміння здійснювати пошук навчальної інформації є однією з основних універсальних навчальних дій. Варто відзначити, що сучасні діти досить вільно почуваються в цифровому середовищі. Доцільно забезпечити розвиток умінь роботи із цифровими ресурсами, digital skills, які сьогодні особливо затребувані, пропонуючи учням поряд із завданнями в підручнику виконувати завдання на різних цифрових освітніх ресурсах, серед яких – MyEnglishLab, LearningApps.org, Socrative, British Council, запроваджуючи таким чином SMART-навчання.

SMART-навчання – це гнучке навчання в інтерактивному освітньому середовищі за допомогою контенту з усього світу, що знаходиться у вільному доступі, який дозволяє розширити межі навчання. За допомогою SMART-навчання створюються умови для реалізації проголошеного ЮНЕСКО провідного принципу освіти XXI століття – «Освіта впродовж життя» («Life Long Learning»). SMART-навчання дозволяє підвищити доступність освіти завжди, скрізь і в будь-який час.

В. Тихомировим, який займався розробкою теоретичних основ дистанційного навчання, дуже точно виражена основна позиція розвитку освіти сьогодні: «Стара система освіти за жодними параметрами не готує людей для роботи і життя у SMART-суспільстві. Без SMART-технологій інноваційна діяльність неможлива. Якщо система освіти відстає від цих напрямів розвитку, вона починає гальмувати». Ця думка прослідковується й у праці М. Левіна, який зауважує, що «сучасна система освіти безнадійно застаріває і не

відповідає викликам нового часу. Технологічний процес повинен змінити ситуацію». Так, учений виділяє п'ять головних переваг SMART-освіти: *дистанційне навчання, персоналізація, гейміфікація, інтерактивне навчання, навчання з використанням відеоігор.*

Коротко схарактеризуємо ці переваги.

Дистанційне навчання – сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій від тих, хто навчає (учителів, викладачів, визначних постатей у певних галузях науки), до тих, хто навчається (учнів, студентів, слухачів). На сьогодні порядок організації та запровадження дистанційного навчання визначено Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 р. № 1115.

Персоналізація, або потреба індивіда у прояві своєї особистості, – процес усвідомлення людиною власної особистості як суспільно значимої, результатом чого виступає її активна діяльність, спрямована на трансляцію іншим своєї індивідуальності.

Гейміфікація – використання ігрових підходів для неігрових процесів. Вона допомагає «достукатися» до сучасних дітей, які звикли грати в комп'ютерні ігри і спілкуватися в соціальних мережах. Ігрові методики завжди використовувались у шкільній освіті. Проблема в тому, що класичні освітні методики часто ігнорують простий, але значущій факт – навчання має приносити радість, воно може і має бути цікавим. Так влаштований мозок людини: коли замість боротьби з нудьгою є позитивні емоції, інформація засвоюється краще.

Хороша гра вирішує кілька потреб гравців: потреба в автономії – я сам обираю, грати чи ні, я обираю, в що грати і як досягати успіху; потреба в компетентності – я сам розібрався і впорався, я – переможець; потреба у визнанні – я можу поділитися результатом із друзями та іншими користувачами. Будь-яке завдання стає корисним, оскільки воно є складником більш значної мультисистеми.

Основна перевага ігрових методик – уміння правильно ставитися до помилок. У школі за помилки завжди карають, але рідко коли вчителі хвалять за правильні відповіді або рішення. Фіксація на помилках призводить до того, що учні більше концентруються на оцінках, ніж, власне, на знаннях. У комп'ютерних іграх, навпаки, помилки вітаються і є основним інструментом досягнення успіху. Ігри дарують можливість зіграти ще раз, щоб виправити наявні помилки. Вони яскраво демонструють, як із кожною невдачею гравець випробовує нові варіанти успішного досягнення мети. Граючи, ми знаємо, що немає нічого страшного в невдачі – чим швидше ми зробимо щось не так, тим швидше ми зможемо знайти вірне рішення.

Інтерактивне навчання – це навчання, яке відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу, це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і

учень і вчитель є рівноправними суб’єктами навчального процесу, розуміють, що вони роблять, рефлексують із приводу того, що вони знають, уміють здійснювати. Безпосередньо, сама організація інтерактивного навчання передбачає моделювання різноманітних життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації, використання рольових ігор.

Усі інтерактивні технології поділяються на *чотири групи*: фронтальні, колективно-групового навчання, ситуативного навчання, навчання в дискусії. Серед інтерактивних методів широко використовуються такі: мозковий штурм, мікрофон, коло ідей, робота в малих групах, займи позицію, прес-метод, акваріум, подорож, рольові ігри та ін. Отже, інтерактивне навчання – це здатність взаємодіяти в режимі бесіди, діалогу з чимось (комп’ютером), або з кимось (людиною).

Навчання з використанням відеоігор. Відеоігри розроблені для навчання людей будь-якого віку з наданням інформації стосовно певного об'єкта чи об'єктів, зміни уявлень про ці об'єкти, популяризації ідей та концептів, навчання або допомоги у вивченні певних навичок. Навчальні відеоігри у процесі гри можуть знайомити дитину з тваринним світом, вчити рахувати тощо, а дорослому – допомогти у вивчити іноземну мову чи розказати про певні політичні події, наприклад, вибори президента. Під час карантину, спричиненого пандемією коронавірусу COVID-19, відеоігри стали одним із засобів взаємодії, зокрема й в освіті. На відміну від традиційних форм навчання, гра містить надзвичайно важливий момент – розважальний характер. Це зазвичай допоміжний інструмент, що дозволяє підвищити пізнавальну активність і мотивацію. Готуючись до проведення уроків та безпосередньо використовуючи ігри на занятті, необхідно добре обмірковувати участь і ролі не тільки лідерів, а й малоактивних дітей, адже гра – хороший засіб виховання волі. Цінність ігрової діяльності вбачається і в тому, що їй притаманні чималі можливості у формуванні дитячого колективу, вона дозволяє здобувачам освіти самостійно вступити в ті чи інші форми спілкування.

На уроках іноземної мови також доречно використовувати ***модель змішаного навчання «Flipped Classroom»,*** або «Перевернутий клас», у концепції якої урок і домашня робота «перевернуті», тобто учень переглядає матеріал з певної теми до заняття, а час на уроці відводиться на практичну роботу, проєкти та обговорення. Основними концепціями такої методики є: активне вивчення матеріалу, сильна мотиваційна база, перетворювальний процес навчання. Цінність «Flipped Classroom» полягає в зміні цілей і призначенні уроку, на якому клас стає майстернею, де навчаються, ознайомившись з матеріалом уроку заздалегідь, можуть з'ясувати аспекти, що залишилися незрозумілими, застосувати отримані знання на практиці, а також поділитися практичним досвідом один з одним. Під час уроку, вчитель виступає в ролі інструктора, модератора, фасилітатора, надихаючи учнів як на індивідуальну, так і групову роботу. Технологія «Flipped Classroom» відповідає запитам сучасності, включаючи в себе основи класно-урочної системи та

можливості інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяє вчителеві не тільки урізноманітнити освітній процес, а й по-новому поглянути на систему навчання і подачу матеріалу на уроці іноземної мови. Означена технологія може стати ефективною як для учнів, які сьогодні самі здобувають знання, так і для вчителів, дозволяючи вивільняти класні години для більш глибокого опрацювання проблемних питань, дає можливість підвищити якість матеріалу, що викладається, за рахунок відеоуроків, цікавих статей та інтерактивних вправ на перевірку розуміння матеріалу.

Технологія «Flipped Classroom» дає вчителеві можливість для розвитку гнучких навичок та реалізації персоналізованого підходу; створювати умови для активного навчання та командної роботи; використовувати новітні технології та різні ґаджети; організовувати освітній процес з урахуванням потреб кожного учня; розвивати лідерські якості учнів в рамках предмета «Іноземна мова»; формувати умови для діагностики якості знань за допомогою комп'ютерних технологій.

У нормативних документах у галузі іншомовної освіти значна увага приділяється розвитку найпоширеніших гнучких навичок, серед яких – *communication* (комунікація), *teamwork* (робота в команді) і *presentation* (презентація). Також учителям варто звернути увагу на розвиток таких гнучких навичок, як *leadership* (лідерство) і *time-management* (керування часом).

У процесі роботи в команді відбувається постійний розподіл ролей, а сильні учні неминуче стають лідерами. Маючи одні й ті ж знання та вміння, лідер змушений змінювати схему їхнього використання залежно від ситуації, адже в різних ситуаціях буває чимало змінних умов. Лідеру необхідно змінювати стратегії своєї поведінки, залежно від того, як проходить рішення ситуації. Для тренування цієї гнучкої навички можуть стане в нагоді case study (кейс-метод) та використання role-cards (рольові картки).

Метод ***case study, або метод конкретних ситуацій***, досить широко застосовується в сучасній іншомовній освіті. Така технологія передбачає використання проблемно-ситуаційного аналізу і заснована на навчанні шляхом вирішення конкретних задач – ситуацій (кейсів). Структура кейс-методу ґрунтується на тому, що школярі стикаються з конкретним випадком, узятим із практики. Надалі, обговорюючи цей випадок англійською мовою, шукають альтернативи його вирішення, пропонують власний варіант вирішення, який грамотно обґрунтовують, а потім порівнюють його із рішенням, яке було прийнято на практиці. Єдино правильного рішення не існує, тому після закінчення презентацій може бути обраний кращий варіант рішення. При цьому школярами пропонується осмислити реальну життєву ситуацію, опис якої актуалізує певний комплекс лексичних та граматичних знань, який необхідно засвоїти при вирішенні конкретної проблеми.

Застосування кейс-методу та використання рольових карток розвивають в учнів упевненість ведення переговорів, презентаційні та комунікативні навички, вміння швидко орієнтуватися у значному обсязі інформації, бачити головне. Проєкти повинні бути стратегічними, неоднозначними (допускати не

одне правильне рішення, а кілька). У процесі роботи групи навчаються збереженню конструктивних відносин, регулюванню конфліктів, веденню діалогу.

Розвиток гнучких навичок (soft skills) повинні характеризуватися включенням текстів, відео та лексики, тісно пов'язаних із різноманітними галузями діяльності майбутніх випускників у викладанні англійської мови, а також містити інформацію про особистісне зростання, мотивацію та реалізацію цілей. Безумовно, джерела статей, матеріалів повинні бути новітніми та спиратися на сучасні дані.

Таким чином, іноземна мова є чудовою платформою для розвитку не тільки спеціальних знань, а й затребуваних сучасністю умінь XXI століття. Кожен випускник сьогодні має розуміти як адаптуватися і бути успішним у новому світі, що швидко змінюється. Нові потреби в економіці та суспільстві вказують нам на те, що зміни повинні відбуватися і в освітніх підходах. Необхідно вибудовувати освітню траєкторію відповідно до вимог майбутнього і робити усвідомлений вибір на користь дієвих методів під час навчання у школі.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Масютіна М. Розвиток soft skills старшокласників. *Методист*. 2020. № 7–8. С. 70–87.

2. Власенко О. Розвиваємо та розвиваємося. Джерела натхнення для вдосконалення професійних та універсальних навичок. *Директор школи*. 2021. № 1–2. С. 38–63

3. Лукша П. О. Навички майбутнього: фронт радикальних інновацій в освіт. URL: http://www.slideshare.net/PavelLuksha/skills-of-the-future-frontier-of-the-radical-innovation-in-education (дата звернення: 12.05.2021).

4. М'які навички для життя і кар'єри: керівництво для старшокласників / авт.-упоряд. Н. Г. Сластнікова. 2015. 45 с. URL: https://www.auca.kg/uploads/manual%20developing%20soft%20skills%20for%20high%20school%20students%20(1).pdf (дата звернення: 15.05.2021).

5. Тріллінг Б., Фейдл Ч. Навички XXI століття. Навчання для життя у наш час. URL: http://edu.rucamp.org/posts/14425029 (дата звернення: 10.05.2021).

6. Левин М. Как технологии изменят образование: пять главных трендов / URL: http://www.forbes.ru/tehno/budushchee/82871-kak-tehnologii-izmenyatobrazovanie-pyat-glavnyh-trendov (дата звернення: 11.05.2021).

7. Шипілов В. Перелік навичок soft skills і способи їх розвитку. 2016. URL: https://www.cfin.ru/management/people/dev_val/soft-skills.shtml (дата звернення: 17.05.2021).

8. Cohen R. International Communication: An Intercultural Approach. *Cooperation and Conflict*. 1987. Vol. 22. P. 63–80. (дата звернення: 15.05.2021).

9. Developing Adolescents: A Reference for Professionals. *American Psychological Association.* 2002. URL: https://www.apa.org/pi/families/resources/develop.pdf (дата звернення: 16.05.2021).

10. Life Skills Education for Children and Adolescents in Schools. *World Health Organization*. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/63552/WHO_MNH_PSF_93.7A_Rev.2.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 12.05.2021).

Руслана КУШНЕРУК,
методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

Надія ЧУМАК,
методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

СУЧАСНИЙ УРОК ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: КОМПЕТЕНТНІСНИЙ АСПЕКТ

До хорошого уроку вчитель готується все життя.
Василь Сухомлинський

Сучасне суспільство потребує самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у процесі виконання соціальних, виробничих та економічних завдань. Саме на це й спрямоване реформування школи, головне завдання якої – підготувати компетентну особистість, здатну знаходити правильні рішення в конкретних навчальних, життєвих, а в майбутньому – і професійних ситуаціях. Компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, вироблення ставлень, що зумовлює принципові зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань і умінь учнів.

Сьогодні необхідно говорити про таку модель компетентнісного підходу, що стає особливо актуальною в умовах модернізації освіти. У цій дидактичній моделі своя проєктувальна культура та свій понятійний апарат, зокрема: *ключові та базові компетентності; психолого-педагогічна ситуації, досвід дитини; уміння вирішувати життєві ситуації* та ін.

Отже, зміни в системі загальної середньої освіти спрямовані на переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, навчання його самостійно оволодівати новими знаннями, тому це вимагає також певного підвищення професійної майстерності вчителя, доозброєння його новими знаннями, сучасними компетенціями, методами і технологіями, які б дозволили йому перебудувати освітній процес відповідно до нових вимог і підходів, адже традиційними педагогічними технологіями, розробленими для знаннєвого підходу, неможливо продуктивно формувати компетентності учнів.

І саме компетентнісний підхід до вивчення іноземних мов розглядається як засіб організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, що забезпечує засвоєння ними змісту навчання та досягнення мети навчання при розв'язанні певних проблемних завдань. Згідно з рішенням Ради Європи основною компетентністю на уроках іноземної мови є комунікативна компетентність, тому що вона забезпечує набуття учнями вміння обговорювати проблеми, доводити власну позицію, виробляти власну точку зору, розвивати критичне і креативне мислення та адаптуватися у мовному середовищі.

Відповідно до Типової освітньої програми основними формами організації освітнього процесу є *різні типи уроку:*

- формування компетентностей;
- розвитку компетентностей;
- перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей;
- корекції основних компетентностей;
- комбінований урок.

Сучасний урок іноземної мови – це далеко не одноманітна та єдина структурно-змістова схема. Тому кожен конкретний учитель визначає для себе ті форми роботи, які є для нього найбільш прийнятні, відповідають тій парадигмі, якій він надає перевагу у своїй роботі.

Сучасний компетентнісний урок характеризується тим, що вирішує проблему мотивації навчальної діяльності школярів. На такому уроці створюється модель «навчання із захопленням», де учитель уміло використовує всі можливості для розвитку особистості учня, її активного розумового зростання, глибокого й осмисленого засвоєння знань, для формування компетентної особистості:

- активного розумового розвитку учнів;
- глибокого й усвідомленого засвоєння ними лінгвістичних знань;
- формування комунікативної компетенції, морально-вольових якостей;
- виховання мовної особистості.

Розглянемо основні вимоги до організації сучасного уроку:

Структура уроку:

- чітко визначені цілі та завдання уроку;
- визначення типу уроку, органічний зв'язок усіх частин уроку;
- зв'язок уроку з попереднім уроком і закласти перспективу на наступний урок;
- вибір оптимальних, виходячи із цілей і завдань уроку, методів вивчення і закріплення нового матеріалу;
- оптимальність домашнього завдання (форма, обсяг, запис у щоденнику, облік індивідуальних особливостей тощо).

Підготовка та організація уроку:

- виділити складні моменти нової теми, продумати методику їхнього пояснення;
- підготувати та використати демонстраційний і роздавальний матеріал;

- надати учням можливість одержувати частину завдань самостійно під керівництвом педагога;

- застосовувати різні види контролю навчальної діяльності учнів: контроль з боку вчителя, взаємоконтроль та самоконтроль за критеріями.

Зміст уроку і процесу навчання:

- урок має бути спрямований на розвиток пізнавальних здібностей учнів, зокрема на оволодіння мисленнєвими операціями (аналіз, порівняння, узагальнення, доведення тощо), а також на формування здатності застосовувати набуті знання, способи дій, досвід у нових нестандартних ситуаціях;

- формувати якості особистості школярів (дисциплінованість, акуратність, ініціативність тощо);

- урок повинен сприяти формуванню позитивного відношення учнів до навчання.

Вимоги до змістовності уроку охоплюють такі моменти:

- значимість самого матеріалу, яким оперують на уроці (домінанта змісту);

- адекватність прийомів і вправ завданням уроку;

- оптимальне співвідношення тренування учнів у засвоєнні матеріалу та його використання в мові;

- підбір прийомів і вправ, що точно відповідають поставленим завданням (маються на увазі для усного мовлення навчальні ситуації спілкування, для читання – характер текстового матеріалу; під навчальною ситуацією розуміють спеціально створені умови, обставини, система взаємовідносин співрозмовників із метою навчального впливу на учнів у процесі здійсненні мовних дій на іноземній мові);

- навчальна ситуація повинна бути по можливості адекватна реальній ситуації спілкування, в якій вживається мовне явище, що вивчається; навчальна ситуація повинна бути гранично зрозумілою учням.

Техніка проведення уроку:

- певний ритм і темп уроку оптимальний для учнів класу;

- сприятливий психологічний клімат на уроці (взаємна доброзичливість, готовність учителя прийти на допомогу учневі тощо);

- взаємне співробітництво вчителя й учнів, педагогічний такт;

- використання різних видів діяльності учнів, підтримувати інтерес до уроку.

Формування результатів має відповідати таким вимогам:

- висвітлювати результати діяльності учнів на уроці, а не вчителя («після цього уроку учні зможуть пояснювати, визначати, характеризувати, давати оцінку тощо»);

- чітко відображати рівень навчальних досягнень, який очікується після уроку;

- чітко вказувати на способи «вимірювання» результатів;

- мета уроку має бути сформульована так, щоб про її досягнення можна було стверджувати об’єктивно.

Сучасний компетентнісно спрямований урок повинен будуватися за таким алгоритмом:

1. Конкретизація загальної мети (цілі) уроку (визначення предметної та ключової (ключових) компетентностей до конкретного уроку).
2. Поділ змісту виучуваної теми на навчальні ситуації залежно від його структури – теоретичні знання, знання способів діяльності, знання в дії або вміння тощо.
3. Формулювання цільового завдання до кожної навчальної ситуації.
4. Вибір методів навчання, адекватних цільовим завданням за їх дидактичними функціями (засвоєння, формування, узагальнення) та змісту навчального матеріалу (теоретичний, емпіричний чи практичний).
5. Вибір форм організації навчальної діяльності учнів (індивідуально-самостійна, парна, групова, загальнокласна, фронтальна чи їх оптимальне поєднання) адекватно змісту та методам роботи.

При виборі змісту, методів і форм роботи вчитель повинен орієнтуватися на цільову установку та очікуваний результат спільної діяльності (кожний проміжний результат).

Модель
компетентнісно орієнтованого уроку

1. Мотивація: оголошення, представлення теми й очікуваних результатів.
2. Надання необхідної інформації для розв'язання завдань.
3. Інтерактивна вправа – центральна частина заняття.
4. Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Блок «Мотивація» – мобілізуючий етап уроку

Мета етапу: сфокусувати увагу учнів на проблемі та викликати інтерес до теми. Створення сприятливої атмосфери.

Прийоми: коротка розповідь учителя, бесіда, демонстрування наочності, нескладна інтерактивна технологія тощо («мозковий штурм», «мікрофон», «криголам»).

1. **Постановка проблеми**

Прийоми: спостереження над текстом з метою визначення його навчальної значимості, пошук помилок будь-якого типу.

2. **Цілепокладання** має висвітлювати результати діяльності на уроці учнів, а не вчителя, зокрема йдеться про очікувані результати (як досягнення учнів). Вони можуть бути сформульованими таким чином: «Після цього уроку я зможу…»;

Прийоми: колективна робота учнів, антиципація (прогнозування) змісту та результатів роботи.

Блок «Контроль»

(передбачає оцінювання, самооцінювання на рівні компетентнісного уроку – вимагає нових підходів)

1. Самоперевірка домашнього завдання (за зразком).
2. Самоконтроль (за певними запитаннями).

3. Взаємоопитування в парах.

4. Навчальне повідомлення біля дошки (з розгорнутим рецензуванням однокласниками)

Блок «Теорія»

1. Підготовка до сприйняття нового матеріалу.

2. Введення нового матеріалу.

Прийоми: поєднання традиційних пояснювальних, евристичних пізнавальних методів і повідомлень заздалегідь підготовлених учнів за новою темою з подальшим їх обговоренням або з вивченням у групах матеріалу підручника під керівництвом сильного учня.

Блок «Закріплення знань»

Прийоми: переказ один одному, складання в групах схем, таблиць, опорних конспектів, формулювання питань по новому матеріалу з наступною відповіддю на них учнів інших груп.

Блок «Практика»

1. «Колективна робота»

Прийоми: складання алгоритму правописних дій, визначення послідовності виконання завдань, формулювання запитань на осмислення змісту тексту, інтерактивні вправи.

2. «Презентація результатів виконання завдань»

Прийоми: взаємокорекція, координація**.**

Блок «Рефлексія»

1. Підведення підсумків.

Прийоми: бесіда, відповіді на запитання щодо змістовного аспекту уроку (Наскільки корисним є вивчений матеріал? Де можна застосувати у мовній практиці?).

2. Власне рефлексія *(усна й письмова, інтелектульна й емоційна).*

Прийоми: сінквейн, висновки, «Шкала ефективності», «Лист побажань».

Структурні елементи сучасного компетентнісного уроку не обов'язково є його етапами, зокрема вони функціонують у різних взаємозв'язках. Актуалізація здійснюється в ході засвоєння знань і об'єднується з їх застосуванням. Джерелом отримання знань стає практична діяльність учнів, частіше у вигляді спостережень над мовним і мовленнєвим матеріалом. За цієї умови знання засвоюються й застосовуються одночасно. Зміст навчального матеріалу з багатьох тем визначає саме таку побудову уроку. Сучасний урок педагогові слід спроєктувати у такий спосіб, щоб основну роботу на уроці виконували учні, а вчитель відповідно виступав у ролі фасилітатора (ведучого, головуючого), помічника та спостерігача, який створює можливість для учнів застосувати набуті навички для побудови нових знань.

Отже, сучасний урок, орієнтований на реалізацію компетентнісного підходу у навчанні, має вирішувати ряд завдань, зокрема:

- підвищення рівня мотивації учнів;
- використання суб'єктивного досвіду набутого учнями;

- ефективне та творче застосування набутих знань та досвіду на практиці;
- формування в учнів навичок отримувати, осмислювати та використовувати інформацію з різних джерел;
- здійснення організаційної чіткості та оптимізації кожного уроку;
- підвищення рівня самоосвітньої та творчої активності учнів;
- створення умов для інтенсифікації освітнього процесу;
- наявність контролю, самоконтролю та взаємоконтролю за процесом навчання;
- формування моральних цінностей особистості;
- розвиток соціальних та комунікативних здібностей учнів;
- створення ситуації успіху.

Зразок плану конспекту
уроку французької мови для 2 класу

Тема: **Школа / École.**
Підтема: **Початок навчального року / La rentrée scolaire.**
Мета уроку: сприяти:
- закріпленню вживання виразів «Je suis content(e)» «Et toi? Comment ça va ?»;
- повторенню рахунку до 10 та ЛО: une école, un garçon, une fille;
- навчанню читання слів з літерами A, B, C та із закінченням –e;
- ознайомленню із МЗ: Je suis content/e de te voir. Il/elle est content/e.

Обладнання та матеріали: підручник, кольорові олівці, комп'ютер, картки.

Очікувані результати: в кінці уроку учні зможуть описувати емоційний стан (свій та оточення), цікавитися справами друзів, рахувати предмети, зробити висновки з правил читання та правильно прочитати слова та речення.

Реалізація змістової лінії «Громадянська відповідальність»: ефективно взаємодіяти разом у групі, парі; розуміти потребу працювати разом.

ХІД УРОКУ

Мобілізуючий етап уроку.
Орієнтації та мотивація діяльності.

1. Вітання.
Форма роботи: фронтально-колективна, парна.
Учні стоять у парах один навпроти одного. Під звуки пісні: «Je te dis «bonjour» учні вітаються один з одним та з учителем.

2. Вправа «Емоційне налаштування» (створити позитивний емоційний настрій, згуртувати учнів, налаштувати на урок французької мови.)

Хід проведення

Учитель: Mettez-vous en rond, prenez-vous par les mains , souriez l'un à l'autre et dites: «Je suis content/e de te voir» (за потреби вчитель може продублювати українською мовою: «Станьте в коло, візьміться за руки, посміхніться один одному і скажіть: «Je suis content/e de te voir»).

Учитель: Maintenant, changer de place et dites tout bas, en chuchotant à votre voisin/voisine que vous êtes content/contente de le/la voir.

А зараз поміняйтеся місцями і пошепки скажіть один одному, що ви раді його / її бачити.

Учитель: Maintenant, changer de place encore une fois et dites en montant la voix à votre voisin/voisine que vous êtes content/contente de le/la voir.

А зараз ще поміняйтеся місцями і голосно скажіть один одному, що ви раді його / її бачити.

Цілепокладання та планування наступної діяльності *(залучення учнів до обговорення діяльності та планування (за можливості).*

Форма роботи: фронтально-колективна (бесіда).

Учитель: Ouvrez vos livres à la page 6–7. Comment vous pensez, qu'est-ce que nous allons faire aujourd'hui?

Розгляньте сторінки 6–7 підручника і здогадайтеся. Як ви думаєте, що ми сьогодні будемо робити на уроці?

Учні: Рахувати, повторювати літери, читати, спілкуватися.

Учитель: Oui, très bien ! Nous allons compter, réviser les lettres, lire et communiquer.

БЛОК «П Р А К Т И К А»

Організація виконання плану діяльності.

1. Повторення рахунку від 1–10 у віршовані формі з використанням жестів. Запросити дітей у коло.

Форма роботи: фронтально-колективна.

Учитель: Mettez-vous en rond et répétez après moi.

Voici ma main,
(présenter la main doigts serrés)
elle a cinq doigts,
(écarter les doigts)
en voici deux, en voici trois.
(de l'autre main saisir ensemble le pouce et l'index, puis le majeur avec l'annulaire et l'auriculaire).
1, 2,3,4,5...10

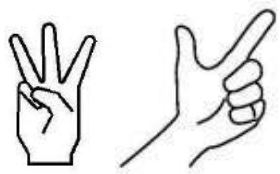

2. Форма роботи: фронтально-колективна (бесіда-рефлексія).

Закріплення виразу «Je suis content/e».

Учитель: Avez-vous aimer la comptine. Êtes-vous contents? Es-tu content Bogdan? Es-tu contente Sofiika?

Вам сподобався віршик? Ви задоволені? Ти задоволений, Богдане? А ти Софійко?

Учні: Je suis content. /Je suis contente.

3. Режим роботи: фронтально-колективна.

Введення МЗ «Il est content/ Elle est content».

Зображення на дошці (збільшений варіант малюнків із підручника або зображення інших людей / персонажів, де чітко видно емоційний стан).

Учитель: Comment s'appellent les personnage de notre livre ?

Учні: Il s'appelle Marc. Elle s'appelle Julie...

Учитель: Est-ce que Marc est content?

Учні: Oui, il est content.

Учитель: Est-ce que Julie est contente?

Учні: Oui, elle est contente.

4. Робота з підручником: стор. 6.

Форма роботи: парна.

Повторення числівників

Учитель: Ouvrez vos livres à la page 6.

En binôme, observez cette page et répondez aux questions :

Відкрийте підручники на стор. 6. Удвох уважно роздивіться малюнки та дайте відповіді на запитання:

1. Combien de filles y a-t-il ?
2. Combien de bonbons y a-t-il?
3. Combien de garçons y a-t-il?
4. Combien de balles y a-t-il?

5. Гра- змагання «Cherche et trouve».

Форма роботи: групова (руханка).

Закріплення числівників із зоровою опорою.

У класі розклеєні картинки типу тих, що на стор. 6.

Учитель об'єднує дітей в трійки і дає завдання: trouvez le plus vite possible trois balles (deux filles, quatre bonbons, etc.)

6. Гра «Sur le tapis ».

a) *Форма роботи*: фронтально-колективна. Зорова опора – алфавіт. Аудіозапис пісні.

Запросити учнів у коло.

Учитель: Mettez-vous en rond. Répétons les lettres de l'alphabet en chantant. (Chanson de l'alphabet/ support visuel)

b) Діти сідають на килимок так само трійками і учитель пропонує їм повторити літери алфавіту та слова, що з них починаються, а потім скласти лото на швидкість.

	Bb		Aa		Cc		Aa

5. *Робота з підручником:* стор. 7.

Форма роботи: індивідуальна, фронтально-колективна.

Учитель: Observez les mots. Soulignez la lettre –e à la fain des mots.

Слова вправи 7 написані на дошці. Після прочитання правила, учитель просить обвести літеру –e у кінці слова, а потім прочитати слова за ним.

БЛОК «К О Н Т Р О Л Ь»

Контроль та оцінювання *(залучення учнів до контролю: самоконтроль, порівняння результату роботи з критеріями).*

Форма роботи: індивідуальна, парна. Взаємоконтроль.

Учитель: Observez les mots. Soulignez la lettre Aa.

Учитель роздає картки із надрукованими словами і просить підкреслити у них букву Aa, показуючи, як це зробити на дошці:

Marc, maman, arbre, madame, album, ange, Emma

Учитель: Comparez vos résultats.

Порівняйте ваші результати.

Учитель: Maintenant, lisez à haute voix les mots de l'exercice 6.

Після цього учитель просить прочитати вправу 6 (учні читають у парах).

БЛОК «Р Е Ф Л Е К С І Я»

Завершальний етап (усвідомлення ситуації досягнення мети, переживання ситуації успіху, рефлексія).

а) Учитель: На вашу думку, що нам найбільше вдалося на уроці? А з чим ми повинні ще попрацювати?

Учитель: Vous avez très bien travaillé aujourd'hui. BRAVO!

b) *Прощання.*

Форма роботи: фронтально-колективна.

Учитель: Pour terminer notre cours, chantons la chanson «AU REVOIR LES COPAINS».

Au revoir, les copains, au revoir les copines !
C'est l'heure de se séparer
On a beaucoup appris, on s'est bien amusé Au revoir (3).

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Дяченко Б. Василь Сухомлинський у діалозі з компетентнісним підходом. *Освіта на Луганщині*. 2008. № 29. С. 13–16.
2. Дмитренко Т. Г., Крамарева О. В. Педагогічна спадщина А. С. Макаренка у виховній системі приватної школи (з досвіду роботи ПНВК «Паросток»). *Витоки педагогічної майстерності. Педагогічні науки.* Полтава, 2008. Вип. 4. С. 227–234.
3. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной парадигме. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 7–13.
4. Селевко Г. Компетентности и их классификация. *Народное образование.* 2004. № 4. С. 138–143.
5. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. URL: http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49 (дата звернення: 12.05.2021).
6. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 51–61.
7. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe / Hutmacher Walo. Reportof the Symposium Berne, Switzerland 27–30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) a Secondary Education for Europe. Strasburg, 1997.
8. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы ; пер. с англ. Москва : Когито-Центр, 1999. 144 с.
9. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 13–26.
10. Локшина О. І. Європейська довідкова система як інструмент упровадження компетентнісного підходу в освіту країн – членів Європейського Союзу. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 1. С. 131–142.
11. Родигіна І. Компетентнісно спрямований педагогічний процес. URL: http://osvita.ua/school/theory/1963 (дата звернення: 12.05.2021).
12. Єрмаков І., Софій Н.Життєва компетентність особистості: від теорії до практики : наук.-метод. зб. Запоріжжя : Центріон, 2005. 640 с.
13. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
14. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти : навч. посіб. / Л. Ващенко ; [уклад. Ю. І. Завалевський] ; за заг. ред. В. О. Огнев'юка. Київ : Ірпінь, 2004. 177 с.

15. Сорочан Т. М. Післядипломна педагогічна освіта: пошук сучасних моделей. *Управління освітою*. 2008. № 16. С. 6–10.

16. Сафарян С. Теорія та практика особистісно орієнтованого навчання. *Іноземні мови в сучасній школі*. 2012. № 2.

Марія ЛАВРЕНЧУК,
методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА 2021–2022 НАВЧАЛЬНИЙ РІК

Методологічні засади сучасного освітнього процесу із зарубіжної літератури

Сучасні виклики та ризики розвитку освіти пов’язані насамперед із прискореним прогресом технологій, зі змінами пріоритетів у постіндустріальний період глобалізації, інформатизації та діджиталізації. Саме тому виникає потреба у переході до освітніх парадигм, що пов’язані з ідеями людиноцентризму, ціннісного ставлення до життя, людської автентичності, креативності та творчості.

Змінюється життя – змінюються концепти сучасної філософії, методології. У зв’язку з цим з’явилися нові галузі: філософська антропологія, літературна антропологія та синергетика. Дослідження філософської та літературної антропології є основою «дитиноцентризму» Концепції «Нова українська школа».

Отже, сучасний урок зарубіжної літератури повинен будуватися на засадах «дитиноцентризму», а мистецьке явище художнього твору має розглядатися із позицій «людиноцентризму». Рекомендуємо під час аналізу художнього твору використовувати елементи літературної антропології. Такий підхід буде сприяти розвитку ключових компетентностей та наскрізних умінь.

Сучасний урок літератури має базуватися на нелінійному (синергетичному) підході. Синергетика – наука самоорганізації в системах різноманітної природи, використовується як в природничих науках, так і в гуманітарній сфері, яка вивчає нелінійне мислення. Уважають, що репродуктивне заняття формує лінійне мислення, а продуктивне формує у здобувачів освіти нелінійне мислення. Нелінійний підхід до вирішення навчальних завдань, аналізу художнього твору допоможуть сформувати наскрізні вміння креативності, творчості, вміння приймати рішення, розв’язувати проблеми, критично та системно мислити.

Психолого-педагогічний супровід освітнього процесу із зарубіжної літератури будується на засадах емпатії, педагогіки партнерства, дитиноцентризму.

Нормативно-правові документи про освіту

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.
2. Закон України «Про освіту» (2017).
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. №168 «Положення про Державну службу якості освіти України».
4. Матеріали міжнародного компетентнісного тестування PISA – 2018 р.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (2018).
6. Порядок проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти (зміни у додатку з критеріями та індикаторами – у 2020 р.).
7. Абетка для директора.
8. Результати компетентнісного тестування PISA – 2018 р.
9. Сертифікація педагогічних працівників. Постанова 800 (Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників) (лист МОН «Щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти», березень 2020).
10. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020).
11. Державний стандарт базової середньої освіти (2020).
12. Професійний стандарт вчителя ЗЗСО (2020).
13. Наказ МОН від 19.02.2021 року № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти» (2021).

Методичні рекомендації щодо реалізації компетентнісного підходу до освітнього процесу

Реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі сприяють особистісно зорієнтований та діяльнісний підходи, орієнтація на очікувані результати, застосування формувального оцінювання, використання інноваційних технологій навчання, формування цінностей. Рекомендуємо використовувати технології проблемного навчання, критичного мислення, ОЗОН, здоров'язберігаючі, проектні та інтерактивні технології.

Структура і зміст компетентнісного уроку включає в себе поле взаємодії вчителя та учня: мотиваційне, емоційне, регулятивне, змістове, рефлексивне, технологічне.

Основні показники компетентнісного уроку пов'язані з тим, чи зумів учитель організувати взаємодію між здобувачами освіти, чи вміють учні ставити цілі, досягати мети, рефлексувати, здійснювати самооцінку та взаємооцінювання.

Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється з урахуванням компетентнісно та особистісно орієнтованого підходів до навчання та передбачає взаємодію учасників освітнього процесу на суб'єкт-суб'єктній основі.

Навчальні досягнення учнів підлягають формувальному та підсумковому оцінюванню (тематичному та завершальному). Об'єктами оцінювання є як навчальний процес, так і його результат на певному етапі.

Законодавчо і нормативно роль і місце формувального оцінювання, його взаємозв'язок із підсумковим оцінюванням визначені у Законах «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Державних стандартах базової середньої освіти.

Формувальне оцінювання – індивідуалізований процес, який має для учня / учениці ціннісне значення і націлений передусім на підвищення ефективності навчання. Його головна мета – підтримка кожної дитини та мотивація до навчання. Найважливішими принципами формувального оцінювання, якими має керуватися вчитель, є:

– здійснення оцінювання як запланованої і ретельно продуманої складової частини процесу навчання;

– формулювання конкретних цілей та критеріїв оцінювання, повідомлення учням критеріїв і методів оцінювання перед виконанням роботи;

– зосередження на оцінюванні найбільш значущих результатів навчальної діяльності учнів;

– системне відстежування відповідності оцінки досягнень учнів цілям і результатам навчання;

– прагнення до простоти і ясності форм, методів, цілей процесу оцінювання для всіх учасників освітнього процесу;

– принцип ситуативності навчальної діяльності, тобто добір навчальних завдань з елементом новизни і непередбачуваності, орієнтованих на життєвий досвід учнів.

Реалізація цих принципів забезпечується дотриманням певних психолого-педагогічних умов формувального оцінювання, до яких належать:

– створення партнерських відносин між учителем і учнем, що стимулюють зростання досягнень, спрямованість на розвиток і підтримку учнів;

– оцінювання навчальних результатів учня / учениці, а не його особистості;

– акцент на позитивних результатах навчальної діяльності учнів; відмова від негативних коментарів;

– аналіз діяльності учня / учениці лише у порівнянні з їхніми власними попередніми досягненнями;

– надання можливості учням удосконалити власну роботу.

Функціями формувального оцінювання є мотиваційна, діагностична, прогностична, навчальна, розвивальна, виховна та організаційно-управлінська.

Формувальне оцінювання здійснюється на основі: педагогічного спостереження вчителя за навчальною діяльністю учнів з використанням прийомів зворотного зв'язку; результатів діагностичних робіт; аналізу портфоліо учнів; самооцінювання та взаємооцінювання навчальної діяльності учнів. Фіксацію результатів спостереження рекомендується здійснювати у зошиті спостережень або за допомогою індивідуальних карток учнів. Самооцінювання і взаємооцінювання учнів здійснюється насамперед на основі розроблених учителем анкет та листків самооцінювання. Портфоліо складається із діагностичних робіт, які свідчать про навчальний поступ учня / учениці в оволодінні змістом предмета «Зарубіжна література», листків (анкет) самооцінювання; творчих робіт, малюнків, матеріалів проєктів. Крім того, воно може бути складником загального портфоліо.

Рекомендується здійснювати як індивідуальне, так і фронтальне оцінювання основних видів навчальної діяльності, які визначені у правій колонці таблиці програми. Такі оцінки (бали) є найбільш вагомими для тематичного оцінювання. Використання принципів формувального оцінювання попереджує виставлення балів за окремі лаконічні відповіді під час фронтального опитування, які об'єктивно не виявляють рівнів навчальних досягнень учнів. Критерії оцінювання визначаються учителем із залученням учнів до процесу їх вироблення, відповідно до виду робіт та діяльності, окреслених у програмі. Орієнтирами для визначення критеріїв є очікувані результати, визначені у лівій колонці таблиці програми. Так, при перевірці умінь взаємодіяти усно важливо звернути увагу учнів на такі критерії для оцінювання:

– виявляє певний рівень обізнаності з теми, що обговорюється; дотримується теми спілкування;

– використовує репліки для стимулювання, підтримання обговорення, дискусії, формули мовленнєвого етикету;

– аргументує висловлені тези з метою бути зрозумілим, переконливим співрозмовником, наводить приклади із тексту художнього твору;

– дотримується правил спілкування (не перебиває співрозмовників, заохочує висловити власну думку; толерантно, зацікавлено і доброзичливо вислуховує їх, уміє висловити незгоду з позицією іншого так, щоб не образити його);

– дотримується норм літературної мови;

– використовує доречні у конкретній ситуації спілкування інтонацію, жести, міміку.

При перевірці письмового твору важливими є такі критерії:

– виявляє певний рівень обізнаності з теми висловлювання;

– будує висловлювання певного обсягу, добираючи та впорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріал;

– відтворює інформацію (докладно, стисло, вибірково);

– викладає матеріал логічно, послідовно, враховуючи співвідношення основної та другорядної інформації;

– дотримується теми висловлювання;
– підпорядковує виклад головній думці;
– враховує мету і ситуацію спілкування;
– виявляє своє ставлення до предмета висловлювання.

Юрій ЛИС,
методист кабінету
природничих предметів
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2021–2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Забезпечення діяльнісного підходу у вивченні географії

В основу навчання географії має бути покладено ***компетентнісно зорієнтований та діяльнісний підходи***, які покликані змістити акценти в шкільній географічній освіті на активну діяльність.

Ці підходи задекларовані у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) і розглядаються як основні шляхи модернізації змісту освіти.

Відповідно до Державного стандарту ***діяльнісний підхід*** забезпечує:

– спрямованість освітнього процесу на розвиток умінь і навичок особистості;

– застосування на практиці здобутих знань із різних навчальних предметів;

– успішну адаптацію людини в соціумі та професійну самореалізацію;

– формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти.

На концептуальному рівні оновлення освітнього процесу на засадах діяльнісного підходу полягає у переорієнтації мети і завдань освіти і зачіпає всі компоненти складної ієрархічної системи шкільної освіти. За таких умов кінцевою метою навчання є не знання, а **формування способу дій.** Спосіб дій може бути сформований тільки в результаті спеціально організованої навчальної діяльності.

Для забезпечення діяльнісного підходу вчителям географії особливу увагу варто приділяти діяльнісним результатам навчально-пізнавальної діяльності учнів. Діяльнісні результати (*учень / учениця добирає, визначає, виконує, складає, зіставляє, простежує, аналізує, порівнює, розв'язує, обчислює, спостерігає, моделює, досліджує, трансформує, будує, наносить на*

контурну карту, працює в групі тощо) повинні домінувати над знаннєвими, фактологічними *(учень / учениця знає або розуміє)*.

Ще один важливий інструмент забезпечення діяльнісного підходу – зростання чисельності і варіативності діяльнісних форм організації освітнього процесу: екскурсій, демонстрацій, практичних робіт і практичних завдань, дослідницьких і лабораторних практикумів, організації спостережень, мініпроєктів тощо.

Зазначаємо, що діяльнісна компонента змісту географічної освіти включає в себе багато аспектів, зокрема:

– загальнонавчальна компонента : робота з літературою, пошук і

– обробка інформації, оволодіння інформаційними технологіями та навичками спілкування;

– спеціальна (географічна) компонента: проведення дослідів (експериментів), визначення причинно-наслідкових зв'язків, розв'язування проблемних завдань, створення проєктів, проведення досліджень, робота з картами, таблицями, схемами, орієнтування на місцевості тощо.

Серед діяльнісних форм організації освітнього процесу виокремлюємо наступні:

1. Проведення дослідів (експериментів).

Дослід – спосіб вивчення або відтворення певного явища об'єкта природи в спеціально створених умовах.

Переваги дослідницького методу:

– сприяє зацікавленості та високій активності учнів на уроці;
– залучає до практичної роботи;
– розвиває ініціативність учнів;
– формує здатність до глобального мислення;
– розвиває креативність як спосіб буття в мінливому світі;
– формуєкомпетентність – рівень готовності й уміння діяти;
– створюється ситуація успіху, де учні шляхом своєї роботи
– або спогляданням роботи інших бачать підтвердження фактів.

Алгоритм проведення досліду:

– формулюємо мету досліду та визначаємо оптимальні умови проведення;
– розробляємо схему досліду та технологічну карту;
– обґрунтовуємо план проведення досліду;
– підбираємо необхідні матеріали;
– проводимо дослід, фіксуючи результати вимірів;
– враховуємо сторонні фактори і усуваємо шкідливу дію;
– робимо висновок на основі якісного та кількісного аналізу отриманих даних.

Можливості для проведеня дослідів є в усіх класах. Проте дуже важливо залучити учнів до дослідництва і винахідництва на початку вивчення географії,

у 6 класі. Це сприятиме зацікавленості предметом і мотивації учнів до подальшого вивчення.

Пропонований перелік дослідів, які можна проводити у 6 класі:

Тема «Літосфера»:

1. Як утворюються гірські породи і мінерали?
2. Чому і як рухаються літосферні плити?
3. Моделюємо вулкан.

Тема «Атмосфера»:

1. Чи тисне на нас повітря?
2. Чому буває вітер?
3. Моделюємо торнадо.

Тема «Гідросфера»:

1. Моделюємо хвилі цунамі.
2. Як відбувається кругообіг води у природі?
3. Рух води в океані.

Тема «Біосфера»:

1. Роль дощових червів у природі.
2. Як захистити ґрунт від ерозії?
3. Життєвий цикл рослин.

Для організації та проведення дослідів з географії радимо скористатися такими джерелами:

1. Канал FunScienceDemos на Youtube *(англійською)* (URL: https://www.youtube.com/user/funsciencedemos/videos?view=0&sort=p&flow=grid)

2. Науково-популярне видання серії «Шкільна бібліотека» «Унікальні сторінки географії. Визначні географічні відкриття», посібник для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти (авт. Т. Г. Гільберг, Ю. В. Лис, В. В. Совенко) (URL: https://lib.imzo.gov.ua/posbniki-ser-shklna-bbloteka/unkaln-stornki-geograf-viznachn-geografchn-vdkrittya-posbnik-ser-shklna-bbloteka-dlya-5-6-klasv-zakladv-zagalno-seredno-osvti-avt-glberg-t-g-lis-yu-v-sovenko-v-v/).

2. Виконання досліджень з географії

Дослідження – порівняно нова складова у навчальній програмі з географії, згідно з якою вчитель, завдяки проведенню планомірної та систематичної роботи, розвиває в учнів дослідницькі dміння та навички.

На відміну від дослідів, дослідження введені до шкільних програм і покликані, за твердженням МОН України, активізувати **проєктну діяльність** учнів. Кількість їх за класами зростає: від 2-х у 6 класі – до 29 у 10 класі.

Унікальна структура дослідження орієнтована на підвищення мотивації до навчальної діяльності учнів загалом, а також сприяє активному розвитку власного пізнавального інтересу до вивчення географії як практичної науки шляхом проведення учнями власних науково-пошукових робіт. Дослідження передбачають самостійну роботу учнів, причому час для їх виконання є позаурочним. Рекомендовано виконувати їх у вигляді міні-проєктів, презентацій, есе, усних повідомлень, схем-маршрутів, карт, рефератів тощо.

Ефективність досліджень зумовлюється формуванням значної кількості умінь і навичок. Даний вид роботи введено до навчальної програми з географії саме з метою поєднання виконання практичних і суспільно значущих завдань шляхом створення різноманітних творчих робіт. Цей головний принцип, покладений в основу досліджень, реалізує ідею зближення шкільної освіти з реальним життям, адже знання повинні активно використовуватися у повсякденних умовах. Отже, основна мета застосування досліджень на уроках географії – самостійне оволодіння учнями географічними знаннями, уміннями та навичками завдяки виконанню власних науково-творчих досліджень.

Організація таких діяльнісних форм навчання як проведення дослідів і досліджень на уроках географії, найбільше сприяють реалізації STEM-ідей і STEM-навчання загалом. Така реалізація забезпечується шляхом стимулювання допитливості та підтримки інтересу до навчання і пошуку знань, мотивації до самостійних суджень, залученням до дослідництва, проєктної діяльності.

Вивчення географії у 2021–2022 навчальному році

У **2021/2022 навчальному році** предмет «Географія» у **6–9 класах** вивчатиметься за навчальною програмою, що укладена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, оновлена відповідно до положень Концепції Нової української школи та завдань реформування школи у зв'язку із упровадженням компетентнісного підходу.

Удосконалена навчальна програма затверджена наказом МОН України від 07. 06. 2017 р. № 804 та розміщена на офіційному вебсайті МОН. (URL:https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas).

Із вересня 2021 року учні 10–11 класів вивчатимуть географію на рівні стандарту (52 години, 1,5 години на тиждень – 10 клас) та (35 годин, 1 год. на тиждень – 11 клас), на профільному рівні (175 годин, 5 год. на тиждень) за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407. (URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv).

На основі навчальної програми з географії вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, зокрема з використанням друкованих чи електронних джерел. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

Кількість годин на вивчення програмного матеріалу за темами курсів 6–9 класів та 10–11 як на рівні стандарту, так і профільному, є орієнтовною і її можна змінювати в межах визначеного навчального часу. Учитель може на

власний розсуд змінити розподіл годин між темами і розділами та використати години резервного часу.

Видами оцінювання навчальних досягнень учнів є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та державна підсумкова атестація.

Обов'язковими для оцінювання у кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя. Для учнів старшої школи, що вивчають географію на профільному рівні, вчитель обов'язково оцінює п'ять практичних робіт на вибір у кожному семестрі.

Із запропонованої тематики досліджень учень за бажанням вибирає 1–2 дослідження (упродовж року) та виконує його індивідуально або в групі. Учитель оцінює таку роботу під час її захисту чи презентації.

Письмові роботи з географії, зокрема тематичні, що виконуються впродовж семестру, після завершення вивчення теми можуть виконуватися у різному форматі.

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (URL: https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/).

На серпневих нарадах та при плануванні методичної роботи на 2021–2022 навчальний рік рекомендуємо розглянути такі актуальні питання:

1. Реалізація навчально-методичного та технологічного інструментарію щодо впровадження компетентнісно орієнтованого та діяльнісного підходів:

– створення алгоритму компетентнісно орієнтованого та діяльнісного уроків;

– розробка методик та технік формування компетентностей;

– конструювання завдань для компетентнісного розвитку;

– використання дослідів та досліджень як активних інструментів

– активізації пізнавальної діяльності учнів.

2. Нормативно правове забезпечення освітнього процесу з географії в 2021– 2022 навчальному році.

3. Використання сучасних методик і технологій навчання (змішаного навчання, інформаційно-комунікаційних, проєктно-дослідницьких, модульних, критичного мислення, диференційованого, особистісно-орієнтованого, проблемного навчання тощо), які передбачають організацію активної навчально-пізнавальної діяльності учнів з освоєння змісту навчального предмета.

4. Реалізція основних завдань та розвитку STEM-освіти на уроках географії.

5. Роль контрольно-оцінювальної діяльності вчителя в підвищенні якості навчання. Імплементація у навчальний предмет завдань ЗНО та PISA.

6. Формування медіаграмотності на уроках географії.

Примітка. *При плануванні та організації методичної роботи просимо використовувати також рекомендації МОН України, які будуть надруковані у фахових географічних виданнях.*

Валентина ЛЮШИНА,
методист кабінету математики
та технологій Рівненського ОІППО

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЄКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ, ТЕХНОЛОГІЙ

Навчання без міркування – даремне,
міркування без навчання – небезпечне.
Конфуцій

У 2022 році учні НУШ перейдуть до 5 класу і навчатимуться за Державним стандартом базової середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. Цьогоріч із 1 вересня розпочнеться пілотування нового державного стандарту в шести закладах загальної середньої освіти області. У цьому контексті важливого значення набуває експериментальна перевірка школи життєвої компетентності.

Технологічний ланцюжок педагогічних ідей, думок і дій вибудовується відповідно до поставленої мети, діяльність від проблеми – до завдання, від завдання – до проєкту, від проєкту – до втілення та захисту.

Проєктне навчання розглядається як обґрунтована і спланована діяльність, оскільки воно формує мотивацію до творення і перетворення себе, формує усі ключові компетентності учнів.

У чому суть проєктно-технологічної діяльності? У тому, що відбувається розвиток ключових компетентностей та реалізація наскрізних умінь, спільних для всіх компетентностей:

- читання з розумінням;
- вміння висловлювати власну думку усно чи письмово;
- критично та системно мислити;
- здатність логічно обґрунтовувати позицію;
- виявляти творчість та ініціативність;
- вміння конструктивно керувати емоціями;
- оцінювати ризики;
- приймати рішення;
- розв’язувати проблеми;

– здатність співпрацювати з іншими людьми.

Із метою реалізації компетентнісного підходу в середній школі у 2017 році було ініційовано перегляд програм у 5–9 класах, а також запроваджено чотири наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність». Завдання реалізації цих змістових ліній – інтегрувати ключові компетентності в освітній процес уже сьогодні.

Слід зауважити, що навчання учнів шкільній технологічній освіті відбувається в будь-який момент їх діяльності. Проєктне навчання стимулює і посилює позитивну мотивацію до навчання, тому що воно в структурі організації освітнього процесу в НУШ – особистісно орієнтоване, діяльнісне та компетентнісне. За цієї умови звертаємо увагу на важливість таких п'яти характеристик:

– значуща;
– соціальна;
– радісна;
– мотивуюча;
– активна.

Значуща – проєктно-технологічна діяльність на уроках трудового навчання, технологій має бути пов'язана з досвідом, життям та середовищем дитини. Значущість – це те, що знаходить відгук у дітей і допоможе вирішити певний виклик, а також поєднати знання, вміння, бажання.

Соціальна – діяльність відбувається у взаємодії у парах або командах, у взаємодії з дорослими, коли діти діляться думками, обговорюють ідеї, спільно приймають рішення, підтримують один одного і разом радіють.

Радісна – розвиток і навчання відбуваються тоді, коли дитина відчуває радість і задоволення від процесу.

Мотивуюча – діяльність надає можливість шукати різні варіанти, починати знову з новими ідеями та припущеннями.

Активна – діяльність передбачає можливість для кожної дитини бути як фізично, так і ментально включеною у процес. Дитина має бути активним учасником процесу, а не пасивним спостерігачем.

Основними принципами проєктної технології на уроках трудового навчання чи інтегрованого курсу мають бути:

– добровільність вибору проєктованого виробу, основної чи додаткової технології кожним учнем, розвиток ініціативи;

– урахування інтересів та психологічних особливостей конкретної вікової групи учнів, щоб привчати до планової роботи, самостійності, розширювати сферу інтересів;

– навчання спостерігати, перевіряти себе в роботі;

– формування основ культури праці, якісне виготовлення та естетичне оформлення проєктованих виробів, акцентування на їх значимості;

– орієнтація на особистісний та колективний успіх;

– вміння представити результати своєї роботи, навчання правильній звітності, формування зацікавленості учнів бачити довершений творчий продукт своєї праці.

Найголовнішою складовою організації проєктно-технологічної діяльності є її результативність, яка полягає у співвідношенні очікувань із кінцевими результатами роботи. Оцінювання результативності є обов'язковим елементом організації роботи над проєктом. Як слушно відзначає П. С. Лернер, «оцінювання творчості завжди драматичне та суперечливе. У всякому випадку не варто абсолютизувати правильність оцінювання». І як результат, оцінка проєкту має бути інтегрованою. Її невід'ємні компоненти – оцінки етапів виконання проєкту та оцінки результатів захисту проєкту.

Крім того, під час організації роботи над колективним (груповим) проєктом звертаємо особливу увагу на проблемні моменти, які часто постають в проєктно-технологічній діяльності учнів, а саме:

– неможливість однаково залучити до роботи над проєктом усіх його учасників;

– нерівномірне навантаження на учасників проєкту на різних етапах проєктно-технологічної діяльності;

– складнощі при оцінюванні внеску кожного учасника проєкту;

– наявність ризику невдалого завершення учнями проєктованого виробу;

– збільшення емоційного навантаження на учнів.

Проєктно-технологічна діяльність стимулює і посилює позитивну мотивацію до навчання, адже дозволяє вчитися на власному досвіді та досвіді інших, приносить задоволення учням, які бачать продукт своєї власної праці. Проте роботу над проєктом не можна вважати завершеною без аналізу учнями ходу та результатів своєї діяльності, тобто проведення рефлексії, тому що саме рефлексія спрямована на усвідомлення пройденого шляху над реалізацією проєктно-технологічної діяльності. Її мета – не просто завершити проєкт із належним результатом, а прокласти смисловий місток над усіма етапами його виконання, усвідомити зміст, способи та прийоми проєктно-технологічної діяльності.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934 (дата звернення: 09.06.2021).

2. Люшина В. М. Практика реалізації творчих проєктів у процесі трудового навчання. *Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives*: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference, March 12, 2021. Vilnius, Republic of Lithuania: European Scientific Platform. Vol. 2. P. 139–141. URL: https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/issue/view/12.03.2021/471.

3. Люшина В. М., Шевчук В. П. Вибір та обґрунтування теми проекту. Урок-квест. *Трудове навчання в школі*. 2019. № 21/22. С. 45–47. (Комплект журналів ВГ «Основа»).

4. Нова українська школа: основи стандарту освіти / за заг. ред. М. Товкало; редкол. Л. Гриневич, В. Бриндза, Н. Дементієвська та ін. Львів. 2016. 64 с.

5. Тарара А. М., Вдовченко В. В., Мачача Т. С., Туташинський В. І. Проектування змісту профільного навчання технологій у старшій школі: колективна монографія. Київ: Педагогічна думка. 2017. 361 с.

Микола ЛЮШИН,
кандидат педагогічних наук,
завідувач кабінету освітнього адміністрування
Рівненського ОІППО

ПІДГОТОВКА І ПРОВЕДЕННЯ ЗАСІДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ РАДИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Управління закладом загальної середньої освіти *(далі – закладом ЗСО)* – це спільна діяльність усіх його суб'єктів, яка шляхом аналізу, планування, організації, керівництва і контролю забезпечує оптимальне функціонування та розвиток закладу освіти. Важливу роль у реалізації цілей розвитку відіграє *педагогічна рада* – основний постійно діючий колегіальний орган управління закладу ЗСО (структурного підрозділу, що забезпечує здобуття загальної середньої освіти, закладу професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти). Відповідно до частини третьої статті 40 Закону України «Про повну загальну середню освіту» [12] педагогічна рада:

- схвалює стратегію розвитку закладу освіти та річний план роботи;
- схвалює освітню / освітні програму / програми, зміни до неї / них та оцінює результати її / їхнього виконання;
- схвалює правила внутрішнього розпорядку, положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти;
- приймає рішення щодо вдосконалення і методичного забезпечення освітнього процесу;
- приймає рішення щодо переведення учнів на наступний рік навчання, їхнє відрахування, притягнення до відповідальності за невиконання обов'язків, а також щодо відзначення, морального та матеріального заохочення учнів та інших учасників освітнього процесу;
- розглядає питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їхньої творчої ініціативи, професійної майстерності, визначає заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, формує та затверджує річний план підвищення кваліфікації педагогічних працівників;

- приймає рішення щодо визнання результатів підвищення кваліфікації педагогічного працівника, отриманих ним поза закладами освіти, що мають ліцензію на підвищення кваліфікації або провадять освітню діяльність за акредитованою освітньою програмою;
- приймає рішення щодо впровадження в освітній процес педагогічного досвіду та інновацій, участі в дослідницькій, експериментальній, інноваційній діяльності, співпраці з іншими закладами освіти, науковими установами, фізичними та юридичними особами, які сприяють розвитку освіти;
- може ініціювати проведення позапланового інституційного аудиту, громадської акредитації, зовнішнього моніторингу якості освіти та/або освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти;
- розглядає інші питання, віднесені законом та/або статутом закладу освіти до її повноважень.

Повноваження педагогічної ради визначають також інші нормативно-правові акти. Наприклад, схвалення режиму роботи групи подовженого дня та організації освітнього процесу (пункт 8 Порядку створення груп подовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти); подання педагогічної ради про позачергове присвоєння педагогічному працівнику кваліфікаційної категорії, педагогічного звання та в разі зниження ним рівня професійної діяльності (пункт 3.1 Типового положення про атестацію педагогічних працівників); рішення про створення та ведення у закладі інших журналів у разі потреби (пункт 7 розділу VI Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти).

Роботу педагогічної ради планують у довільній формі відповідно до потреб закладу освіти. Кількість засідань педагогічної ради визначає їх доцільність, але не менше чотирьох разів на рік.

Тематику та форми проведення засідань педагогічної ради визначає науково-методична проблемна тема, над якою працює заклад освіти. До вибору тематики належать такі вимоги: актуальність, ідейність, науковість, педагогічна доцільність, наступність, перспективність. Форма проведення повинна відповідати змісту, цілям і завданням педагогічної ради. Однак не варто забувати, що час диктує нові вимоги до системи роботи педагогічного колективу та традиційні форми проведення поступаються інноваційним, які дають можливість у нестандартному форматі висвітлити досвід роботи, стимулювати самоосвіту, розвиток пізнавальної активності, творчої ініціативи педагогів, формувати в колективі атмосферу партнерської взаємодії.

Ефективність роботи педагогічної ради значною мірою залежить від якості підготовки кожного засідання та постійного вдосконалення *технології моделювання* підготовчого періоду. В основу моделювання управлінського процесу щодо підготовки засідання педагогічної ради покладено ідею переважного тяжіння суб'єктів до дослідницької та інформаційно-аналітичної діяльності з урахуванням часу на її реалізацію. Управлінську діяльність керівника закладу освіти у зв'язку з цим розглядаємо як поліфункціональну та полідіяльнісну складну цілісну систему, що охоплює органічну сукупність

управлінських функцій і видів діяльності, зв'язків між ними, інтеграція яких сприяє досягненню мети.

Технологія проведення засідання педагогічної ради передбачає:

- творчий добір теми;
- попередню підготовчу роботу;
- створення творчих (ініціативних) груп педагогічних працівників;
- роботу з громадським самоврядуванням у закладі освіти (якщо виникне потреба);
- оформлення інформаційних стендів;
- упровадження рішень педагогічної ради у повсякденну практику роботи закладу освіти.

Підготовку засідання педагогічної ради розпочинають, як правило, за півтора-два місяці до його проведення. Наказом директора «Про підготовку до засідання педагогічної ради» рекомендуємо затвердити склад робочої групи, конкретизувати завдання, строки їх виконання, відповідальних. Виправдовує себе створення творчої (ініціативної) групи, очоленої директором (заступником директора) закладу освіти, проблемних підгруп. Творча група добирає науково-педагогічну та методичну літературу з означеної проблеми, розробляє детальний план підготовки до засідання педагогічної ради, пам'ятки, програму спостережень, проводить анкетування, мікродослідження, аналізує відвідані уроки (навчальні заняття) та позаурочні (позанавчальні) заходи, вивчає ділову документацію, готує проєкт рішення, методичні рекомендації тощо.

Поділяємо думку С. Вердіної та А. Панченко, що однією з продуктивних форм підготовки до засідання педагогічної ради є *мікродослідження*, під час проведення яких необхідно [8, с. 84]:

- чітко визначити мету;
- схарактеризувати реальний стан справ та об'єктивно їх оцінити;
- виявити позитивні та негативні тенденції, можливості підвищення ефективності;
- передбачити конкретні шляхи вдосконалення;
- розробити систему заходів щодо підвищення рівня навчальних досягнень і вихованості;
- обрати оптимальні методи дослідження.

Для узагальнення результатів мікродосліджень можна використовувати спеціальні карти, таблиці, діаграми тощо. Реалізація дослідницького підходу дозволяє залучити до роботи над проблемою максимальну кількість педагогічних працівників і запропонувати конструктивну програму дій.

Важливим етапом у роботі педагогічної ради є проведення засідання. З практики роботи досвідчених керівників освіти, послідовників видатного українського педагога В. Сухомлинського, пропонуємо такий *алгоритм проведення засідань* (за А. Постельняк і О. Романенком) [8, с. 84]:

1. Повідомлення голови педагогічної ради про кількість присутніх і відсутніх членів педагогічного колективу та причини їх відсутності.
2. Затвердження порядку денного засідання відкритим голосуванням.

3. Встановлення процедурою голосування регламенту роботи.

4. Інформація про стан виконання рішення попереднього засідання.

5. Доповідь (вступне слово, звіт, «мозковий штурм», інформація тощо).

6. Обговорення питання. Дискусія. Проблемний стіл. Ділова гра.

7. Прийняття рішення педради.

8. Довідки, зауваження щодо порядку ведення засідання, оголошення.

Якщо на порядку денному порушують кілька питань, обговорення кожного з них проводять за таким алгоритмом: повідомлення (звіт) – обговорення – ухвалення рішення. У деяких випадках проєкт рішення допрацьовують уже після засідання в установлений для цього термін (один – три дні). У такому випадку остаточний проєкт рішення доводять до всіх членів педагогічного колективу на найближчій нараді або через інформаційний стенд.

Про що б не йшлося, потрібно вміти говорити. Аби виступ було сприйнято правильно, необхідно [9, с. 169–170]:

- добре знати тематику засідання, говорити по суті питання;
- спланувати свій виступ, викладати його доступно та лаконічно;
- не зневажати аргументами, вміти образно висловлюватися;
- прагнути привернути до себе увагу, стежити за ходом розмови;
- говорити правильно, без слів-паразитів, які засмічують мову;
- критикувати по-діловому, обґрунтовано;
- не припускатись емоційних сплесків, пам’ятати, що зайві емоції різко знижують результативність обміну думками.

Існує чимало прийомів початку ділової розмови. Жарт або тактовний комплімент допомагає зняти початкове напруження та налаштувати присутніх на продуктивну роботу.

Навіть найзмістовніша та риторично досконала промова втрачає свої переваги, якщо своєю тривалістю стомила присутніх.

Для творчого підходу до розв’язання спільних проблем необхідно виконати такі дії [9, с. 207–208]:

1. *Відокремити судження від рішення*. Оскільки критичне судження заважає уяві, слід відокремити процес обмірковування можливих рішень від процесу вибору між ними. Спочатку необхідно подумати, потім – вирішувати. Опрацювання нових ідей вимагає осмислення певних проблем, про які раніше не замислювалися. Бажано в таких випадках провести творче засідання з колегами – «мозковий штурм», що допоможе запропонувати якнайбільше ідей розв’язання проблеми. Основним принципом є відмова від будь-якої критики й оцінювання людей. Немає одного способу проведення «мозкового штурму». Його необхідно пристосувати до своїх потреб і можливостей.

2. *Розширити коло підходів*. Розширити простір для творчого розгляду взаємовигідних варіантів можна шляхом бачення проблеми очима різних спеціалістів, розробляння різних за значенням ухвал або ж зміни обсягу запропонованої ухвали, розподіливши її на менші.

3. *Відшукати взаємовигоду*. Слід пам’ятати три моменти стосовно розгляду спільних інтересів:

а) спільні інтереси є в будь-яких обговореннях, хоча вони не одразу очевидні;

б) спільні інтереси є реальною можливістю, а невипадковістю – користуйтеся нею;

в) наголошуйте на наявності спільних інтересів, Люди, що заблукали в лісі, підкорять свої суперечки спільній меті – знайти дорогу.

4. *Допомогти колезі прийняти рішення*. Ефективно допомагає полегшити процес прийняття рішень використання прецедентів. Відшукайте їх. Варто знайти певне рішення, яке інша сторона вже приймала у схожій ситуації, й обґрунтувати за його допомогою свою постанову. Можна також сконцентрувати увагу колег на тому, щоб вони усвідомили ті наслідки, які можуть виникнути після прийняття рішення, яке вас задовольняє, а також виправлення цих наслідків з огляду на їхні точки зору. Наведіть їх на думку і нехай вони самі зроблять висновки.

Творча винахідливість у складній ситуації необхідна, колега повинен відчути, що ідея виходу зі скрутного становища належить йому.

Якість підготовки та проведення засідань педагогічної ради залежить насамперед від рівня управлінської компетентності керівника закладу освіти. Як голові педагогічної ради йому необхідно дотримуватися таких рекомендацій:

1. Запропонувати письмово порядок денний. Упевнитись, що кожен член педагогічної ради отримав його напередодні (або був ознайомлений).

2. Запросити на засідання фахівців із відповідної проблеми: представників інших закладів освіти, науковців тощо.

3. Перевірити готовність аудиторії до засідання. Зробити все можливе, щоб у ній було комфортно та затишно. Оформити тематичну виставку методичної літератури та творчих напрацювань педагогічного колективу з окресленої проблеми.

4. Підготувати необхідні матеріали для колективної та групової роботи, за необхідності розкласти їх на робочих місцях.

5. Попередньо розглянути порядок денний, регламент із робочою групою. Спрогнозувати очікуваний результат щодо кожного пункту. Розподілити час за ступенем значущості кожного пункту.

6. Розпочати засідання вчасно.

7. Не допускати відступів від порядку денного, некоректних зауважень.

8. Сприяти плюралізму думок членів педагогічної ради. Не нав’язувати своєї позиції, не тиснути натяками на своє керівне становище.

9. Стежити за невербальним спілкуванням. Намагатися зрозуміти причину пасивності учасників засідання.

10. Робити нотатки, які допоможуть аналізувати матеріали педагогічної ради.

11. Установити правила, які обмежують неконструктивну поведінку. Наполягати на взаємоповазі, терпимості, виваженості, тактовності.

12. Контролювати конфліктну ситуацію, якщо вона виникла, не допустити її загострення.

13. Створити доброзичливу атмосферу, щоб усі могли спілкуватися відкрито.

14. Проаналізувати проєкт рішення, який запропонувала робоча група або розробила під час проведення засідання редакційна група.

Керівник закладу освіти як голова педагогічної ради має подбати про якість оформлення її документації. Засідання педагогічної ради оформлюють протоколами за допомогою комп'ютерної техніки, нумерацію яких ведуть у межах навчального року (пункт 2 розділу ІІІ Інструкції з діловодства в закладах загальної середньої освіти). Наголошуємо, що протоколи засідань педагогічної ради, фіксуючи лише прийняті рішення без деталізації перебігу обговорення питання, складають у стислій формі за схемою «СЛУХАЛИ – УХВАЛИЛИ» [5], реєструють у журналі внутрішніх документів. Примірну форму журналу реєстрації внутрішніх документів наведено в додатку 7 до Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях [11]. Підписи голови та секретаря педагогічної ради на протоколі є обов'язковими. Рішення педагогічної ради вводяться в дію наказами керівника закладу освіти.

Як досягнути якісного та своєчасного виконання рішень педагогічної ради? Цьому сприяє ґрунтовно продумана та спланована система внутрішнього контролю: відвідування й аналіз уроків (навчальних занять) і позаурочних (позанавчальних) заходів, спостереження, проведення індивідуальних і групових співбесід, аналіз документації тощо. Менеджмент пропонує вести картотеку виконання рішень педагогічної ради, оформляти рубрику «Виконуємо рішення педагогічної ради» на інформаційному стенді, використовувати картки (файли) контролю:

КАРТКА (ФАЙЛ) КОНТРОЛЮ
ЗА ВИКОНАННЯМ РІШЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ РАДИ

Тема засідання педради _____
Дата проведення _____
Питання, що підлягає контролю _____
Виконавець _____
Строки виконання _____
Дата зняття з контролю _____
Вжиті заходи _____
Відповідальний за виконання (підпис) _____

Якщо виникне потреба, то питання «Про хід виконання рішення педагогічної ради» ставлять на нараді при директорові. Для забезпечення безумовного виконання рішення педагогічної ради всіма учасниками освітнього процесу керівник закладу на правах єдиноначальності та в межах своєї компетенції видає наказ або приймає інше адміністративне рішення. Остаточно підсумки підводять на наступному засіданні педагогічної ради та, якщо окремі

пункти постанови не було виконано, визначають додаткові заходи щодо їхньої реалізації.

На підвищення значущості менеджерської функції управління закладом освіти, оптимізації роботи педагогічної ради мотивує керівників освіти застосування інформаційно-комунікаційних технологій в управлінській діяльності, зокрема програм Microsoft Office:

- Word – у процесі написання наказу «Про підготовку до засідання педагогічної ради», оформлення протоколу засідання педагогічної ради;
- PowerPoint – у процесі моделювання, підготовки та проведення засідання;
- Publisher – у процесі укладання буклета до проведення педагогічної ради;
- Word, PowerPoint – у процесі розробляння проєкту рішення педагогічної ради.

У разі тривалих карантинних обмежень засідання педагогічної ради доцільно проводити в онлайн-форматі за допомогою застосунків Zoom, Google Meet або з використанням інших дистанційних платформ. Як показує управлінська практика, оптимальну взаємодію для продуктивного обговорення питань педагогічної ради можна налагодити на сайті закладу освіти в режимі чату, а також на основі інформаційних можливостей соціальних мереж і месенджерів. Наприклад, для проведення відповідної фасилітаційної сесії створити групу у вайбері / телеграмі / фейсбуці.

Із метою модернізації змісту та форм педагогічної ради адміністрація закладу освіти має систематично аналізувати свою діяльність щодо управління роботою основного постійно діючого колегіального органу. Пропонуємо скористатися орієнтовною схемою *самоаналізу*, висвітленого свого часу А. Постельняк і О. Романенком [8, с. 86–87]:

1. Відповідність тематики засідань педагогічної ради науково-методичній проблемній темі, над якою працює заклад. Актуальність проблеми на відповідному етапі. Розуміння педагогічним колективом необхідності її розв’язання.
2. Ефективність проведеної підготовчої роботи.
3. Доцільність обраної форми проведення засідання: як її сприйняли учасники засідання? Чи вдалося повною мірою реалізувати її можливості?
4. Якість основної доповіді (плану проведення, дискусії, проблемного столу, ділової гри тощо).
5. Інформаційна насиченість засідання. Висвітлення досягнень психолого-педагогічної науки. Презентація кращих педагогічних практик.
6. Забезпечення ґрунтовного, аргументованого аналізу. Компетентність та об’єктивність оцінювання. Чіткість у визначенні завдань і шляхів їхгього вирішення.
7. Якість підготовленого творчою групою проєкту рішення. Конструктивність виступів членів педагогічної ради, врахування висловлених ними пропозицій.

8. Якість підготовки інформації про виконання рішення, прийнятого на попередньому засіданні (повнота, достовірність, об'єктивність, конкретність).

9. Культура проведення засідання, дотримання встановленого регламенту.

10. Невикористані резерви. Що необхідно врахувати під час підготовки до наступного засідання?

Таким чином, запропоновані керівникам освіти підходи до підготовки і проведення засідань педагогічної ради розглянуто в загальному контексті розвитку вітчизняної освіти та педагогічного менеджменту. Варіативність технологічного супроводу детермінують відповідні освітні теорії, наукові підходи, концепції, закономірності та принципи управління, розвитку, виховання і навчання, а також визначають поєднання досвіду, позицій адміністрації закладу освіти, рівень сформованості педагогічного колективу, професійних якостей і багатьох інших обставин.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Абетка для директора : рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ: Державна служба якості освіти, 2020. 240 с.

2. Готуємося до засідань педради / упоряд. Г. Харук. Київ: Вид. група «Шкільний світ», 2016. 136 с.

3. Іванова Т., Ізбаш С. Методичні «родзинки» онлайн-тренінгу з медіаграмотності «Будь у тренді: МІГ в online!»: практ. посіб. / за заг. ред. В. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 96 с.

4. Інноваційні форми засідань педради / упоряд. М. Голубенко. Київ: Шкільний світ, 2013. 120 с.

5. Інструкція з діловодства у закладах загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 25.06.2018 р. № 676, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11.09.2018 р. № 1028/32480. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1028-18 (дата звернення: 09.06.2021).

6. Касьяненко С. В.. Інноваційні підходи до організації та проведення педагогічної ради. *Управління школою*. 2019. № 10/12. С. 77–80. (Комплект журналів ВГ «Основа»).

7. Люшин М. Система управління сучасним закладом освіти в контексті педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 3. С. 36–40.

8. Люшин М. Технологічний супровід підготовки та проведення засідання педагогічної ради навчального закладу. *Управління школою*. 2013. № 34/36. С. 83–87. (Комплект журналів ВГ «Основа»).

9. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин : навч. посіб. Київ: Кондор, 2008. 356 с.

10. Перехейда О. М. Інноваційно-концептуальна модель управління гімназією : в 3 ч. Харків: Вид. група «Основа», 2018. Ч. 1. 160 с.

11. Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.06.2015 р. за № 1000/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 22.06.2015 р. за № 736/27181, зі змінами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15 (дата звернення: 09.06.2021).

12. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січ. 2020 р. № 463–IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20 (дата звернення: 09.06.2021).

13. Романюк І. Засідання педагогічної ради: формулювання рішень і розгляд їх виконання. *Практика управління закладом освіти*. 2015. № 3. С. 15–23.

14. Сєдова Т. Д., Чепіга І. В., Ампілогова Л. П. Педагогічна рада – стратегія й тактика розвитку професійного зростання вчителя. *Завучу. Усе для роботи*. 2019. № 23/24. С. 19–28. (Комплект журналів ВГ «Основа»).

Юлія МЕЛЬНИК,
завідувач навчально-методичного кабінету психологічної служби Рівненського ОІППО

Світлана КЛІМ,
методист навчально-методичного кабінету психологічної служби Рівненського ОІППО

ПРОФІЛАКТИКА САМОРУЙНІВНОЇ ТА СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Життя – це можливість, використай її,
життя – це любов, радій їй,
життя – це скарб, цінуй його.
Заповіді Матері Терези

За даними Всесвітньої організації охорони здоров’я, у світі щорічно добровільно йдуть із життя 800 тисяч людей. Самогубства є другою за поширеністю причиною смерті у віці 15–29 років. Як повідомила в одному з інтерв’ю керівник департаменту Офісу Генерального прокурора України Юлія Усенко, в нашій державі у 2020 році вчинили самогубство 123 неповнолітніх. Найбільше випадків самогубств у віці від 12 до 18 років.

Соціальна деривація, викликана світовою пандемією, самотність і відчуження, спричинені стресовими обставинами життя, конфлікти із педагогами чи однолітками, вплив релігійних організацій, побутова

невлаштованість, втеча від покарання, нещасливе кохання, булінг – це далеко не повний перелік причин, які можуть штовхати дітей до скоєння суїциду.

Соціально-психологічне напруження у середовищі здобувачів освіти підсилює і діяльність так званих «груп смерті», які активно функціонують у соціальних мережах, і жертвами яких все частіше стають діти.

З огляду на зазначене вище, сьогодні особливого змісту набуває діяльність практичних психологів і соціальних педагогів закладів загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти щодо профілактики суїцидальної та саморуйнівної поведінки учнівської / студентської молоді.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 р. № 509 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» профілактика належить до основних функцій та напрямів роботи практичного психолога і соціального педагога закладу освіти.

Профілактична робота працівників психологічної служби – це система заходів, спрямованих на охорону психічного здоров'я, попередження неблагополуччя у розвитку людини, групи, суспільства, відхилень у розвитку особистості, виникнення конфліктів та проблем у міжособистісних стосунках, запобігання створення конфліктних ситуацій в освітньому процесі. Вона тісно пов'язана із просвітницьким та діагностичним напрямками діяльності та є ефективною при взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Саме тому важлива роль у профілактиці саморуйнівної поведінки відводиться просвітницькій роботі та партнерській взаємодії із педагогічними працівниками та батьками.

Із метою підвищення рівня професійної компетентності працівників психологічної служби, керівників закладів освіти у питаннях профілактики саморуйнівної та суїцидальної поведінки пропонуємо огляд та стислу характеристику теоретико-методичних засад та практичного досвіду з даної тематики.

*Саморуйнівною є поведінк*а, що відхиляється від медичних і психологічних норм та загрожує цілісності й розвитку особистості.

Суїцидальна поведінка – це прояв суїцидальної активності, думки, наміру, висловлювання, погрози, спроби, замаху, дії. Така поведінка трапляється як у психічно здорових людей, так і при психопатіях, акцентуаціях.

Суїцид (самогубство) – умисне спричинення власної смерті, часто вчинене з відчаю, причину якого часто відносять до психічних розладів.

Суїцидент – особа, яка зробила спробу суїциду або демонструє суїцидальні схильності (Кондрашенко, 1999).

Виокремлюють наступні *види самогубств (суїцидів):*

1) неусвідомлюване самогубство;

2) самогубство як ризикована гра і ризикована легковажність;

3) психопатологічне й агресивно-невропатичне самогубство, зокрема маніакальне самогубство осіб під впливом галюцинацій чи марень; самогубство меланхоліків, які знаходяться в стані глибокого смутку, скорботи,

гіпертрофованих докорів сумління, суму, журби; самогубство людей під впливом нав'язливих ідей; автоматичне чи імпульсивне самогубство);

4) суїциди психічно здорової людини:

– демонстративно-шантажувальний (суїцидальні думки, уявлення, емоційні переживання, задуми, наміри; суїцидальні спроби і завершені суїциди);

– егоїстичний, що виникає через руйнування соціальних зв'язків особистості із суспільством;

– альтруїстичний, який виникає у формі самопожертви задля захисту інтересів групи (фанатики тощо);

– аномічний, що трапляється внаслідок виснаження;

– спровокований засобами масової інформації;

– спричинений депресією.

*До факторів ризику***,** що можуть стати причиною дитячого і підліткового суїциду належать:

– психічні розлади;

– проблеми у спілкуванні з родиною чи друзями;

– матеріальні труднощі, розмови про суїцид;

– шкільні проблеми (низька успішність, велике навантаження, тиск вимог навчального процесу, конфлікти з учителями тощо);

– проблеми, пов'язані із вживанням алкоголю та наркотиків;

– невдачі в інтимних стосунках;

– занижена самооцінка;

– ізольованість і пов'язане з цим почуття самотності;

– депресія (агресія – типова маска депресії у підлітків);

– афекти (руйнівні для підлітка, оскільки суїцидальні погрози, висловлені в афекті, як правило, здійснюються і мають важкі наслідки);

– сімейні проблеми (нерозуміння з боку батьків, байдужість, покарання,надмірні очікування, фізичне чи сексуальне домашнє насильство, відсутність одного чи обох батьків, трудова міграція батьків на роботу за кордон). Цей фактор переважає найчастіше.

Окремим фактором ризику, як уже зазначалося, також є діяльність «груп смерті», що функціонують у соціальних мережах, таких як: «Синій кит», «Море китів», «Мертві душі», «Тихий дон», «Я в грі», «F 57», «Ff33», «Море дельфінів», «Біжи або помри», «150 зірок», «Розбуди мене в 4.20», «F57», «D 28», «Море дельфінів». На чолі таких груп стоять особи, які схиляють дітей до виконання завдань, що передбачають завдання тілесних ушкоджень або болю, останнім із яких є саме спроба суїциду.

Правозахисна організація «Ла Страда – Україна» акцентує увагу на тому, що останнім часом діти та підлітки, які є учасниками таких груп, навіть не приховують цього: індивідуальні «квести» перетворюються на групові, а деякі підлітки навіть використовують це, щоб шантажувати батьків та маніпулювати ними.

Як же зрозуміти, що з дитиною щось «не те»? Суттєве значення у формуванні схильності до саморуйнівної поведінки мають риси та якості особистості, її характер. До найпоширеніших особистісних рис, що сприяють суїцидальності, належать:

– високий рівень тривожності;

– слабкий особистісний емоційний захист (недостатній опір емоційним навантаженням, вразливість);

– неадекватна самооцінка (є типовою для підліткового віку);

– гіпертрофована потреба самореалізації;

– емоційна в'язкість – «застрягання» у певному емоційному стані;

– дратівливість, вразливість, висока конфліктність, які проявляються у вибухово-агресивних реакціях, звинуваченнях без уваги до позиції інших осіб;

– симбіотичність, потреба в позитивно забарвлених, «теплих» емоційних зв'язках, щирих стосунках, у розумінні та підтримці, розвинута емпатійність;

– слабкий вольовий контроль;

– низька активність. Якщо вона суперечить свідомим настановам суб'єкта, той може винести собі вирок як «непотребу»;

– песимізм – інтегрований прояв депресивних переживань і станів;

– схильність до самозвинувачень. Може розвинутися до суїцидонебезпечних меж під впливом звинувачень «значущих інших»;

– особистісна незрілість, інфантильність.

Типовими мотивами саморуйнівної поведінки у підлітковому віці є (за Ю. Чемодуровою):

– переживання образи, самотності, відчуженості, відчуття, що тебе не розуміють;

– справжня або уявна втрата батьківської любові, ревнощі;

– переживання, пов'язані зі смертю, розлученням чи тим, що один із батьків пішов із сім'ї;

– почуття провини, сорому, докорів сумління, ображене самолюбство, страх ганьби, глузувань, приниження;

– страх покарання, небажання попросити вибачення;

– любовні невдачі, сексуальні ексцеси, вагітність у дівчаток;

– почуття помсти, злість, протест, погроза, попередження, шантаж;

– бажання привернути увагу до своєї долі, викликати співчуття до себе, уникнути неприємних наслідків, утекти від важкої ситуації;

– співчуття чи наслідування товаришам, героям книжок або фільмів.

У просвітницькій роботі під час батьківських зборів та педагогічних зібрань для вчасного виявлення дітей «групи ризику» вкрай важливо озброїти дорослих учасників освітнього процесу *індикаторами суїцидального ризику*. Серед них:

Словесні (комунікативні):

– людина, яка готується до самогубства, досить часто говорить про свій душевний стан. Вона може прямо і явно говорити про смерть: «Я збираюся

покінчити із собою»; «Я не можу так далі жити»; «Я більше не буду ні для кого проблемою»; «Тобі більше не доведеться про мене турбуватися»; «Скоро це все закінчиться»;

– дитина / підліток може багато жартувати про суїцид, проявляти нездорову зацікавленість питанням смерті;

– запевнення в безпорадності та залежності від інших;

– повідомлення про конкретний план суїциду;

– систематичне самозвинувачення;

– амбівалентна (неоднозначна) оцінка важливих подій;

– повільна, маловиразна мова.

Поведінкові:

– ескейп-реакції (втеча з дому, тривале перебування на самоті, безцільне блукання тощо);

– помітне зниження повсякденної активності, загальмованість;

– самоізоляція від інших людей і соціальних контактів;

– зловживання психоактивними речовинами, алкоголем;

– недотримання правил особистої гігієни, догляду за зовнішністю;

– вибір тем розмови і читання, пов'язаних зі смертю та самогубствами;

– часте прослуховування жалобної або сумної музики;

– наведення ладу у справах (оформлення заповіту, врегулювання конфліктів, листи до родичів та друзів, дарування особистих речей);

– будь-які раптові зміни в поведінці й настроях, які віддаляють підлітка від близьких;

– схильність до невиправдано ризикованих учинків, часте самотравмування;

– відвідування лікаря без очевидної необхідності;

– підвищення больового порогу (іноді підлітки хизуються тим, «що їм не боляче»);

– порушення дисципліни або зниження якості навчання і пов'язані з цим неприємності;

– беземоційне розставання з дорогими речами, емоційна нечутливість, неемпатійність;

– байдужість до колись значущих речей, людей, стосунків;

– придбання засобів для скоєння суїциду.

Когнітивні:

– дозвільні установки відносно суїцидальної поведінки;

– негативні оцінки своєї особистості, навколишнього світу і майбутнього;

– уявлення про власну особистість як про нікчему, що не має права жити;

– уявлення про світ як місце втрат і розчарувань;

– уявлення про майбутнє як про безперспективне та безнадійне;

– «тунельне бачення» – нездатність побачити інші прийнятні шляхи вирішення проблеми, крім суїциду.

Емоційні:

– амбівалентність у ставленні до життя;

– байдужість до своєї долі, пригніченість, безнадійність, безпорадність, відчай, переживання стану горя;

– ознаки депресії, напади паніки, виражена тривога, знижена здатність до концентрації уваги і волі, безсоння, помірне вживання алкоголю і втрата здатності відчувати задоволення;

– невластива агресія або ненависть до себе: гнів, ворожість;

– провина або відчуття невдачі, поразки;

– надмірні побоювання або страхи;

– відчуття власної нікчемності, непотрібності;

– неуважність або розгубленість.

Ситуаційні:

Дитина може зважитися на самогубство, якщо вона:

– соціально ізольована (не має друзів або має тільки одного друга), почувається знедоленою;

– живе в нестабільному оточенні (серйозна криза в родині – у взаєминах із батьками або між батьками; алкоголізм – особиста або сімейна проблема);

– почувається жертвою насильства – фізичного, сексуального або психологічного;

– вдавалася раніше до спроб суїциду або має схильність до суїциду через те, що його скоїв хтось із друзів, знайомих або членів родини;

– перенесла важку втрату (смерть когось із близьких, розлучення батьків);

– занадто критично налаштована щодо себе.

Зауважимо, що вся зазначена вище інформація є доречною у здійсненні просвітницької роботи з педагогічними працівниками та батьками, але не з учнями. Це сприятиме вчасному виявленню потенційної саморуйнівної поведінки дітей та підлітків та запобіганню жахливої трагедії. Із метою психологічної просвіти необхідно розробити пам'ятки, які міститимуть інформацію про те, як розпізнати гострий кризовий стан у дитини / підлітка і що робити, якщо дитина / підліток висловлює суїцидальні наміри, запросити медичних працівників для проведення лекції з проблеми депресії і суїцидального ризику, надавати консультативну допомогу батькам і педагогам, які мають проблемні взаємини з дитиною / підлітком. Кожен окремий випадок працівники психологічної служби мають оцінити з погляду складності, розподілити відповідальність, вирішити питання залучення інших спеціалістів, визначити приблизні терміни вирішення проблеми дитини / підлітка.

Робота практичного психолога та соціального педагога з профілактики саморуйнівної поведінки має кілька рівнів: *загальний, первинний, вторинний та третинний.*

Загальна профілактика саморуйнівної та суїцидальної поведінки полягає у сприянні успішній соціальній адаптації учнів, підвищенні групової

згуртованості дитячих колективів, створення позитивного психологічного клімату.

На етапі загальної профілактики рекомендовано проводити заходи, спрямовані на адаптацію учасників освітнього процесу до умов навчального закладу, формуючи (підсилюючи вже наявні) антисуїцидальні бар'єри. Наприклад, можна провести такі заходи:

– години психолога «Життя прекрасне» (цикл занять, присвячених життєвим цінностям);

– акції «Я обираю життя!», «День позитиву» тощо. У рамках акцій можна провести конкурс фотографій (на тему життєвих цінностей), диспути для старшокласників («Від протистояння до розуміння!»), спільні з учителями історії, літератури, образотворчого мистецтва уроки (бесіди, твори-роздуми на основі літературних творів та історичних подій, виставки малюнків) тощо;

– флешмоби «Посмішка», «Життя видатних людей», «День без конфліктів» та ін.

На цьому етапі спеціальна діагностика, що виявляє суїцидальний ризик у поведінці, не проводиться. Рекомендації щодо того, як покращити соціально-психологічне середовище та мінімізувати суїцидальний ризик, подані у *додатку 2*.

Для первинного виявлення суїцидальних тенденцій рекомендовано також використовувати спостереження й аналіз (з опорою на маркери суїцидального ризику) малюнків, творів тощо.

Практичний психолог і соціальний педагог закладу освіти на етапі загальної профілактики суїциду: вивчає особливості соціально-психологічного статусу та адаптації здобувачів освіти з метою своєчасного втручання; бере участь у створенні системи психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти різних вікових груп; надає консультації всім учасникам освітнього процесу.

Первинна профілактика саморуйнівної та суїцидальної поведінки здійснюється стосовно дітей і підлітків «групи ризику» за наявності трьох і більше факторів суїцидального ризику.

Практичний психолог і соціальний педагог закладу на цьому етапі:

– визначають учнів «групи ризику»;

– проводять додаткову діагностику, яка дозволяє оцінити патохарактерологічні особливості, рівень тривожності та агресивності, ступінь дезадаптації та ризику щодо суїциду, аналізує отримані діагностичні дані та розробляють відповідні рекомендації;

– беруть участь в організації та проведенні консиліуму;

– надають рекомендації (психологічна складова) в процесі розробки індивідуальної програми супроводу дитини / підлітка;

– проводять з учнями «групи ризику» індивідуальні та групові корекційно-розвиткові заняття з метою врегулювання емоційного напруження, корекції комунікативної компетентності, образу «Я» тощо;

– розробляють пам'ятку для батьків і педагогічних працівників «Як розпізнати гострий кризовий стан дитини і що з цим робити»;

– організовують за потреби зустрічі педагогічних працівників з іншими спеціалістами.

Вторинна профілактика саморуйнівної та суїцидальної поведінки здійснюється з групою учнів, які перебувають у складних життєвих обставинах і проявляють опосередковано (через записки, записи у щоденнику, малюнки, спілкування у соціальних мережах) чи прямо говорять про суїцидальні наміри. Основна її мета – запобігання суїциду. Психолог чи соціальний педагог має оцінити ризик суїциду.

Розрізняють наступні *рівні ризику*:

– *незначний* (наявність суїцидальних думок без конкретних планів). На цьому рівні психологу і соціальному педагогу рекомендовано запропонувати учню емоційну підтримку, пропрацювати суїцидальні почуття, сфокусувати увагу на сильних сторонах учня;

– *середній* (наявність плану без терміну реалізації). Психолог і соціальний педагог пропонують учню емоційну підтримку, пропрацьовують суїцидальні почуття, зміцнюють бажання жити (через амбівалентні почуття), обговорюють альтернативи самогубству, встановлюють зв'язок із родиною та друзями учня;

– *високий* (є думки, розроблений план, продумані терміни й засоби реалізації). На цьому рівні важливе безперервне перебування дорослих поряд з дитиною / підлітком. За потреби – обмежити доступ до ймовірних засобів самогубства, викликати швидку допомогу та організовувати госпіталізацію, інформувати родину.

Для педагогічних працівників і батьків необхідно проводити індивідуальні та групові консультації з метою вироблення стратегії взаємодії з «групою ризику» на період подолання кризової ситуації.

У разі здійснення учнем спроби суїциду або самогубства психолог і соціальний педагог організовують супровід однокласників, учнів закладу, педагогів та рідних учня. Тривалість роботи із класом повинна складати не менше 20 годин.

Третинна профілактика саморуйнівної поведінки передбачає заходи, які мають послабити наслідки та зменшити ймовірність парасуїциду (незавершені суїцидальні дії, які є наслідком суїцидального шантажу, або тип суїцидальної поведінки, котра передує завершеному суїциду), соціальну і психологічну реабілітацію суїциданта та його соціального оточення.

Психолог і соціальний педагог на цьому етапі:

– визначають тип постсуїцидального стану учня;

– розробляють алгоритм соціально-психологічного супроводу (зокрема, залучення медичних працівників);

– беруть участь у роботі консиліуму щодо суїцидального випадку, в організації та роботі антикризової команди;

– виконують індивідуальну корекційну роботу з учнем (за розробленою і затвердженою керівником психологічної служби програмою);

– організовують групову роботу у класі й залучає до неї учня з метою відновлення навиків адаптації (комунікативний тренінг, тренінг фрустраційної толерантності);

– надають консультації причетним до випадку педагогічним працівникам, батькам та учням;

– здійснюють моніторинг емоційного стану дитини (методом спостереження, інтерв'ю, опитування).

Найнебезпечнішим періодом вважається один-три тижні після суїцидальної спроби. Алгоритм роботи фахівця психологічної служби з дитиною, яка виявляє ознаки саморуйнівної чи суїцидальної поведінки, подано у *додатку 1*.

При повторних суїцидальних спробах дитини інформація переадресовується психіатру, психоневрологу, психотерапевту.

До *основних напрямів профілактики* суїцидальних тенденцій у поведінці дітей та підлітків, *залежних від соціальних мереж*, можна віднести (за В. Г. Панком):

– діагностику становища особистості у структурі неформальних взаємин;

– спостереження за сімейними стосунками підлітка, його роллю й місцем у системі сімейного спілкування;

– спостереження за подіями, які відбуваються в житті дитини / підлітка (смерть близьких, розлучення батьків тощо) та її емоційною реакцією на ці події;

– формування навичок міжособистісного спілкування, розвиток емпатії, способів долання міжособистісних конфліктів;

– формування навичок адекватного поводження у соціальних мережах, інформування про переваги й небезпеки соціальних мереж;

– формування навичок життєстійкості до життєвих криз та вмінь адекватно розв'язувати конфлікти, що виникають у житті підлітка;

– якщо це можливо, не акцентувати увагу дітей / підлітків на проблемі самогубства, самоушкоджень та героїзації різних форм ризикованої поведінки.

Звертаємо увагу на те, що *система роботи* з профілактики суїциду та саморуйнівної поведінки повинна містити такі *компоненти*:

1. Психологічна просвіта учасників освітнього процесу, що передбачає:

– *створення у закладах освіти інформаційного куточка* з методичною літературою, інформацією про «телефони довіри», адреси і режими роботи спеціалізованих лікарень, психологічних центрів допомоги, інших фахівців; *розміщення* означеної інформації на сайті закладу та сторінці психологічної служби;

– *проведення для педагогічних працівників психолого-педагогічних семінарів, консиліумів, майстер-класів з даної тематики*. Під час підготовки до методичних заходів важливо дослідити соціально-психологічний клімат учнівських колективів, соціальний статус здобувача освіти тощо;

– *проведення індивідуальних консультацій з педагогами і батьками* дітей із групи суїцидального ризику; організація роботи батьківського

психологічного класу або батьківського всеобучу тощо. Перелік рекомендованих тем для такої роботи подано у *додатку 3*;

– *проведення просвітницьких заходів зі здобувачами освіти* про цінність особистості й сенс життя.

Важливою особливістю цієї роботи є виключно позитивна, життєстверджуюча спрямованість відібраних форм і методів. У роботі зі здобувачами освіти не слід ініціювати розмову про суїцид як явище, його форми, інформувати дітей про існування деструктивних інтернет-квестів. У більшості випадків така інформація є своєрідною рекламою, що може викликати в учнів нездоровий інтерес та бажання спробувати чи долучитися до деструктивної спільноти. Більш доречно запланувати заходи з тем: «Я – це Я», «Я маю право відчувати і висловлювати свої почуття», «Невпевненість у собі», «Конфлікти», «Підліток і дорослий», «Спілкування з дорослими», «Спілкування з однолітками протилежної статі», «Підліткові ініціації». Якщо діти висловлюють бажання поговорити на теми саморуйнівної поведінки, варто підтримати цю розмову, акцентуючи увагу на безперспективному впливі тих чи інших переконань, на радісних, успішних сторінках людського життя. Результатом такої роботи повинна стати впевненість здобувачів освіти у можливості отримання реальної допомоги та підтримки в особі психолога чи соціального педагога.

2. Створення позитивного психологічного клімату у закладах освіти і сім'ї. Передбачає залучення здобувачів освіти до громадської діяльності, культурно-виховних заходів, які сприяють формуванню позитивних громадянських, естетичних почуттів, духовності учнів і педагогів.

3. Психологічна та педагогічна діагностика суїцидальних тенденцій:

– *Спостереження.* Працівники психологічної служби, педагоги, батьки звертають увагу на фактори ризику: спадковість, вербальну і фізичну агресію, високу конфліктність, прагнення до домінування або орієнтацію на залежність, ізоляцію або неприйняття однолітками, різкі зміни в поведінці, низький або високий IQ, неадекватну самооцінку, несприятливе сімейне оточення, психотравматичні події (смерть близької людини, міжособистісний конфлікт тощо), асоціальний спосіб життя. Виявляють ознаки емоційних порушень – втрата апетиту або імпульсивне ненажерство, безсоння або підвищена сонливість упродовж останніх декількох днів, часті скарги на соматичні хвороби, неохайне ставлення до своєї зовнішності, постійне почуття самотності, непотрібності або суму, нудьга у звичайному оточенні або під час виконання роботи, яка раніше подобалася, втеча від контактів або ізоляція від друзів і сім'ї, порушення уваги із зниженням якості роботи, занурення у роздуми про смерть, відсутність планів на майбутнє, раптові напади гніву, навіть через дрібниці.

– *Психодіагностика.* Рекомендуємо наступні методики вивчення психологічного стану дитини:

1. Соціометрія і референтометрія.
2. Проєктивні методики «Дім-дерево-людина» і «Моя сім'я».

3. Методика Шуберта «Діагностика рівня готовності до ризику».

4. Методика визначення нервово-психічної стійкості та ризику дезадаптації у стресі «Прогноз» (за В. Бодровим).

5. Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (МЛОАМ).

6. Опитувальник депресивності Бека (Beck Depression Inventory – BDI).

7. Опитувальник оцінки «душевного болю» (Е. Шнейдман).

8. Модифікований опитувальник для ідентифікації типів акцентуацій характеру підлітків (О. Лічко, С. Подмазін).

9. Карта виявлення ризику суїцидальності В. Прийменко.

10. Методика визначення типу темпераменту за Б. Цукановим.

11. Опитувальник психічних станів особистості Г. Айзенка.

12. Тест на виявлення суїцидальних намірів (Н. Шавровська, О. Гончаренко, І. Мельникова).

13. Методика вивчення схильності до суїцидальної поведінки (М. Горська).

14. Методика діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерс і Р. Раймонд).

15. Методика «Наскільки адаптований ти до життя?» (А. Фурман); Шкала депресії (адаптація Г. Балашова);

16. Методика діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності (Д. Расел і М. Фергюсон).

Означені методики розміщені за покликанням: https://imzo.gov.ua/psyholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psyholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlya-psyholohiv/psyhodiahnostychna-robota/

4. Психологічне консультування здобувачів освіти.

5. Психолого-педагогічна корекція суїцидальних тенденцій.

Передбачає навчання здобувачів освіти технікам керування емоціями, зняття м'язового та емоційного напруження, набуття навичок конструктивних поведінкових реакцій у проблемних ситуаціях; розвиток позитивної самооцінки, усвідомлення цінності особистості, соціального статусу в групі, тренінги особистісного зростання тощо.

6. Систематичний контроль і врахування динаміки змін в особистості та поведінці дитини / підлітка – моніторинг ознак, тенденцій, ризиків суїцидальної поведінки на всіх етапах роботи з ним.

7. За потребою – ***переадресування суїцидальної справи фахівцям медичного профілю*** – рекомендація відвідати психоневролога, психотерапевта, психіатра тощо.

Працівникам психологічної служби, педагогам і батькам також варто пам'ятати, що будь-які профілактичні заходи будуть ефективними лише за умови систематичного, комплексного впровадження різних форм, методів, засобів у поєднанні з діяльністю, спрямованою на створення умов для повноцінної життєдіяльності та самореалізації учасників освітнього процесу.

Додаток 1

Пам’ятка для практичного психолога і соціального педагога «Дитина / підліток із ознаками саморуйнівної чи суїцидальної поведінки. Що робити?»

Крок 1. Створити безпечну і довірливу ситуацію навколо дитини / підлітка (спільно із класним керівником і батьками дитини / підлітка).

Крок 2. Повідомити керівника закладу освіти.

Крок 3. Поговорити з дитиною / підлітком, з’ясувати його фантазії, думки, плани.

Крок 4. Початкова оцінка, мета якої – виявити події, що призвели до кризи. Необхідно звернути увагу на психічний стан дитини / підлітка, передусім на наявність суїцидальних думок, тривоги, збудження, оцінити можливість отримати підтримку від сім’ї та друзів. З’ясувати, чи є в родині дитини / підлітка дорослий, якого він поважає і любить, який є авторитетом або соціально близькою людиною. Знайти його й залучити до роботи. Дуже важливо наприкінці початкової оцінки прийняти рішення про наступну форму втручання та надання допомоги.

Крок 5. Провести діагностику особистості дитини / підлітка, виявити сильні сторони характеру, захоплення, інтереси, які допоможуть у подоланні життєвої кризи.

Крок 6. Інтенсивна опіка. Її метою є запобігання декомпенсації і повернення дитини / підлітка до його нормального стану, у якому він може повністю використовувати свої ресурси для подолання кризи та адаптації.

Крок 7. Кризове консультування. На цьому етапі використовуються методи, які сприяють зменшенню вираження афекту, нормалізації спілкування, досягнення розуміння дитиною / підлітком своїх проблем і почуттів; демонструють турботу й емпатію; формують поведінку, спрямовану на подолання проблем.

У випадку відсутності відповідних умінь і навичок у працівника психологічної служби закладу необхідно залучити до роботи кваліфікованого фахівця до повного зникнення суїцидальних ознак у поведінці здобувача освіти.

Крок 8. У разі наявних випадків суїциду в родині, попередніх суїцидальних спроб, вживання психоактивних речовин, наявних психопатичних або депресивних розладів особитості, паталогій психічного розвитку – обґрунтовано і толерантно рекомендувати батькам звернутися до психіатра, психоневролога, психотерапевта.

Крок 9. Виявити фактори ризику в сім’ї та закладі освіти для конкретного здобувача освіти. Розробити рекомендації для педагогів та родини щодо організації підтримуючого середовища та змін у стосунках «дорослий – дитина / підліток».

Крок 10. Організувати психопрофілактичну роботу у закладі освіти за зазначеною вище семикомпонентною схемою. Затвердити план дій наказом по закладу освіти.

У випадку завершеного суїциду організувати групову роботу (40 годин) із класом, де навчалася дитина / підліток, для уникнення ефекту Вертера – наслідування саморуйнівної поведінки у проблемних ситуаціях.

Додаток 2

Рекомендації, які допоможуть змінити ситуацію,
коли існує реальна схильність школяра до суїциду:

– уважно вислухайте дитину / підлітка, який зважився на самогубство. Докладіть максимальних зусиль, щоб зрозуміти проблему, приховану за словами;

– оцініть серйозність намірів і почуттів дитини / підлітка. Якщо вона вже має конкретний план самогубства, ситуація є гострішою, ніж якщо ці плани розпливчасті й невизначені;

– оцініть глибину емоційної кризи. Дитина / підліток може зазнавати серйозних труднощів, але при цьому не думати про суїцид. Часто людина, яка нещодавно перебувала в стані депресії, раптом починає бурхливу, невпинну діяльність. Така поведінка також може бути тривожним симптомом;

– уважно поставтеся до всіх, навіть найнезначніших образ і скарг. Не нехтуйте нічим зі сказаного. Дитина / підліток може і не виявляти почуття, приховуючи свої проблеми, але водночас перебувати у стані глибокої депресії.

Додаток 3

Орієнтовна тематика просвітницької роботи з батьками:

Виступи на батьківських зборах:

- «У родині підліток»;
- «Емоційні порушення у дітей»;
- «Депресивні стани в дітей та підлітків»;
- «Алкоголізм і наркоманія в підлітковому віці»;
- «Наші помилки у вихованні дітей»;
- «Як допомогти підлітку впоратися з емоціями»;
- «Спілкуватися з дитиною: як?»;
- «Що таке суїцид? Як його попередити?»;
- «Чим захоплюються підлітки?»;
- «Безпека в інтернеті»;
- «Профілактика насильства в сім'ї»;
- «Конфлікт та шляхи його подолання».

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Габрієлян А. Е. Профілактика суїцидальної поведінки підлітків. *Шкільному психологу. Усе для роботи.* 2019. № 2 (122).

2. Калюжна Є. М. Психологічний тренінг уміння виходу особистості із стресового стану. *Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19:*

інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка; колектив авторів. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2020. С. 82–88.

3. Кельнер С. С. Підлітковий суїцид. Виступ на батьківських зборах. *Шкільному психологу. Усе для роботи*. 2015. № 11 (83).

4. Надання психологічної допомоги молоді, яка схильна до суїциду чи здійснила спробу суїциду: методичні рекомендації. Харків: ХОНМІБО, 2007. 76 с.

5. Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення: методичні рекомендації. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2017. 76 с.

6. Панок В. Г. Мережева самотність і суїцидальні тенденції підлітків. *Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення*: методичні рекомендації. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2017. С. 9–24 .

7. Попова О., Фесун С. Профілактика суїцидальної поведінки підлітків. *Психолог*. 2016. № 7–8. С. 583–584.

8. Проблемний підліток і проблеми підлітка / упоряд. Т. Червонна. Київ: Шкільний світ, 2010.128 с.

9. Профілактика стресів перед іспитами та підготовка до них: методичні рекомендації. Харків: ХОНМІБО, 2006. 28 с.

10. Романовська Д. Д. Психологічні поради батькам: як зберегти психічне здоров'я дітей в період карантину. *Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19:* інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка; колектив авторів. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2020. С. 190–193.

11. Чемодурова Ю. Особливості суїцидальної поведінки підлітків. *Проблемний підліток і проблеми підлітка* / упоряд. Т. Червонна. Київ: Шкільний світ, 2010. С. 91–108.

Наталія МІНАКОВА,
методист кабінету виховної роботи
та позашкільної освіти Рівненського ОІППО

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У 2021–2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У Концепція Нової української школи аналізується виховний компонент змісту компетентностей, визначених у Законі України «Про освіту». Основні орієнтири компетентнісного виховання особистості учня можуть творчо наповнюватися конкретним змістом з урахуванням особливостей функціонування закладу освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнів, інших актуальних соціальних викликів.

Виховання – це цілеспрямована діяльність, яка здійснюється в системі освіти, орієнтована на створення умов для розвитку духовності зростаючої

особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей, надання допомоги в життєвому самовизначенні, громадянській і професійній компетентності та цілісній самореалізації [3].

Саме цінності є інтегративним утворенням у ціннісному ставленні людини до себе та інших, ознаками якого є спрямованість на прояв в учнів власної гідності, поваги до інших та відповідальності за вчинки у своєму житті, готовність здійснювати моральний вибір та керуватися ним у повсякденній діяльності й спілкуванні.

Сьогодні суспільство бажає бачити школу не лише одним із освітніх ресурсів, а, власне, простором розвитку та співпраці. Сучасне середовище школи – це місце, де зустрічаються та взаємодіють не лише учні, вчителі, навколишні мешканці та гості школи, де відбуваються не лише уроки, цікаві зустрічі, свята та концерти, але й лекції та семінари, відкриті лабораторії та майстерні у різних галузях науки, мистецтва та технологій.

Важливою складовою освітнього виховного середовища закладу загальної середньої освіти є становлення громадянина-патріота своєї Батьківщини, готового турбуватися про народ, переконаного в необхідності розбудови країни як суверенної, незалежної, демократичної, правової і соціальної держави. Ця важлива складова знайшла своє підтвердження та розглядається як пріоритетна у Законах України «Про освіту» (від 05.09.2017 №2145-VIII (статті 12, 53), «Про повну загальну середню освіту» (від 16.01.2020 № 463), Концепції Нової української школи (рішення Колегії МОН України від 27.10.2016), Указах Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» (від 18.05.2019 № 286/2019), Національній стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі (від 20.05.2020 № 195), розпорядженнях Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів на 2019–2022 роки з реалізації Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні» (від 20.03.2019 № 171-р), «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» (від 03.10.2018 № 710-р, із змінами згідно з розпорядженням КМ від 26.02.2020 № 176-р), постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки» (від 09.10.20 № 932), наказі Міністерства освіти і науки України «Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України» (від 29.07.2019 № 1038).

Означені вище документи ставлять перед педагогічною спільнотою завдання виховання у здобувачів освіти любові до рідної Батьківщини, формування якостей громадянина-патріота України, створення безпечного освітнього середовища тощо.

У період становлення відкритого демократичного суспільства та української державності **проблема виховання патріотизму** особистості набуває особливої значущості [10]. Говорячи про види патріотизму, можна виокремити наступні його форми. Етнічний патріотизм – ґрунтується на

почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної культури, до власної історії [5]. За цієї умови неабиякого значення набуває вивчення рідної мови, власної історії, літератури, українознавства, українського мистецтва, рідних звичаїв тощо. Територіальний патріотизм – ґрунтується на любові до того місця де людина народилася [4]. Державницький патріотизм передбачає, що метою нації є побудова власної держави, її державне самовизначення, а головною метою виховання стає розвиток у громадян державницького світогляду і державницького почуття – того вищого почуття, яке ґрунтується на державній ідеології і пов'язується з поняттям правосвідомості [5].

Для етнічного типу характерні пошана до традицій, до предків, безпека рідної землі і етнічної спільноти. Для державного – безпека держави, правосвідомість, групова солідарність, самопожертва. Для громадянсько-гуманістичного – міжкультурна компетентність, збереження традицій і «вписування» їх у сучасний спосіб життя, гуманізм, свобода, безпека, право вибору, толерантність і пошана до культури різних соціальних груп [4].

Зазначимо, що основними характеристиками патріотизму є активність і дієвість. Дієвість спроможна перетворювати почуття в конкретні справи і вчинки [1].

В арсеналі діяльності щодо національно-патріотичного виховання підростаючого покоління є безліч засобів і методів впливу. Однак головне – це включення кожної особистості в конкретну діяльність із творення й примноження багатства і краси своєї Вітчизни.

Виховні заходи патріотичного характеру, зокрема в онлайн-форматі, мають проводитись із максимальним залученням учнів до їх підготовки. Найбільш дієвим методом є залучення дітей до різноманітної військово-патріотичної, волонтерської діяльності, що дасть змогу перетворити знання, одержані на уроці, на норму поведінки, на особисті переконання кожного учня.

Не менш важливою проблемою є формування **безпечного освітнього середовища**. Вчені, які вивчають коло проблем, пов’язаних із питанням психологічної безпеки освітнього середовища, вважають, що психотравмуючі ситуації прямо чи опосередковано впливають на фізичне і психічне здоров’я особистості. Зокрема, до психотравмуючих ситуацій у освітньому процесі закладу освіти належать:

– конфлікти у стосунках вчитель – учень, учень – учень, учень – батьки тощо;

– проблема адаптації в освітньому середовищі;

– атмосфера конкуренції між однолітками;

– надмірна вимогливість педагогів тощо.

Під екологічно безпечним освітнім середовищем С. Совгіра розуміє «систему психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, що забезпечують захищеність особистості від негативного впливу екологічних факторів, котрі визначають оптимальність взаємодії зі світом природи» [8].

Не менш важливою є й інформаційна частина безпеки освітнього середовища, яка, на думку Н. Кириленко, через застосування інформаційно-

комунікаційних технологій в освіті здійснює масовий, глобальний вплив на особистість [6]. Серед негативного впливу інформації на сучасне освітнє середовище авторка виокремлює: відсутність належних механізмів контролю якості інформації, доступної через сучасні телекомунікаційні технології, що породжує проникнення в освітній простір великого обсягу недостовірної інформації; неконтрольоване проникнення інформації сумнівного, агресивного змісту, яка може сприяти виникненню насильства, булінгу, кібербулінгу тощо.

Таким чином, безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу [11].

Розглянемо фактори, що впливають на безпечне освітнє середовище:

1. Якість міжособистісних відносин – позитивні фактори (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність) та негативні фактори (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність).

2. Захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору. Для того, щоб унеможливити насильство та створити безпечне освітнє середовище, кожен учасник освітнього процесу повинен мати уявлення не лише про те, що вважається насильством, але й про те, як мінімізувати ризики та небезпеки, і як результат – створити умови для внутрішньої безпеки та безпеки референтного довкілля. Це стає можливим лише завдяки спільній цілеспрямованій діяльності педагогів, учнів і батьків.

3. Комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів та домінуючих переживань у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу. Нерозвиненість системи психологічної допомоги в освітній установі може призвести до неефективного психологічного супроводу дитини, а у педагогів – до емоційного вигорання і, як наслідок, спричинити професійну деформацію, що і в першому, і в другому випадку створить серйозну загрозу психічному здоров'ю особистості.

4. Задоволеність освітнім середовищем, зокрема задоволення базових потреб дитини у:

– допомозі та підтримці;

– збереженні та підвищенні самооцінки;

– пізнанні та діяльності;

– розвитку здібностей і можливостей.

Основними характеристиками процесу взаємодії всіх учасників освітнього середовища є особистісно-довірливе спілкування, а його відсутність спричиняє досить негативні наслідки (емоційний дискомфорт, небажання висловлювати свою точку зору, негативне ставлення до себе, втрата особистої гідності, небажання звертатися по допомогу, ігнорування особистих проблем і труднощів оточуючих дітей і дорослих, неуважність до прохань і пропозицій).

Принципами безпечного освітнього середовища є:

– *принцип домінування життя людини* як головної цінності, що визначає модель мінімальної (необхідної) безпеки, максимально усуває ризики, що загрожують життю як дітей, так і дорослих;

– *принцип регіональної специфіки*, що передбачає в процесі організації системи безпеки освітнього середовища школи облік небезпек і можливих надзвичайних ситуацій конкретного регіону (міста, області, району);

– *принцип комплексності оцінки небезпек (ризиків*), що задає методику оцінки різних педагогічних (освітніх) ризиків (зовнішніх і внутрішніх) на основі комплексного, системно-синергетичного підходів;

– *принцип міні-макса*, що визначає досягнення максимального ефекту безпеки при наявності мінімуму ресурсного забезпечення;

– *принцип максимальної ефективності управління* системою заходів і створених педагогічних умов, спрямованих на забезпечення максимальної безпеки освітнього середовища і школи як соціального інституту загалом [11].

Заходи з реалізації створення безпечного і здорового освітнього середовища:

1. Формування в учасників освітнього процесу гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, зокрема звичок здорового харчування, фізичної активності, безпечної комунікації.

2. Створення сучасного, розвивального, безпечного, комфортного та інклюзивного освітнього середовища, що сприяє збереженню та зміцненню здоров’я, захисту від небезпек, підвищенню рухової активності дітей.

3. Забезпечення відповідності змісту повної загальної середньої освіти та методик навчання сучасним потребам дитини у збереженні та зміцненні здоров’я, захисті від небезпек, підвищенні рухової активності, безпечній комунікації.

4. Запобігання вживанню учнями та іншими учасниками освітнього процесу тютюну, алкоголю, наркотичних засобів, інших речовин із психоактивною дією, унеможливлення їх розповсюдження та вживання в закладі освіти й на прилеглих до нього територіях.

5. Забезпечення учасникам освітнього процесу можливості користуватися сучасною матеріально-технічною базою для забезпечення здоров’язбережувального компонента навчання, рухової активності, безпечних та нешкідливих умов.

6. Удосконалення системи організації харчування в закладах освіти, що має забезпечити формування культури здорового, збалансованого споживання їжі та питної води, а також модернізації обладнання для їдалень (харчоблоків) закладів освіти.

7. Удосконалення механізму надання медичних послуг дітям шкільного віку.

8. Здійснення моніторингу процесів реалізації соціального і здоров’язбережувального компонентів навчання, запобігання насильству та булінгу, забезпечення здорового харчування в закладі освіти.

9. Створення умов для активної участі громадськості у проведенні заходів із навчання учасників освітнього процесу навичкам здорового та безпечного способу життя, запобігання насильству та булінгу.

10. Проведення ефективних інформаційних кампаній для учасників освітнього процесу, спрямованих на популяризацію здорового та безпечного способу життя, вакцинації, профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань, протидію поширенню серед дітей та підлітків звичок, небезпечних для фізичного або психічного здоров'я [11].

Формування та застосування учнями компетентностей, необхідних для здорового та безпечного життя, сприятиме досягненню глобальних цілей сталого розвитку, проголошених ООН (резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року № 70/1) і підтриманих Україною відповідно до Указу Президента України від 30 вересня 2019 року № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

Сім'я є й залишається природним середовищем для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дитини, її матеріального забезпечення та несе відповідальність за створення належних умов для цього. Саме вона має бути основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження й передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей наступним поколінням.

З інформацією щодо захисту прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права можна ознайомитися за покликанням: https://minjust.gov.ua/m/str_19188.

Питання запобігання та виявлення випадків жорстокого поводження з дітьми регулюється **Законом України «Про охорону дитинства»**, в якому статтею 10 визначено, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, закладах освіти та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості та виключають приниження честі й гідності дитини (http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20120601).

Регулювання батьківської відповідальності за виховання є актуальними в сучасних умовах, ці питання унормовані в таких нормативно-правових актах України щодо прав, обов'язків та відповідальності батьків за виховання дітей:

- Закон України «Про освіту», стаття 55. Права та обов'язки батьків здобувачів освіти;
- Закон України «Про охорону дитинства», стаття 12. Права, обов'язки та відповідальність батьків за виховання та розвиток дитини;
- Цивільний кодекс України, стаття 1179. Відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення, стаття 184. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей;
- Кримінальний кодекс України, стаття 166. Злісне невиконання

обов'язків по догляду за дитиною або за особою щодо якої встановлена опіка чи піклування;

– Сімейний кодекс України, стаття 164. Підстави позбавлення батьківських прав тощо.

Ситуація щодо кримінальних правопорушень у дитячому середовищі спонукає до проведення чіткої взаємодії всіх зацікавлених органів і служб на місцевому рівні. Профілактика кримінальних правопорушень спонукає до формування правової культури учнів, виявлення та усунення причин і умов, які сприяють учиненню дітьми злочинів, подоланню девіантної поведінки. У зв’язку з цим варто:

– проаналізувати стан справ та посилити індивідуальну корекційну роботу з дітьми, які вже скоювали кримінальні правопорушення, та дітьми, які мають ознаки агресивної поведінки;

– провести інформаційно-просвітницьку роботу з батьками та законними представниками дітей, схильними до протиправної поведінки, сприяти в організації позакласної зайнятості цієї категорії дітей;

– налагодити міжвідомчу взаємодію з підрозділами ювенальної превенції Національної поліції України, службами у справах дітей, соціальними службами для сім'ї, дітей та молоді тощо.

Робота над створенням безпечного освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату. Насамперед це безперервний процес реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей і правил. Водночас необхідно, щоб всі учасники цього процесу усвідомлювали спільну відповідальність, мали вміння, бажання та добру волю для такої співпраці.

Громадянське виховання

Сьогодні громадянська освіта в Україні розуміється як навчання та громадянське виховання на основі національних та загальнолюдських цінностях.

Громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною. Воно покликане виховувати особистість чутливою до свого оточення, долучати її до суспільного життя, в якому права людини є визначальними. Громадянське виховання об’єднує в собі суспільну й приватну сфери.

Розвиток громадянської освіти в Україні базується на необхідності створення сприятливих умов для формування та розвитку громадянських компетентностей людини на всіх рівнях освіти та у всіх складниках освіти, що дасть змогу громадянам краще розуміти та реалізувати свої права в умовах демократії, відповідально ставитися до своїх прав та обов’язків, брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено забезпечувати захист, утвердження та розвиток демократії.

Метою громадянської освіти є формування і розвиток у громадян України громадянських компетентностей, спрямованих на утвердження і захист

державності та демократії, здатності відстоювати свої права, відповідально ставитися до громадянських обов'язків, брати відповідальність за власне життя, налагодження гармонійних стосунків між членами своєї сім'ї, за життя територіальної громади.

Сьогодні основними стратегічними напрямами громадянської освіти є:

– правова освіта громадян, зокрема в частині розуміння та вміння реалізовувати власні конституційні права та обов'язки;

– посилення здатності брати участь у суспільному житті та використовувати можливості впливу на процеси прийняття рішень на всеукраїнському та місцевому рівнях (реалізація права на участь).

Учнівське самоврядування є однією із умов залучення учнів до громадської діяльності. Саме самоврядування має стати для учнів справжньою школою демократії, школою громадянського становлення підростаючого покоління. У цьому контексті варто згадати статтю 28 Закону України «Про загальну середню освіту», де прописано основи діяльності учнівського самоврядування в закладі освіти.

Варто звернути увагу педагогічних працівників на методику СООП – самоорганізований освітній простір, широко відому в світі та схвалену для використання в закладах освіти Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України.

Самоорганізований освітній простір *(далі – СООП)* – це спосіб організації освітнього процесу, де вчитель виконує роль фасилітатора, задаючи дітям так звані великі питання, які породжують мотивацію пізнавати і відкривати щось нове, працювати в командах, формувати навички комунікації та презентації, розвивати критичне мислення. У процесі пошуку можливих відповідей діти розвивають мотивацію пізнавати і досліджувати щось нове, навчаються працювати у команді, здобувають навички критичного мислення.

Завдяки роботі за методикою СООП діти навчаються:

– самостійно знаходити інформацію в різноманітних джерелах – це може бути як книжка чи інтернет, так і думка когось із близьких;

– працювати в команді (згідно з методикою діти мають право змінювати команду в процесі роботи);

– бути стійкими та послідовними (фасилітатор не втручається в процес, до моменту, поки немає загрози здоров'ю чи життю), завдяки чому діти вчаться, з одного боку, захищати свої інтереси та власну позицію, а з іншого – дослухатися до інших членів команди та бути готовим до компромісів;

– самопрезентації, цікаво та захопливо донести інформацію, бути готовими відповідати на запитання (детальніше за поданим покликанням: https://research.ncl.ac.uk/media/sites/researchwebsites/dare/SOLE%20UKR%20Manual_May%202019.pdf).

Важливим чинником освітньої взаємодії в закладах освіти сьогодні є **педагогіка партнерства**, у центрі якої – особистість дитини, її самобутність, самоцінність, розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей, максимальний їх вияв, ініціювання, використання індивідуального досвіду кожної дитини;

допомога батьків у самовизначенні та самореалізації, уникнення формування попередньо заданих якостей, культури життєдіяльності.

Нова українська школа завдяки технологіям партнерської педагогіки сприяє реалізації розвитку особитості, створює умови для її самовираження й саморозвитку, використовуючи такі форми роботи з батьками, як родинні свята, сімейні виставки, вечори запитань і відповідей, день добрих справ тощо [7].

Отже, основа педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу й разом відповідають за результат.

Модель такої взаємодії – партнерство, повага, довіра, рівність, відповідальність, добровільність, діти, родина, педагоги, діалог.

Нова парадигма виховання сьогодні полягає в розумінні дитини як суб'єкта і мети виховання, орієнтує на усвідомлення виховання як соціально-педагогічного явища, підвищення виховного потенціалу освітнього середовища та проєктування цілісного виховного простору. Зважаючи на це, 25 вересня 2020 року Вченою радою Рівненського ОІППО було схвалено Програму національного виховання в закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки *(далі – Програма).*

У Програмі надається перевага ціннісному самовизначенню та національному самоусвідомленню особистості, що передбачає увагу щодо повернення до власних витоків, національної виховної традиції, української ідентичності, державницького патріотизму, а також української мови, культури, народних звичаїв як чинників єдності нації та цілісного образу України.

За спрямованістю Програма є комплексною, адже окреслює оптимальний комплекс розвивальних, навчальних, виховних, соціальних функцій і змістових напрямів життєдіяльності особистості, орієнтує систему виховання на цілісну особистість у межах, визначених у конкретному закладі освіти чи класному колективі виховних проєктів відповідно до вікової компетентності дітей та учнівської молоді як інструментів виховного впливу на підростаюче покоління.

Реалізація Програми окреслює ціннісний потенціал компетентнісної освіти в Новій українській школі, конкретизує вибір стратегії національного виховання у Рівненській області, визначає систему спільних (прийнятих) цінностей учасників освітнього процесу закладів освіти та створює передумови для науково-методичного та організаційно-фінансового забезпечення щодо її впровадження в закладах освіти Рівненщини.

Із метою реалізації Програми в закладах освіти Рівненщини підготовлено методичний посібник, котрий буде презентовано на Серпневих студіях 2021 року.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Патріотичне виховання дітей та молоді. *Позашкілля*. 2011. Вип. 10. С. 9–16.

2. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.

3. Бех І. Д. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018. 40 с.

4. Бондар В. С. Особливості формування толерантності майбутніх психологів у вищих навчальних закладах. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна».* 2015. Вип. 11. С. 32–34.

5. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.

6. Кириленко Н. М. Проблеми інформаційної безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: матеріали ІІІ міжнар. наук.-практ. конф.: [в 2 ч.]. Ч.1. / Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН Украї ни та ін.; за ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало. Львів: ЛДУ БЖД, 2012. С. 149–151.

7. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Н.М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. С. 50–69.

8. Совгіра С. В., Гончаренко Г. Є. Проблеми екологічної безпеки як основи життєдіяльності особистості в освітньому середовищі. *IV Всеукраїнські наукові читання пам'яті Сергія Терещука*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Миколаїв, 23–24 квітня 2015 р.) / Чорноморський державний університет імені Петра Могили; Миколаїв: ФОП Швець В. Д., 2015. С. 205–208.

9. Сухомлинська О. В. Патріотизм як цінність: погляд на історію і сьогодення. *Шлях освіти*. 2010. № 2. С. 10–14.

10. Циганчук Т., Черкасова А. Феномен патріотизму в уявленнях українців. Науковий вісник МНУ ім. Сухомлинського. 2018.№2. С. 3–7.

11. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Т. П. Цюман. Київ. 2018. 56 с.

Оксана МОТОРНА,
завідувач кабінету
мистецтва та фізичної культури
Рівненського ОІППО

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ НАВЧАННЯ МИСТЕЦТВА УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У 2021–2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

ХХІ століття дедалі більше потребує креативних, гнучких, творчих та інноваційних особистостей. Ці якості є досить важливими не лише в мінливому сьогоденні, а й у майбутньому, адже креативність, уява, емоційність та інтелігентність – дороговказ критичної рефлексії, самостійності, свободи думки та благородних учинків.

Предмети мистецької освітньої галузі належать до тих дисциплін, завдяки яким і формуються зазначені вище якості, а світ пізнається ціннісно і цілісно в єдності почуттів і мислення, образів і символів. Саме вони мають значні резерви для формування особистісної самореалізації дитини в суспільстві, її успішності в житті.

Початкова школа

Метою навчання мистецтва у початковій школі є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плекання пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формування компетентностей – ключових і мистецьких, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті; виховання естетичного особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва; розвиток загальних і художніх здібностей дитини (художньо-образного мислення, емоційного інтелекту, креативності).

Опанування мистецтва учнями 1–4 класів у 2021/2022 навчальному році буде здійснюватися відповідно до Типових освітніх програм, розроблених під керівництвом О. Савченко і Р. Шияна (2018). Програма обирається та схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником.

Зміст мистецької освітньої галузі може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва – образотворче мистецтво і музичне мистецтво. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. За умови обрання закладом загальної середньої освіти викладання мистецтва через окремі навчальні предмети, у робочому навчальному плані та класних журналах зазначається: «Мистецтво: образотворче мистецтво», «Мистецтво: музичне мистецтво», на які відводиться по 1 годині на тиждень.

Ураховуючи те, що програма інтегрованого курсу є органічним поєднанням змісту різних видів мистецтва з домінантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування своїх уроків. Для більш ефективного впливу мистецтва та розкриття теми (уроку, семестру) рекомендуємо уроки інтегрованого курсу у розкладі ставити парно: музичне мистецтво, образотворче мистецтво.

Опанування учнями мистецтва у початковій школі ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, ігрового та інтегративного підходів. Провідними видами діяльності відповідно до змістових ліній програми є «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва» та «комунікація через мистецтво», які забезпечують досягнення загальних цілей освітньої галузі та розкривають основну місію загальної мистецької освіти.

Художньо-творча діяльність реалізується у формуванні виконавських умінь та навичок із різних видів мистецтва, зокрема: через опанування графічних, живописних, декоративних технік, знайомство з основами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва); розвиток ритмічного чуття, вокальних та хорових (з музичного мистецтва), акторських та елементарних танцювальних умінь тощо.

Важливе значення має надаватися розвитку ритмічного чуття, імпровізаціям, різним експериментам (наприклад, з кольорами, звуками), а також підтримці дитячих ідей та ініціатив у прикрашанні, естетизації навколишнього середовища, що значно розширює можливості дітей у власному творчому вияві – художньому самовираженні. Окрім того, важливо привчати дітей не тільки творити і самовиражатися, але й презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), а з часом виявляти ініціативу їх створення, спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво.

Пізнання мистецтва відбувається як через художньо-творчу діяльність, так і через активне сприймання творів різних видів мистецтва та знайомства з особливостями їхньої художньо-образної мови. Звертаємо увагу, що пізнання мови мистецтва, зокрема нотної грамоти, має відбуватися в ігровій формі і тільки в контексті її практичного застосування: наприклад, під час виконання невеликих вокальних поспівок чи відтворення ритмічних послідовностей.

З першого дня знайомства з мистецтвом дітей слід привчати уважно (щоуроку) слухати і споглядати твори мистецтва, виявляти та висловлювати власні враження, шукати зміст, розуміти, яким чином він розкривається (через характеристику художньої мови). Водночас у процесі обговорення творів мистецтва не слід вдаватися до суто мистецтвознавчого аналізу, а застосовувати різні методичні прийоми та методи для зацікавлення учнів та їх «занурення» у зміст твору.

Системно і послідовно дітей потрібно привчати визначати, описувати емоційні стани, викликані почутим, побаченим, формувати культуру емоційного сприймання й реагування на твір мистецтва.

Дуже важливо мотивувати учнів використовувати набуті знання, вміння, компетентності за межами школи. Наприклад, запропонувати провести певні спостереження у навколишньому середовищі, пофантазувати й провести мініексперименти в родинному колі, з батьками чи друзями, стимулювати самостійні пошуки й спрямовані мистецькі перегляди в інтернеті.

Необхідно так планувати урок мистецтва і розрахувати його етапи, щоб обов'язково знайти місце для художньо-творчої та ігрової діяльності молодших школярів, спрямованої на розвиток креативності, формування в учнів культури спілкування та навичок взаємодії. Важливим також є забезпечення доцільної зміни видів діяльності протягом уроку для підтримки активної уваги та пізнавальних інтересів учнів, емоційної регуляції навчання.

Найретельнішої спланованості й продуманості всіх складових, зокрема координації різних видів діяльності, потребують інтегровані уроки. У зв'язку із потребою оптимально (раціонально, економно) використовувати навчальний час інтегровані уроки мистецтва мають стати динамічнішими. Культура педагогічної праці вимагає вміння керувати ритмом і темпом уроку, адже від цього залежить його якість.

На інтегрованих уроках зростає кількість наочності, тому що збільшується кількість завдань на зіставлення і порівняння різних видів мистецтва. Отож, варто завжди пам'ятати, що дуже важливі на уроках мистецтва наочні засоби (репродукції картин, музичні записи, реквізити для інсценізацій тощо) слід готувати заздалегідь, а не перед початком уроку, адже нечіткі організаційно-технічні моменти забирають чимало дорогоцінного часу. Організаційні «збої» на уроці мистецтва під час забезпечення наочністю, ТЗН здатні не лише загальмувати темп і відволікти увагу учнів, а й порушити загальну драматургію уроку, а отже, і звести нанівець його освітньо-виховну ефективність.

Системно і природно на уроках мистецтва повинні формуватися і ключові компетентності. Їх розвиток має відбуватися впродовж усього періоду навчання на уроках (чи у певних навчальних ситуаціях), де це педагогічно доцільно: учитель має застосовувати свій методичний інструментарій тільки у контексті реалізації завдань мистецької освітньої галузі, тільки через відповідні мистецькі трактування і приклади**.**

Звертаємо увагу, що Типова освітня програма дає можливості вчителю, орієнтуючись на її вимоги і орієнтовний зміст, самостійно визначати тематику навчання, обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми тощо. Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, добору навчального художнього матеріалу: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на критерій їх високої художньої якості, тематику, цікавість для учнів і відповідність їх віку. Означене вище

відображається у календарно-тематичному плані педагога на навчальний рік, відповідно до якого він (вона) здійснює навчання здобувачів освіти.

Здійснюючи оцінювання, треба враховувати результати як спільної діяльності класу чи групи, так і досягнень кожного, використовуючи виключно позитивні форми висловлювань або візуальні бонуси (стікери, «медальки» тощо), зокрема самооцінювання та взаємооцінювання.

Основна та старша школа

У 2021/2022 навчальному році загальну мистецьку освіту в основній школі учні опановуватимуть відповідно до наказу МОН України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти ІІ ступеня», за програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Мистецтво. 5–9 класи» (авт. Л. Масол, О. Коваленко, Г. Сотська та ін.) (оновлена), затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів», що вміщує три блоки: «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» або інтегрований курс «Мистецтво». Програма розміщена на офіційному вебсайті МОН (https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas).

Характерною особливістю навчальної програми є варіативність художнього наповнення змісту: учитель самостійно може обирати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей, визначених програмою.

На допомогу вчителю як орієнтир для конструювання уроків у частині добору мистецького матеріалу, методичного інструментарію тощо можуть бути підручники, розроблені різними авторськими колективами для різних моделей викладання мистецьких дисциплін («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво»). Усі чинні підручники зазначені у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному сайті МОН (https://cutt.ly/FnLUwUY).

Все ж, наголосимо, що основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти, є навчальна програма, а підручник – один із педагогічних засобів (з-поміж багатьох інших), що допомагає розв’язувати освітні завдання, визначені програмою.

У основній та старшій школі пріоритетом залишається органічне впровадження компетентнісного, інтегрованого, діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів у навчанні мистецтву.

Кожна людина від народження наділена певним потенціалом. Оптимально розкритися цей потенціал може в результаті власної, активної практичної діяльності. Саме тому у 5–7 класах пріоритетними на уроках мистецьких дисциплін залишаються різноманітні форми практичної діяльності учнів, у процесі чого відбувається їхнє самовираження у співі,

інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні тощо. Водночас доцільно спонукати учнів до прояву різних мистецьких ініціатив: наприклад, виконання улюблених пісень, власних інтерпретацій виконання творчих робіт (зокрема, із застосуванням цифрових та медіаресурсів), організації артмобів, різноманітних мистецьких, дослідницько-пошукових заходів тощо.

Діяльнісний підхід застосовується (через різні інтерактивні форми роботи) і під час сприймання та аналізу творів різних видів мистецтва. Поступово учні набувають досвіду обговорювати, дискутувати, не боятися виявляти емоційно-ціннісне ставлення щодо мистецтва тощо.

Методика навчання мистецтва має посилювати, а не гальмувати власний творчий потенціал, активізувати самореалізацію, здатність самостійно «вичерпувати» ціннісний смисл художнього образу під час сприймання творів мистецтва.

Вчитель повинен слідкувати за тим, аби не нав'язувати учням стереотипів художнього мислення, бо це провокуватиме занижену самооцінку і невпевненість у власних творчих силах та залишить обмаль простору для реалізації індивідуальних здібностей і можливостей. Тому сьогодні, поряд з оновленням змісту загальної мистецької освіти необхідно змінювати методи і технології виховання мистецтвом з авторитарно-інформативних на суб'єкт-суб'єктивні, особистісно-розвивальні, рефлексивні, діалогічні.

Навчаючи мистецтву в основній школі, варто пам'ятати, що місія вчителя – сприяти зростанню в учнів інтересу до мистецтва, стимулювати до самостійної художньо-пізнавальної та творчої діяльності з метою самореалізації та саморозвитку, створювати такі умови, за яких кожен здобувач освіти міг би реалізувати власні можливості, потреби, інтереси.

Мистецька освіта учнів 10–11 класів у 2021/2022 навчальному році здійснюватиметься за навчальними програмами «Мистецтво. 10–11 кл. Рівень стандарту» та «Мистецтво. 10–11 кл. Профільний рівень» (авт. Т. Абрамян, Л. Аристова, О. Гайдамака, М. Гараздовська, О. Гречана та ін.), розробленими відповідно до наказу МОН України від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти ІІІ ступеня» та затвердженими наказом МОН від 23.10. 2017 № 1407 «Про надання грифу навчальним програмам для учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти». Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН (https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv).

Наголошуємо, що означені навчальні програми дають можливість учителю, орієнтуючись на вимоги та тематику, самостійно визначати обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми, за необхідності – змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року.

Готуючись до уроків, учителю важливо ретельно продумувати структуру кожного уроку: визначити час на пізнання мистецтва (знайомство з новим навчальним матеріалом, сприймання, аналіз-інтерпретацію творів мистецтва),

передбачити час для виконання учнями практичних робіт з образотворчої діяльності, вокальної роботи; для презентації результатів самостійної пошукової чи творчої діяльності школярів; здійснення віртуальних екскурсій тощо.

Важливо не перетворювати курс на суто інформативний, не перевантажувати учнів зайвою інформацію. Не варто її нагромаджувати, зокрема, історичним, світоглядним та іншими контекстами, переліками імен митців, назвами творів, дат тощо, адже наперед відомо, така інформація засвоюється тимчасово.

В умовах постійного збільшення обсягів різноманітної інформації, зокрема мистецької, підлітку дедалі складніше обрати найважливішу або зібрати її у цілісну картину. Тому, за потреби, навчальну інформацію можна систематизувати (схеми, таблиці, інтелект карти (карти пам'яті), візуальні творчі конспекти, лепбуки, хмарини слів, «асоціативні кущі» тощо), але конспектування матеріалу уроку учнями зі слів учителя є недопустимим!

Важливим видом діяльності є аналіз-інтерпретація творів мистецтва, у процесі якого формується критичне мислення, навички здобуття, опрацювання та аналізу необхідної мистецької інформації, виявлення і обґрунтування власного ставлення до твору мистецтва чи мистецького явища тощо. Спрямування учнів на активну діяльність сприяє надання їм більшої самостійності і відповідальності, сприяє кращому осмисленню учнями мети та результатів своєї діяльності, усвідомлення, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності. Таким чином, відбувається переорієнтація учнів від пасивного навчання до активного учіння. Адже тільки в активній мистецькій діяльності підлітки зрозуміють власну причетність до мистецького середовища, що оточує їх повсякденно, його впливу і можливостей використання у власному житті.

У процесі художньо-творчої діяльності необхідно створювати такі умови, за яких кожен здобувач освіти міг би реалізувати власні можливості, потреби, інтереси, розвинути власні творчі здібності.

Старшокласникам варто запропонувати представити результати власної практичної художньо-пізнавальної та творчої діяльності у вигляді презентацій індивідуальних проєктів, результатами яких можуть бути: макет архітектурної споруди, тематична газета, плакат, афіша, фоторепортаж, карта подорожі Україною, мультимедійна презентація, збірка аудіо- чи відеоматеріалів, паперова мозаїка, ескіз вітража, супрематична композиція, ікебана, колаж, інсталяція, копія відомої картини тощо.

Зазначимо, що проєктну діяльність учнів потрібно ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Вчителю доцільно допомагати учням організовувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів.

Ефективними у роботі з підлітками будуть інтерактивні технології навчання. Зокрема, роботу в парах, групах (методи «Ажурна пилка», «Акваріум» тощо) доцільно використовувати у процесі опанування нового

матеріалу; фасилітовану дискусію – під час сприймання творів мистецтва; методи "Прес", "Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу", «Дебати» тощо – під час опрацювання дискусійних питань; «Мозковий штурм», «Асоціативний кущ» тощо – на етапах узагальнення чи актуалізації. Активне здобуття нових знань та умінь сприятиме формуванню у підлітка позитивного емоційного ставлення до пізнання, розвитку критичного мислення тощо.

Навчаючи мистецтву, вчитель не повинен забувати про ключові компетентності та наскрізні змістові лінії. Їх важливість є незаперечною і тому педагог має системно приділяти увагу їх формуванню, але застосовувати свій методичний інструментарій педагогічно коректно і доцільно, через відповідні мистецькі трактування, і лише у контексті реалізації завдань предмета «Мистецтво».

Нині особливого значення в освіті набуває особистісно зорієнтований підхід, що передбачає співпрацю та співтворчість учня та вчителя, де головною дійовою особою освітнього процесу є учень (учениця). Завдання вчителя – відстежувати динаміку його (її) розвитку, визначити особисті переваги, досягнення у пізнавальній, художньо-творчій, іншій діяльності, тобто пізнати учня (ученицю) як особистість, розкрити та розвинути його (її) індивідуальні мистецькі здібності, задовольнити потреби, дати можливість самовиражатися через мистецтво. Тут у нагоді стане формувальне оцінювання як один із педагогічних інструментів у реалізації особистісно орієнтованого підходу.

Орієнтирами для здійснення формувального оцінювання є вимоги, визначені навчальною програмою. Їх використовують: для організації постійного спостереження за динамікою формування певних умінь та навичок, що співвідносяться з очікуваними результатами та особистим розвитком учня (учениці). Також їх використовують для обговорення навчального поступу з учнями та їхніми батьками або особами, які їх опікують.

Утім для створення об’єктивної системи оцінювання вчитель має враховувати показники як формувального так і підсумкового оцінювання, зокрема:

– відстежувати ставлення дитини до мистецької діяльності, її активність та ініціативність, особистісне зростання порівняно з її попередніми досягненнями (формувальне оцінювання);

– визначати досягнення дитини у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених навчальною програмою (підсумкове оцінювання).

У процесі підсумкового оцінювання звертаємо увагу на те, що перевірка має інтегрувати, з одного боку, досягнення учнів у різних видах діяльності, з іншого – їх ставлення до предмета, активність та ініціативність.

Тематична атестація проводиться один раз або двічі на семестр та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. Деякі теми програми розраховані на вивчення впродовж семестру, тому, з метою узагальнення вивченого, доцільно здійснювати проміжне оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види

навчальної діяльності учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета впродовж семестру. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Оформлення сторінок журналу здійснюється відповідно до Інструкції з ведення класного журналу учнів 5–11 (12) класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 03.06.2008 № 496). З-поміж домашніх завдань рекомендовані завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, завдання творчого спрямування, спостереження та замальовки ескізного характеру з натури, з пам'яті тощо. У старших класах можуть бути завдання практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема, виконання проєктів) з використанням матеріалів підручника тощо.

Навчальна та методична література з предметів художньо-естетичного циклу зазначена у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на сайті МОН (https://cutt.ly/FnLUwUY).

Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта», газету «Шкільний світ» та ін.

Галина НЕСТЕРУК,
методист кабінету природничих предметів,
старший викладач кафедри
природничо-математичної освіти
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ У 2021–2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Природнича освіта передбачає формування в учнів природничо-наукової грамотності, а також відповідного світогляду. Зважаючи на це, хімія як природнича наука має вагомий вплив на формування цілісного уявлення про сучасну природничо-наукову картину світу та місце людини в природі.

Зміст та завдання шкільного курсу хімії вимагають нових підходів до організації освітнього процесу, спрямованих на формування ключових і предметних компетентностей учнів і розвитку їх творчого потенціалу. Отже, основним завданням кожного уроку має стати досягнення певного результату навчання, тобто набуття, формування чи розвиток учнем визначених навчальною програмою вмінь, навичок, ставлень, цінностей, зазначених у відповідному структурному складнику програми. Під час проведення навчальних занять учитель повинен використовувати методики, які дозволять учням: самостійно здобувати знання під час навчальної діяльності; формувати

вміння їх застосовувати в різних ситуаціях; генерувати та продукувати ідеї або нові знання; висловлювати власні погляди щодо певних процесів чи явищ тощо.

Навчання хімії у 2021/2022 навчальному році й надалі викладатиметься на основі компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів до навчання та зважаючи на здобуття учнями важливих умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації у професійній діяльності, особистому житті,громадській активності.

У контексті положень Концепції «Нова українська школа» необхідно й надалі працювати над формуванням ключових компетентностей і впровадженням наскрізних змістових ліній.

Навчальні програми

У 2021/2022 навчальному році у закладах загальної середньої освіти навчання хімії здійснюватиметься за таким навчальними програмами:

7–9 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Хімія. 7–9 класи, затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 № 804. Ознайомитися із програмою можна на сайті МОН за покликанням: https://goo.gl/GDh9gC.

8–9 класи із поглибленим вивченням хімії: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів із поглибленим вивченням хімії, затверджена наказом МОН України від 17.07.2015 № 983. Ознайомитися із програмою можна на сайті МОН за покликанням: https://goo.gl/GDh9gC.

10–11 класи навчатимуться за програмами, розробленими відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392:

– Програма з хімії для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). Ознайомитися із програмою можна на сайті МОН за покликанням: https://goo.gl/GDh9gC;

– Програма з хімії для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти. Профільний рівень (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). Ознайомитися із програмою можна на сайті МОН за покликанням: https://goo.gl/GDh9gC.

Кількість годин на вивчення хімії

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти ІІ ступеня, затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 № 405, у всіх закладах загальної середньої освіти хімія вивчається у такому обсязі:

- 7 клас – 1,5 години на тиждень;
- 8 клас – 2 години на тиждень;
- 9 клас – 2 години на тиждень,

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти ІІІ ступеня, затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 № 408, хімія вивчається у такому обсязі:

- 10 клас (рівень стандарту) – 1,5 години на тиждень;
- 10 клас (профільний рівень) – 4 години на тиждень;

– 11 клас (рівень стандарту) – 2 години на тиждень;
– 11 клас (профільний рівень) – 6 годин на тиждень.

Курси за вибором і факультативи

Одним зі шляхів диференціації та індивідуалізації навчання є впровадження в шкільну практику системи курсів за вибором, а також факультативів, які реалізуються за рахунок варіативного компонента змісту освіти і доповнюють тапоглиблюють зміст навчального предмета.

Зміст програм курсів за вибором і факультативів, як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є орієнтовним. Учителі можуть творчо підходити до реалізації змісту цих програм, ураховуючи кількість годин, виділених на вивчення курсу за вибором (факультативу), інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчально-матеріальної бази закладу освіти.

Окремі розділи запропонованих у збірниках програм можуть вивчатися як самостійні курси за вибором. Слід зазначити, що навчальні програми курсів за вибором можна використовувати також для проведення факультативних занять і навпаки – програми факультативів можна використовувати для викладання курсів за вибором.

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН України або ту, що схвалена відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України. Перелік такої навчальної літератури постійно оновлюється, його розміщено за покликанням: https://goo.gl/TnGiJX

Оцінювання навчальних досягнень

Видами оцінювання навчальних досягнень учнів з хімії є поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація (ДПА). Для учнів 7–11 класів необхідно використовувати критерії оцінювання навчальних досягнень, затверджених наказом МОН України від 21.08.2013 р. № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з написом *«Тематична»* (без дати). При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми та динаміка успішності учнів. Тематична оцінка не підлягає коригуванню. Тематичне оцінювання школярів проводиться в кінці вивчення теми або її частини. Ефективне та об’єктивне оцінювання здійснюється за умови наявності не менше трьох поточних оцінок учня з теми.

Форма проведення тематичного оцінювання визначається вчителем самостійно (контрольна робота, тести, усне опитування тощо). Контрольна робота проводиться один раз на семестр, дві – на рік, відпрацювання пропущених учнем контрольних робіт є недоцільним (лист МОН «1/9-580 від 21.08.2010 р). Практичні роботи оцінюються всі, лабораторні досліди, домашній експеримент – вибірково, на розсуд учителя.

Упродовж навчального року учень обов'язково виконує один навчальний проєкт (індивідуальний або груповий). Захисту проєктів можна присвятити частину відповідного за змістом уроку або окремий урок.

У 7–9 класах учні виконують домашній експеримент, тематика якого представлена в програмі. Учитель ознайомлюється з відповідною методичною літературою, визначає досліди, зокрема добирає такі, які не потребують складного обладнання та доступні учням, безпечні реактиви, які можна придбати в аптеці чи спеціалізованих магазинах. Для якісного виконання учнями домашнього експерименту педагогу необхідно розробити інструктивну картку. *Звертаємо увагу, що домашній експеримент відбувається під наглядом батьків із безумовним дотриманням техніки безпеки.*

Для виконання всіх видів навчальних робіт необхідно мати робочий зошит та зошит для практичних робіт. Окремий зошит для контрольних робіт можна не використовувати, однак контрольні роботи, виконані на окремих аркушах чи в зошитах, а також зошити для практичних робіт обов'язково зберігаються в кабінеті хімії протягом навчального року. Оцінка за ведення учнівського зошита у журнал не виставляється.

Відповідно до наказу МОН України від 14.07.2015 р. № 762 *семестрове оцінювання* проводиться наприкінці семестру на підставі тематичних оцінок. *Річне оцінювання* здійснюється за результатами семестрового оцінювання, не пізніше 6-ти робочих днів після завершення II семестру. При проведенні річного оцінювання результати *державної підсумкової атестації* учнів (вихованців) не враховуються.

Наголошуємо, що відповідно до чинних нормативних актів і *семестрова, і річна оцінки можуть підлягати коригуванню.* Коригування семестрової оцінки проводиться згідно з пунктом 3.2. Інструкції з ведення класного журналу 5–11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2006 № 496. Коригування річної оцінки проводиться згідно з пунктами 9–10 Порядку переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 14.072015 № 762 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 08 травня 2019 року № 621), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 липня 2015 р. за № 924/27369.

Медіаграмотність на заняттях з хімії

Зробити уроки більш цікавими для учнів, розвивати в них не лише предметні компетентності, але й медіаграмотність допоможе посібник О. Григорович «Медіаграмотність на заняттях з хімії. Навчальне видання». У посібнику наведено короткі теоретичні відомості про різні аспекти медіаграмотності, приділено увагу питанням методики впровадження навчання з медіаграмотності та розміщено численні моделі завдань, що можуть бути використані під час занять із хімії.

Хімічний експеримент

У відповідності до змісту навчальних програм підвищується ***роль хімічного експерименту*** в шкільній практиці. Хімічний експеримент є ефективним методом формування системи наукових понять та навчання методам раціонального мислення. Він розвиває логічне мислення, вміння обмірковувати. На основі експерименту учні переконуються, що теорії й гіпотези створюються на основі фактів, отриманих дослідним шляхом та є засобом для формування інтересу до предмета, застосування знань на практиці, прагнення до самостійного пошуку. Компетентнісна спрямованість шкільної хімічної освіти потребує застосування дослідів ужиткового характеру. Зважаючи на це, вчитель при плануванні експериментів для уроку має надавати перевагу тим, які можуть бути застосовані в повсякденному житті. Завдяки ***ужитковому експерименту*** можна сформувати в учнів свідоме ставлення до свого життя й здоров'я як до найвищої цінності; виховати освічену, моральну особистість, зорієнтовану на здоровий спосіб життя. Широке використання вчителем ужиткового експерименту – найважливіший шлях здійснення зв'язку теорії з практикою при навчанні хімії, перетворення знань у переконання, формування та розвитку ключових і предметних компетентностей учнів.

Певну частину демонстрацій можна здійснювати, використовуючи **3D-моделювання** або віртуальне експериментування. Якщо у хімічному кабінеті є доступ до інтернету, то найпростіше виконати віртуальний хімічний експеримент, використовуючи **YouTube** – безкоштовну онлайн-службу для роботи з потоковим відео. Завдяки простоті та зручності використання **YouTube** є одним із найпопулярніших сервісів для розміщення відеофайлів. Практично всі демонстраційні та лабораторні досліди, передбачені навчальною програмою з хімії, розміщені на цьому ресурсі у вигляді коротких відеофрагментів із голосовим супроводом. *Зазначимо, що хід такого експерименту, спостереження, відповідні рівняння реакцій повинні бути занотовані в робочому зошиті.*

Із метою досягнення найкращих результатів необхідно застосовувати комп'ютерне моделювання. Створення віртуальних 3D-молекул в одному з онлайн-додатків MolView робиться швидко та автоматично. Є можливість завантажити готові 3D-файли. Приклад можливостей використання 3D-моделювання молекули води за допомогою сервісу http://molview.org

Національний стандарт України «Хімічні елементи та прості речовини»

Із 1 жовтня 2019 року стандарт ДСТУ 2439-94 замінено на Національний стандарт України ДСТУ 2439:2018 «Хімічні елементи та прості речовини. Терміни та визначення основних понять, назви й символи» [Чинний від 01.10.2019]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2019. 12 с.

У новому стандарті ДСТУ 2439:2018 «Хімічні елементи та прості речовини. Терміни та визначення основних понять, назви й символи» повернуто більшість українських традиційних назв хімічних елементів та

правило написання назв елементів із маленької літери. В новому стандарті також указано, що «назви хімічних елементів і простих речовин згідно з рекомендаціями IUPAC є однаковими, крім випадків, якщо проста речовина утворює алотропи з назвами, що стали традиційними, наприклад: кисень, озон; вуглець, графіт, алмаз і карбін.

STEM-освіта

Результати аналізу сучасних технологій Нової української школи дають можливість зазначити, що перспективним напрямом розвитку природничо-математичної освіти є поширення STEM-освіти (Science,Technology, Engineering and Mathematics) – системи природничої й математичної освітніх галузей, що має на меті розвиток особистості через формування компетентностей, природничо-наукової картини світу,світоглядних позицій і життєвих цінностей. Вона базується на інтегрованому підході до навчання, практичному застосуванні наукових, математичних, технічних та інженерних знань для розв'язання практичних проблем та їхнього використання в професійній діяльності. Запровадження STEM-освіти не тільки дозволить учителям наочно пояснювати необхідний матеріал, а й допоможе учням учитися критичному мисленню та вдало комбінувати отримані знання для вирішення реальних життєвих ситуацій. Адже одними з основних компетентностей школярів є навички логічного й математичного мислення та наукове розуміння природи й сучасних технологій. STEM-освіта має впроваджуватись із урахуванням принципів особистісного підходу, постійного оновлення змісту освіти відповідно до нових досягнень науки та вимог ринку праці.

Розроблення цієї Концепції є важливим кроком до модернізації освіти для задоволення запитів суспільства на наукоємну освіту, формування актуальних на ринку праці компетентностей.

Рекомендовано вчителям природничих дисциплін опрацювати такі документи:

– наказ Міністерства освіти і науки України від 29 квітня 2020 № 574 «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій»;

– Концепцію розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), затверджену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 960-р.

Сучасний урок

На сучасний урок впливає багато чинників, однак вирішальним є вплив особистості вчителя, його рівень фахової підготовки, стиль спілкування з учнями, ступінь володіння методичними прийомами та вміння враховувати під час управління навчальною діяльністю психологічні особливості кожного учня. Завдання вчителя – бути фасилітатором, модератором, помічником, навчити учнів самостійно здобувати та засвоювати навчальну інформацію.

Отже, професіоналізм педагога безпосередньо впливає на формування компетентностей та успішності учнів і є вирішальним фактором забезпечення якості шкільної хімічної освіти.

Важливим для вчителя є ознайомлення з концептуальними засадами реформування загальної середньої освіти Нової української школи. Пропонуємо в цій роботі використовувати навчально-методичні посібники, що розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти на сторінці електронної бібліотеки за посиланням: https://cutt.ly/lyP5Ay2.

Учителям хімії рекомендуємо стежити за новою інформацією, яка може бути представлена на сайтах МОН України (https://mon.gov.ua/ua), Інституту модернізації змісту освіти (https://imzo.gov.ua) та Рівненського ОІППО (http://roippo.org.ua).

Ольга ОГОРОДНИК,
методист кабінету інформаційно-комунікаційних технологій Рівненського ОІППО

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО КОНТЕНТУ

Щоб привернути увагу учнів до інформації, її необхідно візуалізувати. Споконвіків найпростішим способом візуалізації на уроках була дошка. Учитель, узявши в руки шматок крейди, передавав знання учням, представляючи їх у вигляді малюнків, графіків, схем, таблиць тощо. Однак часи змінилися і в сучасних учнів такий спосіб передачі інформації вже, на жаль, не викликає зацікавлення. Їх приваблює передусім яскрава картинка, яку не лише можна споглядати завдяки сучасним пристроям та девайсам, а й в один клік переслати будь-кому, змінити чи просто видалити.

Онлайн-заняття – це нова реальність, яка є звичною для сучасних здобувачів освіти. Тепер для організації дистанційного навчання необхідні віртуальні освітні середовища. Як наслідок – звичайна шкільна дошка поступилася місцем дошці віртуальній – сервісу, який працює як дошка для спільної роботи онлайн.

Одним із сервісів для створення, спільного редагування та зберігання інформації є Padlet.

Онлайн-дошка Padlet дає можливість:

- створювати навчальні проєкти;
- наповнювати будь-який проєкт навчальними матеріалами;
- розміщувати текст та графічні зображення, посилання на файли з персонального комп’ютера чи мережі Інтернет;
- додавати інтерактивні завдання;
- розміщувати посилання на інші, вже готові дошки Padlet із галереї;
- перевіряти виконані учнями завдання.

Розглянемо означений сервіс на прикладі навчального проєкту ***«Дивовижні многогранники».*** Для початку роботи потрібно перейти за покликанням https://uk.padlet.com/ та зареєструватися, увівши логін та пароль або ж використавши власний Google акаунт. Після авторизації на сервісі натисніть кнопку ***«Створити Padlet»***. Оберіть шаблон, який найбільше підходить для вашої роботи (*див. рис. 1*).

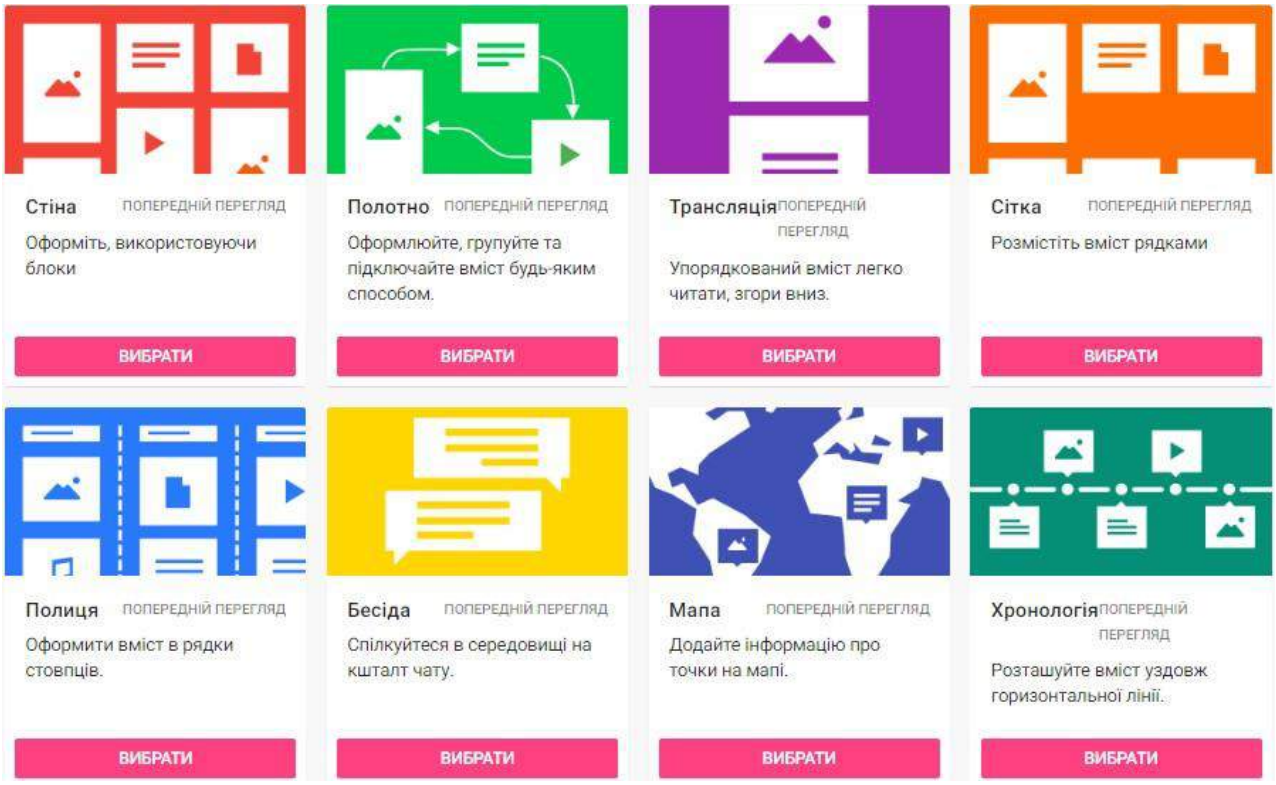

Рис. 1

Для представлення проєкту найбільше підходить шаблон «Полиця», з яким дошка виглядатиме структурованою.

Наступний крок – налаштування потрібних параметрів. Спершу введіть назву (у нашому випадку – це ***«Дивовижні многогранники»)***, опис (ключове питання нашого проєкту) – ***«Правильні многогранники навколо нас, або ми усередині многогранників?»***.

Система автоматично генерує посилання на онлайн-дошку, яке складається із двох частин: перша (незмінна) – ваш логін; друга (змінна) – генерація випадкових чисел і літер, які ви можете замінити на власні. Налаштуйте зовнішній вигляд дошки, оберіть зображення. За бажанням можна дозволити користувачам, тобто учням, писати коментарі, ставити один одному позначку «подобається». Робота над налаштуваннями завершена, натискаємо кнопку ***«Зберегти»*** і переходимо до наповнення нашої дошки.

У проєкті учні класу об’єднані в чотири групи: ***«теоретики», «історики та мистецтвознавці», «архітектори», «дослідники».*** Відповідно до цих груп формуємо стовпці на віртуальній дошці Padlet. Для цього потрібно додати новий стовпець, назвати кожен із них та натиснути кнопку «зберегти». Додаємо

короткий опис завдань для кожної групи. У нашому випадку – це інструктивні підказки для учнів стосовно подальшої роботи.

Кожна група отримує завдання, наприклад: зібрати теоретичний матеріал, що стосується даного проєкту («теоретики»); вивчити історію многогранників, визначити їхнє місце в мистецтві («історики, мистецтвознавці»); підготувати презентацію розгорток многогранників та їхньої будови («архітектори»); провести дослідження, зібрати матеріали щодо застосування многогранників у реальному житті («дослідники»). Таким чином, дошка готова (*див. рис. 2*).

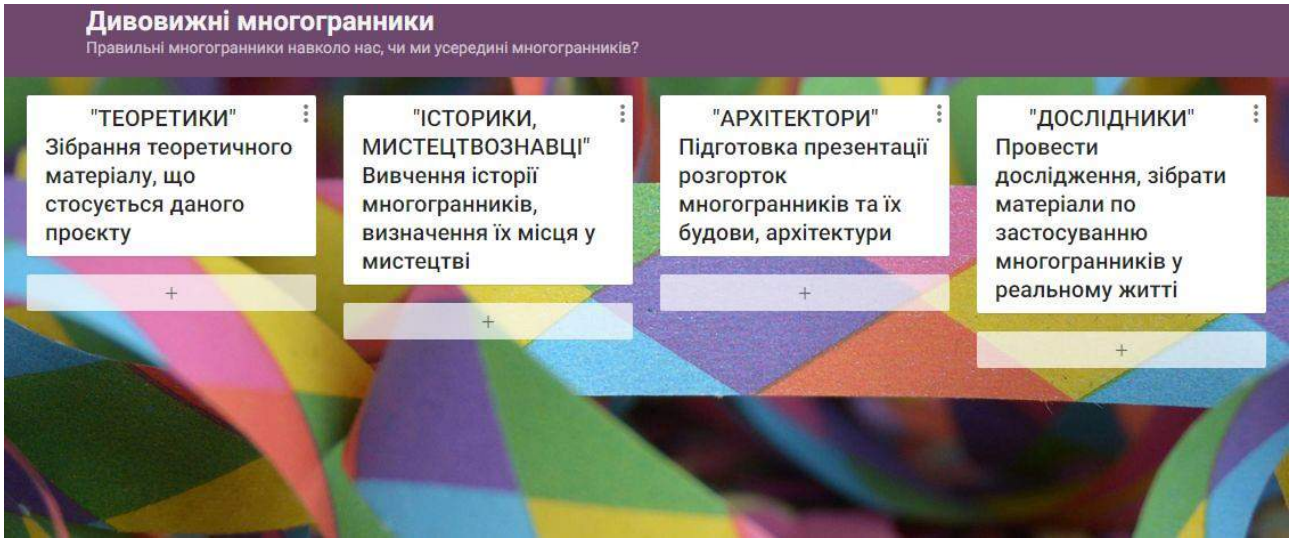

Рис. 2

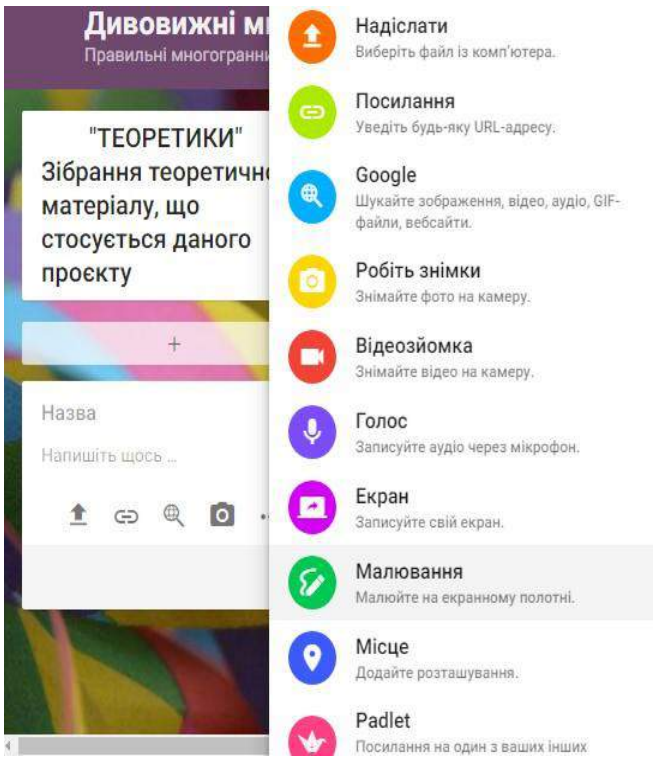

Рис. 3

Наступний крок – надсилання дошки учням. З цією метою: натисніть кнопку ***«Поділитися»***, оберіть зручний для вас спосіб (через додавання учасників за їх електронною адресою чи за посиланням).

Отримавши доступ до онлайн-дошки, учні розпочинають роботу над проєктом.

Як бачимо, під кожним стовпцем є знак «+», натискаючи який на дошку можна додавати матеріали, як-от: текст, зображення, посилання, аудіо- та відеофайли, місце локації, тощо (усе залежить від фантазії та креативності учнів) (*див. рис. 3*).

Зауважимо, що дошка має безмежну площину, а отже, може вмістити чимало інформації. У зв'язку з цим у цьому шаблоні для зручності перегляду дописів справа біля кожного стовпця автоматично генерується «коліщатко», і ви легко зможете ознайомитися з усіма матеріалами, які напрацювали учні.

У мережі «Інтернет» наявні безліч онлайн-сервісів для роботи та взаємодії з учнями в режимі реального часу.

Пропонуємо вашій увазі ще одну онлайн-дошку – ***Whiteboard Fox***. Означений сервіс перетворить ваш урок на інтерактивне заняття із повним залученням. Хоча онлайн-інструмент і англомовний інтерфейс, проте він надзвичайно простий у користуванні.

Щоб розпочати роботу в сервісі, потрібно зареєструватися на сайті (доступ за покликанням: https://r8.whiteboardfox.com/) та натиснути кнопку ***«Start Drawing»***. Перед вами з'явиться полотно в клітинку, дуже схоже на учнівський зошит.

Функціонал даного сервісу мінімальний, проте для спільної роботи на даній дошці учням не обов'язково мати потужні комп'ютери й надшвидкісний інтернет, що неабияк важливо в реаліях нашого часу.

Найважливішою функцією представленої дошки є можливість малювати рівні лінії, що стане корисним у розв'язанні математичних задач.

Пропонуємо ознайомитися з усіма можливостями дошки Whiteboard Fox (*див. рис. 4, 5*).

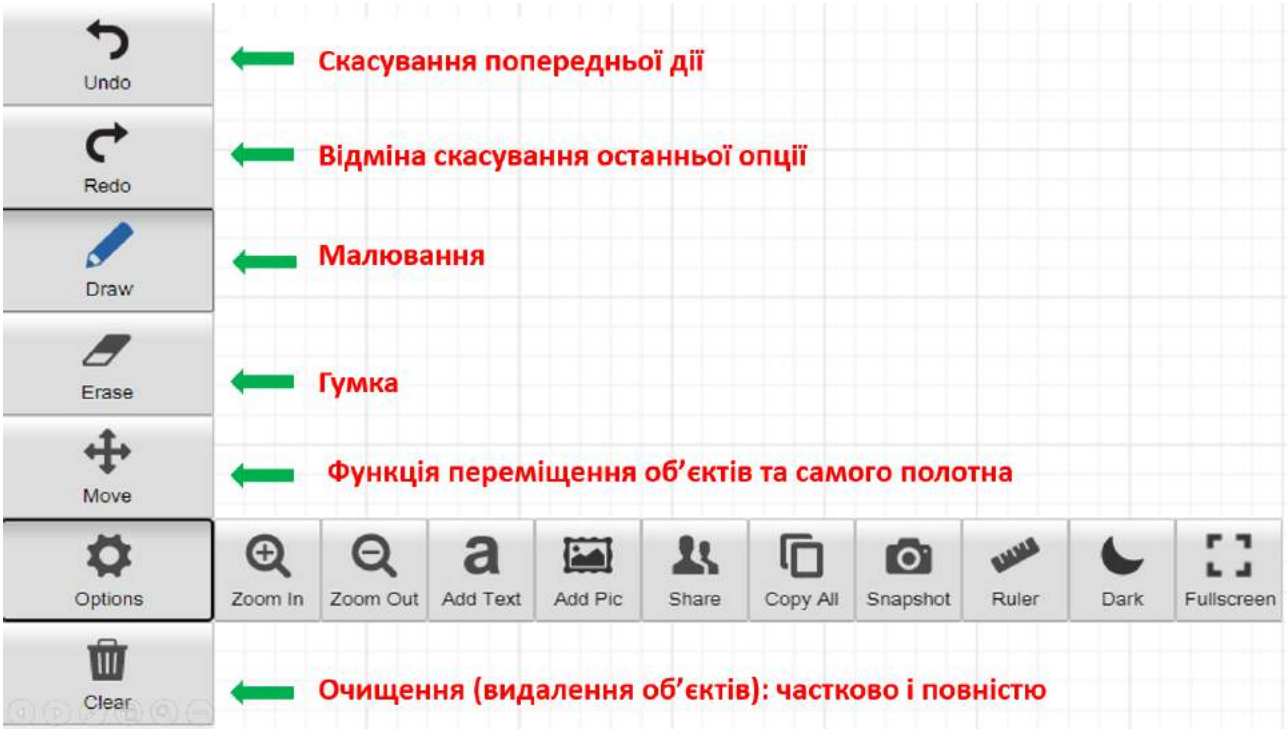

Рис. 4

Рис. 5

Онлайн-дошку можна використовувати на різних етапах уроку як у початковій, так і в середній та старшій школі.

Переконані, що такий формат уроку зацікавить ваших учнів і дасть неабиякий поштовх для здобуття знань на наступних заняттях у режимі онлайн.

Таким чином, використання цифрових інструментів для створення сучасного освітнього контенту – це не інновація, а обов'язковий атрибут для забезпечення ефективного, продуктивного та результативного освітнього процесу.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Інтерактивні онлайн-дошки для дистанційного навчання та спільної роботи. URL: https://osvitanova.com.ua/posts/4181-12-interaktyvnykh-onlain-doshok-dlia-dystantsiinoho-navchannia-ta-spilnoi-roboty (дата звернення 07.05.2021).

2. Методичні рекомендації для розробників тестових завдань / упор. Ю. Пасіхов. URL: https://disted.edu.vn.ua/media/dlia_rosrobnukiv_testiv.pdf (дата звернення 12.04.2021).

3. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації / упор. І. Коберник, З. Звиняцьківська. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/GRYF_Metodychni_rekomendatsii-_dystantsiy-na_osvita_razvoroty.pdf (дата звернення: 22.04.2021).

4. Сервіси дистанційного навчання для вчителів. URL: https://thedigital.gov.ua/news/servisi-distantsiynogo-navchannya-dlya-vchiteliv (дата звернення 21.05.2021).

5. Як продуктивно організувати навчання математики під час вимушеного карантину. URL: https://nus.org.ua/view/yakproduktyvno-organizuvaty-navchannya-matematyky-pid-chas-vymushenogo-karantynu/ (дата звернення: 14.14.2020).

Лариса ПЕКАРСЬКА,
завідувач кабінету
математики та технологій
Рівненського ОІППО

Ганна МЕЛЬНИК,
методист кабінету
математики та технологій
Рівненського ОІППО

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З МАТЕМАТИКИ У 2021–2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2021–2022 навчальному році вивчення математики здійснюватиметься за такими програмами:

1) у 5–9 класах – «Математика. 5–9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів», затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 (http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html);

2) у 8–9 класах **із поглибленим вивченням математики** – «Навчальна програма для поглибленого вивчення математики у 8–9 класах загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 (авт.: М. І. Бурда, М. Ф. Городній, Д. А. Номіровський, А. В. Паньков, Н. А. Тарасенкова, М. В. Чемерис, В. О. Швець, М. С. Якір) (https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/matematika-algebra-geometriya.pdf);

3) у 10–11 класах – за навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства від 23.10.2017 № 1407 (https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv).

У закладах загальної середньої освіти, що працюють за науково-педагогічним проєктом «Інтелект України» та вальдорфською педагогікою, – за навчальними програмами «Математика. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти, які працюють за науково-педагогічним проєктом «Інтелект України» (авт. І. В. Гавриш, С. О. Доценко, О. А. Горьков, С. Б. Скиба) та «Математика. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти, що працюють

за вальдорфською педагогікою (автори-упорядники С. М. Шпрінгер, Т. А. Федоренко, Т. А. Грицишина, І. П. Іванова) відповідно.

З особливостями вивчення математики у 5–11 класах за діючими навчальними програмами можна ознайомитися в методичних рекомендаціях МОН України та Рівненського ОІППО щодо організації освітнього процесу з математики у 2017–2018, 2018–2019, 2019–2020 навчальних роках.

Нагадуємо, що в освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф Міністерства освіти і науки України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. З переліком навчальної літератури, який постійно оновлюється, можна ознайомитися на офіційному вебсайті Міністерства (https://mon.gov.ua/) та на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/).

Також на вебсайті ІМЗО будуть у вільному доступі електронні версії підручників (https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/).

В умовах очного та дистанційного навчання важливого значення набуває використання комп'ютерних засобів навчання (хмарні сервіси, електронні освітні ресурси, сервіси Веб 2.0). «За результатами опитування вчителів математики визначено найбільш популярні засоби, які вони використовують під час дистанційного навчання, а саме: хмарні сервіси Google: Google Classroom – для спільної роботи з класом; Google Sheets – таблиці для спільного редагування та ведення журналу оцінок; YouTube – для перегляду навчального відео; Google Forms – для створення опитування; Google Docs – для спільної праці з документами; Gmail – для спілкування з учнями; електронні освітні ресурси та сервіси Веб 2.0: Zoom – для проведення онлайн-занять, створення опитування на платформі «Всеосвіта»; створення опитування на платформі «На урок» (http://surl.li/xfwk).

Перевагою комп'ютерних засобів навчання є зручність, простота використання, швидкий доступ до своїх матеріалів із будь-якого засобу за умови наявності інтернету.

У разі потреби організації в закладах загальної середньої освіти дистанційного навчання МОН України пропонує скористатися методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (упорядник І. Коберник) (https://cutt.ly/MynTayc).

Звертаємо увагу вчителів на те, що при проведенні тематичного оцінювання та оформлення в класному журналі результатів навчальних досягнень з математики учнів ЗЗСО можна дотримуватися рекомендацій Рівненського ОІППО щодо організації освітнього процесу з математики у 2017–2018, 2018–2019 та 2019–2020 навчальних роках (http://roippo.org.ua/activities/scientific_methodological/guidelines.php).

Наголошуємо, що семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню впродовж вивчення теми

(окрім оцінки за ведення зошитів). Нормативними документами щодо вивчення математики **не передбачено** виставлення семестрової оцінки як середнього арифметичного поточних оцінок. Також **не передбачено** виставлення річної оцінки як середнього арифметичного семестрових оцінок. При виставленні семестрової / річної оцінки слід ураховувати динаміку особистих навчальних досягнень учнів з предмета, важливість теми (тривалість її вивчення, складність змісту, ступінь узагальнення матеріалу тощо), але завжди **на користь учня**.

Окрім цього, слід урахувати те, що з метою запобігання перевантаження учнів час проведення тематичних (контрольних) робіт визначається загальношкільним графіком, складеним заступником директора навчального закладу за погодженням з учителями.

Упродовж одного робочого дня учні можуть виконувати письмову тематичну (контрольну) роботу тільки з однієї дисципліни, а протягом тижня – не більше ніж із трьох. Під час планування тематичних робіт у кожному класі необхідно передбачити їх рівномірний розподіл протягом усього семестру, не допускаючи накопичення письмових (контрольних) робіт наприкінці семестру, навчального року.

Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових оцінок. Коригування результатів річного оцінювання здійснюється на підставі відповідного звернення учнів (у разі досягнення повноліття), одного із батьків або інших законних представників до закладу загальної середньої освіти.

За результатами повторного семестрового оцінювання (одного або двох семестрів) (за умови рекомендацій про проведення коригування результатів річного оцінювання спеціально створеною комісією), яке проводиться відповідно до письмових завдань, що мають охоплювати зміст усіх тем, вивчених упродовж відповідного семестру, та графіка, що затверджується наказом керівника закладу загальної середньої освіти. За наслідками коригування результатів річного оцінювання видається відповідний наказ керівника закладу.

У методичних рекомендаціях МОН щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2018/2019 навчальному році зверталася увага на вимоги до виконання письмових робіт та перевірки зошитів.

Основними видами класних і домашніх письмових робіт із природничо-математичних дисциплін є:

- розв’язування задач і вправ;
- складання таблиць, схем тощо;
- виконання проєктів;
- самостійні та контрольні роботи.

Залежно від видів письмових робіт виділяються зошити, які зберігаються в класі, та зошити, що зберігаються в учнів. Кількість і призначення учнівських зошитів визначається вчителем. Для контрольного тематичного оцінювання передбачаються окремі зошити чи аркуші, які зберігаються протягом навчального року в закладі загальної середньої освіти.

При перевірці зошитів оцінюється лише правильність записів. Почерк, охайність та форма запису не є предметом оцінювання.

Зошити з математики, в яких виконуються навчальні класні та домашні роботи, перевіряються:

– у 5–6-х класах – не рідше ніж один раз на два тижні;

– у 7–11-х класах – не рідше ніж один раз на місяць.

Оцінка за ведення зошитів **виставляється** у класний журнал, але **не враховується** при виведенні тематичної.

Нагадуємо, що згідно з наказом МОН України від 17.05.2005 № 297 «Про подолання проявів бюрократизму в освіті» розробка планів проведення навчальних занять є компетенцією педагога, який і визначає їх структуру та форму.

Основним документом при укладанні календарно-тематичних планів є програма, проте учитель може використовувати авторське планування із зазначеною орієнтовною кількістю контрольних робіт і передбаченою кількістю тематичних оцінювань. Рекомендацій МОН України щодо кількості тематичних оцінювань із математики в останні роки не було.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

У 2022 році Україна вдруге візьме участь у міжнародному дослідженні PISA, яке оцінює читацьку, математичну і природничо-наукову компетентності. У 2018-му акцент робили на читанні, а у 2022-му – на математиці.

Результати участі з математики українських учнів / студентів у міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2018 виявилися значно гіршими порівняно із середніми значеннями по країнах Організації економічного співробітництва і розвитку – держав, які мають високі стандарти в освіті та інших галузях суспільного життя.

При підготовці учнів до участі у дослідженні 2022 року рекомендуємо проаналізувати результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 (https://cutt.ly/OyFqD0w). Із рекомендаціями експертів, як підготувати учнів до завдань PISA, можна познайомитися за покликанням: http://surl.li/xgfa.

Наказом МОН України від 05.05.2021 № 498 «Деякі питання проведення у 2022 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти» математика визначається як предмет, що входить до Переліку навчальних предметів, із яких у 2022 році проводиться зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти.

При підготовці ЗНО рекомендуємо ознайомитися з офіційним звітом про проведення ЗНО в 2021 році, який буде розміщено на сайті УЦОЯО (https://testportal.gov.ua/ofzvit/), звернути увагу на психометричні

характеристики завдань сертифікаційної роботи з математики та загальні висновки щодо результатів виконання завдань сертифікаційної роботи.

Організовуючи та скеровуючи самостійну роботу здобувачів освіти під час підготовки до виконання сертифікаційної роботи ЗНО з математики, звертаємо увагу не лише на підручники та посібники, які мають відповідні схвалення для використання в закладах загальної середньої освіти, але й на електронні курси та навчальні вебінари. Серед них:

– онлайн-курс «Математика. Підготовка до ЗНО» (http://surl.li/ftaq);
– онлайн-курс «Математика. Просто» (http://surl.li/bpzi);
– онлайн-курс «ЗНО Математика. Курси підготовки.» (http://surl.li/xnum);
– онлайн-курс «Підготовка до ЗНО з математики.» (http://surl.li/xnuq);
– навчальні вебінари з математики для підготовки до ЗНО «ЗНО-2021. Математика. Вебінари» (http://surl.li/xnvv).

Микола ПІДДУБНИЙ,
методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В 2021/2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Організація освітньої діяльності з української мови і літератури в 5–11-х класах закладів загальної середньої освіти Рівненщини в 2021/2022 навчальному році буде здійснюватися відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України, а також з урахуванням порад Рівненського ОІППО.

Учні 5–9 класів навчатимуться за програмами зі змінами, затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 № 804; учні 10–11 класів – за програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 № 1407. Навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОН за покликанням: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi

Ураховуючи поетапний перехід закладів освіти на здійснення діяльності за новими стандартами, у 2021–2022 навчальному році учні 5–11 класів продовжуватимуть навчання за Державним стандартом базової і повної загальної освіти 2011 року. На сьогодні Кабінет Міністрів України затвердив Державний стандарт базової середньої освіти: 5–9 класи Нової української школи (30.09.2020), а Міністерство освіти і науки України активно працює над створенням умов для впровадження цього стандарту з 2022 року.

Названі програми зорієнтовані на компетентнісний підхід у сучасній освіті, в тому числі і мовно-літературній, який ***передбачає зміщення акцентів***

зі знаннєвого на особистісно діяльнісний аспект як ключовий. Це зумовлено потребами сьогодення, коли неможливо дати дитині знання на всі випадки життя і базовим умінням стає здатність та готовність діяти залежно від поставлених завдань і вчитися впродовж усього життя. Проте нерідко ще й дотепер учень у класі залишається безликим об'єктом, який майже не говорить, нічого не робить, бо не хоче чи не вміє. Його навчальна діяльність зведена до пасивного спостерігання, переписування готового, переказування за підручником. Поставити дитячу особистість у центр усієї діяльності, зробити її суб'єктом навчання – завдання сучасної освіти.

З огляду на це є потреба більш докладно зупинитися на сутності та особливостях реалізації особистісно діяльнісного підходу в навчанні як основі організації освітнього процесу на уроках української мови і літератури.

Уперше чітку вказівку на впровадження діяльнісного підходу в освіті було дано в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392): *«Цей Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти».* У цьому документі діяльнісний підхід розглядається самостійно і є рівноцінним із компетентнісним і особистісно зорієнтованим.

Діяльнісний підхід до навчання – це не сукупність окремих освітніх технологій чи методичних прийомів, а методологічна основа, на якій створюються різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами й теоретичними особливостями. Це організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти й командної роботи, успішна інтеграція в соціумі та професійна самореалізація.

Чому це важливо?

За різних підходів до навчання (знаннєвого чи компетентнісного) кінцевим «продуктом» освітнього процесу буде особистість людини з певним набором якостей. На думку Н. В. Верченко, «в умовах авторитарної моделі діяльності педагога, коли обмежуються ініціатива, самостійність, прагнення до власного вибору форм і засобів навчальної діяльності, формування особистості залежить від типу темпераменту учня. Особи холеричного складу темпераменту, що характеризуються більшою енергійністю, підвищеною збудливістю нервових процесів, відкрито протестують, унаслідок чого формується «бунтар-нігіліст», який усе піддає критиці, але й сам не може створити нове, тому що його ініціативі, творчості не давали проявитися.

Особи меланхолійного складу темпераменту, що мають слабку нервову систему й дуже вразливі, проявляють боязливість, залежність, а тому не вірять у свої сили, постійно потребують опіки, турботи.

Особи сангвінічного типу темпераменту мають сильну, врівноважену, рухливу та пластичну нервову систему, що допомагає їм швидко пристосовуватися до існування в умовах суспільства з «подвійною мораллю поведінки». Такий учень у закладі освіти поводиться виховано, бо того вимагає статут закладу, а позаочі педагога діє відповідно до своїх власних установ та природних рефлексів. Така людина може не дотримуватися своїх обіцянок, легко зраджує та змінює погляди.

Більше 80% людей мають сангвінічний темперамент, тому педагогам треба замислитися над тим, яку ж дитину ми виховуємо.

Чому це актуально?

Щоб бути сьогодні успішним, недостатньо знань. Складно обійтися навіть уміннями застосовувати набуті знання практично. Необхідні ще набуті в процесі такої діяльності в школі віра в себе, у свої сили, здатність приймати рішення, працювати в колективі, вести самостійний чи спільний пошук способів розв'язання проблем, брати на себе відповідальність за результати дій і вчинків. Важливими стають уміння, які допомагають учневі діяти, і знання, що необхідні для цих умінь. *Лише в навчальній діяльності,* яку передбачає особистісно діяльнісний підхід і яка сприяє зростанню самостійності, творчості, упевненості у своїх можливостях, *особистість набуває компетентностей.*

Організація учнівської діяльності передбачає *формування системи умінь і навичок* як взаємопов'язаних чинників, що скеровують учителя до опанування методики їх використання. Серед них виділяємо такі:

– *навчально-організаційні:* розуміти мету навчальної діяльності, раціонально розподіляти час, ставити цілі і планувати діяльність, організовувати навчальну діяльність у взаємодії з іншими її учасниками (у парі, малій групі, класі);

– *навчально-інформаційні:* працювати з підручником, шукати нову інформацію з різних джерел, користуватися довідниковою літературою, уважно слухати матеріал, зв'язно, послідовно й доказово відповідати, вести діалог;

– *навчально-інтелектуальні і творчі:* аналізувати виучувані явища, порівнювати, виділяти головне, узагальнювати, встановлювати і пояснювати причинно-наслідкові зв'язки, групувати й класифікувати за певними ознаками, висловлювати аргументовані критичні судження, доводити власну думку, переносити знання і способи діяльності в нову ситуацію;

– *контрольно-оцінні:* рефлексувати процес та результат власної діяльності, здійснювати само- та взаємоконтроль, коригувати власну діяльність і передбачати завдання для усунення помилок.

Стосовно предмета «українська мова» визначаємо такі організаційно-діяльнісні вміння:

- визначати мету мовлення;
- планувати мовленнєву діяльність;
- володіти видами мовленнєвої діяльності;
- спілкуватися в різних сферах;
- рефлексувати й оцінювати мовленнєву діяльність;

– корегувати власну мовленнєву діяльність.

Щодо предмета «українська література» ці вміння будуть стосуватися організації і здійснення читацької діяльності, а саме:

– визначати мету читання;
– обирати залежно від мети ефективний вид читання;
– планувати читацьку діяльність (визначати алгоритм дій);
– здійснювати читацьку діяльність;
– рефлексувати й оцінювати читацьку діяльність;
– відстежувати зміни у власному читацькому розвиткові.

У центрі діяльнісного підходу – особистість учня, його самобутність, самоцінність, суб'єктний досвід, що спочатку розкриваються, а потім узгоджуються зі змістом навчання. Головне в підготовці вчителя до уроку – не добір цікавих прийомів і засобів, що можуть зацікавити й мотивувати учня (це потрібно і важливо), а продумування форм і методів організації учнівської діяльності на всіх етапах уроку як базового чинника в навчанні.

На етапі мотивації, перед опрацюванням нової теми, вчитель повинен актуалізувати суб'єктний (життєвий) досвід учнів та опорні знання, щоб мати основу, спершись на яку, організовувати набуття нових знань і формування нових умінь і навичок. Без діагностичної основи, без урахування взаємозв'язку «зони актуального і найближчого розвитку» (за Л. Виготським) процес навчання буде неефективним. Формування нових знань може бути успішним тільки з опорою на вже одержані, а відпрацювання навичок і вмінь успішно відбувається після засвоєння нового. На цьому етапі дуже важливо мати діагностичні результати суб'єктного досвіду з виучуваної теми *всіх дітей*, щоб завчасно спланувати коригувальне навчання і в такий спосіб забезпечити успішність кожного учня.

На етапі цілевизначення і планування, де формується ключова компетентність «уміння вчитися», потрібно не лише організувати навчальну співпрацю з учнями з метою формування вмінь ставити цілі й планувати власну діяльність щодо їх досягнення, а й передбачити поетапність формування цих умінь у наступних класах, як-от (за А. Фасолею):

Цілевизначення:

5 клас: знає способи і форми роботи з цілями, вміє їх визначати на урок:

6 клас: формулює спільно з учителем індивідуальні цілі на урок, тему, семестр;

7 клас: визначає самостійно індивідуальні цілі на урок, тему;

8 клас: визначає самостійно самоосвітні цілі;

9 клас: самостійно формує програму самоосвітньої діяльності.

Планування:

5 клас: бере участь в обговоренні запропонованого вчителем плану уроку; планує спільну діяльність у парі (групі);

6 клас: планує індивідуальну і колективну діяльність на урок; обговорює запропонований (вироблений) план;

7 клас: планує з допомогою вчителя свою діяльність на урок, тему, семестр;

8 клас: самостійно планує індивідуальну діяльність на тему (семестр);

9 клас: вибудовує власну освітню траєкторію.

На етапі опрацювання матеріалу педагог організовує конструктивну навчальну діяльність у класі (в групі, в парі, самостійну), за необхідності дає поради учням щодо реалізації нових ідей та можливих рішень, дозволяє вибирати найприйнятніші методи навчання, є активним спостерігачем, крок за кроком підводить учнів до опанування новими вміннями й навичками, забезпечуючи кожному право самостійності. При цьому дотримується наступності у формуванні організаційно-діяльнісних умінь, а саме (за А. Фасолею):

5 клас: працює за планом; із допомогою вчителя визначає необхідні засоби (підручник), організовує навчання в парі;

6 клас: визначає міру допомоги, яка буде потрібна; разом з учителем опрацьовує спеціальну літературу, організовує групову роботу;

7 клас: із учителем визначає засоби навчання (у т. ч. інтернет); самостійно організовує парну / групову навчальну діяльність;

8 клас: самостійно добирає засоби для навчальної діяльності (у т. ч. інтернет); організовує і здійснює групову роботу;

9 клас: самостійно організовує навчальну діяльність.

На етапі рефлексії та оцінювання формуються діяльнісні вміння щодо готовності та спроможності учня до самооцінки, самопізнання, аналізу своїх дій, мотивів, учинків, настрою, до зіставлення їх із діями та вчинками інших учнів. Головне не в тому, щоб побачити кінцевий результат, що теж є важливим, а зрозуміти: чи є він очікуваним? чи міг бути кращим? що цьому завадило? що потрібно для корекції?

На уроці потрібно приділити певний час для осмислення учнями отриманих результатів, не поспішати. Це важливо! Формування рефлексивно-оцінювальних умінь потребує чіткої системи з урахуванням віку учнів та набутого в попередніх класах досвіду діяльності (за А. Фасолею):

5 клас: спільно з учителем відрефлексовує та оцінює процес власної і колективної діяльності; разом з усіма підводить підсумки уроку;

6 клас: спільно з учителем: а) визначає прогалини в знаннях і вміннях та їх причини; б) з'ясовує рівень навченості; в) зіставляє одержаний результат із запланованим;

7 клас: виробляє спільно з учителем критерії оцінювання діяльності та оцінює її; рефлексує етапи діяльності; накреслює шляхи подолання прогалин;

8 клас: самостійно оцінює власну та колективну діяльність на основі запропонованих або самостійно вироблених критеріїв; вносить зміни в план, визначені цілі;

9 клас: самостійно рефлексує та оцінює результати діяльності; визначає проблеми та їх причини; коригує зміст і хід навчальної діяльності; вносить зміни в індивідуальну освітню траєкторію.

Діяльнісний аспект компетентнісної освіти визначає вчителя й учня ***рівноправними суб'єктами навчальної діяльності***, що передбачає переформатування їхніх ролей. Учитель у класі вже не транслятор знань, які він має перенести у свідомість учнів шляхом монологу чи діалогу з окремими учнями. Та й учні сьогодні не проявляють особливого бажання вчитися, тому досягти бажаних результатів за такого підходу далеко не просто.

В умовах особистісно зорієнтованої освіти завдання педагога – організувати діяльність учнів з опрацювання нового матеріалу (саме діяльність учнів, а не повідомлення вчителя), зважаючи на суб'єктний досвід здобувачів освіти як результат їхнього попереднього навчання. Радимо використовувати рекомендовані авторами програм ***види навчальної діяльності*** (учень / учениця добирає, коментує, аналізує, спостерігає, висловлює судження, підтверджує, дискутує, зіставляє, характеризує, коментує, добирає, застосовує, оцінює, робить висновки, працює в групі і т. д.) та ***діяльнісні форми організації освітнього процесу***: розігрування діалогів, складання різноманітних текстів (листів, листівок, дописів у мережу тощо), читання й обговорення, складання проєктів, написання конспектів тощо.

У цьому аспекті ефективними будуть діяльнісно зорієнтовані завдання, які:

– моделюють практичні життєві ситуації;

– спонукають до дії, оскільки спрямовані не на відтворення інформації, а на організацію самостійної пошукової і творчої діяльності *(Вчитель літератури запропонував вашому класу провести підсумкову конференцію за творчістю Івана Франка. Сформулюйте мету заходу, складіть і запишіть план проведення конференції відповідно до поставленої вами мети, доберіть промовців та укладіть список літератури);*

– мають діяльнісний кінцевий результат: малюнок, повідомлення, есе тощо *(Головна героїня казки Г. Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» несподівано потрапляє в чужу чудернацьку країну. Що відчуває, які емоції переживає дівчинка від початку розповіді? Укладіть «карту (таблицю, схему) настрою» Алі);*

– здебільшого передбачають вихід за межі предмета, мають не лише навчальну, а й життєву цінність *(Ви працюєте екскурсоводом у літературному музеї У. Самчука в Рівному. Підготуйте виступ для учнів 10–11 класів від 5 до 8 хвилин про один із життєвих періодів письменника. Схарактеризуйте митця як літописця свого часу і народу);*

– спонукають учня оцінити власну діяльність і спрогнозувати сприйняття її навколишніми.

Практично доцільними для організації учнівської діяльності (комунікації, співробітництва, уміння вістоювати свої погляди, йти на компроміси тощо) є інтерактивні технології, які передбачають діяльність педагога та учнів у співпраці. З-поміж багатьох радимо такі:

– ігрові (ділова гра, рольова гра, ігрове проєктування);

– проєктні (групова проєктна діяльність);

– тренінгові (груповий тренінг);

– імітаційні розвивальні (вирішення конкретних ситуацій, виконання виробничих завдань, імітаційні вправи, імітаційний тренінг);

– неімітаційні розвивальні (семінар, бесіда, мозкова атака, дискусія, майстерня).

Навички організації власної навчальної діяльності є важливими також для успішного дистанційного навчання, зокрема щодо: а) планування свого часу, б) розподілу навантаження між різними видами діяльності та відпочинку, в) налагодження співпраці з учителями та однокласниками, г) використання спеціальних комп'ютерних технологій та засобів інтернету.

Отже, в умовах особистісно діяльнісного підходу в навчанні головним завданням освіти є створення умов для формування соціально активної, професійно компетентної та здатної до саморозвитку особистості через активізацію внутрішніх резервів. Педагог у цих умовах виступає в ролі організатора всіх видів діяльності учня як компетентний консультант і помічник.

Михайло ПРОФОРУК,
методист кабінету мистецтва
та фізичної культури Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА» ТА «ЗАХИСТ УКРАЇНИ» У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У 2021–2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Фізична культура

Гуманізація вітчизняної освіти в умовах перспективної євроінтеграції, здійснюваних в Україні соціально-економічних реформ висуває як пріоритетне завдання виховання життєздатної особистості, орієнтованої на кращі світові та європейські цінності, основоположними з яких є життя людини, праця, здоров’я, культурні й національні традиції тощо.

Здоров’я дитини – це стан її повного фізичного, душевного та соціального благополуччя. Саме тому питання збереження і зміцнення здоров’я дитини належить до стратегічних завдань суспільства.

Фізична культура як складова загальної культури закладає основи збереження здоров’я та розвитку всіх його складових, використовує комплексний підхід до формування розумових та фізичних якостей і навичок, удосконалює фізичну та психологічну підготовку до активної життєдіяльності, формує пріоритети оздоровчої спрямованості фізичних вправ та забезпечує загальний культурний розвиток особистості.

Мета фізичної культури реалізовується комплексом таких навчальних, оздоровчих і виховних завдань:

- формування загальних уявлень про фізичну культуру, її значення в житті людини, збереження та зміцнення здоров'я, фізичного розвитку;
- розширення рухового досвіду, вдосконалення навичок життєво необхідних рухових дій, використання їх у повсякденній та ігровій діяльності;
- розширення функціональних можливостей організму дитини через цілеспрямований розвиток основних фізичних якостей і природних здібностей;
- формування ціннісних орієнтацій щодо використання фізичних вправ як одного з головних чинників здорового способу життя;
- формування практичних навичок для самостійних занять фізичними вправами та проведення активного відпочинку;
- формування високих моральних якостей.

Внесок навчального предмета «Фізична культура» у формування ключових компетентностей:

1. Розв'язувати проблемні завдання у сфері фізичної культури і спорту; досягати конкретних цілей у фізичному самовдосконаленні; розробляти індивідуальні оздоровчі програми з урахуванням власних можливостей, мотивів та потреб; шукати, аналізувати та систематизувати інформацію у сфері фізичної культури та спорту.
2. Правильно використовувати термінологічний апарат, спілкуватися в різних ситуаціях під час занять фізичною культурою і спортом українською мовою, за допомогою спілкування вирішувати конфлікти, популяризувати ідеї фізичної культури і спорту мовними засобами.
3. Використовувати математичні методи під час занять фізичною культурою з метою створення індивідуальних фізкультури оздоровчих програм, здійснення самооцінювання власного фізичного стану, вести рахунок при проведенні змагань у різних видах спорту, здійснювати підрахунок та аналізувати частоту серцевих скорочень у стані спокою та під час фізичних навантажень, розраховувати зусилля для досягнення мети, аналізуючи швидкість, відстань, траєкторію тощо.
4. Організовувати та здійснювати туристичні мандрівки; застосовувати інноваційні технології для покращення здоров'я; виконувати різні фізичні вправи в умовах природного середовища, використовувати сили природи в процесі занять із фізичної культури.
5. Свідомо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших: організувати гру чи інший вид рухової діяльності, спілкуватися в різних ситуаціях фізкультурно-спортивної діяльності.

Зазначимо, що інваріантна складова Типових освітніх програм, до якої входить навчальний предмет «Фізична культура», сформована на державному рівні та є однаковою для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування та форми власності. Цими програмами для закладів загальної середньої освіти у 2021–2022 навчальному році на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій передбачено:

- **5-9 класи –** 3 год;
- **10 клас –** 3 год;
- **11 клас –** 3 год.

Профільний рівень:
- **10 клас** – 6 год;
- **11 клас** – 6 год.

Години фізичної культури передбачені всіма варіантами Типових освітніх програм закладів і мають фінансуватися та використовуватися в повному обсязі. Вони зазначаються в розкладі уроків, ураховуються в педагогічному навантаженні вчителів. **Розклад уроків повинен враховувати оптимальне співвідношення навчального навантаження протягом тижня, а також доцільне чергування протягом дня і тижня предметів природничого і гуманітарного циклів із уроками мистецтва, технологій і фізичної культури.**

Під час складання розкладу навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі.

Заняття з фізичної культури в закладах освіти проводяться вчителем фізичної культури або особою, яка мас спеціальну освіту та кваліфікацію (тренер, керівник гуртка, групи, спортивної секції тощо).

Опанування змісту фізичної культури як базового навчального предмета здійснюється за навчальними програмами, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України.

Навчальні програми з фізичної культури для 5–9 та 10–11 класів побудовані за модульною системою і містять інваріантну складову (обов'язкову) (теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка) та варіативну складову, яка складається з модулів. **У зв’язку зі збільшенням кількості годин на викладання навчального предмета в 11 класі рекомендується збільшити кількість модулів для опанування учнями до 4.**

Критеріями відбору **варіативних модулів у навчальних програмах 5–9 та 10–11 класів є: наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів. Бажання учнів визначається обов’язковим опитуванням.** Перед початком навчального року шкільне методичне об’єднання розглядає вибір та розподіл варіативних модулів у кожному класі.

Змістове наповнення предмета «Фізична культура» навчальний заклад формує самостійно з варіативних модулів. На їхнє опанування відводиться приблизно однакова кількість годин. Не виключаєгься можливість мотивованого збільшення чи зменшення кількості годин на вивчення окремих модулів.

Сучасні стандарти освіти вимагають застосування компетентнісного підходу у навчанні, що передбачає використання навчальних засобів, які б

виконували не тільки інформаційну, а й мотиваційну та розвивальну функції. З метою забезпечення мотивації уроки повинні бути різноманітними, насиченими, цікавими, нестандартними за формами організації навчання. Саме через компетентнісний підхід на уроках та в позаурочпий час відбувається засвоєння основних умінь і навичок, що дає змогу забезпечити зростання показників фізичного розвитку, рухової підготовленості учнів. Успішне запровадження компетентнісного підходу у процесі планування уроків фізичної культури здійснюється через різноманітні форми організації роботи з учнями.

Нині сучасні навчальні заклади шукають як гнучкі форми організації навчання, адже урок не може лишатися незмінним, так і шляхи його вдосконалення. Нестандартні за формою, організацією та методикою проведення уроки більше подобаються учням.

Сучасний урок – це передусім урок, на якому створюються реальні умови для інтелектуального, соціального, морального ставлення особистості учня, що дозволяє досягти високих результатів за визначеними метою та завданнями.

Уроки фізичної культури часто називають уроками здоров'я, адже це – найефективніший спосіб загартування організму учнів, укріплення здоров'я, підвищення працездатності, вироблення вольових і фізичних якостей всього, що так необхідно сьогодні учням, що якнайкраще сприяє підготовці їх до життя.

Сучасний урок фізичної культури вимагає:

- застосування елементів інноваційних методів навчання;
- забезпечення освітньої, виховної, оздоровчої, розвивальної спрямованості;
- формування в учнів умінь і навичок самостійно займатися фізичними вправами;
- використання диференційованою підходу до організації освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей здоров'я і фізичної підготовки учнів.

Модернізація освіти спонукає до пошуку нових освітніх і виховних технологій, до впровадження нетрадиційних форм і методів навчання та виховання. Безперечно, основною формою роботи вчителя щодо залучення дітей до систематичних занять фізичною культурою та спортом є ***УРОК*** фізичної культури. Під час уроку можна використовувати такі сучасні форми.

Освітні технології:

- групової навчальної діяльності учнів;
- дрібногрупової навчальної діяльності;
- колового тренування;
- парні форми;
- виховні технології;
- технологія колективного творчого виховання;
- педагогічна технологія;
- створення ситуації успіху.

Інтерактивні методи навчання і виховання:

- займи позицію;
- навчаючи, вчуся.

Означені вище освітні технології та інтерактивні методи навчання сприятимуть кращому розумінню учнями навчального матеріалу, підвищенню рівня знань із предмета «Фізична культура», а також бажання учнів поліпшувати свої спортивні досягнення. Якщо кожен свій крок учитель звірятиме за єдиним орієнтиром: чи добре учням, чи корисна для них його робота, чи полегшує він життя своїм вихованцям, а можливо, навпаки, – ускладнює.

Піклування про зміцнення здоров'я дітей – справа великої державної ваги. Уся повнота відповідальності за гармонійне виховання підростаючого покоління лягає на сім'ю і вчителів. Від того, як ставляться до фізичного виховання батьки і заклад освіти, багато в чому залежить і відношення до цього предмета дітей.

При оцінюванні необхідно враховувати індивідуальні особливості учнів: рівень їхнього здоров'я, розвитку фізичних якостей, морфологічну будова тіла, зріст, масу тощо, а також їхню старанність, ставлення до уроку, бажання чи небажання займатися.

Учитель фізичної культури має чітко усвідомлювати, що його основне завдання – всебічна фізкультурна освіта учнів. А робота, пов'язана з фізичним навантаженням, над удосконаленням рухових якостей та організму в цілому – це глибоко особистісна, індивідуальна діяльність, що торкається внутрішніх, глибинних фізіологічних і психічних процесів особистості. Тому її треба проводити дуже обережно, зі знанням справи, без будь-якого тиску, за спільної згоди і зацікавленості учнів і вчителя, розумінням й прийняттям учнями як мети діяльності, так і засобів її досягнення. Доти, доки учні не зрозуміють і не побажають на основі набутих знань займатися фізичною культурою з метою самовдосконалення, самоствердження, зміцнення здоров'я, необхідно робити все, аби вони полюбили, сприйняли і захотіли займатися фізичною культурою як грою, корисним відпочинком, приємним проведенням вільного часу.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 р. № 518/674, учні розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи.

Медичне обстеження учнів проводиться щорічно в установленому законодавством порядку. Не допускається на уроках фізичної культури навантаження учнів, які не пройшли медичного обстеження.

Учні, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені від фізичних навантажень, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури. Допустиме навантаження для учнів, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, встановлює вчитель фізичної культури.

Домашні завдання для самостійного виконання фізичних вправ учні отримують на уроках фізичної культури. Вони мають бути спрямовані на підвищення рухового режиму у вільний час, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту. У разі відставання в розвитку фізичних якостей учитель разом з учнем складає індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять, де вказується завдання занять, фізичні вправи, послідовність їхнього виконання, кількість повторень, інтервали відпочинку, засоби самоконтролю, відмітки про виконання завдання. Самостійні заняття за індивідуальною програмою надають учневі / учениці додаткові бонуси при оцінюванні навчальних досягнень.

Кожного навчального року в період із 1 вересня по 1 жовтня з метою адаптації учнів до навантажень на уроках фізичної культури прийом навчальних нормативів не здійснюється, а заняття мають рекреаційно-оздоровчий характер із помірними навантаженнями.

Невиконання нормативів із причин, незалежних від учня / учениці, непропорційний фізичний розвиток, пропуски занять із поважних причин не є підставою для зниження підсумкової оцінки.

Для недопущення перевантаження учнів необхідно враховувати їхнє навчання в закладах освіти іншого типу (спортивних школах тощо). Так, у закладах загальної середньої освіти за рішенням педагогічної ради при оцінюванні учнів дозволяється враховувати результати їхнього навчання з відповідних видів спорту (летка атлетика, гімнастика та ін.) у позашкільних закладах.

Під час проведення занять із фізичної культури слід дотримуватися «Правил безпеки життєдіяльності під час проведення занять із фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах» (наказ МОН України від № 521, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 09.08.2010 р. № 651/17946).

На уроках фізичної культури, під час спортивно-масових заходів необхідно систематично здійснювати візуальний контроль за самопочуттям учнів, технічним станом спортивного обладнання та інвентарю. При забезпеченні належного організанізаційно-методичного проведення уроку, особистісно зорієнтованого навчання, індивідуально-дозованого навантаження, дотримання дисципліни, стану спортивного обладнання та інвентарю переважна кількість травм може бути попереджена. **Місця для занять із фізичної культури і спорту обладнуються аптечкою** (на відкритих спортивних майданчиках – переносною аптечкою).

Звертаємо увагу, що відповідно до пункту 6 розділу IV Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти (далі – Положення), затвердженого наказом МОН України від 26.12.2017 р. № 1669, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 23.01.2018 р. № 100/31552, учитель є відповідальним за збереження життя і здоров'я здобувачів освіти під час освітнього процесу; забезпечує проведення освітнього процесу, що

регламентується законодавчими та нормативно-правовими актами з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності.

Відповідно до пункту 1 Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти, Положення про розробку інструкцій з охорони праці, затвердженого наказом Комітету по нагляду за охороною праці Міністерства праці та соціальної політики України від 29.01.1998 р. № 9, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 07.04.1998 р. № 226/2666 (у редакції наказу Міністерства соціальної політики України від 30.03.2017 р. № 526, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21.06.2017 р. № 779/30647), Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань із питань охорони праці, затвердженого наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 р. № 15, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15.02.2005 р. № 231/10511 (у редакції наказу Міністерства соціальної політики України від 30,01.2017 р. № 140), Правил безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах, затверджених наказом МОН від 01.06.2010 р. № 521, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 09.08.2010 р. № 51/17946, керівник закладу, ураховуючи його специфіку та вимоги безпеки, затверджує посадові інструкції, інструкції з охорони праці для педагогічних працівників, зокрема і вчителя фізичної культури. Ці інструкції обов'язково містять блок питань з охорони праці, безпеки життєдіяльності, а також заходи, що вживаються до педагогічних працівників, які порушили означені інструкції.

«Захист України»

Конституція України визначає захист України найважливішою функцією держави та обов'язком її громадян. Безпека людини, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. У статтях 17 та 65 Конституції України визначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу.

Одним із обов'язкових елементів державності країни, атрибутом її самостійності, суверенітету, а також суб'єктом міжнародного життя, є Збройні сили України. Вони виконують одну з найголовніших функцій держави – захисну.

Проблема національної безпеки є однією з ключових у розвитку будь-якого суспільства. Суспільна система, що не здатна забезпечити власну національну безпеку, завжди перебуває на межі ризику свого припинення.

Готовність Збройних сил України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від її особового складу, зокрема підготовленості молоді до проходження військової служби.

Реформування загальної середньої освіти передбачає модернізацію змісту освіти, що має ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно

орієнтованому підходах до навчання, а найголовніше – орієнтуватися на здобуття учнями умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації у професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

Статтею 12 Закону України «Про освіту» визначено мету повної загальної середньої освіти – всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, здатної до життя в суспільстві та цивілізованої взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомою життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» допризовна підготовка включається до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, що реалізується у закладах середньої освіти ІІІ ступеня (або структурних підрозділах інших закладів освіти), що забезпечують профільну середню освіту; закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Допризовна підготовка здобувачів зазначених вище закладів освіти реалізується через викладання навчального предмета «Захист України» та військово-патріотичне виховання.

У закладах загальної середньої освіти предмет «Захист України» вивчається впродовж 10 і 11 класів та під час навчально-польових занять (зборів) і навчально-тренувальних занять (дівчата). Оцінювання за навчально-польові заняття (збори) і навчально-тренувальні заняття (дівчата) здійснюється окремо від семестрових та визначає підсумкову (річну) на рівні із семестровими.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26.02.2020 р. № 143 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» та наказу МОН України від 31.03.2020 р. № 464 «Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти ІІІ ступеня» назву навчального предмета «Захист Вітчизни» змінено на «Захист України». Також відповідно до зазначених нормативних документів внесено зміни до навчальних програм із цього предмета. Водночас інформуємо, що навчально-методичне забезпечення (підручники, навчальні посібники, засоби навчального призначення) використовуватиметься те саме, що й при вивченні предмета «Захист Вітчизни».

Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти у 2021–2022 навчальному році на вивчення предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти передбачено:

- 10-11 класи (рівень стандарту) – 1,5 (інваріантна складова) та 2 години за умови виділення 0,5 годи її з варіативної складової освітньої програми навчального закладу;

- 10–11 класи (профільний рівень) – 5 (інваріантна складова) годин на тиждень.

Суттєвою загальною рисою програм, що відповідає сучасним тенденціям в освіті, є надання вчителеві значно більшої свободи в питаннях планування освітнього процесу та залежить від матеріально-технічної бази навчального закладу, професійної компетентності педагогів. Вибір форм, методів та засобів навчання, зокрема й підручників, розподіл кількості годин, що відводяться на вивчення розділів та окремих тем (це стосується як порядку вивчення тем, так і розподілу часу на їх вивчення), учитель визначає самостійно.

Метою навчального предмета «Захист України» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту України та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання. Військово-патріотичне виховання визначено складовою національно-патріотичною виховання, що в часи воєнної загрози стає пріоритетом національно-патріотичного виховання. Військово-патріотичне виховання орієнтоване на формування в зростаючої особистості готовності до захисту Української держави, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози.

Відповідно до поставленої мети окреслено такі комплексні освітні та виховні завдання:

- ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту України, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я;
- усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності держави;
- набуття знань про функції Збройних сил України та інших військових формувань України, їхні характерні особливості;
- засвоєння основ захисту України, цивільного захисту, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту України;
- підготовка учнів до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров’я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Під час викладання навчального предмета «Захист України», окрім загальних підходів та принципів (науковості, доступності, достовірності, наочності та ін.), **потрібно враховувати ще й те, що молода людина 16-17 років (допризовного віку) отримує перше системне враження про Збройні сили України (збройні формування) і в цілому про сучасну проблематику Національної безпеки та оборони нашої держави. Тому варто акцентувати увагу саме на такій привабливості предмета, а не на заучуванні нормативно-правових актів, військових понять та визначень.**

Для стимулювання пізнавальної активності учнів, їхньої дієвої самостійної діяльності під час уроків тематичного плану № 1 бажано використовувати роботу в групах, схожих до військових формувань, підрозділів (двійки, трійки, відділення тощо), а під час уроків тематичного плану № 2 розширювати діапазон організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, які максимально наближають навчальний процес до реального життя та забезпечують практичну спрямованість навчання. Зважаючи на це, застосовують:

- вправи і завдання до них, що створюють передумови для співпраці, активної участі учнів у процесі навчання;
- завдання, що спонукають до діалогу, висловлюванню власних думок, міркувань, позицій, способів розв'язання проблеми;
- завдання творчого характеру, при вирішенні яких учні виявляють ініціативу, самостійність, мають право вибору та власної аргументації;
- завдання, що спонукають до обміну думками, враженнями, включають спеціально сконструйовані ситуації вибору та моделюванню життєвих ситуацій.

Сучасні виклики сприяли трансформації освітнього процесу та формуванню нових освітніх концепцій, серед яких ключовою стає концепція навчання впродовж життя. Усе більше значення надається самостійній роботі, рівноправним відносинам між педагогом і учнем. Особливої актуальності ці зміни набули у зв’язку з необхідністю застосування дистанційного навчання, досвід якого варто використовувати в перспективі.

Відповідно до освітньої програми закладу заняття можуть проводитися:

- **10 клас** – по 1,5 години на тиждень упродовж навчального року;
- **11 клас** – по 1,5 години на тиждень упродовж навчального року, та 18 годин відводиться на проведення навчально-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі, які можна проводити три дні поспіль, або, якщо немає такої можливості – під час занять за розкладом закладу освіти до кінця другого семестру.

При тижневому навантаженні по дві години на тиждень:

- **10 клас** та **перший семестр 11 класу** – по 2 години,
- **другий семестр 11 класу** – по 1 годині па тиждень та 18 годин на проведения навчально-польових запять (зборів) (програма для юнаків, тематичний план № 1) і навчально-тренувальні заняття (дівчата, тематичний план № 2).

У кожному періоді предмет вивчається юнаками та дівчатами окремо. Дівчата за їхнім бажанням (особистим вмотивованим рішенням, у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) навчаються за програмою для групи юнаків. Юнаки, які за станом здоров’я, релігійними поглядами (за подання відповідних документів) не можуть вивчати основи військової справи, навчаються за програмою для групи дівчат. Навчальний предмет в обох випадках називається «Захист України» з уточненням «Основи медичних знань».

Поділ класів на групи юнаків та дівчат здійснюється незалежно від кількості учнів у класі. Проте, якщо у групі є менше 5 осіб, то учні цієї групи навчаються за індивідуальними навчальними планами.

Навчально-польові заняття (збори) і навчально-тренувальні заняття проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів в 11 класі наприкінці навчального року. 3-денні (18 годин) навнально-польові заняття (збори) та навчально-тренувальні заняття проводяться на базах військових частин, військових комісаріатів, лікувально-оздоровчих установ, базових навчальних закладів та навчальних закладів. До їх організації та проведення залучаються обласні, міські / районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), органи місцевого самоврядування. В окремих випадках навчально-польові заняття (збори) допускається проводити поетапно (з урахуванням поступового вивчення тем або розділів), у кінці першого семестру або навчального року за рахунок літньої практики (10 клас).

Основною організаційною формою вивчення предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти усіх типів є ***урок***, що проводиться вчителем відповідно до календарно-тематичного плануванням та навчального плану, складених згідно з навчальною програмою. Важливими умовами успішності занять із предмета є висока дисципліна, організованість, відповідальність учнів.

Заняття з предмета «Захист України» в усіх закладах загальної середньої освіти рекомендується починати з виконання гімну України. Обов'язковою умовою для тематичного плану № 1 є: шикування, перевірка готовності класу до уроку і тренування (розминки, стройового тренажу) за тематикою уроку протягом 3–5 хв., стосунки між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримуються на зразок статутних взаємовідносин між військовослужбовцями Збройних сил України та правоохоронних органів. Для тематичного плану № 2 заняття організовуються згідно зі статутом закладу освіти.

Обов'язкова форма одягу для вчителя під час проведення занять із предмета «Захист України» (програма для юнаків) – військова (форма Збройних формувань України).

Рекомендована форма одягу для учнів під час проведення занять із предмета «Захист України» (програма для юнаків) – військова (форма Збройних формувань України).

Актуальною є проблема своєчасності надання невідкладної домедичної допомоги постраждалим під час надзвичайних ситуацій (НС) мирного та військового характеру. За оцінкою медичних фахівців, в Україні зі 100 осіб, які померли на догоспітальному етапі, 20% летальних випадків пов'язані з отриманням травм, несумісних із життям, а інші 80% випадків – із недостатньою системою організації надання медичної допомоги постраждалим безпосередньо в зоні НС та неефективністю здійснення заходів із медичної евакуації постраждалих до лікувальних закладів. Першочерговим завданням

для вирішення означеної проблеми є забезпечення якомога швидкого надання домедичної допомоги постраждалим. Для цього під час вивчення предмета «Захист України» (в частині розділу «Основи медичних знань») особливе місце відводиться *навчанню навичкам надання домедичної допомоги*.

Навчання з домедичної допомоги регламентується Законом України від 05.07.2012 р. № 5081-VI «Про екстрену медичну допомогу» та наказом Міністерства охорони здоров'я від 16.06.2014 р. № 398 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах».

У статті 1 наводиться визначення поняття «домедична допомога», що являє собою невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя та здоров'я людини у невідкладному стані та зменшення наслідків дії на їхнє здоров'я, які надають пересічні громадяни або рятівники, які не мають медичної освіти.

Метою вивчення розділу «Основи медичних знань» є засвоєння базових теоретичних положень першої долікарської допомоги, оволодіння практичними навичками надання невідкладної домедичної допомоги потерпілим на місці події та при транспортуванні їх до лікувального закладу. Основними завданнями є: оволодіння знаннями, вміннями та навичками домедичної допомоги постраждалим із метою збереження їм життя; надання першої медичної допомоги при різних видах ушкоджень у мирний та воєнний час, невідкладних станах та нещасних випадках; способи перенесення і транспортування потерпілих; надання домедичної допомоги при порушенні дихання, зупинці серцевої діяльності, опіках та відмороженнях, утопленні та інших видах механічної асфіксії, непритомності, шоку, загальному переохолодженні організму, тепловому та сонячному ударах, отруєннях чадним газом та іншими отрутами, ураженні електричним струмом.

Надзвичайна важливість вивчення цього питання висуває нові вимоги до організації навчання в умовах сьогодення, зокрема включення до навчальної програми елементів тактичної медицини та постійне вдосконалення матеріальної бази для забезпечення навчального процесу (манекени, засоби для зупинки кровотечі тощо).

Слід акцептувати увагу на відмінностях у наданні домедичної допомоги на полі бою від аналогічної в цивільних умовах.

Істотного значення набуває рівень відповідної підготовки вчителів, які могли б якісно викладати предмет з урахуванням певних особливостей. Відповідно до сучасних вимог щодо розвитку професійних компетенцій та для оволодіння базовими маніпуляціями й обов'язковими вміннями навчання надання домедичної допомоги **вчителям бажано пройти відповідні курси.**

Безпека під час проведення навчальних занять із предмета «Захист України» забезпечується їх чіткою організацією, суворим дотриманням заходів, що визначаються статутами, курсом стрільб, відповідними керівництвами та настановами.

Керівники закладів загальної середньої освіти зобов'язані вживати заходів щодо попередження загибелі та травмування учнів, встановлювати

необхідні вимоги безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, під час здійснення маршу в район занять, проведення занять, стрільб, спеціальних занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до учнів та вимагати їх суворого виконання.

Перед початком практичних занять керівник закладу загальної середньої освіти зобов'язаний особисто впевнитися, що для цього створені безпечні умови, учні засвоїли вимоги безпеки та мають достатні практичні навички щодо їх виконання.

Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях несуть учителі предмета «Захист України».

Вікторія САЛТИШЕВА,
завідувач кабінету дошкільної, початкової та спеціальної освіти Рівненського ОІППО

ДИСЦИПЛІНА У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ: АТРИБУТ АВТОРИТАРНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЧИ УСВІДОМЛЕНА НЕОБХІДНІСТЬ

Упровадження Концепції «Нова українська школа» супроводжується комплексними дослідженнями ефективності її впровадження. Перший етап такого моніторингу було проведено у 2019 році. До нього були залучені учні третіх класів ста п'ятдесяти шкіл: загальноосвітніх, спеціалізованих та пілотних. Моніторинг виявив ряд проблем в організації та проведенні уроків у початковій школі, що пов'язані з використанням методів формування «м'яких» навичок. Означені методи опираються на створення комунікативного середовища навчання, в процесі якого учні самостійно опановують знання, тому створення демократичної продуктивної комунікації, що повинна бути на уроках у початковій школі, тісно пов'язана з поняттям «свідома дисципліна».

Так, на запитання анкети «Що вам заважає на уроці?», учні пілотних шкіл найчастіше скаржилися на шум у класі. Перехід від фронтальної форми роботи до групової, зауважують експерти, вимагає від учителя інших навичок клас-менеджменту. Зі свого боку Олена Заплотинська, керівниця ініціативи забезпечення якості освіти проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), зазначає: «PISA також нам говорить про низьку дисципліну в класі як чинник, що знижує результати навчання. У початковій школі ми це побачили». [2].

Таким чином, дослідження показало, що батьки проявляють неабияку повагу й довіру до вчителя й налаштовані на більш жорсткішу дисципліну.

Створення продуктивного комунікативного середовища передбачає наявність свідомої дисципліни, що не залежить від особистості вчителів, які викладають предмети в початковій школі, а є новоутворенням, що ґрунтується

на виробленні кожним окремим індивідом внутрішніх установок, спрямованих на те, що результатом комунікації має стати конкретний навчальний продукт.

Розглянемо ґрунтовніше поняття *«дисципліна»* та визначимося із найбільш прийнятним його визначенням у сучасній педагогіці підтримки та співробітництва.

В Українському педагогічному словнику під терміном ***«дисципліна»*** *(від лат. disciplina – навчання, виховання, розпорядок)* розуміють певний порядок поведінки людей, що забезпечує узгодженість дій у суспільних відносинах, обов'язкове засвоєння й виконання особистістю встановлених правил» [1].

Розглянемо ***способи підтримання дисципліни***, наявны в педагогіці.

Перший спосіб **– засіб фізичних покарань і страху**. Видатний педагог і психолог П. Каптєрєв так казав про цей спосіб: *«Побої – надзвичайно грубий прийом, особливо, якщо він застосовується щодо дітей. Це – насамперед засіб виховання скотини, а не людей. Шляхом застосування фізичного покарання можна примусити людину майже до всього, проте ні в чому не можна переконати. Тілесне покарання не має розумної сили»* **[**3].

Другий спосіб **– пов'язаний із породженням відчуття честі та самолюбства (похвала і критика віч-на-віч та назагал).** Учитель апелює до власної гідності дитини, гордості. Однак дітей слід хвалити за «діло», не вживати загальних похвал: «Молодець!», «Розумник!». Краще похвалити за конкретно зроблену роботу або її частину. Проте слід пам'ятати: *постійна похвала за добрі справи може перетворити дитину в егоїста, а не у дійсно добропорядну людину.*

Третій спосіб **– забезпечення дисципліни – адекватна реакція на конкретні поступки дитини.** Будь-який поведінковий прояв дитини буде адекватно оцінений дорослими і буде мати правильні наслідки. Проте існує ймовірність, що не всі дорослі справедливо сприймуть учинок дитини, а отже, адекватно зреагують на нього. У зв'язку з цим П. Каптєрєв застерігає: *1) наслідки вчинків у багатьох випадках можуть бути невідповідними із самими діями…; 2) погані наслідки багатьох дій виявляються не відразу, а через певний час; 3) становище батьків і педагогів неприродне: вони позбавлені діяльнісного втручання в хід виховання, їм під силу лише попередити дитину щодо наслідків від її вчинків, вони залишаються пасивними глядачами тих подій, що розгортаються на їхніх очах* **[**3].

Четвертий спосіб **– «виключення» дитини з певної спільноти у зв'язку з її поведінкою як вплив інших учасників на порушника загальноприйнятих правил.** Якщо учні самостійно створили правила поведінки та співпраці, вони повинні вимагати того, щоб усі учасники комунікації дотримувалися цих правил. Якщо ж хтось ці правила порушує, то колектив має відповідно відреагувати на це порушення, наприклад, відмовившись комунікувати з порушником, а також вимагати повернутися до загальноприйнятих норм. У цьому випадку діти можуть придумати свій знак, який означає, що хтось заважає. У зв'язку з цим варто прислухатися до мудрих думок П. Каптєрєва: *«Виключення зі спільноти не є свідченням того, що вчинок*

є поганим, а людина – лихою, виключення зі спільноти – це не спосіб засудження особистості та її діянь; виключення зі спільноти є лише прикладом визнання незгоди з діянням певної дитини відповідно до прийнятих правил» **[**3].

У Новій українській школі вчитель повинен орієнтуватися в методах та способах встановлення дисципліни, що ґрунтуються на змісті четвертого способу. Вони полягають не в тому, щоб виховати покірного, слухняного та мовчазного учня, який нікому не заважає, а в тому, щоб учень упродовж уроку був активним та самостійно здобував знання. Щодо співвідношення дисципліни та свободи німецький філософ І. Кант зауважував: *«Одна з найважчих проблем виховання полягає в тому, як поєднати підкорення законному примусу зі здатністю користуватися своєю свободою. Примус – це необхідність! Як я можу виховати відчуття свободи поряд із примусом? Я повинен не лише привчити свого вихованця підлаштовуватися до обмеження його свободи, а й наставляти його на те, щоб він умів нею користуватися. Дисципліна не є чимось рабським, дитина завжди повинна відчувати свою свободу, але тільки так, щоб не заважати свободі інших».*

Пропонуємо ознайомитися з ***рекомендаціями щодо встановлення дисципліни в сучасній початковій школі***:

1. Виховання свідомої дисципліни, використовуючи будь-які методи, тільки тоді буде ефективним, якщо воно буде пов’язане із волею самої дитини.
2. Дитина повинна працювати в умовах правильно спрямованої свободи, а це найкраще проявляється завдяки ігровим методах навчання.
3. Діяльність дитини за схемою «*Розумію, що потрібно зробити – без затримки розпочинаю роботу – виконую її – здійснюю рефлексію діяльності»* означає, що вона неабияк дисциплінована.
4. Влаштування особистого життя дитини в школі відповідно до правил співіснування всіх учасників процесу можна назвати не інакше, як дисципліною колективної праці. Для цього слід залучити всіх без винятку учнів до створення правил співжиття в колективі.
5. Основні фактори, що позитивно впливають на встановлення дисципліни, це: цікавий зміст уроку, відповідність вимог учителя можливостям учнів, задоволення потреби дітей у творчості та самостійній діяльності, знання учнями своїх та чужих прав і обов’язків, увага вчителів до потреб дітей.
6. Дисципліна гальмування заснована на значній кількості заборон. Частка *«не»* повинна бути замінена на фрази типу: «Спробуй», «У тебе обов’язково вийде» та ін.
7. Дисципліна – це продукт усіх виховних засобів впливу на дитину, тому її неможливо встановити без партнерської взаємодії з батьками учнів.
8. У Новій українській школі щодо вставлення дисципліни відсутня стратегія невтручання, або «твердої руки», навпаки, їй властивий підхід «візьмемося за руки», що під роллю вчителя передбачає ненав’язливого вчителя-лідера, який прагне до побудови позитивних взаємовідносин з учнями і підвищення їхньої взаємоповаги.

9. Для встановлення свідомої дисципліни необхідно культивувати пріоритети свідомого вибору поведінки, самоорганізації, допомоги і турботи у процесі спільної діяльності, мирного вирішення будь-яких конфліктних ситуацій, довіри з метою формування вільного та відкритого комунікативного середовища.

У перші дні відвідування школи вчителі намагаються встановити правила поведінки та засвоїти їх з усіма учнями. Важливо, щоб ці правила були пов'язані із комунікативними проблемами, що наявні в конкретному класі. Кожне правило буде працювати, якщо діти самі придумають їхнє позначення у вигляді схем, малюнків, піктограм.

Для встановлення дисципліни надзвичайно важливі перші десять днів перебування дітей у школі. Зважаючи на це, пропонуємо рекомендації, що допоможуть організувати учнів та встановити правила комунікації (за методичними рекомендаціями Г. Цукерман «Входження у шкільне життя») [4].

Кращі практики встановлення свідомої дисципліни на уроці, звичайно, потрібно викладати у педагогічних ЗВО, адже авторитарний урок давно замінено на демократичний, а також назріла необхідність у предметі «Класменеджмент». У зв'язку з цим пропонуємо прийоми для встановлення дисципліни в початковій школі, які досить розлого представлені в мережі Інтернет:

1. Візьміться за ніс ті, хто мене чує.

2. Учитель за допомогою саморобного марокаса (у коробці з-під гелю насипана кукурудза) видає певний ритмічний фрагмент (та-та-тата-та). Учні повинні його повторити, плескаючи в долоні. Якщо ще не всі повторили, завдання повторюється. Після дворазового повторення ритму учні змінюють вид діяльності.

3. Учитель дістає тонку хустинку і починає виконувати з нею будь-які дії: збирає у кулак, торкається свого серця, показує його стук. Учні повинні повторити дії вчителя.

4. Дії вчителя пов'язані з темою уроку, наприклад, за допомогою пантоміми можна зобразити будь-які об'єкти.

5. «Мармурові камінці у банці». Учитель кидає у скляну банку камінець, звук камінця, який падає, повідомляє учням про те, що вони поводяться згідно з правил, і вчитель це визнає. Кожен камінець «коштує» 30 секунд вільного часу, таким чином, учні можуть «заробляти» за кожен урок 30 секунд. Цей час сумується до кінця тижня. Клас таким чином може «заробити» цікавий мультфільм, читання цікавого оповідання тощо.

6. «Секретне слово». На дошці зашифрована фраза або картинка. Якщо поведінка учнів є позитивною, вчитель відкриває по одній літері або частину картинки, як наслідок – діти можуть прочитати всю фразу або побачити всю картинку загалом.

7. «Оренда цінностей класу». Як заохочення за хорошу поведінку вчитель може дозволити учням «орендувати» на ніч або вихідні найцікавіші іграшки, книжки тощо, які є в класі.

8. «Лотерея». Для проведення гри учні приносять з дому іграшки, книжки тощо. За хорошу поведінку вони отримують лотерейні квитки. У кінці тижня проводиться лотерея.

9. «Увімкніть або вимкніть світло». Цей метод давно випробуваний учителями, аби досягти належної дисципліни в класі. Якщо хтось із учнів або й увесь клас став некерованим, достатньо лише увімкнути радіоприймач та дочекатися тиші.

10. Почніть говорити тихо. Учительські крики, як відомо, не можуть зменшити наявний безлад. Якщо ж ми починаємо говорити тихіше, учні, навпаки, прислухаються до нас і звертають на нас увагу. Це відволікає їх від порушення поведінки. Якщо ми говоримо спокійно, вони також говорять спокійно.

11. Змініть діяльність. Якщо кілька учнів одночасно дуже збуджені і їх потрібно заспокоїти, варто різко змінити їхню діяльність, відволікаючи від порушення поведінки, наприклад, попросіть їх звільнити парти для нового завдання, дістати інші книги, послухати нове завдання тощо.

12. Пересаджуйте учнів. Зазвичай учні, які порушують поведінку, потребують аудиторії. Пересаджуючи таких учнів на інше місце, ви позбавляєте їх глядачів, а це змушує їх заспокоюватися. Це можна зробити двома способами:

А) попросіть учня сісти на інше місце (наприклад: Сашко, пересядь, будь ласка, на вільне місце в третьому ряду) та спокійно продовжуйте вести урок. Таким чином, дитина не отримає бажаної загальної уваги, на яку розраховує. Можливо, такого виду уваги із вашого боку виявиться учневі цілком достатньо і буде сприйнятий ним як нагорода;

Б) деякі вчителі у приміщенні класу, на віддалі від решти учнів, ставлять спеціальний стілець – «стілець роздумів». Такий стілець не повинен перебувати в полі зору інших учнів та має візуально відрізнятися від стільців решти учнів класу, наприклад, він може бути пофарбований в яскраво-червоний колір. Для цього підійде будь-який стілець, несхожий на інші. П'ять хвилин сидіння на цьому стільці – достатньо часу, аби учень подумав над своєю неналежною поведінкою. Решта учнів класу повинні пам’ятати, що турбувати того, хто сидить на «стільці роздумів», не потрібно.

Наведені нами вище прийоми потрібно використовувати до того моменту, поки вони не втратять свою новизну, після цього вчителеві варто подумати про використання інших.

Сподіваємося, що педагогам стануть в нагоді корисні посилання, спрямовані на те, аби не тільки виробити власний почерк у спілкуванні з учнями на уроці та в позаурочній діяльності, а також сформувати в дітей свідому дисципліну:

- https://mel.fm/shkola/9732056-management_tips;
- https://mel.fm/blog/lyudmila-nekrasova/48691-3-prostykh-shaga-k-distsipline-na-urokakh-i-uvazheniyu-uchenikov;
- https://pedsovet.org/article/disciplina-na-uroke-sovety-ucitelu;

- https://www.youtube.com/watch?v=Z2pSXCJFa3U;
- https://www.youtube.com/watch?v=2MqUc9G98v0;
- https://www.youtube.com/watch?v=l3hddAEzM2g.

На практиці ми часто спостерігаємо, що продуктивне спілкування та свідома дисципліна наявна на уроках не лише в досвідчених, а й у молодих учителів. Усе залежить від знань педагогом психологічних особливостей дітей, емпатії, уміння застосувати прийоми встановлення дисципліни у межах конкретного класу.

На сучасному етапі розвитку освіти важливою є партнерська взаємодія з батьками та вироблення з ними спільних підходів до поведінки дітей як у школі, так і вдома. Цілеспрямована робота вчителя та батьків над формування свідомої внутрішньої дисципліни учнів дозволить їм «увести» свою поведінку в соціально прийнятні рамки та поступово позбутися опіки дорослих.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. С. 92.

2. Моніторинг НУШ. Результати та рекомендації. URL: https://cutt.ly/qnUWULn (дата звернення: 30.05.2021).

3. Каптерев П. Ф. Дидактические очерки. Теория образования. *Избранные педагогические сочинения.* Москва,1982. С. 617–620.

4. Цукерман Г. Входження у шкільне життя. URL: https://www.slideshare.net/ssuser491ed5/1-78226788 (дата звернення: 30.05.2021).

Анатолій СОРОЧИЦ,
методист кабінету
математики та технологій
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ, ТЕХНОЛОГІЙ, КРЕСЛЕННЯ У 2021-2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Трудове навчання. 5–9 класи

У 2021/2022 навчальному році відповідно до Типових освітніх програм для закладів загальної середньої освіти на вивчення предмета у 5–6 класах відводиться 2 години на тиждень, у 7–9 класах – 1 година на тиждень. Кількість годин трудового навчання в усіх класах може збільшуватися за рахунок годин варіативної складової навчальних планів, передбачених на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації. За рахунок таких годин також можливе впровадження курсів за вибором технологічного спрямування.

Вивчення трудового навчання здійснюватиметься за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 р. № 804.

Навчальна програма орієнтована на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, що покликані наблизити процес трудового навчання до життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей.

Ключовим завданням учителя є реалізація очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, які окреслені таким чином, щоб вони були спільними для учнів, які навчаються в класах із поділом на групи і без такого поділу. Відповідно шляхи досягнення результатів визначає вчитель відповідно до матеріально-технічних можливостей шкільної майстерні, інтересів і здібностей учнів, фахової підготовки самого педагога.

Очікувані результати мають бути досягнуті на кінець навчального року. Орієнтовний перелік об'єктів проєктно-технологічної діяльності учнів – це навчальні та творчі проєкти учнів, які можна виконувати за допомогою будь-якої технології, що представлені в змісті програми, з відповідним добором конструкційних матеріалів, плануванням робіт, необхідних для створення виробу від творчого задуму до його практичної реалізації.

Формування змісту технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання здійснюється передусім на основі об'єктів проєктної діяльності, а не технологій. Це дає змогу одночасно проєктувати та виготовляти один і той же виріб за допомогою різних основних та додаткових технологій, що особливо зручно в класах, які не поділяються на групи.

Перелік об'єктів проєктно-технологічної діяльності учнів є орієнтовним та може бути доповнений виробами (проєктами) відповідно до матеріально-технічної бази та вподобань здобувачів освіти.

Результатом проєктно-технологічної діяльності учнів має бути проєкт. Орієнтовна кількість проєктів, що освоюються в кожному класі, визначається навчальною програмою. Важливою складовою виконання учнівських проєктів є їхній публічний захист, на якому учні доносять інформацію про свою роботу. У процесі захисту проєктів важливо, щоб учні та вчитель задавали запитання, які спонукатимуть до аргументації прийняття тих чи інших рішень у ході виконання роботи. Це важливо для формування таких навичок, як уміння висловлювати свою думку, відстоювати власну позицію, вміння вести дискусію, критичне мислення.

У класах, що не поділяються на групи, під час вибору об'єкта проєктно-технологічної діяльності варто планувати не менше ніж дві основні технології. Це потрібно для того, щоб учні мали рівні можливості у виборі технологій із технічних і обслуговуючих видів праці.

У процесі планування діяльності вчитель самостійно формує теми, які учням необхідно засвоїти, зважаючи на обрані для виготовлення об'єкти проєктування, визначає і планує необхідну кількість навчальних годин, необхідних учням для вивчення відповідних процесів щодо обробки матеріалу тощо.

Для складання календарно-тематичного планування, визначення змісту навчального матеріалу рекомендуємо дотримуватися такого алгоритму:

1. Обрати об’єкти проєктно-технологічної діяльності учнів (проєкти) та визначити їхню кількість.
2. Обрати основні (а за потреби – й додаткові) технології для проєктування й виготовлення обраного виробу.
3. Спланувати очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.
4. Визначити орієнтовну кількість годин, необхідних для виконання кожного проєкту.
5. Сформулювати теми та зміст уроків із проєктування і виготовлення кожного об’єкта проєктно-технологічної діяльності учнів.
6. Спланувати теми та зміст уроків із технології побутової діяльності й самообслуговування.

Поділ класів на групи технічних і обслуговуючих видів праці відбувається за бажанням учнів та здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом МОН України від 20.02.2002 р. № 128, зокрема за наявності в класі більше ніж 27 учнів для міських шкіл та більше ніж 25 – для сільських. Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи, можна скористатись іншими варіантами формування груп, як-от: доповнити учнями із паралельних чи наступних класів; здійснити поділ на групи за рахунок варіативної складової навчального плану. Також згідно з рішеннями місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування класи можуть ділитися на групи і при меншій наповнюваності від нормативної за рахунок зекономлених бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів.

Технології 10–11 класи (рівень стандарту)

У 10–11 класах Типовими освітніми програмами навчальний предмет «Технології» віднесено до вибірково-обов’язкових. Якщо школа обрала технології, то на освоєння предмета відводиться 105 годин у 10 чи 11 класах. Можливі також варіанти, за якими ці 105 годин освоюються у 10 і в 11 класах (70+35 чи 35+70).

Навчання відбувається за Програмою, затвердженою наказом МОН України від 23.10.2017 р. № 1407.

Навчальна програма «Технології» (рівень стандарту) має модульну структуру і складається з десяти обов’язково-вибіркових навчальних модулів, з яких учні спільно з учителем обирають лише три для вивчення упродовж навчального року:

- «Дизайн предметів інтер’єру»,
- «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва»,
- «Дизайн сучасного одягу»,
- «Краса та здоров’я»,
- «Кулінарія»,
- «Ландшафтний дизайн»,

- «Основи підприємницької діяльності»,
- «Основи автоматики і робототехніки»,
- «Комп'ютерне проєктування»,
- «Креслення».

Навчальний модуль за своїм змістовим наповненням є логічно завершеним навчальним (творчим) проєктом, який учні виконують колективно або за іншою формою, визначеною учителем. Кількість годин, що відводиться на вивчення кожного з трьох обраних модулів, учитель визначає самостійно з урахуванням особливостей проєктної діяльності учнів, а також матеріальних можливостей школи тощо.

Технології 10–11 класи (профільний рівень)

Типовими освітніми програмами передбачається по 6 годин на вивчення предмета у 10 та 11 класах. Навчання здійснюється за однією із профільних програм, що розміщені на офіційному сайті МОН України (http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html) чи за програмами професійного навчання, затвердженими МОН від 23.09.2010 р. № 904 із використанням (за потреби) часу навчальної практики у 10 класі.

Здійснення професійно-технічного навчання в закладах загальної середньої освіти та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах (міжшкільних ресурсних центрах) можливе і за іншими професіями за умови дотримання вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти.

У випадку, якщо кількість годин на опанування професії менша за передбачувану навчальними планами, рекомендуємо запроваджувати профільні курси та курси за вибором профорієнтаційного спрямування, які мають відповідний гриф МОН.

Змістове наповнення технологічного профілю також може складатися з декількох курсів за вибором «Професійні проби». Такі курси освоюються учнями послідовно. Програми таких курсів повинні мати відповідний гриф МОН. Курси за вибором «Професійні проби» можуть освоюватися за рахунок варіативної складової навчальних планів учнями, які навчаються за будь-яким профілем.

Креслення

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є знання ними основ графічної грамоти. Вивчення курсу креслення можливе в 11 класах технологічного профілю в обсязі 2 години на тиждень за навчальною програмою «Креслення. 11 клас» для закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 25.09.2018 р. № 22.1/12-Г-906).

У 8–11 класах креслення може вивчатися як курс за вибором за навчальною програмою «Креслення» для закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 08.11.2019 р. № 22.1/12-Г-10550), або за наявної технічної можливості – за програмою курсу за вибором «Професійні проби» для учнів 8–

11класів «Технічне креслення на базі комп'ютерних програм» (лист ІМЗО від 09.06.2020 р. № 22.1/12-Г-346).

Креслення вивчається у 7–8 класах спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу. Вивчення предмета здійснюється за навчальною програмою «Креслення. 7–8 класи» (лист ІМЗО від 25.09.2018 р. № 22.1/12-Г-904).

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Навчальні програми для 5–9 класів. Трудове навчання. URL: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html (дата звернення: 22.05.2021).
2. Навчальні програми для 10–11 класів. Технології (рівень стандарту). URL: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html) (дата звернення: 22.05.2021).
3. Навчальні програми для 10–11 класів. Технології (профільний рівень). URL: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html) (дата звернення: 22.05.2021).
4. Навчальні програми для 10–11 класів. Креслення. 11 клас (рівень стандарту). URL: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html (дата звернення: 22.05.2021).

Анатолій ТРОФІМЧУК,
завідувач кабінету природничих предметів
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ У 2021–2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Навчальні програми та підручники

Починаючи із 2018–2019 навчального року, навчання фізики та астрономії в старшій профільній школі здійснюється за кількома програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України (наказ від 24.11.2017 р. № 1539):

1. ***Фізика і астрономія.*** Рівень стандарту та профільний рівень (авторський колектив під керівництвом Ляшенка О. І.).

2. ***Фізика.*** Рівень стандарту та профільний рівень (авторський колектив під керівництвом Локтєва В. М.).

3. ***Астрономія.*** Рівень стандарту та профільний рівень (авторський колектив під керівництвом Яцківа Я. С.). *(див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Навчальні програми»: www.kabfiz-roippo.at.ua).*

Згідно з Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти ІІІ ступеня (наказ МОН від 24.04.2018 р. № 408 у редакції наказу МОН

від 28.11.2019 р. № 1493 *(див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Навчальні програми» «Освітні програми та навчальні плани»)* для предмета «Фізика і астрономія» ***в 10 класі*** на рівні стандарту відводиться 3 тижневі години (**лише фізичний складник**), на профільному рівні – 7 тижневих годин (6 год фізика + 1 год астрономія), ***в 11 класі*** на рівні стандарту – 4 тижневі години (**3 фізичний складник + 1 астрономічний складник**), ***на профільному рівні*** – 7 тижневих годин (6 год фізика + 1 год астрономія).

На рівні **стандарту і на профільному рівні** у 10 класі вчитель обирає одну з двох програм – відповідно (1) або (2). Якщо у 10 класі було обрано *програму (1),* то в 11 класі вчитель продовжує працювати за цією ж програмою, в якій передбачений астрономічний складник. Якщо у 10 класі було обрано *програму (2)*, то в 11 класі вчитель викладає фізику за цією ж програмою, а астрономію – за *програмою (3)*.

Програма «Фізика і астрономія 10–11 класи» авторського колективу під керівництвом Ляшенка О. І. поєднує фізичний і астрономічний компоненти, не втрачаючи при цьому своєрідності кожного з цих складників. *Зважаючи на це, можливе послідовне або паралельне вивчення фізичного та астрономічного складників, а розподіл годин між ними здійснюється відповідно до навчальної програми; у навчальному плані зазначається один предмет (фізика і астрономія); у додаток до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти виставляється одна оцінка; у класному журналі облік здійснюється окремо для фізичного і астрономічного складників, семестрова/річна оцінка виставляється на сторінці фізики з урахуванням тематичних оцінок з астрономії.*

За цих обставин для державної підсумкової атестації як у формі зовнішнього незалежного оцінювання, так і у письмовій формі в закладі освіти учні можуть обирати предмет «Фізика».

Ті заклади освіти, що обрали *навчальні програми «Фізика. 10–11 класи» авторського колективу під керівництвом Локтєва В. М. та «Астрономія. 10–11 класи» авторського колективу під керівництвом Яцківа Я. С.* у робочих навчальних планах і журналах записують окремі предмети – «Фізика» і «Астрономія».

У додатку до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти зазначається **два предмети – «Фізика», «Астрономія».** Відповідно для державної підсумкової атестації як у формі зовнішнього незалежного оцінювання, так і у письмовій формі в закладі освіти учні можуть обирати предмет «Фізика».

Вибір навчальних програм з фізики та астрономії з двох запропонованих варіантів здійснюється вчителем та затверджується рішенням педагогічної ради навчального закладу і відображається в освітній програмі закладу освіти і навчальному плані.

Під ці програми написано ряд підручників, які вчителі вибирали і користувалися в 10 і 11 класах в попередні роки. Вони наявні в освітніх закладах і за ними вчителі будуть працювати і в цьому навчальному році.

Вивчення фізики у ***7–9 класах*** загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, основа якої була затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 29.05.2015 р. № 585, а у 2017 році зазнала певних змін і була затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804 *(див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Навчальні програми»).*

Календарне планування

Відповідно до наказу МОН від 17.05.2005 р. № 297 *(див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Нормативні документи», «Накази»)* календарне планування навчального матеріалу вчителі мають право здійснювати безпосередньо у текстах робочих навчальних програм, розробка планів проведення навчальних занять є компетенцією педагога, який і визначає їхню структуру і форму. *Згідно з методичними рекомендаціями (лист МОН 1/9 – 430 від 11.08.2020 р. – див. сайт кабінету фізики РОІППО розділ «Методична робота», «Методичні рекомендації») календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, зокрема з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області є неприпустимим.*

У спецвипуску «Фізика для фізиків» № 25 наведено планування навчального матеріалу з фізики для 7–9 класів, з фізики для 10, 11 класів за рівнем стандарту (навчальна програма авторського колективу під керівництвом Локтєва В. М.), з астрономії для 11 класу – за рівнем стандарту (навчальна програма авторського колективу під керівництвом Яцківа Я. С.). У програмах для 10, 11 класів кількість годин на вивчення окремих тем не вказана. У плануванні наводиться рекомендаційний розподіл годин, тому вчитель має право коригувати його на свій розсуд.

Фізичний експеримент

У програмах значну увагу звернуто на формування практичних навичок школярів, запропоновано достатню кількість лабораторних робіт.

Учитель може замінювати тематику окремих робіт на рівноцінні з огляду на стан матеріальної бази фізичного кабінету, об’єднувати деякі лабораторні роботи, що повинно бути відображено у календарних планах.

У пояснювальній записці до навчальної програми 7–9 класів вказано, що всі перераховані роботи вчитель повинен провести, але залежно від виду, призначення та рівня складності лабораторної роботи окремі з них він може не оцінювати.

У 7–9 класах це можуть бути роботи: «Ознайомлення з вимірювальними приладами. Визначення ціни поділки шкали приладу», «Дослідження коливань нитяного маятника», «Вимірювання маси тіл методом зважування», «Дослідження пружних властивостей тіл», «Складання та випробування електромагніту», «Вивчення характеристик звуку» тощо.

Оцінювання рівня оволодіння учнем узагальненими експериментальними уміннями та навичками здійснюється не лише за результатами виконання фронтальних лабораторних робіт, а й за іншими видами (експериментальні завдання, домашні досліди й спостереження, навчальні проєкти, конструювання, моделювання тощо), що дають змогу їх виявити. Тому, якщо учень був відсутній на уроці, на якому виконувалася фронтальна лабораторна робота, що підлягає обов'язковому оцінюванню, відпрацьовувати її в позаурочний час не обов'язково.

Згідно з новими програмами у 10, 11 класах навчальний експеримент реалізується у формі демонстраційного та фронтального експерименту, робіт лабораторного практикуму, практичних робіт, дослідів та спостережень, які учні виконують удома самостійно. Немає чіткого розподілу, які роботи учитель повинен провести фронтально, а які – у вигляді практикуму. Зважаючи на стан забезпечення шкіл навчальним обладнанням, його кількість та якість, передбачена можливість проведення навчального експерименту переважно у формі фізичного практикуму, роботи якого можна виконати використовуючи меншу кількість комплектів однотипного обладнання. Тематику та зміст окремих лабораторних робіт і робіт фізичного практикуму (із запропонованого переліку) учитель може обирати самостійно та замінювати на рівноцінні. У календарному плануванні для 10, 11 класів передбачена така можливість. У кінці планування рівня стандарту наведений перелік 12 робіт, які описані в «Зошиті для експериментальних робіт», з яких учитель обирає 8 (4 – в I семестрі та 4 – в II семестрі згідно з рекомендаціями програми) і проводить їх або фронтально (у відповідних місцях планування пропущено рядки, куди вчитель їх вписує), або у вигляді практикуму в кожному семестрі, де також передбачені рядки для запису тем цих робіт. Крім того, деякі роботи можна провести фронтально, а деякі – у вигляді практикуму. Роботи, які проводяться у вигляді практикуму, можуть бути 2-годинними за рахунок резерву годин, причому кількість робіт залишається незмінною. Відповідно до свого вибору у лівій колонці планування вчитель проставить нумерацію, згідно з якою він проводитиме уроки і записуватиме їх у журнал. У класах профільного рівня виконується 14 робіт (7 – у I семестрі та 7 – у II семестрі). 12 із них описані в «Зошитах для експериментальних робіт», 2 вчитель підбирає самостійно.

Для полегшення роботи вчителя і учнів у ***7 класі*** розроблено «Зошит для лабораторних робіт», який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах» (лист ДНУ «Інститут інноваційних технологій та змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р. № 141/12-Г-873). У зошиті, зокрема у вступі, коротко описано поняття похибок, хоча їх обрахунок із лабораторних робіт вилучено.

Пропонується два варіанти лабораторної роботи на визначення виштовхувальної сили: «З'ясування умов плавання тіл», яка пропонується у програмі та «Вимірювання архімедової (виштовхувальної) сили в рідині», яка простіша у виконанні. Оскільки вчитель має право замінювати лабораторні роботи рівноцінними, то саме він вирішує, який варіант роботи обрати.

Для ***8 класу*** розроблено «Зошит для лабораторних робіт», який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах», (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 02.06.2016 р. № 21/12-Г-296), в якому пропонується 5 обов'язкових лабораторних робіт і 5 додаткових експериментальних робіт.

Для ***9 класу*** розроблено «Зошит для лабораторних робіт», який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах», (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 21.1/12-Г-151), в якому пропонується 6 обов'язкових лабораторних робіт і 2 додаткові експериментальні роботи. У зв'язку з відсутністю обладнання лабораторна робота «Дослідження звукових коливань різноманітних джерел звуку за допомогою сучасних цифрових засобів» замінена на роботу «Вивчення характеристик звуку».

Для ***10 класу*** рівня стандарту розроблено «Зошит для експериментальних робіт», який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах», (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 18.06.2018 р. № 22.1/12-Г-369), в якому пропонується 12 робіт, які представлені в календарному плануванні. У цих роботах наводяться контрольні завдання двох видів: експериментальне завдання за малюнками у двох варіантах, яке майже відтворює дану роботу, і задача у шести варіантах, яку учень зможе виконати вдома і пояснити під час захисту роботи у вигляді фізичного практикуму.

Для ***11 класу*** розроблено аналогічний зошит, який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах», (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 22.1/12-Г-244), в якому також пропонується 12 робіт, які наведені у календарному плануванні.

Додаткові експериментальні роботи можна використовувати як короткочасні фронтальні або як навчальні проєкти.

Перелік навчальних демонстрацій, наведений у програмах, є орієнтовним і може бути змінений учителем залежно від обставин, в яких здійснюється навчання, наявності обладнання, устаткування, можливостей навчального кабінету тощо.

Розв'язування задач

Ефективним засобом, що забезпечує формування предметної та ключових компетентностей учнів, є розв'язування фізичних задач, про що наголошено в обох варіантах програм. У навчальній програмі «Фізика і астрономія»

(авторський колектив під керівництвом Ляшенка О. І.) як самостійний вид діяльності включено практикум із розв'язування фізичних задач.

У календарному плануванні за програмою «Фізика. Рівень стандарту та профільний рівень» (авторський колектив під керівництвом Локтєва В. М.). передбачено уроки «розв'язування задач» (аналог практикуму із розв'язування фізичних задач), які пропонується проводити як після вивчення конкретного параграфа, так і по закінченню вивчення певної теми.

Навчально-методична література

Оскільки відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 26.06.2015 р. № 1/9-305 *(див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Методична робота», «Методичні рекомендації»)* не вимагається гриф для додаткової навчально-методичної літератури, то вчитель вільний у її виборі й може застосовувати таку, що найкраще реалізовує його методику навчання.

У області розроблено «Завдання для тематичного контролю» та «Збірник задач з фізики» для 7–11 класів. Завдання містять по 8 варіантів для п'яти тематичних контролів 7 та 11 класу, чотирьох тематичних контролів 8 класу і 6 тематичних контролів 9 та 10 класу за чотирма рівнями.

Оскільки у 10 та 11 класі програма з фізики рівня стандарту передбачає вивчення предмета на рівні та в обсязі, що при ретельному ставленні до навчання дозволяє учням успішно скласти іспит з фізики у формі зовнішнього незалежного оцінювання на рівні, достатньому для продовження навчання у відповідному закладі вищої освіти, завдання для тематичного контролю рівня «D» можуть викликати певні труднощі в учнів, які не планують пов'язувати своє життя з природничими науками та математикою. У такому випадку вчитель може не дотримуватися рекомендацій щодо оцінювання, які наведенні в пояснювальній записці до «Завдань для тематичного контролю», а оцінювати учнів на свій розсуд (наприклад, вважати завдання рівня «С» завданнями високого рівня).

У збірниках задач наведено завдання, аналогічні до тих, які пропонуватимуться учням під час тематичного контролю, завдання, які не ввійшли до тематичного контролю, але дозволять учням вдосконалити навички розв'язування задач, завдання компетентнісного спрямування, де потрібне розуміння фізичних явищ і процесів у життєвих ситуаціях. Наводяться приклади розв'язку типових задач, зразок розв'язку одного варіанту завдань для тематичного контролю і один варіант для самостійного розв'язку. У кінці збірників наведені відповіді до розрахункових задач.

Для учнів 7–9 класів розроблені «Діагностичні завдання», які дають можливість учителю на наступному уроці після вивчення нового матеріалу побачити рівень розуміння його учнями, готовність до застосування під час розв'язування задач. Із цих завдань учитель також може обирати задачі та формувати самостійні роботи, які можна проводити періодично. Учні можуть користуватися цими посібниками і вдома, під час опрацювання

матеріалу підручника, знаходячи відповіді на запитання діагностичних завдань.

Навчальні проєкти

У зміст навчальних програм з фізики внесено такий вид роботи, як *проєктна діяльність.* У пояснювальних записках до програм зазначається, що виконання проєктів передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність учнів, спрямовану на отримання самостійних результатів, під керівництвом учителя. Крім того, йдеться про те, що навчальний фізичний експеримент у шкільному навчанні реалізується у формі демонстраційного і фронтального експериментів, лабораторних робіт, фізичного практикуму, навчальних проєктів, позаурочних дослідів тощо. У ***7– 9 класах*** окремі лабораторні роботи та додаткові експериментальні роботи можна виконувати як учнівські навчальні проєкти. У ***10–11 класах*** як учнівські навчальні проєкти можна виконувати експериментальні роботи, описані в «Зошитах для експериментальних робіт» і які не виконуються як 8 обов'язкових. Оцінювання навчальних проєктів здійснюється індивідуально, за самостійно виконане учнем завдання. Кількість виконаних та оцінюваних проєктів може бути довільною, але не менше одного за навчальний рік.

Із видами проєктів можна ознайомитися у спецвипусках «Фізика для фізиків» № 19 або № 21.

Зупинимося детальніше на *дослідницьких* та *практичних проєктах*, які можна виконувати, використовуючи зошити для лабораторних робіт:

- виконання творчих експериментальних завдань у домашніх умовах із подальшою презентацією результатів експерименту (наприклад, можна взяти домашні завдання із зошитів для лабораторних робіт);
- виконання експериментальних робіт в умовах кабінету фізики (наприклад, лабораторних робіт, передбачених програмою, які вчитель вирішує провести як навчальний проєкт у 7–9 класах, додаткових експериментальних робіт, описаних у «Зошиті для лабораторних робіт» для 8 і 9 класів, «Зошиті для експериментальних робіт» для 10 і 11 класів).

Якщо вчитель обирає виконання обов'язкових лабораторних робіт як навчальний проєкт, то доцільно перенести урок «Захист навчальних проєктів» із кінця теми у відповідне місце календарного планування після лабораторної роботи, де заслухати звіт учнів про результати домашнього дослідження або про хід та результати лабораторної роботи, а у випадку виконання додаткової експериментальної роботи перенести уроки «Навчальний проєкт», «Захист навчальних проєктів» із кінця теми у відповідне місце календарного планування і на одному уроці роботу виконати, а на наступному – заслухати звіт учнів.

Як приклад, наведемо планування матеріалу з теми «Атомна та ядерна фізика» в 11 класі. Нехай експериментальну роботу «Дослідження заломлення світла» було виконано фронтально в попередній темі «Оптика», навчальний проєкт у цій темі був проведений теоретично, дві роботи «Визначення фокусної

відстані та оптичної сили розсіювальної лінзи» і «Визначення довжини світлової хвилі» буде виконано в кінці семестру у вигляді практикуму. Робота «Моделювання радіоактивного розпаду» виконується як навчальний проєкт всередині теми.

№	№	ТЕМА
		АТОМНА ТА ЯДЕРНА ФІЗИКА
77.	1.	Розвиток уявлень про атоми. Дослід Резерфорда. Планетарна модель атома, її якісне обґрунтування на основі постулатів Бора. Енергетичні рівні атома. Гіпотеза де Бройля. Корпускулярно-хвильовий дуалізм як загальна властивість матерії
78.	2.	Розв’язування задач
79.	3.	Випромінювання та поглинання світла атомами. Лінійчасті спектри
80.	4.	Принцип дії лазера
81.	5.	Взаємодії між нуклонами в ядрі, стійкість атомних ядер. Енергія зв’язку атомного ядра. Дефект мас
82.	6.	Розв’язування задач
83.	7.	Природна та штучна радіоактивність, види радіоактивного випромінювання. Закон радіоактивного розпаду
84.	8.	Розв’язування задач
87.	9.	Отримання та застосування радіонуклідів. Методи реєстрації іонізуючого випромінювання і захист від нього. Дозиметр
88.	10.	Ядерні реакції, способи вивільнення ядерної енергії. Ланцюгова реакція поділу ядер і термоядерні реакції. Ядерний реактор, перспективи створення термоядерного реактора
89.	11.	Розв’язування задач
90.		*Експериментальна робота «Дослідження треків заряджених частинок за фотографіями»*
91.	12.	Елементарні частинки, їх класифікація. Поняття про фундаментальні взаємодії
92.	13.	Розв’язування задач
93.	14.	Розв’язування задач

94.	15.	*Підсумковий урок із теми «Атомна та ядерна фізика» (_____)*
85.	16.	*Навчальний проєкт із теми «Атомна та ядерна фізика» «Моделювання радіоактивного розпаду»*
86.	17.	*Захист навчальних проєктів із теми «Атомна та ядерна фізика»*
		Лабораторний практикум
95.	18.	*Визначення фокусної відстані та оптичної сили розсіювальної лінзи*
96.	19.	*Визначення довжини світлової хвилі*
	20.	
	21.	

Додатковий час навчальних планів

За рахунок додаткового часу навчальних планів освітніх навчальних програм кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена та використовуватись як на подовження часу опанування змістом обраної програми, так і на вивчення курсів за вибором та факультативів відповідно до обраного профілю. У першому випадку вчитель має право самостійно здійснювати розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми *(лист Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 1/9-315 – див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Методична робота», «Методичні рекомендації»).*

У другому випадку вчитель повинен використовувати програми факультативних занять, затверджені МОН України. «Збірник програм курсів за вибором і факультативів з фізики та астрономії» *(див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Навчальні програми»)* був розроблений у 2009 році й у цьому ж році отримав гриф МОН України. У грудні 2016 році на означені програми гриф МОН України був поновлений, а тому цим збірником можна користуватися включно **до 2021–2022 навчального року**. Мінімальна наповнюваність груп для факультативних занять і курсів за вибором у міських загальноосвітніх навчальних закладах становить 8, у сільських – 4 учні (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р. № 128).

За рішенням навчального закладу облік занять із курсів за вибором може здійснюватися на сторінках класного журналу або у окремому журналі. Рішення щодо оцінювання навчальних досягнень учнів також приймається навчальним закладом. Факультативи, групові та індивідуальні заняття проводяться для окремих учнів чи груп учнів. В окремому журналі зазначається склад групи, яка відвідує факультативні заняття з предметів, та ведеться облік відвідування. Оцінювання навчальних досягнень учнів може здійснюватися за

рішенням педагогічної ради (лист Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 1/9-315).

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 18.02.2008 р. № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів» класи (групи) з поглибленим вивченням окремих предметів створюються в загальноосвітніх навчальних закладах за наявності відповідного навчально-методичного забезпечення, з урахуванням нахилів, здібностей і побажань дітей та згоди їхніх батьків або осіб, що їх замінюють. Програми поглибленого вивчення фізики передбачають вивчення предмета у 8–9 класах по 4 години на тиждень. Із програмами можна ознайомитися на сайті кабінету фізики Рівненського ОІППО у розділі «Навчальні програми».

У 10, 11 класах профіль навчання формується закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечити його якісну реалізацію.

Астрономія

Програма з астрономії авторського колективу під керівництвом Яцківа Я. С. передбачає на рівні стандарту виконання двох практичних робіт. У програмі запропоновано 3 теми для кожної роботи і учитель може довільно обирати по одній з них або проводити комбіноване практичне заняття, на якому поєднувати запропоновані теми. У програмі профільного рівня таких робіт є 14. Окремі з них важко провести в умовах школи, тому для їх проведення доцільно скористатися комп’ютерними програмами.

Для полегшення роботи вчителя розроблені «Завдання для самостійних робіт та тематичного контролю», які дають можливість здійснити перевірку теоретичних знань за допомогою самостійних робіт та провести контрольну роботу, до якої входять як теоретичні тестові запитання, так і завдання, які потребують розв’язування задач. Оскільки в діяльнісному компоненті навчальних програм не вимагаються вміння розв’язувати задачі, але знання законів і формул входить до знаннєвого компонента і в підручнику даний матеріал наводиться, а також є приклади розв'язування задач, то вчитель на власний розсуд вирішує, які види роботи (тестові завдання, задачі) підлягають оцінюванню для виставлення тематичної оцінки.

Для підготовки до написання таких робіт пропонується «Збірник запитань, задач та практичних робіт з астрономії», який містить завдання, аналогічні до тих, які будуть запропоновані на самостійних та контрольних роботах, додаткові завдання, які допоможуть учням у підготовці до олімпіад та розширять їхній кругозір, а також дві практичні роботи, що вимагаються навчальною програмою. У збірнику наводяться приклади розв’язання задач, а також варіант завдань, аналогічний до контрольної роботи і його розв’язок. До всіх розрахункових задач є відповіді. ***У спецвипуску «Фізика для фізиків» № 23 наведено відповіді та розв’язки усіх задач.***

Практичні роботи розміщені всередині збірника, що дає змогу учневі вирівати їх під час виконання кожної практичної роботи. Також всередині

збірника розміщена рухома карта зоряного неба. Рекомендуємо саму карту наклеїти на картон, а накладний круг – на прозору цупку плівку. Програмою рекомендовано або обирати із запропонованих тем практичних робіт одну, або проводити комплексні практичні роботи, які містять у собі різні завдання. У збірнику для кожної практичної роботи запропоновано кілька завдань, а вчитель уже на власний розсуд вирішує: виконувати всі чи окремі з них.

Під час планування навчального матеріалу пропонуємо питання визначення відстаней до небесних тіл та їхніх розмірів вивчати у розділі «Наша планетна система».

Оцінювання навчальних досягнень

*Звертаємо увагу, що оцінювання навчальних досягнень учнів **7–9 класів** проводиться відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 р. № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» (див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Нормативні документи» «Накази»).*

*Оцінювання навчальних досягнень учнів **10–11 класів** проводиться відповідно до наказу МОНмолодьспорту від 30.08.2011 р. № 996 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти» (див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Нормативні документи», «Накази»).*

Витяги з цих наказів розміщені у спецвипуску «Фізика для фізиків» № 25.

Основними видами оцінювання є поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація.

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми (частини теми) відповідно до вимог навчальних програм упродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (практичних, лабораторних, самостійних, творчих, контрольних робіт) та навчальної активності школярів.

Під час тематичного оцінювання з фізики мають бути враховані результати навчальних досягнень учнів із трьох напрямів: зі знання теорії, вмінь розв’язувати задачі та виконувати лабораторні роботи. При цьому логічним буде проведення контрольної роботи, короткочасної самостійної роботи, усного заліку тощо по закінченню вивчення теми або її частини.

Перед початком вивчення чергової теми вчитель повинен ознайомити учнів із тривалістю вивчення теми (кількість занять); кількістю й тематикою обов’язкових робіт і термінами їх проведення; умовами оцінювання. До обов’язкових видів робіт можуть належати: лабораторні роботи, роботи фізичного практикуму, залік, конференція, самостійна та контрольна роботи.

Відповідно до інструкції з ведення класного журналу 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 р. № 496 *(див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Нормативні документи», «Інструкції»),*

тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з написом «Тематична» без зазначення дати. Орієнтована кількість тематичних оцінювань наведена в календарному плануванні *(див. спецвипуск «Фізика для фізиків» № 25).*

За результатами тематичного оцінювання виставляється семестрова оцінка у відповідні колонки «I (II) семестр», а річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. При виставленні семестрової оцінки мають ураховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня / учениці з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки мають враховуватися: динаміка особистих навчальних досягнень учня / учениці з предмета протягом року; важливість тем, які вивчалися у I та II семестрах, тривалість їх вивчення та складність змісту; рівень узагальнення й уміння застосовувати набуті протягом навчального року знання тощо.

Учні мають право на підвищення семестрової оцінки. Скоригована семестрова оцінка виставляється без дати в колонку з написом «Скоригована» поруч із колонкою «I (II) семестр». Колонки для виставлення скоригованих оцінок відводяться навіть за відсутності учнів, які виявили бажання їх коригувати. Семестрові та річні роботи як окремі підсумкові роботи не проводяться.

Річна оцінка виставляється до журналу в колонку з надписом «Річна» без зазначення дати не раніше ніж через три дні після виставлення оцінки за II семестр і не пізніше 6 робочих днів після завершення II семестру на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Наприклад:

04 / 09	07 / 09	Поточні	27 / 09	Тематична	28 / 09	…	I семестр	Скоригована	…	II семестр	Скоригована	Річна
	н	8 7 8 8	7	7			7			8		8
	9	8 9 9 9	8	9			9			8		8
	7	9 7 8 8	н	8			8			7	8	8
	7	7 8 7 8	н/7	7			7	8		6	7	7
	н	н н н н	н	н/а			н/а	6		6		6
	н	н н н н	н	н/а			н/а			н/а		н/а

Коригування результатів річного оцінювання здійснюється за результатами повторного семестрового оцінювання (одного або двох семестрів), що проводиться відповідно до письмових завдань, що мають охоплювати зміст усіх тем, вивчених упродовж відповідного семестру, та графіка, що затверджується наказом керівника загальноосвітнього навчального закладу. За наслідками коригування результатів річного оцінювання видається відповідний наказ керівника загальноосвітнього навчального закладу *(наказ МОН України від 14.07.2015 р. № 762 у редакції наказу МОН України від 08.05.2019 р. № 621*).

Для учнів, які не мають річної оцінки (не атестовані) з будь-яких причин, за рішенням педагогічної ради та відповідного наказу керівника закладу освіти річне оцінювання проводиться в серпні-вересні.

Із метою недопущення перевантаження учнів та раціонального використання часу контрольні роботи (заміри, діагностичні роботи тощо), що організовуються керівництвом навчального закладу, мають проводитися під час запланованих учителем письмових робіт і містити завдання лише з теми, яка вивчається. У таких випадках учитель позбавляється необхідності проводити повторні письмові роботи.

У новій програмі для 7–9 класів у змісті навчального матеріалу відсутні навчальні екскурсії, хоча у пояснювальній записці до програми звертається увага на важливість цієї роботи. У зв'язку з цим питання доцільності проведення екскурсій у позаурочний час вирішує вчитель.

Вимоги до перевірки зошитів регламентуються листами Міністерства освіти і науки України «Орієнтовні вимоги до виконання письмових робіт і перевірки зошитів із природничо-математичних дисциплін у 5–11 класах від 27.12. 2000 р. № 1/9 – 529 *(див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Нормативні документи», «Листи»).*

Варто звернути увагу на такі моменти:

- у семестрі має бути не менше однієї письмової (контрольної) роботи з фізики;
- кожен учень повинен мати не менше 2-х зошитів (для класних і домашніх робіт; лабораторних (експериментальних) робіт);
- контрольні (письмові) роботи можуть виконуватися як в окремому зошиті, так і на окремих аркушах;
- зошити (аркуші) для письмових і лабораторних робіт мають зберігатися у кабінеті фізики, а в разі відсутності такого – в учителя протягом усього навчального року;
- бал за ведення робочих зошитів у журнал не виставляється.

Шкільний кабінет фізики

Кабінет фізики навчального закладу повинен відповідати вимогам Положення про навчальні кабінети (наказ МОН України від 20.07.2004 р. № 601) та Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН молодьспорту від

14.12.2012 р. № 1423) *(див. спецвипуск «Фізика для фізиків» № 4, а також сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Нормативні документи», «Положення»).*

Наказом МОН України від 15.10.2015 р. № 1088 затверджено «Методичні рекомендації щодо забезпечення кабінетів фізики засобами навчання та обладнанням», наказом МОН від 29.04.2020 р. № 574 затверджено Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій *(див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Шкільний кабінет фізики»).*

Нагадуємо, що до переліку основних документів кабінету належать:

- Акт-дозвіл на проведення занять у кабінеті фізики;
- Паспорт кабінету фізики;
- Журнал проведення інструктажів із безпеки життєдіяльності;
- Інструкція з безпеки для кабінету фізики; Інвентарна книга;
- Матеріальна книга.

Безпека життєдіяльності

Звертаємо увагу на обов'язкове виконання вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 18.04.2006 р. № 304 зі змінами відповідно до наказу від 22.11.2017 р. № 1514 «Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України», інструктивно-методичних матеріалів «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напряму загальноосвітніх навчальних закладів» (лист МОН 208молодьспорту України від 01.02.2012 р. № 1/9-72), «Правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів», затверджених наказом Міністерства надзвичайних ситуацій України від 16.07.2012 р. № 992 та «Методичних матеріалів щодо організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності» (лист МОН від 16.06.2014 р. № 1/9-319). Означені листи та накази розміщені на сайті кабінету фізики Рівненського ОІППО у розділі «Нормативні документи», «Охорона праці. Безпека життєдіяльності».

Згідно з наказами та матеріалами проводяться такі інструктажі:

- первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності на початку занять у кабінеті (на першому уроці кожного навчального року). Запис про проведення первинного інструктажу робиться в окремому журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності, який зберігається в кабінеті;

- первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності перед початком кожної лабораторної роботи, роботи фізпрактикуму, який реєструється в журналі обліку навчальних занять на сторінці предмета в розділі про запис змісту уроку. (Примірні інструкції для проведення даного інструктажу наводяться у зошитах для лабораторних робіт);

- позаплановий інструктаж із безпеки життєдіяльності у разі порушення учнями вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж, у разі нещасних випадків за межами закладу освіти під час проведення екскурсій. Реєстрація позапланового інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів, що зберігається в кожному кабінеті;

- цільовий інструктаж із безпеки життєдіяльності з учнями у разі організації 209позанавчальних заходів (олімпіади, екскурсії). Реєстрація проведення цільового інструктажу здійснюється у журналі реєстрації інструктажів.

Під час проведення первинного інструктажу з безпеки життєдіяльності на початку занять у кабінеті учнів потрібно ознайомити з інструкцією з безпеки для кабінету фізики, яка розміщена на стенді, затверджена наказом директора закладу освіти і повинна оновлюватися не рідше ніж один раз на 5 років (лист МОН України від 17.07.2013 р. № 1/9-498) *(див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Шкільний кабінет фізики»).*

Дистанційне навчання

Ураховуючи проблеми, з якими зіткнулися вчителі під час організації дистанційного навчання, акцентуємо увагу на окремих моментах, щоб педагоги могли впроваджувати його елементи і впродовж звичайного навчання.

Зокрема варто зауважити, що дистанційне навчання буде результативним лише за умов, якщо буде посильним для всіх учасників освітнього процесу.

У ході планування навантаження кожного заняття слід мати на увазі, що самостійне опрацювання матеріалу учнями триває довше, ніж виклад цього матеріалу вчителем. У зв'язку з цим обсяг матеріалу варто скоротити (наскільки це можливо). Також доцільно переглянути очікувані результати навчання і встановити дещо нижчий їхній рівень або ж повністю їх скоригувати, якщо в умовах дистанційного навчання їх досягнення є надто складним.

Основними формами онлайн-комунікації є:

***Відеоконференція** – конференція в режимі реального часу, тобто онлайн. Учитель й учні можуть бачити одне одного, учитель має можливість супроводжувати лекцію наочним матеріалом.*

***Форум** – найпоширеніша форма спілкування вчителя й учнів у дистанційному навчанні. Кожен форум присвячений певній проблемі або темі. Модератор форуму реалізує обговорення, стимулюючи питаннями, повідомленнями, новою цікавою інформацією.*

***Чат** – спілкування користувачів мережі в режимі реального часу, засіб оперативної комунікації людей через інтернет. Найбільш поширений – текстовий чат.*

Електронна пошта *– це стандартний сервіс інтернету, що забезпечує передавання повідомлень як у формі звичайних текстів, так і в інших формах (графічній, звуковій, відео) у відкритому чи зашифрованому вигляді.*

Анкетування (тести) *– для поточного контролю в ході дистанційного навчання. Анкета є достатньо гнучким інструментом, оскільки питання можна ставити безліччю різних способів.*

Соціальні мережі, служби обміну миттєвими повідомленнями та мобільні застосунки, зокрема вайбер, дозволяють створювати закриті групи, спільноти, чати, вести обговорення тем, завдань, проблем, інформації.

Простір для організації дистанційного навчання має забезпечувати такі функції: проведення онлайн-уроків; доступ до різноманітних електронних навчальних матеріалів; отримання робіт учнів (тести чи виконані практичні завдання в зошитах); оцінювання та зворотний зв'язок стосовно виконання робіт; можливість поставити запитання та отримати відповідь поза межами онлайн-уроку.

Усі означені вище моменти учитель може реалізувати, зважаючи на можливості закладу освіти, власні можливості й особливо – можливості учнів стосовно забезпечення комп'ютерною технікою, засобами зв'язку, підключенням до мережі Інтернет. У зв'язку з цим неможливо надати уніфіковані рекомендації щодо проведення дистанційного навчання, тобто вчитель повинен його організовувати самостійно, враховуючи специфіку закладу освіти, в якому працює.

Віра ФУРМАН,
завідувач кабінету
суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

Олена ПИШКО,
кандидат педагогічних наук,
методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В 2021–2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Історія

У 2021–2022 навчальному році чинними є такі навчальні програми з історії:

– Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Історія України. 5–9 класи» / наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2019 р. № 236;

– Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Історія України. 10–11 класи» / наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2019 р. № 236;

– Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас» / наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2019 р. № 236;

– Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Всесвітня історія. 7–9 класи» / наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804;

– Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Всесвітня історія. 10–11 класи» (рівень стандарту, профільний рівень) / наказ Міністерства освіти і науки України від 23.11.2017 р. № 1407;

– Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Історія: Україна і світ. 10–11 класи» / наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2019 р. № 236.

Усі навчальні програми для 5–9 класів розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: https://goo.gl/GDh9gC; для 10–11 класів: https://goo.gl/fwh2BR.

Навчальна програма є засадничим документом, що визначає мету шкільної історичної освіти, деталізує компетентнісний потенціал предмета, окреслює інтегровані, міжпредметні та предметні змістові лінії, регламентує структуру,

зміст предмета та результати навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Для вчителя програма слугує орієнтиром для формулювання теми і очікуваних результатів уроку, добору методів, прийомів, форм і засобів навчання учнів, визначення критеріїв оцінювання академічної успішності здобувачів освіти. На основі навчальної програми укладають календарно-тематичне планування.

Основною формою навчання учнів історії є урок, який має реалізувати засадничі підходи до освітнього процесу – компетентнісний, діяльнісний та особистісно орієнтований. На уроках історії учні набувають ключових компетентностей, наскрізних умінь та предметної історичної компетентності в сукупності її складників – хронологічного, просторового, логічного, аксіологічного, інформаційного.

Підготовку вчителя до уроку історії слід розпочинати із визначення на основі програми теми та очікуваних результатів уроку, що включають знання, якими мають опанувати учні, вміння, які учні мають набути / вдосконалити, та ставлення, формулювання учнями яких заплановано на урок.

Пізнавальні завдання, пропоновані учням на уроці історії, мають розвивати їхнє критичне мислення. У зв'язку з цим в урок варто включати такі завдання: знаходження та опрацювання первинних і вторинних джерел, їх розрізнення й оцінка; пошук, опрацювання, застосування інформації з різних джерел; постановка запитань до джерел на знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінку; обговорення контроверсійних запитань; класифікація й порівняння; фактчекінг (знаходження і перевірка достовірності фактів); розрізнення фактів і думок / суджень; аналіз і оцінка фото, логотипів, символів, інфографіки, інших візуальних зображень тощо. У навчанні учнів історії стануть у пригоді документальні візуальні джерела: фотографії, зображення історичних пам'яток, твори живопису, карикатури, реклама тощо.

Реалізація діяльнісного підходу в навчанні учнів історії передбачає застосування методів і прийомів активного навчання. Рекомендуємо вчителям історії застосовувати на уроках роботу учнів у малих групах, дискусії, моделювання, обговорення в загальному колі тощо. Ефективними в навчанні учнів історії є й графічні організатори – таблиці, діаграми, схеми розвитку, асоціативні кущі, кластери, що систематизують історичну інформацію, візуалізують зв'язки між історичними подіями, явищами, процесами.

Навчальна та методична література із суспільних предметів зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України, що розміщені на офіційному сайті МОН України.

Використовувані в освітньому процесі підручники, навчальні й методичні посібники (у тому числі електронні), робочі зошити з друкованою основою, зошити для контролю та/або корекції навчальних досягнень, атласи, контурні й настінні карти, інші дидактичні та наочно-навчальні посібники повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України.

У новому навчальному році учні **8 класів** закладів загальної середньої освіти навчатимуться за новими підручниками. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 243 від 22.02.2021 року гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» надано підручникам історії для 8 класу:

– «Історія України» – підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Щупак І. Я., Черкас Б. В., Бурлака О. В., Власова Н. С., Галушко К. Ю., Кронгауз В. О., Піскарьова І. О., Секиринський Д. О.);

– «Історія України» – підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Хлібовська Г. М., Наумчук О. В., Крижановська М. Є.);

– «Історія України» – підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Мудрий М. М., Аркуша О. Г.);

– «Історія України» – підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (за редакцією О. І. Пометун, авт. Дудар О. В., Гук О. І.);

– «Історія України» – підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Власов В. С., Панарін О. Є., Топольницька Ю. А.);

– «Історія України» – підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О. В., Мартинюк О. О.);

– «Історія України» – підручник для 8 класу з поглибленим вивченням історії закладів загальної середньої освіти (авт. Мудрий М. М., Аркуша О. Г.);

– «Історія України» – підручник для 8 класу з поглибленим вивченням історії закладів загальної середньої освіти (авт. Власов В. С., Панарін О. Є., Топольницька Ю. А.);

– «Історія України» – підручник для 8 класу з поглибленим вивченням історії закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О. В., Гісем О. О., Мартинюк О. О.);

– «Всесвітня історія» – підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Щупак І. Я., Бурлака О. В., Власова Н. С., Піскарьова І. О., Секиринський Д. О.);

– «Всесвітня історія» – підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Сорочинська Н. М.);

– «Всесвітня історія» – підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Васильків І. Д., Островський В. В., Басюк О. Я., Паршин І. Л., Костікова М. І.);

– «Всесвітня історія» – підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Ладиченко Т. В., Лукач І. Б., Подаляк Н. Г.);

– «Всесвітня історія» – підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О. В., Мартинюк О. О.);

– «Всесвітня історія» – підручник для 8 класу з поглибленим вивченням історії закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О. В., Гісем О. О., Мартинюк О. О.).

Звертаємо увагу вчителів історії, що впродовж 2021–2022 навчального року в Україні відзначатимуть:

1. Дати відомих подій та видатних особистостей:

– 29 вересня – 155 років з дня народження Михайла Грушевського (1866–1934), вченого, історика, політичного та державного діяча, голови Центральної Ради;

– 16 жовтня – 25 років із дня заснування Конституційного Суду України (1996);

– 09 листопада – 45 років з дня утворення Української гельсінської групи (1976);

– 31 грудня – 425 років з дня народження Петра Могили (1596–1647), церковного та політичного діяча, педагога, митрополита Київського, Галицького і всієї Русі;

– 17 лютого – 130 років з дня народження Йосипа Сліпого (1892–1984), предстоятеля Української греко-католицької церкви, архієпископа;

– 16 травня – 205 років з дня народження Миколи Костомарова (1817–1885), історика, письменника, громадського і політичного діяча.

2. Дні пам'яті:

– 29 вересня – 80-і роковини від початку масових розстрілів, здійснених гітлерівцями у Бабиному Яру. Трагедія стала символом «Голокосту від куль» і символом нацистської політики знищення людей в Україні (за два дні 29 та 30 вересня 1941 р. у Бабиному Ярі, урочищі на північно-західній околиці Києва, розстріляли майже 34 тисячі євреїв. Тут же нацисти розстрілювали ромів, радянських військовополонених, українських націоналістів та інших «ворогів рейху»). Нацисти також вчиняли подібні злочини у Харкові (Дробицький Яр), Дніпропетровську (нині – місто Дніпро), Рівному (урочище Сосонки), Луцьку, Вінниці, Дрогобичі та інших місцях;

– 27 листопада – 100-і роковини від початку масового штучного голоду 1921–1923 років в Україні;

– 27 листопада – 75-і роковини від початку масового штучного голоду 1946–1947 років в Україні;

– 18 січня – 80 років з початку примусового вивезення населення України в Німеччину (остарбайтерів) (січень 1942);

– 28 квітня – 75 років з часу проведення польською владою акції «Вісла» – примусових депортацій українців з українських етнічних земель Лемківщини, Надсяння, Холмщини та Підляшшя (28.04–12.08.1947).

Правознавство

У 2021–2022 навчальному році чинними є такі навчальні програми:

– «Основи правознавства. 9 клас» (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804). Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: https://goo.gl/GDh9gC.

– «Правознавство (профільний рівень). 10-11 класи» (наказ Міністерства освіти і науки України від 14.07.2016 № 826 і наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407). Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: https://goo.gl/fwh2BR.

Правознавство як навчальний предмет спрямоване на формування в учнів таких загальнолюдських цінностей як верховенство права, демократія, справедливість, права і свободи людини та ін.

Предмет «Основи правознавства» вивчається учнями 9 класу впродовж одного навчального року в обсязі 1 година на тиждень (35 годин на рік). Програмою передбачено вивчення питань теорії держави і права та основ таких галузей права, як конституційне, цивільне, сімейне, трудове, адміністративне, кримінальне. Окремий розділ програми присвячений найпоширенішим правничим професіям.

З огляду на зміст програми на уроках із предмета вчителю варто пропонувати учням пізнавальні завдання – правові ситуації, проблеми, питання, фігурантами яких є неповнолітні особи, та добирати ті фрагменти нормативно-правових актів, які учні можуть використати у роботі з правовими поняттями, під час розгляду правових явищ і процесів, аналізу правових ситуацій.

Окремою формою навчання учнів основ правознавства, передбаченою програмою, є практичні заняття. Це тематичні навчальні заняття з опанування учнями теоретичним матеріалом (невеликим за обсягом) та його застосування, вдосконалення їхніх умінь і навичок.

Вивчення профільного предмета «Правознавство» передбачене в 10–11 класах обсягом 3 години на тиждень (105 годин на рік). У програмі відсутній розподіл навчальних годин за розділами. Вчитель самостійно визначає час для вивчення розділів та тем програми в межах загальнорічної кількості годин, дбаючи про досягнення програмових очікуваних результатів.

Рекомендуємо вчителю правознавства проводити моніторинг вітчизняного законодавства та враховувати при підготовці уроків поточні зміни, особливо ті, що стосуються конституційно-правових відносин.

Громадянська освіта

У 2021/2022 навчальному році чинною є навчальна програма «Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас» для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки від 23.10.2017 № 1407). Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: https://goo.gl/fwh2BR.

Відповідно до навчальної програми курс «Громадянська освіта» вивчається учнями в 10 класі в обсязі 2 години на тиждень (70 годин на рік).

Навчання учнів громадянської освіти спрямоване на формування світоглядних орієнтирів, громадянської позиції, громадянської активності та відповідальності учнів. У центрі уваги мають перебувати актуальні питання, пов'язані із демократією, державно-правовими інституціями, суспільними процесами, правами людини, інтересами особистості.

Курс «Громадянська освіта» має значний потенціал для розвитку в учнів критичного мислення, дослідницьких умінь та творчості. Вчителю слід добирати для роботи учнів на уроках і вдома пізнавальні завдання, що є актуальними, потребують їхніх роздумів, висловлення ставлення,

аргументування власної позиції. Цікавими для учнів будуть і пізнавальні завдання, пов'язані з питаннями й проблемами шкільної спільноти, місцевої громади, ОТГ. Важливо формувати в учнів поціновування різноманітності, неприйняття насильства, ксенофобії, нетерпимості.

На уроках і практичних заняттях із курсу варто пропонувати учням обговорення питань суспільної політики, дослідження суспільних процесів, аналіз актуальних проблем сьогодення та пошук шляхів їх розв'язання. Відповідно до цього слід акцентувати увагу учнів на ролі особистості в спільноті, громаді, державі, спонукати їх наводити життєві приклади.

У програмі зазначена орієнтовна тематика практичних занять із курсу. Рекомендуємо вчителю самостійно визначати тему практичного заняття з урахуванням потреб та інтересів учнів, особливостей класу, проблем громади. Практичні заняття передбачають застосування набутих знань та навичок учнів у практичній площині. На таких заняттях можна пропонувати учням провести дослідження, розробити проєкт, створити презентацію / відео, спланувати акцію, скласти петицію чи звернення тощо.

Реалізація завдань інтегрованого курсу «Громадянська освіта» передбачає систематичне застосування методів і прийомів активного навчання учнів, як-от: дискусія, групова і парна робота, моделювання, загальне обговорення тощо.

Програма курсу не містить уроків узагальнення і тематичного контролю, залишаючи це на розсуд учителя.

На уроках із громадянської освіти слід використовувати процедури формувального оцінювання, що дають змогу відслідкувати поступ кожного учня в опануванні курсом. Рекомендуємо вчителю поряд із підсумковим оцінюванням застосовувати взаємооцінювання й самооцінювання учнів.

Громадянська освіта учнів не обмежується навчанням у стінах класу. Залучення учнів до позакласних заходів, громадських акцій, соціологічних опитувань, створення демократичної атмосфери в класі й школі, соціальне партнерство з місцевою громадою та батьківською спільнотою сприятимуть формуванню громадянськості учнів та розвитку їхньої громадянської компетентності.

Курси духовно-морального спрямування

Відповідно до Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою і вивченням етики чи курсів духовно-морального спрямування (додаток 13 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409 в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.05.2014 № 664) у 2021–2022 навчальному році в 5–6 класах продовжується вивчення предмета «Етика» або курсів духовно-морального спрямування. У закладах загальної середньої освіти, що послуговуються іншими Типовими планами, ці курси можуть вивчати за рахунок варіативного складника.

Зазначені курси мають християнсько-світоглядне, культурне та освітньо-виховне спрямування. Вони не переслідують залучення учнів до певної конфесії, не передбачають катехізацію, вивчення віри та релігійних обрядів.

Неприпустимими є нав’язування вчителем учням власних поглядів у ставленні до тих чи інших церков, примус дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо. Натомість викладання вказаних курсів спрямоване на виховання в учнів поціновування свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; формування спроможності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві.

Тетяна ЧАЮК,
методист кабінету інноваційної діяльності
та науково-дослідної роботи Рівненського ОІППО

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Одним з основних пріоритетів розвитку сучасної освіти є розвиток її науково-дослідної та науково-технічної діяльності, інтеграції науки й освіти.

Метою реформування й модернізації освіти в Україні є створення ефективного інноваційного освітнього середовища у закладах освіти через впровадження найсучасніших технологій навчання. Продуктивна освіта в умовах сучасного українського соціуму виступає потужним стимулом активізації особистої творчої енергії, мотивації до продуктивної самоосвітньої діяльності, розвитку творчих здібностей особистості шляхом засобів і форм продуктивного навчання, однією з яких є ***метод проєктів***. Пройшовши стадію еволюційних змін, метод проєктів виступає прогресивним методом освітніх технологій ХХІ століття, спрямований на духовне та професійне становлення особистості, оволодіння нею різними способами творчої, дослідницької діяльності. Як форма продуктивного навчання цей метод забезпечує творчий характер освітньої діяльності, в процесі якої реалізуються можливості у спільно досягнутому продукті.

У сучасній школі можна виокремити *чотири основні напрями*, при яких ефективно застосовувати методи проєктів:

- проєкт як метод навчання на уроці;
- проєктні технології дистанційного навчання;
- проєкт як метод формування дослідницьких навичок школярів;
- проєкт як метод організації дослідницької діяльності вчителів.

Поняття проєктної діяльності варто розглядати не лише як форму цільового управління інноваційною діяльністю, а й як процес здійснення інновацій.

Основні види проєктної діяльності: *інноваційні проєкти, дослідницькі проєкти, науково-педагогічні проєкти, навчальні проєкти, грантові проєкти*. Проаналізуємо їх більш докладніше.

Інноваційні проєкти – це система взаємопов'язаних завдань і програм їхнього досягнення як комплекс науково-дослідних, дослідно-

конструкторських, виробничих, організаційних, фінансових, комерційних та інших заходів, відповідно організованих, оформлених комплектом проєктної документації, що забезпечують ефективне розв'язання конкретного завдання, вираженого в кількісних показниках, яке призводить до інновації.

Інноваційний проєкт як форма цільового управління інноваційною діяльністю становить складну систему взаємозумовлених і взаємопов'язаних за ресурсами, термінами і виконавцями заходів, спрямованих на досягнення конкретних завдань на пріоритетних напрямах розвитку освіти.

Упровадження інновацій – це сукупність наукових, технологічних, організаційних, фінансових заходів, що виконуються у чіткій послідовності та ведуть до інновацій. Водночас інноваційний проєкт – це комплект технічної, організаційно-планової та розрахунково-фінансової документації, необхідної для реалізації завдань проєкту.

Дослідницькі проєкти – дослідно-орієнтована діяльність, що забезпечує розв’язання завдань без заздалегідь відомого результату. Під час виконання цього проєкту необхідно чітко визначити актуальність проблеми, яка досліджується, об’єкт та предмет дослідження, цілі та завдання, сформулювати гіпотезу (припущення) дослідження, методи дослідження та джерела інформації, скласти план розв’язання проблеми, засвоїти чи визначити нове знання дослідним шляхом, обговорити одержані результати, констатувати спектр нових проблем для подальшого дослідження.

Науково-педагогічні проєкти – створюють умови для розв’язання проблем, що спрямовані на забезпечення якісного науково-методичного супроводу освітнього процесу, методичного спрямування з післядипломної освіти. Прикладами такого проєкту є науково-педагогічний проєкт всеукраїнського рівня «Філологічний олімп» та проєкт «Інтелект України».

Навчальні проєкти – спрямовані на розв’язання дидактичних завдань. Завдання сучасної школи – виховання компетентної особистості, яка не лише володіє знаннями, високими моральними якостями, а здатна самостійно, нестандартно, креативно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях, застосовуючи свої знання, досвід і беручи на себе відповідальність за власну діяльність. Неабиякі можливості у вирішенні цих завдань забезпечує застосування методу навчальних проєктів. Зрештою, вміти створювати, реалізувати чи брати участь у проєктах – вагома життєва компетентність особистості. Навчальні проєкти спрямовані на розв’язання дидактичних завдань. Вони одночасно є і методом навчання, і формою організації освітнього процесу. Він передбачає співпрацю всіх учасників освітнього процесу з метою отримання конкретного результату за певний період. За такої умови використовують різні технології, методи, засоби навчання, знання та вміння. Хотілося б звернути увагу на те, що проєктні технології навчання відтворюють процеси дослідницької діяльності, оскільки містять цикл і мають на меті процеси руху від незнання до знання (на відміну від традиційних лінійних технологій навчання).

Грант – це безповоротні кошти, які присуджуються організаціям та особам для здійснення діяльності, яка є неприбутковою та прописана у пропозиції, затвердженій грантонадавачем. Для того, аби заявка виконала свою роль – отримала ресурси для реалізації проєкту, потрібно правильно та чітко для сприйняття грантодавача її написати. Проєкт лише у тому випадку матиме шанс на успіх, якщо завдання проєкту відповідатимуть меті, засоби реалізації – завданням, а сам він буде логічний, управління – просте й ефективне, а бюджет – реальний.

Риси грантового проєкту:

- однозначне визначення цільових груп і кінцевих бенефіціарів (фізичних або юридичних осіб, які отримують певні вигоди у результаті реалізації проєкту);
- чітко визначені знаряддя координації, управління і фінансування;
- наявність системи моніторингу та оцінювання;
- відповідне фінансове та економічне обґрунтування, з якого має бути зрозуміло, що користь від реалізації проєкту переважає витрати на нього.

Для досягнення успіху в пошуку фінансової підтримки необхідно:

- орієнтуватися в процесі подачі заявок на одержання грантів;
- знайти придатні фінансові джерела і провести їх аналіз;
- за допомогою професійно складеної заявки переконати донора в тому, що фінансувати необхідно саме вас.

Проєкт, який заслуговує фінансування, має бути:

- *зрозумілим і чітким*, тобто містити точні описи видатків, на які потрібне фінансування, та опис робіт, що будуть виконуватися вашою організацією;
- *достовірним*, зокрема містити фактичні матеріали: таблиці, якщо потрібно, схеми та інші матеріали (може виникнути необхідність у попередньому дослідженні, аби оцінити потреби, а також можливе ставлення людей до того, що пропонує ваша організація);
- *важливим* як для вашої організації, так і для вирішення тієї проблеми, на яку цей проєкт спрямований. Довготривалий ефект від проєкту може бути додатковим привабливим чинником;
- *ефективним*, коли результати проєкту приноситимуть суттєву користь для суспільства;
- *реалістичним*, коли пропонована робота має бути здійсненною.

Необхідно оцінити наявні (або очікувані) ресурси, а також те, наскільки запланована діяльність їм відповідає:

- економічним – мати високий результат при малих витратах «донора»;
- актуальним – по можливості сприяти вирішенню нагальних соціальних проблем сьогодення;
- відповідати інтересам донора та його благодійній політиці.

Проєктна діяльність – це спосіб розвитку творчості, самостійності, прагнення до ідеально-перспективного перетворення світу за допомогою креативних дій і операцій у процесі створення конкретного продукту.

Проєкти за класифікаційними ознаками, як-от період реалізації проєкту, характер цілей проєкту, вид, потреби, тип інновацій, рівень прийнятих рішень, масштабність завдань, можуть бути різними.

Виокремимо основні етапи проєкту:

1. *Обґрунтування проєкту.* Формулювання мети й завдань проєкту, обґрунтування його соціальної значущості, визначення теми; організація робочих груп, розподіл завдань між учасниками проєкту.

2. *Пошуковий етап.* Дослідження проблеми, збір інформації (визначення низки джерел та пошук необхідних відомостей; аналіз можливих варіантів вирішення проблеми); вибір оптимального варіанта виконання проєктного завдання (генерування ідеї); розроблення плану роботи над проєктним завданням; добір матеріалів та інструментів; вибір форми презентації результатів проєкту, прогнозування результатів.

3. *Технологічний етап.* Здійснення діяльності кожного учасника проєкту згідно з планом роботи над проєктним завданням (реалізація проєкту); підготовка презентації результатів проєкту.

4. *Заключний етап.* Узагальнення результатів дослідження. Представлення презентації (захист проєкту); оцінка результатів виконання проєкту, колективних і особистих досягнень учасників проєкту.

Характерними особливостями проєкту, що відрізняють його від інших видів діяльності, є *орієнтованість на ціль* – проєкт спрямований на досягнення певної поставленої мети, тобто він є не лише сукупністю реалізованих заходів, наприклад, кількості проведених семінарів, важливо, щоб ці заходи допомагали досягти конкретно поставленої мети. Проєкт має визначену дату початку, тривалості та закінчення, а також заплановану мету.

Реалізація проєкту вимагає значної організаційної майстерності. Неповторність – характеристика, яка означає, що проєкт є чимось винятковим, що це не рутинна діяльність, яка вже неодноразово виконувалася, а творчий процес.

Високий ступінь складності – проєкт складається із багатьох пов’язаних між собою заходів. Такі заходи проводяться у певній невипадковій послідовності, їх необхідно проводити згідно із запланованим графіком, у визначений час. Як правило, у процесі реалізації проєкту бере участь значна кількість осіб, а також зовнішні установи, підприємства або організації, що ще більше ускладнює процес управління проєктом. Кожен проєкт має власний бюджет, колектив виконавців, обраних для його реалізації, а також відповідні матеріальні ресурси. Неможливо виконувати проєкт без попереднього визначення і забезпечення окреслених засобів.

Чим проєкти відрізняються від інших видів діяльності:

- спрямованість на досягнення конкретних цілей;
- координоване виконання взаємозалежних дій;
- обмеженість у часі реалізації з визначеним початком і кінцем;
- неповторність та унікальність.

Основною рушійною силою у процесі реалізації кожного окремо взятого проєкту є педагог. Із метою досягнення позитивних результатів щодо втілення методу проєктів як окремо взятому вчителеві, так і колективу необхідно пройти багаторівневу систему підготовки: інформаційно-теоретичну; інформаційно-практичну (щодо закріплення та апробації теоретичних знань на практиці); рефлексивну із самостійною роботою педагогів із переосмислення та творчого аналізу власної діяльності; корекційну, спрямовану на подолання явних труднощів; методологічну, яка потребує створення майстер-класів. Незважаючи на те, що робота над проєктом відбувається поетапно, проєктну діяльність не варто розглядати як чіткий алгоритм, оскільки це – процес творчого мислення й прийняття рішень.

Спрямованість на досягнення цілей. Проєкти спрямовані на одержання визначених результатів, тобто на досягнення цілей. Саме такі цілі є рушійною силою проєкту, а всі зусилля з його планування та реалізації розпочинаються для того, щоб ці цілі були досягнуті. Проєкт зазвичай припускає цілий комплекс взаємопов'язаних цілей. Той факт, що проєкти орієнтовані на досягнення мети, має величезний внутрішній зміст для управління ними. Насамперед варто пам’ятати, що важливою рисою управління проєктами є точне визначення й формулювання цілей, починаючи з вищого рівня та поступово опускаючись до найбільш деталізованих цілей та задач. Ураховуючи зазначене вище, проєкт можна розглядати як досягнення ретельно обраних цілей.

Скоординоване виконання взаємозалежних дій. Проєкти складні вже за самою своєю суттю, адже передбачають виконання численних взаємозалежних дій. В одних випадках ці взаємозв'язки очевидні, в інших – мають більш тонку природу. Деякі проміжні завдання не можуть бути реалізовані, доки не будуть завершені основні; деякі завдання можуть здійснюватися тільки паралельно. Якщо порушується синхронізація виконання різних завдань, увесь проєкт може опинитися під погрозою. Таким чином, проєкт – це система, тобто єдине ціле, що складається із взаємозалежних частин, причому система є динамічною, а отже, це вимагає особливих підходів до управління.

Обмеження в часі. Проєкти виконуються впродовж визначеного часу. У них є чітко визначені початок і кінець. Проєкт закінчується, якщо досягнуті усі його основні цілі. Чимало зусиль у роботі над проєктом спрямована саме на забезпечення того, щоб він був завершений вчасно. Проєкт є однократною, нециклічною діяльністю. Як система діяльності він триває рівно стільки часу, скільки потрібно для досягнення кінцевого результату.

Унікальність. Проєкти – це заходи, які певною мірою неповторні й однократні. Разом із тим ступінь унікальності може відрізняти один проєкт від іншого.

Учитель Нової української школи має застосовувати засоби та методи, які ґрунтуються на співпраці і передбачають залучення учнів до спільної діяльності, що, безумовно, сприяє їхній соціалізації та успішному перейманню суспільного досвіду, а тому важливим є використання проєктних технологій в

освітньому процесі. Поглиблене вивчення методу проєктів та проєктних технологій у фаховій підготовці вчителів стає нагальною потребою.

Метод проєктної діяльності є одним із найперспективніших у сучасній освіті. Беручи за основу особистісно орієнтований підхід до навчання і виховання, він розвиває пізнавальний інтерес до різних галузей знань, формує навички співробітництва. Проєкти допомагають сформувати логічну структуру з теоретичних знань, якими можна вільно оперувати на практиці, без обмежень інтегрувати та комбінувати знання, отримані під час освітнього процесу, а також здобувати нові, розвивати здатність дослідницької діяльності, аналізу, самоаналізу та творчості. Крім того, метод проєктів навчає «здобувати знання», що є неможливим (досягнення такого ефективного рівня) за умови навчання іншими методами, орієнтований на самостійну діяльність тих, хто навчається, – індивідуальну, парну, групову, а також на вміння працювати з різними видами інформації.

Творча проєктна діяльність формує не лише мотивацію до самостійного навчання та здобуття знань, здатність до соціальної адаптації, роботи в колективі та підвищує педагогічний рівень майстерності, а й надає необхідні якості для подолання як професійних, так і життєвих проблем – уміння віднаходити нетипові, творчі розв’язання поставлених задач.

Таким чином, можемо виокремити низку позитивних факторів щодо застосування методу проєктів, а саме:

- навчає вільно орієнтуватись у науково-методичній та довідковій літературі та здобувати нові знання;
- є засобом розвитку основних видів мислення;
- сприяє гармонійному психологічному розвитку;
- слугує засобом активного розвитку інтелектуальних здібностей, навчає мислити від загального (абстрактного) до конкретного;
- залучає здобувачів освіти до об’єктивної самоосвіти;
- сприяє усвідомленню себе творцем та відповідальним за власну діяльність, навчання, життя тощо;
- є фактором позитивної мотивації – проєкт добирається та реалізується відповідно до власних інтересів, потреб та можливостей колективу та кожного індивідуально;
- надає сформованості системного мислення особистості;
- навчає систематично, поетапно діяти, є одним з елементів формування культури соціального та ділового спілкування, надає навички обґрунтовано та аргументовано захищати власні позиції, думки, досліди;
- є засобом для генерації нових ідей (значної їх кількості), пошуку нетипових, альтернативних рішень, їх аналізу та синтезу як основи інноваційного мислення;
- навчає конструювати внутрішній план дій із зовнішньою практичною його реалізацією.

У професійній діяльності для вчителів Нової української школи метод проєктів також має низку переваг, як-от: надає їм змогу вибудовувати

позитивну історію стосунків з учнями за нових умов; підбирати учням ролі, підкресливши їхню індивідуальність і природні таланти.

Отже, метод проєктів та проєктні технології є на сьогодні нагальною потребою у фаховій підготовці вчителів нової формації, які реалізовують Концепцію Нової української школи, основний акцент якої робиться саме на проєктне навчання. Метод проєктів є універсальною та адаптивною технологією, що дозволяє використовувати її у ході викладання всіх предметів, зокрема проєктні технології надають змогу якісно поєднувати теоретичні знання з їх практичною реалізацією, а знання, здобуті на практиці, є більш цінними, адже такий шлях навчає мислити, віднаходити шляхи вирішення певних задач, долаючи перешкоди, він не передбачає готових знань, а насамперед змушує залучатись до процесу навчання, бути його активним учасником та творцем. Саме тому метод проєктів став відповіддю на соціальний запит суспільства у здобутті освіти у XXI столітті.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Ассаул В. Метод проектів у виховній роботі. *Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: науково-методичний посібник* / за ред. С. М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. Київ : Департамент, 2008. 520 с.

2. Бодненко Т. В., Кулик Л. О., Ткаченко А. В. Підготовка майбутнього вчителя інформатики до ефективної професійної діяльності в новій українській школі. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. № 177 (1). С. 57–61.

3. Безпалько О. В. Соціальне проектування : навчальний посібник. Київ, 2010. 127 с.

4. Василевська Л. С. Проектна діяльність методиста як засіб удосконалення професійної майстерності педагогів. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2012. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzspp_2012_6_32.pdf (дата звернення: 12.05.2021).

5. Концепція розвитку педагогічної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 р. № 776 URL:https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti (дата звернення: 12.05.2021).

6. Лук'янова Л. Технологія організації проектної діяльності. Імідж сучасного педагога /Л. Лук'янова − 2009. − № 10. – С. 16-21.

7. Проектна діяльність учнів професійно-технічних навчальних закладів: тренінг-курс : навч. посібник / В. М. Аніщенко та ін. ; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої. Житомир, 2018. 180 с.

8. Хоружа Л. Проектна культура вчителя: етичний компонент. *Шлях освіти.* 2006. № 4. С.11-15.

9. Шевченко І. Педагогічне проектування та його складові. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2010. № 91. С. 256–260.

Раїса ШАГІЄВА,
методист кабінету
природничих предметів
Рівненського ОІППО

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ, ПРИРОДОЗНАВСТВА, ОСНОВ ЗДОРОВ'Я У 2021–2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Біологія та екологія

Навчання біології, біології та екології в закладах загальної середньої освіти у 2021–2022 навчальному році у 6–11-х класах здійснюватиметься відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392), положень Концепції Нової української школи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р).

6–9 класи

- Програма з біології для 6–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (оновлена), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804 (http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html).
- Програми з біології для 8–9 класів закладів загальної середньої освіти з поглибленим вивченням біології (https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy59klas/biologiya1.pdf).

Оскільки до навчальних програм для поглибленого вивчення зміни не вносились, при плануванні й проведенні уроків у класах із поглибленим вивченням біології мають бути враховані рекомендації, що відображають ключові зміни в оновленій навчальній програмі з біології для загальноосвітніх навчальних закладів.

10–11 класи

- Програма з біології та екології для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти: рівень стандарту, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 р. № 1407 (https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv).

- Програма з біології і екології для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти: профільний рівень, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 р. № 1407 (https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv).

Практична спрямованість програм з біології, біології та екології забезпечується проведенням лабораторних і практичних робіт, лабораторних досліджень, дослідницького практикуму, проєктів, демонстрацій, екскурсій.

Лабораторні дослідження забезпечують процесуальну складову навчання біології. Учні виконують їх на етапі вивчення нового матеріалу за завданнями, які пропонує вчитель, з використанням натуральних об'єктів, гербарних зразків, колекцій, моделей, муляжів, зображень, відеоматеріалів. Мета такої діяльності – розвиток в учнів уміння спостерігати, описувати біологічні об'єкти та власні спостереження, виділяти істотні ознаки біологічних об'єктів, виконувати рисунки біологічних об'єктів; формування навичок користування мікроскопом, розв'язування пізнавальних завдань тощо.

Прийоми виконання лабораторних досліджень та оформлення їх результатів визначаються учителем з урахуванням вимог програми, вікових особливостей та рівня сформованості навчальних умінь в учнів.

Виконання лабораторних досліджень фіксується в класному журналі на сторінці «Зміст уроку». *Приклад запису*: «Водорості (зелені, бурі, червоні). Лабораторне дослідження будови зелених нитчастих водоростей». Програмою не передбачено оцінювання лабораторних досліджень, оскільки їхня мета – набуття нових знань у процесі діяльності та формування спеціальних умінь.

Практичні та лабораторні роботи виконуються з метою закріплення або перевірки засвоєння навчального матеріалу та рівня сформованості практичних умінь і навичок. Виконання практичних і лабораторних робіт оцінюється в усіх учнів, зокрема оцінюванню насамперед підлягають практичні вміння, визначені метою роботи, як-от: уміння налаштовувати мікроскоп, виготовляти мікропрепарат, порівнювати, тобто знаходити спільні та відмінні ознаки біологічних об'єктів тощо.

Практичні та лабораторні роботи оформляються учнями в робочому зошиті або в зошиті з друкованою основою й обов'язково оцінюються.

У кожного учня має бути оцінка за виконання як мінімум однієї лабораторної / практичної роботи, передбаченої програмою у змісті певної теми.

Перед початком практичної, лабораторної роботи, дослідження, дослідницького практикуму вчитель проводить інструктаж із безпеки життєдіяльності, про що робить запис у класному журналі в графі «Зміст уроку»: Лабораторна робота № (ставиться номер роботи та тема з навчальної програми). Інструктаж із БЖД. Наприклад, запис до практичної роботи в 6-му класі: «Практична робота № 2. Виготовлення мікропрепаратів шкірки луски цибулі та розгляд її за допомогою оптичного мікроскопа. Інструктаж із БЖД».

Дослідницький практикум передбачає самостійну (або з допомогою дорослих) роботу учнів у позаурочний час. Його мета – вироблення особистого досвіду дослідницької діяльності в процесі розв'язування пізнавальних завдань.

Із метою стимулювання пізнавальної діяльності учнів програмою запропоновано орієнтовні теми мініпроєктів або проєктів. Проєкти розробляють окремі учні або групи учнів у процесі вивчення навчальної теми. Форма представлення результатів проєкту може бути різною: у вигляді повідомлень, презентації, виготовлення буклетів, планшетів, альбомів тощо. Проєкт може бути колективним і виконуватися на уроці. Протягом навчального року учень обов'язково виконує один навчальний проєкт (індивідуальний або груповий). Захисту проєктів можна присвятити частину відповідного за змістом уроку (у цьому разі в класному журналі в графі «Зміст уроку» робиться запис: «Представлення результатів навчального / навчальних проєкту / проєктів» із зазначенням його / їхньої тематики) або окремий урок (якщо виконання навчального проєкту відбувається на уроці, в класному журналі робиться запис: «Навчальний проєкт» із зазначенням його теми).

Учитель може пропонувати власну тематику проєктів та дослідницького практикуму.

Зміст навчального матеріалу курсів біології включає демонстрації колекцій, муляжів, мікропрепаратів, дослідів, опудал, зображень, моделей. Звертаємо увагу на обов'язкове використання у навчальному процесі демонстрацій.

Природознавство

Навчання природознавства у закладах загальної середньої освіти у 2021–2022 навчальному році здійснюватиметься за навчальною програмою, укладеною відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392), положень концепції Нової української школи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р).

Програму з природознавства затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804 (https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas).

Типовими навчальними планами на вивчення природознавства в 5 класі за програмою передбачено 2 години на тиждень. Нагадуємо, що розподіл годин у програмі є орієнтовним. За необхідності та зважаючи на наявні умови навчально-методичного забезпечення, вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин, відведених програмою на вивчення окремого розділу, зокрема змінювати порядок вивчення розділів, тем, пропонувати власну тематику проєктів та природознавчих досліджень. Для засвоєння навчального змісту природознавства особливе значення мають такі методи і прийоми навчальної діяльності школярів, як спостереження, проведення нескладних дослідів, вимірювань, робота з різними інформаційними джерелами та ін. у зв'язку з цим у кожному розділі програми виділено рубрики «Практичні роботи», «Практичні

заняття» та «Навчальні проєкти». Практичні роботи та практичні заняття проводяться і реалізуються на уроці. Виконання практичних робіт оцінюється обов'язково, а роботу учнів під час виконання практичних занять учитель оцінює вибірково.

Дослідницький практикум – це самостійна (або із допомогою дорослих) робота учнів у позаурочний час. Його мета – вироблення дослідницьких умінь у процесі розв'язування задач практичного спрямування. Компетентнісний потенціал предмету може бути реалізований також і через виконання учнями навчальних проєктів. Проєктна діяльність виступає і засобом формування, і засобом оцінювання компетентностей. У курсі природознавства 5 класу всі проєкти виконуються лише на уроках. Навчальні проєкти виконуються в малих групах (3–5 учнів). Під час виконання учнями навчальних проєктів їхні вміння доповнюються і поглиблюються. Опис усіх проєктів і орієнтовні методичні рекомендації для вчителів, допоміжні матеріали для учнів, форми оцінювання представлено на електронному ресурсі: http://prirodaprojects.blogspot.com/. Оскільки підготовка до виконання проєктів вимагає значних часових затрат, кваліфікації та досвіду вчителя, залежить від попередніх умінь учнів, а також у зв'язку з тим, що може призвести до збільшення навантаження на учнів, доцільно узгодити кількість проєктів у кожному конкретному класі з учителями інших навчальних предметів. Також деякі проєкти з природознавства можна проводити як міжпредметні, наприклад, з інформатикою, математикою, українською мовою і літературою, історією. Бажано узгодити з учителями інших предметів, які працюють у цьому класі й також виконують з учнями проєкти, спільні вимоги щодо наскрізних умінь учнів, які формуються і розвиваються у процесі виконання ними цих проєктів.

Реалізація всіх зазначених вище способів діяльності забезпечуватиме діяльнісний характер предмета і слугуватиме основою для перетворення навчальної інформації в практичні особистісно значущі вміння, що застосовуються у повсякденному житті.

У програмах із ***природознавства, біології, біології та екології*** визначено інтегровані змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність». Ці змістові лінії відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються в освітньому процесі; інтегровані змістові лінії співвідносяться з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

Звертаємо увагу, що на сайті Інституту модернізації змісту освіти розміщено рекомендації щодо реалізації наскрізних змістових ліній (https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/).

Якість шкільної природничої освіти забезпечується через реалізацію інваріантної та варіативної частин навчального плану. Поглиблення знань із природознавства, біології та екології здійснюється за рахунок варіативної

складової. Зміст програм курсів за вибором і факультативів як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є орієнтовними. Учитель може творчо підходити до реалізації змісту цих програм, ураховуючи кількість годин, виділених на вивчення курсу за вибором або факультативу, інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчальної та матеріально-технічної бази закладу освіти.

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф Міністерства освіти і науки України або схвалена відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

Перелік навчальної літератури та рекомендованих навчальних програм, підручників і навчально-методичних посібників для використання в освітньому процесі розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/).

Оцінювання навчальних досягнень

Звертаємо увагу, що оцінювання навчальних досягнень учнів 5–9 класів проводиться відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 р. № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Оцінювання навчальних досягнень учнів 10–11 класів проводиться відповідно до наказу МОНмолодьспорту від 30.08.2011 р. № 996 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти».

Основними видами оцінювання є: поточне, тематичне, семестрове, річне, державна підсумкова атестація.

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми (частини теми) відповідно до вимог навчальних програм упродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (практичних, лабораторних, самостійних, творчих, контрольних) та навчальної активності школярів.

Перед початком вивчення чергової теми вчитель повинен ознайомити учнів із тривалістю вивчення теми (кількість занять); кількістю й тематикою обов’язкових робіт і термінами їх проведення; умовами оцінювання.

Для запобігання перевантаженню учнів не рекомендується проведення тематичної контрольної роботи з біології в кінці семестру. З біології проводиться дві тематичні контрольні роботи: у першому і другому семестрах. Проведення семестрової контрольної роботи програмами з біології не передбачено. Зміст завдань для перевірки навчальних досягнень з теми має відповідати очікуваним результатам навчання учнів, визначеним програмою, та критеріям оцінювання. Завдання для перевірки навчальних досягнень мають спиратися не тільки на базові знання учнів, а й на вміння їх застосовувати. Обов’язковим елементом тематичної контрольної роботи мають бути завдання

з короткою та розгорнутою відповіддю. Контрольні роботи оформляються в зошиті для контролю знань або на окремих проштампованих аркушах паперу. Зберігаються роботи в кабінеті біології протягом навчального року.

Відповідно до інструкції з ведення класного журналу 5–11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 р. № 496, тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з написом «Тематична» без зазначення дати.

За результатами тематичного оцінювання виставляється семестрова оцінка у відповідні колонки «І (ІІ) семестр», а річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. При виставленні семестрової оцінки мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за І та ІІ семестри. При виставленні річної оцінки мають ураховуватися: динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом року; важливість тем, які вивчались у І та ІІ семестрах, тривалість їх вивчення та складність змісту; рівень узагальнення й уміння застосовувати набуті протягом навчального року знання тощо.

Учні мають право на підвищення семестрової оцінки. Скоригована семестрова оцінка виставляється без дати в колонку з написом «Скоригована» поруч із колонкою «І (ІІ) семестр». Колонки для виставлення скоригованих оцінок відводяться навіть за відсутності учнів, які виявили бажання їх коригувати. Семестрові та річні роботи, як окремі підсумкові роботи, не проводяться.

Річна оцінка виставляється до журналу в колонку з надписом «Річна» без зазначення дати не раніше ніж через три дні після виставлення оцінки за ІІ семестр і не пізніше 6 робочих днів після завершення ІІ семестру, на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок.

Безпека життєдіяльності

Звертаємо увагу на обов'язкове виконання вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 18.04.2006 р. № 304 зі змінами відповідно до наказу від 22.11.2017 р. № 1514 «Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України», інструктивно-методичних матеріалів «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напряму загальноосвітніх навчальних закладів» (Лист МОНмолодьспорту України від 01.02.2012 р. № 1/9-72), Правил безпеки під час проведення навчання з біології в закладах загальної середньої освіти (Наказ МОН України від 15.12.2010 № 1085) та «Методичних матеріалів щодо організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів із питань

охорони праці, безпеки життєдіяльності» (Лист МОН від 16.06.2014 р. № 1/9-319).

Згідно з наказами і матеріалами проводяться такі інструктажі:

- первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності на початку занять у кабінеті (на першому уроці кожного навчального року). Запис про проведення первинного інструктажу робиться в окремому журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності, який зберігається в кабінеті;

- первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності перед початком лабораторної та практичної роботи, лабораторного дослідження, дослідницького практикуму, який реєструється в журналі обліку навчальних занять на сторінці предмета в розділі про запис змісту уроку;

- позаплановий інструктаж із безпеки життєдіяльності у разі порушення учнями вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж, у разі нещасних випадків за межами закладу освіти під час проведення екскурсій. Реєстрація позапланового інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів, що зберігається в кожному кабінеті;

- цільовий інструктаж із безпеки життєдіяльності з учнями у разі організації позанавчальних заходів (конкурси, олімпіади, турніри з предметів, екскурсії, подорожі) або заходів навчального призначення (прибирання приміщення, дослідна робота на навчально-дослідній ділянці, в куточку живої природи тощо). Реєстрація проведення цільового інструктажу здійснюється в журналі реєстрації інструктажів.

Під час проведення первинного інструктажу з безпеки життєдіяльності на початку занять у кабінеті учнів потрібно ознайомити з інструкцією з безпеки для кабінету, яка розміщена на стенді, затверджена наказом директора освітнього закладу і повинна оновлюватись не рідше ніж один раз на 5 років.

Основи здоров'я

Основи здоров'я – інтегрований предмет, що за змістом об'єднує питання здоров'я та безпеки життєдіяльності. Його завданнями є формування в учнів свідомого ставлення до свого життя і здоров'я, опанування основ здорового способу життя, життєвих навичок безпечної та здорової поведінки, формування в учнів здоров'язбережувальної компетентності.

У 2021–2022 навчальному році вивчення основ здоров'я у 5–9 класах здійснюватиметься за навчальною програмою, укладеною відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392), положень концепції Нової української школи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р). Програму затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804 (http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas2017.html)

У кожній темі програми визначено предметний зміст, що розкриває спільні для всіх навчальних предметів ***наскрізні змістові лінії***: «Екологічна

безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність», що спрямовані на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях.

Невід'ємними складовими усіх наскрізних ліній є *життєві навички, що відпрацьовуються на уроках* предмета «Основи здоров'я» і сприяють соціальному, психічному і духовному здоров'ю. Це – навички ефективного спілкування, співчуття, попередження і розв'язання конфліктів, протидії тиску, погрозам, дискримінації, спільної діяльності та співробітництва, самоусвідомлення та самооцінки, самоконтролю, аналізу проблем і прийняття рішень, визначенню життєвих цілей та програм, мотивація успіху та тренування волі тощо.

Звертаємо увагу, що на сайті Інституту модернізації змісту освіти розміщено рекомендації щодо реалізації наскрізних змістових ліній (https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/).

Ефективними на уроках основ здоров'я можуть бути сучасні педагогічні технології, що ґрунтуються на використанні методів інтерактивного навчання, зокрема й системи завдань і вправ, зорієнтованих на діалогові форми навчальної взаємодії, використання елементів тренінгових форм, проєктної діяльності, ведення індивідуальних і колективних портфоліо.

Учитель здійснює вільний вибір форм організації освітнього процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту предмета, а також має право *самостійно переносити теми уроків*, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Особливість методики проведення уроків з основ здоров'я полягає в тому, що оволодіння сприятливими для здоров'я й розвитку особистості життєвими навичками потребує багаторазового вправляння, насамперед у процесі групової взаємодії.

Кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена за рахунок варіативної частини навчального плану. У такому разі вчитель використовує чинну програму, збільшуючи кількість годин на вивчення окремих тем програми. Додані навчальні години доцільно використовувати на виконання практичних робіт.

Рекомендуємо за рахунок годин варіативної складової запроваджувати факультативи щодо формування здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекції / СНІДу насамперед у 10–11-х класах, забезпечуючи таким чином неперервність і наступність шкільної превентивної освіти щодо профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД.

Перелік навчальної літератури, рекомендованих навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників для використання в

освітньому процесі розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/).

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 р. № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є знання, вміння та навички, емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності, правила поведінки учнів в життєвих ситуаціях.

Зміст завдань для перевірки навчальних досягнень з теми має відповідати очікуваним результатам навчання учнів, визначеним програмою, та критеріям оцінювання. Завдання для перевірки навчальних досягнень мають спиратися не тільки на базові знання учнів, а й на вміння їх застосовувати.

Оцінювання рівня навчальних досягнень учнів має відбуватися постійно, на всіх етапах розвитку здоров'язбережувальних компетентностей. Особливістю оцінювання здоров'язбережувальної діяльності дитини є відзначення як позитивного навіть мінімального досягнення в школі, вдома, у громаді, для чого необхідна тісна співпраця учителя з батьківською громадою.

Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є: поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне).

Контрольні роботи у процесі вивчення інтегрованого курсу «Основи здоров'я» не передбачені.

Практична складова з основ здоров'я проводяться у межах певного уроку і є його невід'ємною частиною, тому окремо практична робота не оцінюється.

При оцінюванні навчальних досягнень учнів необхідно враховувати володіння ними здоров'язбережувальними компетентностями, що виражаються у дієвості знань, умінь і навичок, мотивації до здорового і безпечного способу життя та його дотримання.

Оцінка з основ здоров'я має бути інструментом підтримки і заохочення на досягнення позитивних змін у знаннях, уміннях, мотиваціях і реальній поведінці (учителю необхідно позитивно оцінювати кожний крок учня (учениці), спрямований на:

- опанування навичками здорового способу життя, його позитивна спрямованість на ведення такого способу життя, практичні дії, які він виконує при відпрацюванні кожної теми;
- підвищення рівня знань про здоров'я і безпеку життєдіяльності, здоровий спосіб життя, вміння використовувати здобуті знання для зміцнення здоров'я;
- набуття навичок, що сприяють розвитку та взаємозв'язку усіх складових здоров'я (фізичній, соціальній, психічній та духовній);
- позитивне ставлення до здорового способу життя.

Звертаємо увагу на обов'язкове виконання вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 18.04.2006 р. № 304 зі змінами відповідно до наказу від 22.11.2017 р. №1514 «Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України» під час організації освітнього процесу з основ здоров'я.

Лілія ШИШОЛІК,
методист кабінету дошкільної,початкової та спеціальної освіти Рівненського ОІППО

ІГРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ДОМІНАНТА ОСВІТНЬОГО НАПРЯМУ «ГРА ДИТИНИ»

Серед усіх видів діяльності саме ігрова формує унікальні якості людини –здатність до свободи вибору, автономність (самостійність, індивідуальність, почуття дорослішання та нових можливостей), сприяє розвитку соціальної єдності (почуття «ми», товариськість, командний дух). Гра дозволяє врахувати власні життєві цілі та потреби, забезпечує зв'язок дитини з предметним, соціальним, природним середовищем, сприяє цілісності особистісного розвитку, оскільки об'єднує мотиваційні (рушійні) спонукання (що Я хочу?!) з інтелектуальними (що Я можу? знаю?, вмію?), а також з вольовими зусиллями (як Я досягаю бажаного результату?). Створення умов для формування ігрової компетентності дошкільника – це відповідь на питання, як ми реалізуємо цінності та цілі дошкільної освіти, як спілкуємося, граємо з дитиною, підтримуємо розвиток її здібностей. Стан ігрової діяльності дитини демонструє професіоналізм педагога, оскільки спрямовує дорослих до розвитку важливої здатності – поважати важливу для дитини діяльність і навчитися гратися з дітьми. Численний перелік ігор у дошкільній дидактиці можна представити з позиції їх впливу на розвиток дитини.

У новій редакції Стандарту з метою реалізації освітнього напряму «Гра дитини» застосована класифікація ігор, що відображає ступінь активності та свободи дитини в організації ігрової діяльності. Перша група ігор – самодіяльні вільні ігри (ігри-експериментування, сюжетно-відображувальні, сюжетно-рольові, режисерські, театралізовані). Друга група – ігри, що організовані за ініціативою дорослих із метою навчання (сюжетно-дидактичні, дидактичні (словесні, з іграшками, настільно-друковані), рухливі, конструктивно-будівельні) або організації дозвілля (інтелектуальні, карнавальні, обрядові, драматизації, хороводи, ігри-естафети).

Повноцінна участь дитини в іграх, що ініційовані дорослим, забезпечує «запуск» механізмів вільної самодіяльної творчої гри, в якій розквітає самостійність, ініціативність, креативність, свобода вибору та цінності, що

існують у житті дитини. Особистий досвід участі дитини в іграх, ініційованих дорослим, прокладає місточок до співучасті, здатності до спільних дій, формування навичок, необхідних для пізнання та взаємодії з природним, соціальним світом, мистецтвом та технікою.

Гра повинна стати для дорослого ефективним інструментом організації освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти, а для дитини – емоційно наповненим досвідом зростаючих можливостей та почуттям задоволення. В освітньому процесі важливо створити атмосферу підтримки, пошуку, активної реалізації своїх намірів, бажань, зростаючих можливостей.

В ігрових вправах і завданнях та широкому спектрі *дидактичних ігор* важливими елементами є:

– зрозуміла та чітка інформація;

– вдумлива практика;

– інформативний зворотний зв'язок;

– зовнішні та внутрішні мотиватори.

Що це означає для організації освітнього процесу в групі дитячого садка? Завдяки грі перед дитиною ставляться чіткі цілі та інструкції. Баланс між складністю завдання та рівнем досягнень дитини надає їй впевненості у власних силах.

Формуючи систему розвивальних і підтримуючих впливів на ігрову компетентність дітей, варто враховувати, що ігровий процес є одночасно простором найближчого розвитку дитини, котрий вимагає збагаченого ігрового середовища та якісного педагогічного супроводу дорослих. Особливе значення у забезпеченні ігрової компетентності дитини надано іграшці як головному атрибуту збагачення та трансформації ігрового досвіду, що починається з простих ігрових дій та має потужний потенціал для креативних перетворень, включення уяви, створення ігрових тематичних ситуацій та нових ігрових ролей. Іграшка є предметом трансляції культури та картини світу, а гра з іграшкою – це важливий процес осмислення та засвоєння цих категорій.

Цілеспрямоване ознайомлення дітей із різними видами іграшок та можливостями їх використання означає збагачення досвіду дітей для подальшого використання у самостійній грі. Варто, щоб діти знали, як діяти з різними іграшками, котрих так багато в дошкільній дидактиці. Є образні, сенсорно-дидактичні, функціональні іграшки, українські народні, конструктивно-будівельні, спортивні, технічні, іграшки-саморобки, настільно-друковані. Саме збагачення дій із предметами та іграшками в єдності та магічним включенням уяви завдяки словам («ніби, буцімто, не по-справжньому, не насправді, начебто, немовби») перетворює реальність предметно-практичних та сенсорних дій у віртуальну ігрову реальність дитини. Програвання ігрових творчих ситуацій і нових «можливостей» знайомих предметів та іграшок і є базовою платформою для самодіяльних творчих сюжетно-рольових ігор.

Що робити вихователю для розвитку ігрової компетентності дитини:

– збагачувати інформацію про різні ігрові ситуації та ігрові дії;

– організувати облік інтересів дітей групи (візуальний, змінюваний, у вигляді календаря, що передбачає запитання «що цікаво тобі сьогодні, як, з ким ти хочеш гратися»);

– щоденно вчити дітей гратися з іграшками, вводити нові іграшки та ретельно пояснювати, як ними грати;

– організовувати спостереження за іграми інших дошкільників, ситуаціями з дорослого життя;

– читати та обговорювати літературні твори, мультфільми;

– розширювати тематику та збагачувати сюжети самодіяльних творчих ігор дітей;

– вигадувати разом із дітьми сюжети казок та розігрувати їх; обігравати персонажі та взаємодію одне з одним;

– вчити дітей планувати та розвивати ігрові ситуації, узгоджувати власні дії з діями дітей;

– практикувати ігрові провокації (навмисна зміна перебігу гри, ігрової ситуації);

– формувати мобільне (змінюване) предметно-ігрове розвивальне середовище;

– спільно створювати простір ігрової діяльності – від добору іграшки для гри до побудови ігрового поля (магазину, халабуди, кімнати для ляльки);

– тренувати дітей брати на себе роль та поєднувати уявні й реальні рольові дії;

– підкреслювати радість від активності та цікавої гри з усіма;

– перетворювати повсякденну гру у святкове дійство, яке міцно закарбовується в пам'яті завдяки піднесеному, емоційно-ігровому забарвленню;

– використовувати будь-яку можливість відчувати успіх, вірити у власні сили;

– організовувати мультибус ігор, завдяки якому діти зможуть емоційно насичено прожити гру, намалювавши її;

– підтримувати атмосферу радості та емоційного благополуччя ігрової активності дітей як критеріїв якості психологічного мікроклімату дитячого колективу;

– підкреслювати відчуття задоволення від гри, адже діти залюбки граються, не відволікаючись на інші справи;

– заохочувати до вигадування в ігровій діяльності;

– навчити розпочинати та завершувати гру (доводити її до кінця);

– зацікавлювати, розширюючи сюжети ігор завдяки наслідуванню позитивних подій соціального життя дорослих;

– застосовувати уяву, креативність, вигадку в творчих (самодіяльних) іграх;

– створювати ситуації, коли дитина опановує ігровий простір та збагачує варіативність ігор;

– створювати умови, коли дитина може самостійно розгортати сюжет гри, змінювати правила та слідкувати за їх дотриманням.

Отже, головною практикою розвитку ігрової компетентності є сама гра. Вона є умовою та результатом освітнього напряму «Гра дитини».

Форми, методи та засоби освітньої діяльності з розвитку ігрової компетентності дитини пропонуємо у переліку «Абетки засобів»: *арт-гра, активна ігрова година, аналіз життєвих ситуацій, бесіда, вікторина, візуальні візитки ігор, вітрина ігор, день без іграшок, день професій, дії з реальними предметами, екскурсія, ігрове завдання, ігрове коло, ігрові вправи, ігрові гостини, ігроглобус, ігровий вікенд, ігротека, імпровізація, індивідуальне ігрове завдання, колективне сюжетоскладання гри, конструювання, ігрова лотерея, майстерня іграшок, моделювання гри, мультибус ігор, печа-куча (у перекладі з японської — «балаканина»), приклад, проблемна ситуація, ранкові зустрічі, уявні ігрові ситуації, фабрика ігор, хвилинки правил.* Усі форми та засоби, що сприяють становленню ігрової діяльності дитини, розподіляють на *матеріальні ігрові засоби* (ігрове поле, спеціально створені засоби для гри, предмети замінники, предмети, які не створені для гри); *інформаційні ігрові засоби* (екскурсії, спостереження, художня література); *інтерактивні ігрові засоби* — комп'ютерні технології (інтерактивна дошка, інтерактивна підлога), соціальне проєктування, ігрові провокації, ігри-квести, флеш-ігри. В ідеалі приміщення садочка повинно стати розвивальним простором – *великою дослідницько-ігровою кімнатою для дітей.*

Позитивний вплив дорослих на розвиток ігрової компетентності полягає передусім у спілкуванні з дитиною, у спільній грі, створенні ігрового середовища, спрямованого на стимулювання та розвиток ігрових бажань дитини.

Для вихователя корисною креативною практикою, що сприяє зацікавленню дітьми іграми, є практика створення технологічної карти гри, в якій враховуються можливі сюжетні лінії, актуальні ігрові ролі, відповідні знання дітей, перелік предметів розвивального середовища, предметів предметного середовища, форми роботи з дітьми щодо підготовки та реалізації задумів гри.

На відміну від традиційної дидактики, орієнтованої на засвоєння знань, практика рекомендацій оновленого Стандарту дошкільної освіти спрямована на формування *досвіду* практичної діяльності, набуття досвіду *взаємодії та творчості,* що є критерієм сформованих компетентностей: соціальних, комунікативних, пізнавальних, образотворчих та ін. Таким чином, у реалізації дошкільної освіти на засадах і принципах компетентнісного підходу особливого значення набуває характер діяльності *(репродуктивний за зразком або творчий).*

Отже, формат організації життєдіяльності дітей у максимально насиченому просторі ігрових завдань, вправ і творчих сюжетів вказує на те, що для результату освіти важливим стає не лише «що знає» вихованець або

педагог, а й «як» він може діяти, «якими» цінностями керується в організації своєї діяльності.

Досвід ігрової діяльності дитини максимально віддзеркалює сформовані компетентності у сфері пізнання та взаємодії зі світом природи та мистецтва, рукотворним світом речей та техніки, навколишнім соціальним світом.

Надія ШМИРУК,
методист кабінету освітнього адміністрування Рівненського ОІППО

ПРОЄКТУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА

Упродовж останнього десятиріччя відбулися зміни у нормативно-правовому полі щодо діяльності педагога. Згідно з Законом України «Про освіту» «педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text) [1]. У зв`язку з цим зросли вимоги до педагога, його особистісних якостей, рівня професійної підготовки та загальнопедагогічних умінь. Пріоритетним завданням педагога є професійний розвиток, що передбачає проєктування та реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії професійного розвитку.

У Положенні про центр професійного розвитку педагогічних працівників зазначено, що «траєкторія професійного розвитку педагогічного працівника – персональний шлях реалізації професійного потенціалу педагогічного працівника, що ґрунтується на його вільному виборі закладу освіти, установи, організації, іншого суб'єкта освітньої діяльності, видів, форм, темпу здобуття освіти та освітньої програми в межах здобуття освіти дорослих» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text) [4].

Проєктування індивідуальної освітньої траєкторії складається з таких послідовних етапів:

– визначення освітніх потреб і цілей педагога;
– виявлення наявних знань та вмінь;
– моделювання навчальних завдань на основі освітніх запитів педагога з урахуванням його досвіду та знань.

Індивідуальна освітня траєкторія розвитку сучасного педагога може здійснюватися за вибором різних форм (видів) безперервної освіти (підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації, самоосвіта). Оскільки у сучасному суспільстві постійна самоосвіта є необхідною умовою успіху, доречним є виокремлення таких видів діяльності у процесі самоосвіти, які сприяють професійному зростанню вчителя:

– систематичне ознайомлення з новинками методичної, педагогічної, предметної літератури та звернення до науково-методичних джерел (на паперових та електронних носіях);

– огляд в інтернеті інформації з методики викладання предметів, педагогіки, психології, освітніх технологій;

– використання онлайн-ресурсів (http://koippo.in.ua/arhiv/druk/285_18.pdf) [2];

– розв'язання олімпіадних задач,тестів, питань ЗНО, кросвордів та інших завдань підвищеної складності або нестандартної форми;

– відвідування семінарів,тренінгів, конференцій, уроків колег, дискусій;

– обмін досвідом із колегами;

– навчання на курсах підвищення кваліфікації;

– участь у професійних конкурсах, проєктах;

– методичні об'єднання вчителів;

– складання портфоліо, презентацій;

– організація гурткової та позакласної діяльності з предмета;

– вивчення інформаційних технологій;

– відвідування виставок і тематичних екскурсій тощо.

Результативність означених вище видів самоосвітньої діяльності педагога залежить від рівня професійної підготовки, визначення індивідуальної проблеми, мети удосконалення професійної майстерності, вибору форм і способів узагальнення власного досвіду, опанування різних методик, технологій, форм і методів професійної діяльності. Моделювання індивідуальної траєкторії освіти та самоосвіти вчителя відбувається з огляду на внутрішні потреби, мотиви особистості та впливу зовнішнього середовища.

З урахуванням зазначеного вище, у підґрунті ефективної реалізації індивідуальної траєкторії розвитку має перебувати «Я-концепція» вчителя. Учитель створює індивідуальну програму професійного розвитку, в якій аналітичний блок побудований на підставі самоаналізу професійної діяльності. За наслідками своєї роботи педагог бачить проблеми, визначає способи їх вирішення, необхідні умови для отримання запланованого результату. Під час аналізу кожного етапу педагог робить висновки щодо розвитку в майбутньому.

Орієнтовними складовими індивідуальної програми професійного розвитку можуть бути:

– визначення власних інтелектуальних можливостей та їх об'єктивне оцінювання;

– визначення близької та віддаленої мети самоосвітньої діяльності;

– самостійний вибір вивчення педагогічного досвіду;

– розроблення конкретного плану;

– визначення форм і часу самоконтролю;

– теоретична робота та практична апробація власних результатів.

До індивідуальної програми професійного розвитку педагога обов'язково має входити змістовно-процесуальний блок. Він має вміщувати інформацію про зміст освіти, програми навчальних модулів, які необхідно опанувати вчителю і

тим самим забезпечити потребу у професійних знаннях і вміннях. До змістовно-процесуального блоку можуть входити не лише елементи формальної освіти, але й напрями неформальної або інформальної освіти (у статті 8 Закону України «Про освіту» введено у правове поле поняття видів освіти, а саме: формальної, неформальної та інформальної (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text). Таким чином, вибудовується освітня траєкторія – цілеспрямований рух учителя з метою професійного зростання.

Під час планування індивідуальної освітньої траєкторії вчителя потрібно враховувати Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 800 від 21 серпня 2019 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1133 від 27.12.2019) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text). У ньому зазначено, що загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації педагогічного працівника впродовж 5 років не може бути меншою за 150 годин, із яких певна кількість годин має бути спрямована на удосконалення знань, вмінь і практичних навичок у частині роботи з дітьми з особливими освітніми потребами [3].

Акцентуємо увагу на тому, що спільно з керівником закладу освіти педагог може вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію підвищення рівня кваліфікації відповідно до власних потреб і запитів закладу освіти за індивідуальним планом. У ній може бути визначено послідовність, форма і темп підвищення рівня кваліфікації, який розробляє заклад освіти у взаємодії з педагогом за наявності необхідних для цього ресурсів.

Звіт про виконання вчителем індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога за рік можуть розглядати на засіданні педагогічної ради закладу освіти та приймати рішення про його виконання чи коригування.

За достовірність інформації, занесеної до індивідуального плану, персонально відповідає педагог. Наприкінці року педагог може зробити рефлексію, вказати причини невиконання або перевиконання індивідуальної освітньої траєкторії.

Таким чином, планування і реалізація індивідуальної освітньої траєкторії допоможе педагогу організувати ефективну самоосвітню діяльність, самозростання та самореалізацію.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Про освіту: Закон України (від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 02.06.2021).

2. Половенко О. В., Кірішко Л. М. Безперервна освіта педагога за індивідуальною освітньою траєкторією. С. 57–58. URL: http://koippo.in.ua/arhiv/druk/285_18.pdf (дата звернення: 03.06.2021).

3. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 800 від 21 серпня 2019 року (Із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 № 1133). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 02.06.2021).

4. Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2020 № 672. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 04.06.2021).

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до організації освітнього процесу
в закладах освіти у 2021–2022 навчальному році

Інформаційно-методичний бюлетень

Колектив авторів

Редагування:

Заводна Л. М., *методист кабінету редакційно-видавничої діяльності Рівненського ОІППО;*
Мазурок М. В., *методист кабінету редакційно-видавничої діяльності Рівненського ОІППО.*

Видавництво Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
32028, м. Рівне, вул. Чорновола, 74,
тел. (0362) 64-96-60, 64-96-72,
e-mail: roippo.rv@ukr.net, redakciya_roippo@ukr.net